

MAGYAR KÖZTÁRSASÁG
KATONAI FELDERÍTŐ HIVATAL

IV. évfolyam 1. szám

2005. március

FELDERÍTŐ
SZEMLE

BUDAPEST

A Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal kiadványa

Felelős kiadó

Morber Ferenc főigazgató

Szerkesztőbizottság

Elnök: Tóth András mk. ezredes

Tagok: Kis-Benedek József ezredes

Marton Csaba mk. ezredes

Sztyéhlik László mk. ezredes

Dr. Tömösváry Zsigmond nyá. dandártábornok

Lektorálták: Gál Csaba mk. ezredes

Kis-Benedek József ezredes

Prof. Dr. Kőszegvári Tibor nyá. vezérőrnagy

Dr. Magyar István ezredes

Dr. Pados Ferenc ezredes

Szabó Mihály nyá. ezredes

Dr. Tömösváry Zsigmond nyá. dandártábornok

Prof. Dr. Ungvár Gyula nyá. mk. vezérőrnagy

A kötetet összeállította: Kis-Benedek József ezredes

Olvasószerkesztő: Vass Jenő alezredes

Tördelőszerkesztő: Gerencsérné Tóth Krisztina főtörzsőrmester

Készült 200 példányban, az MK KFH nyomdájában

ISSN 1588-242X

Felelős szerkesztő: Vass Jenő alezredes

TARTALOM

BIZTONSÁGPOLITIKA

DR. PADOS FERENC EZREDES

**A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG VESZÉLYEZTETÉSÉNEK
LEHETSÉGES ESETEI ÉS FEGYVERES EREJE
ALKALMAZÁSÁNAK ELVEL, POLITIKAI KÖVETKEZMÉNYEI.....5**

HÍRSZERZÉS – FELDERÍTÉS

LÉVAY GÁBOR ALEZREDES

**AZ OSINT LEHETŐSÉGEI A KATONAI MŰVELETEK
TERVEZÉSÉNEK TÁMOGATÁSÁBAN.....31**

ORSZÁGISMERTETŐ

VIDA CSABA MK. ŐRNAGY

**A SZLOVÁK HADERŐ KÜLFÖLDI KATONAI
SZEREPVÁLLALÁSA (1993–2004).....44**

KIS-BENEDEK JÓZSEF EZREDES

A PALESZTIN POLITIKA ARAFAT UTÁN59

GRÓF BÉLA MK. ALEZREDES

**AZ AFGÁN KONSZOLIDÁCIÓS FOLYAMAT
NÉHÁNY AKTUÁLIS KÉRDÉSE75**

BEBESI ZOLTÁN RENDŐR SZÁZADOS

**A JELENTŐSEBB DÉL-AMERIKAI TERRORSZERVEZETEK
SZEREPE A KÁBÍTÓSZER-BŰNÖZÉSSEN ÉS AZ ELLENÜK
FOLYTATOTT HARC88**

TIHANYI MARIETTA MK. ALEZREDES
A NŐK SZEREPE A SPANYOL HADERŐBEN.....100

VARGA ÁDÁM
SZERBIA ÉS MONTENEGRÓ GAZDASÁGA ÉS
VÉDELMI KIADÁSAINAK VÁRHATÓ ALAKULÁSA107

TÓTH ISTVÁN MK. EZREDES
AZ OROSZ HADIIPARI KOMPLEXUM REFORMJA.....120

FÓRUM

TORMA BÉLA NYÁ. EZREDES
A MAGYAR TÖRZSSZÖVETSÉG HÁBORÚJA
A DUNAI BOLGÁROK ELLEN 895/896-BAN.....127

KESZMANN OSZKÁR ALEZREDES
A MAGYAR KATONAI HÍRSZERZÉS HELYZETE
ÉS ÁTALAKÍTÁSÁNAK KÖRÜLMÉNYEI
1944 DECEMBERÉTŐL 1950-IG140

TUDOMÁNYOS MUNKA

VASS JENŐ ALEZREDES
„SZEMLE-TÜKÖR” 2002–2004.....156

DR. PADOS FERENC EZREDES

**A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG VESZÉLYEZTETÉSÉNEK
LEHETSÉGES ESETEI ÉS FEGYVERES EREJE ALKAL-
MAZÁSÁNAK ELVEI, POLITIKAI KÖVETKEZMÉNYEI***

Megtiszteltetés számomra, hogy lehetőségem nyílt szélesebb körben ismertté tenni „A Magyar Köztársaság veszélyeztetésének lehetséges esetei és fegyveres ereje alkalmazásának elvei, politikai következményei” című PhD értekezésemet. A 2001. október 1-jével lezárt adatgyűjtés és a disszertáció védése óta eltelt több mint hároméves időszak valós fejleményei már elég távlatot biztosítanak arra, hogy a tudományos dolgozatban megfogalmazottak valóságtartalmát a bekövetkezett történések minősítsék. A kutató által tudományos módszerekkel vizionált elméleti helyzet és az azóta bekövetkezett fejlemények között rendszerint eltérések tapasztalhatók, ezért minden bizonnyal az új ismeretek és tényadatok birtokában egyes kérdésekben ma már más hangsúlyokat emelnék ki.

A biztonságpolitikai kérdéseket kutató feladata, hogy téziseit a történelmi gyakorlatnak alávetve ellenőrizze, és újabb kutatásai eredményeivel kiegészítse, pontosítsa és gyarapítsa. E törekvésemet úgy kívánom megvalósítani, hogy az értekezés tartalmi részeinek eredeti szövegét változtatás nélkül adom közre, és az egyes fejezetek végén ráirányítom a figyelmet az adott területen bekövetkezett változásokból levont következtetéseimre.

Az értekezés terjedelmi okok miatt egyes kérdésekben kivonatossan, de folyamatosan kerül megjelentetésre. Az első számban röviden közlöm a további részek tartalmát. Örömmre szolgálna, ha a nyitott vagy vitatott kérdésekben a Tisztelt Olvasók is kifejténék véleményüket.

BEVEZETÉS

A Magyar Köztársaság lehetséges katonai veszélyeztetettségének jövőbeni alakulása, illetve az azt meghatározó tényezők és fejlemények elemzése, a veszélyeztetettség kategorizálása és a biztonságpolitikai vonzatú kihívásokra, veszélyekre, kockázatokra és fenyegetésekre történő katonai – közte a fegyveres – reakció célszerű formáinak meghatározása képezte a disszertáció célját.

A biztonsági kérdéskör összetettsége és a jövő kihívásainak bizonytalansága miatt elsősorban arra vállalkoztam, hogy 15–20 évre előretekintve, tudományos elemző módszerek alkalmazásával vizsgáljam a világ és térségünk geostratégiai, geopolitikai és társadalmi fejlődésének fő irányait, a hagyományos és az újonnan keletkező, biztonságot veszélyeztető tényezők fejlődését, átalakulását.

* Ez a tanulmány a szerző 2002 októberében, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem nyilvános védésén „Cum laude” minősítéssel elfogadott doktori (PhD) értekezésének szerkesztett változata. – Első rész.

Az aktuális helyzet (2001 vége) és az azt követő időszak lehetséges feszültségei és válságai alapjainak feltárásával, a belőlük eredő fenyegetések vizsgálatával kívántam behatárolni a magyar fegyveres erők jövőbeni feladatrendszerét, az alkalmazás elveiben bekövetkező lehetséges változásokat, és valószínűsíteni egy jövőbeni fegyveres reagálás következményeit. Elemzéseim során a magyar érintettséget és vonatkozásokat kiemelve próbáltam a magyar fegyveres erők legcélszerűbb reagálásának formáira, azt lehetővé tevő képességekre és felkészülésre irányítani a figyelmet.

A tanulmány kérdéseinek bonyolultsága, illetve terjedelmi okok miatt egyes fontosnak ítélt kérdések elemzését, melyet a disszertáció mellékleteiben végeztem el, most rövidített változatban bedolgoztam az anyagba.

Az értekezés öt tartalmi fejezetre tagolódik:

Az első fejezetben a világ, a régiók fejlődésének, a világ egypólusúvá alakulásának kockázatait, és annak a stabilitással, illetve a biztonság egyes dimenzióival való összefüggéseit és következményeit elemzem.

A második fejezetben a hazánkkal szomszédos és egyes, konfliktusos balkáni államok bel-, kül-, biztonság- és katonapolitikai helyzetét elemezve kívánom ráirányítani a figyelmet a változások következményeire. Az egyes relációkban értékelem a kétoldalú katonai kapcsolatokat, a várható fejleményeket és azok várható kihatásait a magyar biztonsági helyzetre.

A harmadik fejezetben geostratégiai helyzetünk változásának felvázolása mellett bemutatom, hogy a bipoláris világot felváltó időszak eseményei hogyan változtatták meg alapjaiban régióink és annak államai biztonsági helyzetét, milyen hatásokat váltott ki hazánk NATO-tagsága, és miként váltak elavulttá a régió államainak korábbi biztonságpolitikai filozófiái, illetve melyek az új törekvések. Külön elemzem a magyar nemzeti kisebbségek kollektív jogainak kérdését, hogy az miként válhat még feszültségek forrásává, illetve azt, hogy a délszláv válság elhúzódása milyen kockázatokat, katonai veszélyeket és terrorista fenyegetést rejt magában.

A sokkal összetettebb és nehezebben kezelhető katonai fenyegetésnek, a nemzetközi terrorizmusnak az elemzése során kiemelt szerepet kapott, hogy az milyen, honi területen is megjelenő kihívást jelenthet védelmi képességeinkkel szemben.

Grafikonos formában összegzem a Magyar Köztársaságot érintő katonai veszélyeket és fenyegetéseket, bekövetkezésük valószínűsége és veszélyessége alapján.

A negyedik fejezetben a Magyar Köztársaság fegyveres ereje alkalmazásának elveit és politikai következményeit elemzem, különös tekintettel arra, hogy a fegyveres erők honi területen kívüli alkalmazása – a szövetséges országokban érvényesülő trenddel összhangban –, a politika egyre gyakrabban használt eszközévé válik, annak behatárolható következményeivel együtt.

Az ötödik fejezetben a kutatási célok teljesülése, az elvégzett kutatásokból levont következtetések és a témához kapcsolódó javaslatok kerültek összefoglalásra.

1. A világ, a nagyhatalmak és a geopolitikai térségek átalakulásának biztonságai következményei, a fejlődés kockázatai

1.1. A világ átalakulása és következményei

A jövőbeni katonai fenyegetettségünk behatárolásához elengedhetetlen a világ fejlődését meghatározó fontosabb tényezők áttekintése, mivel a közelmúlt eseményeinek és tényeinek, valamint azok következményeinek feltárása még nem ad megfelelően széles bázist az alapjaiban új körülményekből eredő kockázatok és veszélyek, valamint a lehetséges fenyegetések meghatározásához. A világban zajló folyamatok nemcsak hazánkat, hanem a biztonságunkra befolyást gyakorló összes tényezőt is érintik, miáltal közvetlen kihatással vannak fenyegetettségünk jövőbeni alakulására.

A bipoláris világot felváltó új világrend kialakulása megkezdődött, ugyanakkor az azt meghatározó nemzetközi tényezők még keresik új helyüket. Amíg a hidegháború győztesei és vesztesei egyaránt új mozgásterük kereteit próbálják kialakítani, addig a társadalmi és technikai fejlődés teljesen átrendezi a nemzetközi és a regionális erőviszonyokat, új ellentmondásokat és feszültségeket teremt, de nem mutatja meg feloldásuk lehetőségeit. Ugyanakkor tovább élnek az előző időszakban kezeletlenül hagyott konfliktusok, amelyeket már csak az új körülmények teremtette feltételek között lehet és kell megoldani.

A jelenlegi – a bipoláris világrendet felváltó – átmeneti időszakban **a világ egypólusúvá válása következményeinek tekintetében is sok még a bizonytalanság.** Az ezredfordulót követően viszont már **körvonalazódik az elkövetkező évtizedek nemzetközi erőviszonyait jellemző új status quo.** A Nyugat társadalmi demokratikus értékrendjük, gazdasági és katonai potenciáljuk, kohéziójuk, illetve a demokratikus államberendezkedés modellje miatt **a belátható időben megőrzik meghatározó szerepüket a világ fejlődésének alakításában. A nyugati értékekre és érdekekre alapozódó katonai tömörülések, szervezetek alkalmasak – erejüknel fogva képesek is – a nyugati érdekek védelmére, a befolyás és érdekérvényesítés fenntartására, a változó világ gerjesztette feszültségek és fenyegetések kezelésére. Az elkövetkező évtizedekre ezért továbbra is a Nyugat dominanciája lesz jellemző, annak következményeivel együtt.** E téren változás csak lassan, elsősorban az ázsiai térség – benne Kína – felemelkedésével következhet be.

Az ázsiai térség – mindenekelőtt Kína – világpolitikai szerepének növekedését és annak politikai, gazdasági és biztonságpolitikai következményeit az alábbiak támasztják alá.

AZ ÁZSIAI TÉRSÉG ÉS KÍNA FEJLŐDÉSÉNEK KÖVETKEZMÉNYEI

Az ázsiai térségben bekövetkezett fejlődés azt eredményezte, hogy a térség hatalmát jelentő Japán mellett ma már Kína, India és az ASEAN-országok hatalmával is számolni kell a világpolitikában. Az ázsiai térség – gyors gazdasági növekedése következtében –, az Egyesült Államokhoz és az európai országokhoz viszonyítva is egyenlő gazdasági kapacitású partnert jelent. A Nyugat szerepének relatív csökkenése egy új nemzetközi rend kialakulását eredményezi hosszabb távon, és Kína ebben meg fogja találni a helyét.

Kína gyors gazdasági fejlődése (évi 10-12%-os gazdasági növekedés) fennmaradása esetén 2010-re katonailag atomnagyhatalommá, politikailag pedig komoly világpolitikai tényezővé fejlődhet, az évszázad közepére pedig gazdasági és katonai szuperhatalommá válhat. A Világbank KÍNA–2000 című tanulmánya szerint 2020-ig meghétszereződhet(!) az 1999. évihez viszonyított gazdasági teljesítmény, létrejön a világ legnagyobb méretű gazdasága. Kína ugyanakkor mégsem lesz a világ legfejlettebb ipari állama.

Az ázsiai térségben az iszlám előretörése el fog halványulni, amikor a demográfiai nyomás gyengülni fog az ezredfordulót követő második vagy harmadik évtizedben. Bármilyen legyen is **az ázsiai gazdasági növekedés és a muzulmán népek demográfiai növekedése, az abból eredő feszültségek alapvetően destabilizáló hatásúak lesznek a nyugati dominanciájú nemzetközi rendre. Az ázsiai térségben az ezredforduló első éveit valószínűleg a nem nyugati hatalom és kultúra folyamatos előretörése fogja jellemezni.** Az így kialakuló feszültség nem a népek közötti, hanem sokkal inkább a nyugati és nem nyugati civilizációk közötti ellentétben, ütközésben jelentkezhet. (Huntington, neves amerikai kutató a jövő nagy háborúját is a civilizációk közötti feszültséggel összefüggésben látja.)

Az ázsiai térség egyértelmű felértékelődése együtt jár a térség egyes országaiból és válságaiból kiinduló közvetett és közvetlen katonai veszélyekkel is. E téren a szövetségi érdekekre a legnagyobb fenyegetést az atomfegyverek jelentik. A Koreai NDK mellett új veszélytényezőként jelent meg a térség szomszédos államai – elsősorban a Pakisztán és India – közötti nukleáris helyi háború kitörésének potenciális lehetősége. **Az elkövetkező időszakban a térség nukleáris képességekkel rendelkező országaira feltételezhetően az lesz jellemző, hogy a nukleáris fegyverek fejlesztése továbbra is előtérben marad.** Fontos körülményként lehet értékelni, hogy az atomelrettetés ez idáig nem gátolta meg az atomfegyverekkel rendelkező országok közötti fegyveres konfliktus kialakulását. Az atomeszközök felhasználását eddig döntően erkölcsi motivációk gátolták meg, és nem kérdéses, hogy ezt a lélektani küszöböt egy precedens esetben átlépnék. **Pótlólagos katonai fenyegetésként jelenik meg, hogy a válságok alapul szolgálhatnak arra is, hogy terrorista szervezetek könnyebben nukleáris fegyverek és hordozóik birtokába jussanak. Egy ilyen helyzet létrejötte valószínűleg jelentene a NATO országaira is.**

A Nyugatnak az elkövetkezendő húsz-ötven évben számolnia és szembesülnie kell az **ázsiai térségből kiinduló kihívásokkal**, mindenekelőtt az iszlám terjedésének következményeivel. A **kultúra eliszlámosodása** és a muzulmán lakosságú országok demográfiai növekedése **az iszlám kulturális örökségű lakosság nyugati világba (Európa, Észak-Amerika) való integrációja által valósul meg.** Ennek a folyamatnak két ellentmondó irányultsága van: **a világvá válás és a radikalizálódás. E két irányzat harcának és eredményének jelentős biztonságpolitikai következményei lesznek.** A modern iszlám – amit Törökország képvisel –, és az iszlám fundamentalizmus (Szomália, Líbia, Szaúd-Arábia, Irán) alapjaiban eltérő fenyegetettséget jelent a nyugati típusú demokráciákra. E kérdés fontosságát csak kiemeli, hogy míg 1945 körül a „muzulmán” lakosság 300 millió fő volt, az ezredfordulóra számuk elérte az 1,2 milliárdot, 2050 felé 3 milliárdra növekszik, miközben a Föld lakossága 8 milliárd körül fog stabilizálódni.

A Világbank extrapolálására alapozva – 2020 körül – a vásárlóerő-paritás értelmében a világ tíz legnagyobb gazdasági hatalmából hét lesz ázsiai (az 1993-as három helyett); és csak három lesz nyugati (a mai hat helyett). A következtetés talán egy kicsit túl merész, de a folyamatot nem lehet vitatni.

Az ázsiai térség fejlődése ugyanakkor várhatóan elősegíti a Nyugat egységének fejlesztését, és alkalmazkodásra készíti a kialakult helyzethez. Nem kizárt, hogy megszűnik a Nyugat dominanciája is, és egy valóban kiegyensúlyozott, „multipoláris és multicivilizációs” világ jön létre.

A most alakuló világrendben a Nyugat túlsúlya következtében olyan aszimmetrikus helyzet áll elő, amelyben külső szereplők érdekérvényesítő képessége a Nyugat ellenében a korábbiakhoz viszonyítva jelentősen lecsökkent. Ez a változás feltehetően arra fogja ösztönözni a külső szereplőket, hogy a konfrontáció helyett az együttműködést helyezték biztonságpolitikájuk középpontjába.

A nyugati demokratikus érték- és érdekrendszert és befolyást érintő különböző hatásokat, kihívásokat és kockázatokat, valamint folyamatokat és az ezekhez kapcsolódó elméleteket, továbbá a velük kapcsolatos értékeléseimet a következő részelemzésben foglalom össze.

A NYUGATI BEFOLYÁS, ÉRDEKÉRVÉNYESÍTÉS ÉS KOCKÁZATOK

A kutatók többsége egyetért abban, hogy formálódó világunkban a biztonság és stabilitás iránti igény arra fogja ösztönözni a jövőben a világ fejlődését döntően meghatározó szervezeteit és hatalmait, hogy olyan együttműködési formákat alakítsanak ki, amelyek képesek lehetnek hosszabb időn keresztül garantálni a békét. Abból indulnak ki, hogy egy globalizált, integrált világ megteremtheti a globális rendszerű válságok csökkentésének feltételeit is. A világ ugyanakkor még nagyon távol van az integrálódástól, hiszen technikai értelemben csak a piac az egyetlen, ami valóban kialakult.

Egyes elemzők szerint a bipolaritás megszűnése jelentősen csökkentheti a hagyományos politikai és katonai szövetségek kohézióját, új célok és feladatok elé állítja a letűnt hidegháborús időszakot túlélő biztonságpolitikai szervezeteket. Amelyek közülük nem képesek az új körülményekhez való alkalmazkodásra, azok várhatóan elveszítik jelentőségüket. A változó helyzethez való gyors alkalmazkodás területén a NATO jó példának tekinthető.

Zaki Laidi, a párizsi Politikatudományi Intézet professzora szerint a 21. század elejének jellemzője a javak további decentralizációja lesz. Szerinte már a harmadik évezred első évtizedében egy olyan politikailag egységesülő, de gazdaságilag decentralizált világ alakul ki, amelyben az egyes térségek jelentősége átalakul. Ázsia a világgazdaság teljesítményének egyharmadát fogja adni, az 1980-as évek egyötöd része helyett. Európa, mint Amerika, egyenként a világ GDP-nek egynegyedét fogja képviselni. A geopolitikai fejlődés és a hatalmi viszonyok átrendeződése következményeként a fejlett Nyugat egy olyan folyamattal szembesül, amely átmenetet jelent egy értékeiben és hatalmában sokkal kiegyensúlyozottabb világba. Az Egyesült Államoknak és Európának ugyanakkor fejlődésének függvényében árnyaltabb módon kell meghatározniuk szerepüket a világban.

Ezen relatív pozícióvesztés miatt a világméretű versengés nyílt marad, amelynek következményei még ismeretlenek. Egy kiegyensúlyozottabb világ kialakulása ellentmondásokkal terhelt lassú, ugyanakkor alternatíva nélküli folyamat lesz.

Megítélésem szerint Laidi professzor elmélete valószínűsíthetően nem a 21. évszázad első évtizedeinek lesz a jellemzője, hanem egy későbbi időszaké. A világ egyenlőtlen fejlődése az elkövetkező 10–20 évben még nem eredményezi egyes térségek olyan megerősödését, hogy az komoly kihívást jelentene a nyugati demokratikus államok számára. Kevésbé valószínű az is, hogy a transzatlanti kapcsolatokban szakadás következne be, teljesen szétválasztódna Észak-Amerika és Európa biztonsága. A fejlemények inkább arra utalnak, hogy nem egy erős polarizációs trend van kialakulóban, hanem a biztonság oszthatatlansága elvén kialakuló együttműködés marad továbbra is a középpontban, miáltal akár növekedhet is a Nyugat biztonságpolitikai fellépésének nemzetközi támogatottsága. Ez utóbbira jó példát jelent a nemzetközi terrorizmus elleni fellépés során tapasztalható széles körű nemzetközi összefogás.

A politikai elemzők jelentős része már bizonyítottan tekinti, hogy a nemzetközi rendszer politikai szervezetei átstrukturálódnak. A 21. században eltűnnek a nagyhatalmak, amennyiben ezen a fogalmon egy olyan állami szereplőt értünk, amely képes az érték- és érdekrendek nevében felvállalni a világ problémáit. Ebből következően az erők egyensúlyára épülő, klasszikusan többpólusú világ létrehozása lehetetlen, mivel feltételezi, hogy az állami szereplő állandóan a nemzetközi rendszer középpontjában legyen.

Ezen elmélet helyességét vagy irreális voltát megítélni a közeljövőben nem lehet, ám egy ilyen helyzet kialakulása a 21. században akár be is következhet. **Napjaink reálfolyamatai azt erősítik, hogy egyre inkább szükséges az állam bizonyos funkcióinak megerősítése**, mivel egy gyenge vagy működésképtelen állam maga is a feszültségek forrását jelentheti és fenyegetést környezetére. **Az államok a belátható időben továbbra is a nemzetközi kapcsolatok meghatározó szereplői lesznek.** A nagyhatalmak sem tűnnek el, sőt vezetésükkel olyan tömörülések jönnek vagy jöhetnek létre, amelyeknek a nemzetközi stabilitás terén meghatározó szerepük van vagy lehet a jövőben. **Azt lehet valószínűsíteni, hogy a világ a nagyhatalmak által vezetett nagy gazdasági térségek (Európa, Ázsia, Amerika) kialakulása irányába fejlődik, amelyek egy térségi közös tudat kialakulását keresik.** Ezek az eltérő összetételű és kohéziójú térségek ugyanakkor már nem egy kultúrára alapulnak, hanem az értékek, kultúrák és geopolitikai érdekek keveredése jelenheti összetartó erejüket.

Várható, hogy az elkövetkező tíz–húsz évben az európaiak egyre inkább európai, az amerikaiak amerikai, az ázsiaiak ázsiai, a muzulmánok muzulmán módra fognak gondolkodni. **A térségeken belül a nemzeti keret nagyon jelentéktelenné válik, de ez nem jelenti azt, hogy a nemzeti térségek eltűnének, vagy hogy a nemzetek közötti ellentétek csökkennének.** Ezek a térségek először Amerikában, Európában és Ázsiában jelennek meg különböző formákban, és elkezdnek kialakítani maguk között egyfajta „kommunikációs eljárást”. Mivel jelenleg egyedül a piac tölti be ezt a szerepet, és ez már bizonyítottan elégtelen az egyensúly, a stabilitás és a párbeszéd garantálására.

Ma még nyitott kérdés, hogy a jövőben a **nagy tőkeerővel rendelkező nemzetközi cégek** milyen biztonságpolitikai szerepet vállalnak magukra. A kutatók egy része szerint várhatóan növekszik érdekelttségük egy világgazdasági konszolidáció megvalósításában, a piacok megtartásában és bővítésében, ezért megőrzik viszonylagos politikamentességüket. Mások úgy vélik, hogy anyaországaik érdekében növekszik politikai szerepvállalásuk, a gazdasági nyomásgyakorlás eszközeivé válhatnak, de egyfajta kiegészítő kommunikációs csatornát is jelenthetnek. Ma már tény, hogy a világ száz legerősebb tőkecsoportosulása tekintetében a transznacionális cégek száma meghaladja az államokét. A fejlődési trend is számukra kedvező, **ezért csak idő kérdése, hogy mikor vállalnak nagyobb politikai szerepet magukra érdekérvényesítésük érdekében.** Úgy gondolom, hogy e téren változásra elsősorban akkor lehet számítani, ha érdekeik képviselőit az anyaállamaik már nem képesek felvállalni. A legerősebb transznacionális cégek nyugati államokhoz kötődnek, a nyugati befolyás megőrzésével biztosítottnak látszanak működésük feltételei, így **közvetlen politikai szerepvállalásuk még nem aktuális.**

A társadalomkutatók szerint már világméretben elkezdődött a tekintély hanyatlása. Ez azt jelenti, hogy minden olyan szociális, politikai, gazdasági vagy kulturális szervezet, amely valamilyen igazságot hordoz és egy hierarchizált szervezetre támaszkodik, válságban van. Ez a tekintélyhanyatlás, a korábbi igazságok relatívvá válása viszont olyan nehézségeket teremt, amelyeket naponta tapasztalunk a valóságban. Ennek egyik legjellemzőbb példája **a háború szabálytalanná válása.** A hagyományos, államok közötti konfliktusok csökkenését egy olyan szembenállás növekedése kíséri, amelyben fegyveres bandák, csempészek, maffiák és civilek vesznek részt egy általánosság való összecsapásban. **A konfliktuselmélet valamennyi paramétere ellentétbe fordul.** Már nem az államok azok, akik szemben állnak egymással nemzetük megvédésére, hanem a létező nemzetek, amelyek egy államot követelve maguknak, megkísérik megteremteni saját önmagukat. **Már nem a reguláris haderők ütköznek össze a civilek védelmére, hanem a civilek, akik fegyveres csoportoktól manipulálva az első vonalba lépve harcolnak, és nemzetközi elismerésük után ezek a fegyveres szervezetek nemzeti haderővé alakulnak át. A lakosság áttelepülése (etnikai tisztogatás) nem a konfliktusok következménye, hanem elsődleges célja. Az erőforrások megszerzése már nem a háború egyik célja, hanem eszköze.** A délszláv térségben folyó harci cselekmények ezt az elméletet teljesen visszaigazolták.

A biztonságpolitikai szakértők, elemzők egyetértenek abban, hogy a vilárendszer átalakulásának egyik nagy folyamata a hatalmi alapok feldarabolódása, amely egyben jelentős politikai kockázatok forrását hordozza magában. Ez azt jelenti, hogy a hatalom – mint a gazdasági és katonai erő összessége –, önmaga megszűnt lényegi elem lenni, a **hatalom most már inkább az anyagi javak gazdagságának és a katonai erőnek egyfajta tömörülése, illetve annak kivétítési képessége.** E folyamatnak két fontos kísérő jelensége van. Ellentmondásokat szül a gazdagság megteremtése és a szociális kohézió között, ami a fejlett társadalmakban nagy kockázatot jelent, mivel erős központi hatalom hiányában a piaci folyamatok deformálhatják, szétzilálhatják a társadalmat.

Ugyanakkor ez az **átalakulás diszharmóniát teremt katonapolitikai téren a nemzetivé váló „védelem” fogalma és a „biztonság” fogalma között, amely utóbbi egyszerre válik egyre inkább többdimenziójúvá, és egyre kevésbé katonáivá.**

A társadalomkutatók mind gyakrabban hangsúlyozzák a világrendszer centralizációjának válságát. Már a feltételezés is automatikusan felveti a változásokat kezelni tudó intézmények kérdését, leegyszerűsítve az új világnak a szabályossá tételét. Ma, a globalizáció világméretűvé válása idején egyre többen vetik fel a világ rendezetté tételének szükségességét, azzal az indoklással, hogy a problémák világméretűvé válására csak ilyen módon lehet és kell válaszolni. Viszont a jó értelemben vett alapelv ellenére – amely alátámasztja ezt az igazságot –, ennek alkalmazása nem tűnik sem helytállónak, sem kívánatosnak. Akkor, amikor a közvélemény inkább a tisztánlátást és közel állást követeli, egy ilyen rendezettség kialakítása csak olyan, államok feletti intézmények létrejöttéhez vezetne, amelyeket sem az államok, sem a társadalmak nem kívánnak.

Egy globális, **világméretű intézmény létrehozása nem lenne alkalmas a biztonsági problémák kezelésére** sem. Ma már bizonyított, hogy **a biztonság meghatározó kerete a régió.** Ezt az is bizonyítja, hogy még az Internet korszakában is tovább élnek a klasszikus geopolitikai ellentétek. Következésképpen, a globalizáció nem szükségszerűen fogja kiterjeszteni Kína érdekét a balkáni vagy a balti államokra, vagy az európaiak érdekét a Távols-Kelet potenciális konfliktusaira. Ezen a téren az egyetlen működő „globális rendszernek” a nukleáris proliferáció ellenőrzése tűnik. A biztonsági problémák ugyan mutatnak egyfajta globális karaktert, mégis a megoldásuk megfelelő gyakorlati szintje a régió.

1.2. A globalizáció és következményei

A következőkben a világ valószínű fejlődési irányának rövid felvázolását követően egy reálfolyamat, a globalizáció hatásának és következményeinek biztonságpolitikai vonatkozásait kívánom bemutatni. Az ezredfordulóra a világot leginkább jellemző **globalizáció** a világ társadalmait – így a Magyar Köztársaságot is –, egyszerre és közvetlenül érinti, **jelentős hatással van az általános biztonságra és a katonai helyzetre** egyaránt. A globalizáció társadalmi és gazdasági hatásairól számos tanulmány készült hazánkban is. Ezen kutatások jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy Magyarország időben megtegye a szükséges lépéseket a folyamatból eredő előnyök kihasználására, és a vele járó negatív hatások csökkentésére. Így hazánkban sikerült alkalmazkodnia a helyzethez, illetve a nemzetközi integrációs szervezetekhez való csatlakozással megteremtienie a globalizációs „ártalmak” csökkentésének feltételeit.

A globalizációs kérdéskomplexum részletesebb elemzése azért is szükséges, mivel régióink mai és jövőbeni biztonsági helyzetét is közvetlenül befolyásolja. **A globalizációs trendhez való alkalmazkodási képesség, vagy annak hiánya egyaránt biztonságpolitikai tényezőt jelent.**

A globalizációs irányzatok két síkon zajlanak: a gazdaságin és a politikain. **A gazdasági globalizáció visszafordíthatatlan folyamat**, mivel az a technológiai fejlődésen alapul, és benne egyre nagyobb arányban nem államok, hanem világméretű befolyással és hatalmas tőkeerővel rendelkező cégek játszanak meghatározó szerepet. A gazdaságilag nagy- és középhatalmak nemzeti érdekei szervesen összefonódnak a transznacionális cégekével, ezért e területen kicsi az esélye annak, hogy a globalizáció hatásaként felmerülő nézeteltérések politikai kockázati tényezőkké alakuljanak át.

Az utóbbi időszak globális jellegű gazdasági–pénzügyi válságainak egyik pozitív következménye, hogy egyre sürgetőbben kényszeríti ki a nemzetközi pénzügyi szervezetek és monopóliumok (Világbank, Nemzetközi Valutaalap, regionális bankok) szerepének felülvizsgálatát, és egy koherens, a politikai globalizációt segítő szerepkörének kialakítását. Csökkenti a válság súlyosságát, hogy a nemzetközi biztonságpolitikára jelentős befolyással bíró Oroszország gazdasági szempontból nem nagyhatalom, ezért gazdaságának esetleges összeomlása sem gyakorolna jelentős hatást a világgazdaságra. **A gazdasági globalizáció ugyanakkor csak egy bizonyos szintig segíti elő a nivellálódást, a gazdaságilag fejlett államok megőrzik előnyüket, és fokozott lehetőségeik lesznek a gyengébbek befolyásolására.** A regionális gazdasági szervezetek (például EU) tagjai az egyes államoknál jobb lehetőségekkel bírnak a gazdasági biztonság folyamatos fenntartása terén.

A politika síkján megvalósuló globalizáció legfontosabb jellemzője a demokrácia világméretű térhódítása, a kollektív és egyéni szabadságjogok előtérbe kerülése. Ezen folyamat kiteljesülését azonban megnehezítik a politikai demokratizálódás útjára lépett, de gazdaságilag fejletlen országokban meghozott népszerűtlen gazdasági intézkedések. Ebből eredően napjaink legfontosabb kihívása a politikai reformok megvalósításának előmozdítása a gazdaság fejlődésének segítségével.

A politikai globalizáció a hazánkkal szomszédos országokat eltérő mértékben érinti, de közös jellemzője, hogy egyre jobban kiteljesedik, és a közös értékrend alapján kiszélesíti az együttműködés területeit, további lehetőséget nyújt az eltérő fejlettségi különbségekből fakadó kockázatok és veszélyek csökkentésére. Régióink országainak integrációs törekvései ugyan egyre nagyobb teret adnak a globalizációs irányzatok érvényesüléséhez, de emiatt azok következményeit is viselniük kell. A környező országok többsége gazdaságilag gyenge, ezért a globalizáció negatív hatásai fokozottan érvényesülhetnek náluk.

Ma már – a fejlemények alapján – bizonyított, hogy **a globalizációnak a következő negatív következményei lehetnek:**

- **A szervezett bűnözés, az illegális fegyverkereskedelem és a terrorizmus nemzetközivé válása,** amelyek egyértelmű fenyegetést és biztonsági kockázati tényezőt jelentenek az összes résztvevő, így hazánk részére is.

- A globalizáció a gazdasági fejlődésnek és együttműködésnek új utakat és lehetőségeket nyújtva **hosszú távon elavulással fenyegetheti a nyugati társadalmi berendezkedést. A globalizációhoz való alkalmazkodás reaktiválja a liberalizmus klasszikus ideológiáját**, és csak a piac, illetve a verseny által meghatározott társadalmi átszerveződéshez, alkalmazkodásához vezet. Egy egyedülálló szabadkereskedelmi rendszerben valamennyi nemzeti piac progresszív integrációja úgy tekinthető, mint a legjobb eszköz a globalizáció kihívásainak megválaszolására.
- A szegény országokban a fejlődés politikai és gazdasági kudarcai nem hagynak a kormányoknak más választást, mint hogy adaptálják a globalizációs politikát. A történelemben első ízben valamennyi nemzet egyetért abban, hogy a liberalizációra, privatizációra, a pénzügyi egyensúly helyreállítására alapozott sajátos politikát alkalmazzanak. **A „szabadság, egyenlőség és testvériség” után a verseny elve az, ami napjaink mércéjét alkotja.** Kétségtelen, hogy a piac általi átszerveződés sok országban elősegíti a gazdaság kezelésének fejlődését, kedvez a közpénzek felhasználása javításának, az ipari eszközök reformjának és egy jobb pénzügyi egyensúly kialakításának.

Politikai és szociális szinten az eredmény ugyanakkor negatív is lehet. A világpiac feltételeihez való gyors alkalmazkodásra kényszerített állam megpróbál alkalmazkodni, amit a társadalom nem képes tolerálni, ezáltal **a globalizmus társadalmi és politikai konfliktusok gerjesztőjévé válhat.** A szegény országokban, ahol az állami javak kiürítését az elit perifériára kerülése kíséri, a vita a politikai rend tagadásának formáját öltheti. A vallási, kláni, törzsi, egyházi erők erősödése még a nemzet eszméjét is szétrombolhatja. Számos esetben a gyökerek kiirtásának veszélye – így a Balkánon is – a nemzeti terület feldarabolásához, polgárháborúhoz, és részben etnikai tisztogatáshoz vezetett.

- **Szociális téren a kizárás és a marginalizáció jelenségeinek megsokszorozódása lehet a globalizáció következménye,** amely szintén együtt járhat a konfliktusok megsokszorozódásával.

A világban – s benne hazánk környezetében is – **a globalizáció hatására a konfliktusok megsokszorozódnak**, és az emberek egyre inkább elveszítik jövőjük alakításának lehetőségét. A feszültség nagyon könnyen jut el zavargásokig, esetenként polgárháborúig. Az elmúlt évek konfliktusainak 90%-a belső eredetű volt. A feszültségek és az ellentmondások, amelyeket a piaci értelemben vett globalizáció szül, ma még ellenőrizhetetlenek. **A klasszikus típusú stratégiai fenyegetés helyett új típusú, megoldhatatlan és előre nem látható kockázatok sokszorozódását tapasztaljuk.** Ezek a különböző eredetű megfosztottság-érzetek, szociális, nemzeti, etnikai, egyenlőtlenségi, fundamentalista, demokratikus stb. értékek válságának, átértékelésének, valamint a kezelésükre alkalmazott eljárások és módszerek elégtelenségének következményei. **A konfliktusok egyetlen rendszernek sem a „hozományai”, így a globalizmusé sem, azok a rendszer egyenlőtlenségeinek kifejeződései.** Ha napjainkban van konfliktus, az azért van, mert a globalizációhoz

alkalmazott stratégia több ellenőrizhetetlen ellentmondást provokál, mint amennyit kezelni tud. Alapvetően ez az oka annak, hogy egyre erőteljesebb antiglobalizációs tüntetésekre, erőszakos fellépésekre kerül sor annak érdekében, hogy a verseny mellett a világ gazdasági folyamatait irányítók nagyobb figyelemmel legyenek a szociális következményekre is.

A globalizáció – mint társadalmi–gazdasági reálfolyamat –, új megközelítést és stratégiát igényel negatív következményeinek csökkentésére. Burhan Ghalioun a Párizsi (Sorbonne) Modern Kelet Kutató Központ igazgatója, mint a globalizációs folyamatok nemzetközi szakértője úgy értékeli, hogy „a globalizáció okozta válság igazi felelőse nem a piac, hanem az a gondolkodásmód, miszerint egy új világközösség társadalmainak kiépítését meg lehet oldani a piac spontán erőivel is.”¹ Ez a feltételezés bizonyítottan hamis, mert a piac mint szervezőerő nem elégséges a felmerülő problémák megoldására. Szükségesnek tűnik egy olyan globális politika kidolgozása, amely képes kezelni az új erők fejlődését, beleértve a piaci erőket is. Egy erő által garantált rendhez való visszatérés helyett egy olyan biztonsági rendszer (hálózat) megteremtése tűnik megoldásnak, amely mindenki számára garantálja a békét és a biztonságot, valamint elősegíti a globális piacnak az emberek szükségleteihez való alkalmazkodását. Egy ilyen megoldás felismerése könnyűnek tűnik, de megvalósításának feltételei még nem adóttak. Európában az EU fokozott erőfeszítéseket tesz e téren, de a problémát még nem sikerült megoldania.

1.3. Az információs társadalom kiépülése és annak várható következményei

Az előzőekben bemutatott globalizációs reálfolyamatok mind azt bizonyítják, hogy **a társadalmi és technikai fejlődés fő iránya az úgynevezett információs társadalom kiépülése.** *„Az információs társadalom kialakulása és tudatos kialakítása a társadalmi civilizáció fejlődésének eredményeként objektíven létrejövő törvényszerű folyamat. A globális, regionális és szubregionális információs társadalmak kialakítása alapvető változásokat fog előidézni a világ és egyes országok életében. A 21. század az információ százada, az információs társadalom kora, amely ugyanakkor nem egy államforma, hanem a műszaki civilizáció felgyorsult fejlődési szakaszának társadalmi vetülete, vagyis az információs társadalmak megjelenése kezdetben még nem fogja megváltoztatni a meglévő államformákat.”*²

Ma már szinte senki sem vitatja, hogy **az információ válik a közeljövő legfontosabb elemévé, értékévé és szervező erejévé.** Az információ teljesen átfőrnálja a társadalmakat, fejlődésükre, lehetőségeikre, képességeikre meghatározó jelleggel lesz. Ereje, de mindenek előtt **a benne rejlő lehetőségek kihasználása újrendezi, újra kategorizálja a világ államait, egy megkerülhetetlen fejlődési utat is felvázolva.** A technikailag legfejlettebb nyugati államok az elkövetkező évtizedekben információs társadalmakká alakulnak át, kezdetben az Egyesült Államok, de őt fejlettségüknek megfelelően követni fogják az európai országok is.

¹ Défense Nationale, 1996. április. 48. o.

² Várhegyi István – Makkay Imre: Információs korszak, információs háború, biztonságkultúra. Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár, Budapest, 2000. 54. o.

Magyarország információs társadalommá való fejlesztése a következő évtized közepére befejeződhet.

Az információs lehetőségek felhasználása biztonságpolitikai és katonai értelemben is teljesen új fejezetet jelent. Az információfeldolgozás és -felhasználás terén **lemaradó országok** jelentős hátrányba kerülnek, a lemaradásért **súlyos politikai gazdasági és katonai árat fizetnek.** E felismerésnek köszönhetően az EU az elmúlt évtizedben kialakította az európai regionális információs társadalom kiépítésére irányuló programját, intézményi kereteit, és jelentős pénzügyi forrásokat biztosított megvalósítására. Az EU 1996-ban létrehozta az „Európai Konzultációs Bizottság az Információs Társadalomért” nevű szervezetét, amely összehangolja az európai országok közös erőfeszítéseit. Ezt követően még jobban felgyorsult az EU-ban az a folyamat, amely az információs társadalom műszaki alapjainak kiépítését és társadalmi elfogadtatását célozza.

Magyarország 1997-ben döntött arról, hogy csatlakozik az EU által épülő regionális információs társadalomhoz, és meghozta a hazai információs társadalom előkészítését szolgáló törvényeket és rendeleteket, és e téren jelentős kormányzati támogatású programokat indított be, egy informatikai kormánybiztos felügyelete mellett.

Az Európa Tanács 2000 márciusában lisszaboni ülésén tíz pontban foglalta össze az európai információs társadalom kiépítésének ezredfordulót követő feladatait, benne a számítógépes alapismeretek európai vizsgájának bevezetését. E feladatok végrehajtása hazánkban az EU-csatlakozás fontos területét képezi.

Az információs társadalom alapját azon információs infrastruktúra képezi, amelyben a távközlést, hírközlést, lakossági tájékoztatást és vezetést biztosító infrastruktúrák találhatók. **Ezen infrastruktúrák már az ezredfordulón önmagukban is jelentős biztonsági és katonai jelentőségűek, de szerepük az információs társadalom kiépülésével még tovább erősödik.** A távközlő hálózatok és a különféle vezetési rendszerek és hálózatok működése biztonsági kérdés, ezért ezek működését nehezítő vagy gátló törekvések bárki részéről fenyegetésként jelennek meg, amelynek elhárítására az egész védelmi rendszert – beleértve a fegyveres erőket is – fel kell használni világ, regionális, szubregionális és országos szinten egyaránt. **Ez az információs társadalom kiépítéséhez fűződő érdek teremti meg azt az egyetemes kompetenciát, amelynek alapján a fegyveres erők felhasználhatók az információs hadviselésből eredő veszélyek és fenyegetések elhárítására mind külföldön, mind belföldön.** Az elmúlt időszak eseményei (behatolás különböző távközlési hálózatokba, állami, banki és katonai adatbankokba, internetes kormányzati honlapok feltörése, a hackerek és krackerek megjelenése, a szervezett bűnözés és a nemzetközi terrorizmus új technikák iránti fogékonysága és alkalmazása) már bizonyították, hogy az információs társadalom pillérei elleni támadás egyre inkább előtérbe kerül. A kialakult erőviszonyok mellett talán ez lesz a legfejlettebb társadalmak legsebezhetőbb pontja, ezáltal a külső és belső fenyegetés fő célterülete. Az információs társadalmak létrejötte még inkább aszimmetrikus világot alakít ki, amely az információs biztonságot (védelmet) még inkább létérdekké teszi.

1.4. Az ázsiai térség fejlődésének következményei

Mint azt már korábban megállapítottam, a nyugati dominanciára a legnagyobb kihívást az ázsiai térség geopolitikai felértékelődése, benne Kína szerepének növekedése jelentheti. Az ázsiai térség világpolitikai szerepének látványos megerősödése hatással van a nyugati demokratikus értékrenden alapuló államok világpolitikai szerepére, a jelenleg meglévő és az elkövetkező évtizedekben várhatóan fennmaradó dominanciájára. (A térség fejlődését, átalakulását és jövőbeni szerepét az előzőekben már bemutattam, ezért itt csak a proliferációval kapcsolatos következtetéseket vonom le.)

Az atomfegyverek ázsiai térségbeli jelenlétéből származó veszélyeket a proliferációs rezsimek erősítésével és az érintett államoknak a nukleáris leszerelésbe történő bekapcsolásával csökkenteni lehet. Ugyanakkor az is valószínűsíthető, hogy egy helyi atomháború nem vezetne okvetlenül egy világméretű nukleáris összeecsapáshoz.

Ugyan elsősorban a tömegpusztító fegyverek proliferációja az ázsiai térségre jellemző, de a világ más részeiben is előfordul, ezért szükséges annak részletesebb elemzése.

A PROLIFERÁCIÓS FENYEGETÉS

Politikai körökben elterjedt nézetté vált, hogy a tömegpusztító fegyverek (atom, vegyi és biológiai) proliferációjának veszélye jelentősen megnőtt a hidegháború vége óta. E nézet valóságtartalma szerintem erősen vitatható, mivel valamennyi ilyen fegyverkezési program a bipoláris világrend meghaladott korszakába vezet vissza: az 1980-as évek közepe óta egyetlen új szereplő sem bukkant fel. Ugyanakkor az elmúlt időszakban életbe lépett a vegyi fegyverekről szóló egyezmény, valamint a biológiai fegyverekről szóló egyezményhez is csatoltak egy jegyzőkönyvet az átláthatóságról és az ellenőrzésről.

Mindezek ellenére **a proliferációs veszély reális, amely elsősorban abból fakad, hogy a proliferáció még nincs kellően ellenőrizve.** Egyes országok exportellenőrzési rendszere még nem olyan hiteles, mint a nyugati államoké, nem is beszélve a hasadóanyagok, a kémiai/vegyi anyagok vagy a biológiai vegyületek fizikai biztonságáról. **A tömegpusztító fegyverekkel, vagy annak termelő kapacitásával rendelkező országok hanyatlása megnöveli a proliferáció lehetősége révén a fenyegetettséget.**

A proliferáció súlyosan veszélyeztet néhány térséget, elsősorban a Közel-Keletet, de veszélyt jelent a Távol-Keletre is. E térségekben az államok egy nagyon kis része nyíltan semmibe veszi a nemzetközi előírásokat és jelentős politikai ambíciókat táplál, amelyeket megvalósíthatónak tart tömegpusztító fegyverekkel.

Az ilyen államoknál **sokkal súlyosabb fenyegetést jelent világméreteken, ha proliferáció révén a nemzetközi terrorizmus szervezetei jutnának tömegpusztító fegyverek birtokába.** Egy japán bűnöző vallási szekta által a tokiói metróban alkalmazott vegyifegyver (szarin típusú idegméreg) példája jól mutatja, hogy mi is történhet ilyen esetben. Rémálom lehet csak elképzelni is,

hogy milyen következményei lehettek volna annak, ha az amerikai célpontok elleni 2001. szeptemberi repülőgépes terrortámadás során az elkövetők vegyi vagy biológiai eszközöket is felhasználtak volna. Ez utóbbi példák is alátámasztják, hogy **a proliferációs fenyegetés súlypontja – valószínűleg –, a terrorizmus elleni hatékony fellépés hiányában az államokról a terrorista szervezetekre helyeződhet.** Ez ma még azért jelent súlyos kockázatokat, mivel a szövetségesek hagyományos elrettentő módszerei – amelyek a nemzetállamok és szövetségeseik közötti biztonsági kapcsolatok érdekében kerültek kialakításra –, hatástalanok az ilyen jellegű fenyegetésekkel szemben. A terrorizmus elleni fellépés eredményessége és hatékonysága jelentősen módosíthatja, várhatóan csökkenti a fenyegetés szintjét a jövőben.

A proliferáció hatása a hatalmi viszonyokra

A világ fejlődése, átalakulása tekintetében fontos azt vizsgálni, hogy **a proliferáció képes-e megváltoztatni a világ hatalmi erőviszonyait, képes-e új erőközpontot kialakítani a nyugati befolyás kiszorítására?** Erre a kérdésre **adott válaszom egyértelműen a nem volt.** Mivel nagyon jelentős kockázatról van szó, ezért fontosnak tartom a kérdés részletesebb elemzését, és a belőle fakadó következményekre, feladatokra ráirányítani a figyelmet.

Azokat az állításokat, amelyek szerint a proliferáció ránehezedik a világ- és regionális egyensúlyra, szkeptikusan kellene fogadnunk. A nukleáris fegyvereknek a múltban is csak korlátozott politikai hatóereje volt. Az államok nukleáris fegyverzetei nem sok kiegészítő hatalmat hoztak. A bipolaritás világban a katonai egyensúly főleg a hagyományos hatalmi elemeken nyugodott, a nukleáris fegyverek nem „csináltak” mást, mint kölcsönösen semlegesítették egymást. **A nukleáris leszerelési folyamat is egyértelműen azt bizonyítja, hogy az atomfegyverek szinte egyáltalán nem szolgálnak a befolyás megszerzésére, sem az alapvető értékek védelmére.** Ellenkezőleg, két állam olyan államnak – Németországnak és Japánnak – a nemzetközi helyzete és befolyása növekedett legjobban az elmúlt évtizedekben, amelyeket a tömegpusztító fegyverek elutasítása jellemez. **Az igazi hatás a világ hatalmi viszonyaira ma már nem a tömegpusztító fegyverek birtoklásában jelentkezik, hanem a hatalom gyors és hatásos kivetítésének képessége, hagyományos de csúcsmínőségű technikát alkalmazva.**

Nehéz megbecsülni a tömegpusztító fegyverek hatását a regionális egyensúlyokra. Egy szilárd elrettentés kifejlesztése nem lehetetlen: ez sajátos körülményektől függ, nem pedig egy elrettentő egyetemes törvénytől. A tény, hogy egy nukleáris állam, mint Izrael – amely két támadást is elszenvedett, egyet 1973-ban a másikat 1991-ben ismételt rakétacsapások formájában –, nem támasztja alá az elrettentésről vallott nyugati nézeteket. Azt az állítást, **hogy a tömegpusztító fegyverek marginális hatással vannak a regionális hatalmi egyensúlyra** az is bizonyítja, hogy azok az államok, amelyek ilyen programot folytatnak, ugyanazok, mint amelyek bőségesen áldoznak a hagyományos fegyverekre is. Vagyis, ha a tömegpusztító fegyverek döntő katonai és politikai előnyt hoznának, akkor ennek a kettős befektetésnek nem lenne semmi értelme.

A tömegpusztító fegyverek monopolizálása ugyanakkor egyes régiókban jelentős zsarolási képességet biztosíthat, ha a tisztán védelmi szerepe helyett támadó és expanzionista célokat szolgál. Ez a helyzet a szomszédokat elkerülhetetlenül nagy erőfeszítésekre készítené, hogy kiegyenlítsék ezt a potenciált, vagy külső hatalmakkal szövetezzenek semlegesítése érdekében. **Az arab országok erőfeszítései arra, hogy Izrael nukleáris potenciálját vegyi vagy biológiai fegyverekkel, valamint a közelmúltig a Szovjetunióval való szövetséggel semlegesítsék, jól példázza ezt.** Az egyeduralom szelleme ellenintézkedéseket vált ki ennek a potenciálnak a semlegesítésére és beindítja a „fegyverkezési verseny” spirálját, amelyben a tömegpusztító fegyverek hatása marginalizálódik. A rivális nagyhatalmak antagonisztikus regionális erőkké váló szövetségének – csakúgy, mint a hidegháború időszakában –, következményei lehetnek volna a világpolitikára, ám ez lehetetlen lesz a jövőben, amíg az amerikai dominancia nem kérdőjeleződik meg.

A proliferáció következményeinek nem kell feltétlenül hatnia a világpolitikára. Ha a létfontosságú érdekek védelméről van szó, a tömegpusztító fegyverek lehetősége vagy valós léte valószínűleg nem elegendő a beavatkozás megakadályozására. 1991 januárjában megbízható információk támasztották alá, hogy Irak vegyi és biológiai fegyverekkel rendelkezik, és kétségkívül rendelkezett nukleáris berendezésekkel is. Ez nem akadályozta meg a szövetségeseket az Irak elleni fellépésben. Ennek el kell gondolkoztatnia mindazokat, akik a nukleáris elrettentésnek új célokat keresnek a fejletlen tömegpusztító fegyverekkel szemben.

Összegezve

A kérdésben folytatott kutatásaim alapján valószínűtlennek tartom, hogy a tömegpusztító fegyverek proliferációjának a jelenben és a belátható jövőben nagy hatása legyen a világpolitikára és megbontsa az ezredfordulóra kialakult hatalmi egyensúlyt, vagy nagy stratégiai jelentőségű új térségeket alakítson ki. A proliferáció csak nagyon lassan fejlődik, és **legvalószínűbb következménye a fegyveres konfliktusok „káosszá válása” lehet** néhány térségben, ahol a proliferáció folyamatban van. Egy ilyen helyzet nagyfokú elővigyázatosságot igényel a konfliktusba való beavatkozás kérdésében. Egy ilyen fenyegetés azon a félelmen alapul, hogy a fejlett országok is áldozatai lehetnek különböző eszközökkel végrehajtott terrorista akcióknak, nukleáris, vegyi és biológiai fenyegetésnek, mivel a proliferációs rezsimek és a katonai eszközök egyaránt hatástalanok ezen rémálom ellen.

A legfontosabb eszköz a proliferáció megakadályozására a proliferáció-ellenes rendszerek konszolidálása. A proliferáció-ellenes rendszerek tovább erősítik a nemzetérdeket azzal is, hogy nem készítik a szomszédokat tömegpusztító fegyverpotenciáljuk kiépítésére vagy növelésére. Ebben az értelemben az ellenőrzési rendszerek bizalomerosztó hatása nagy fontosságú. A proliferáció-ellenesség normatív oldala a legális nemzetközi intézményekkel erősödik, amelyek ezeket a fegyvereket – majdnem egyetemesen elfogadottá válva – törvényen kívül helyezik. Az öt hivatalos atomhatalomnak nem kellene elhanyagolnia ezt az aspektust sem.

A proliferáció elleni tevékenységen belül bizonyított, hogy a politikai erőfeszítések sokkal fontosabbak és jelentősebbek, mint a katonaiak. A hazánkkal szomszédos országok mindegyike elutasítja a proliferációt, és csatlakozott a tömegpusztító fegyverek elterjedését és birtoklását szabályozó nemzetközi megállapodásokhoz.

A proliferáció kockázatai elleni védelem és a kockázatok semlegesítésének katonai képessége ugyanakkor nagyon lényeges, mivel könnyen lehetséges, hogy a szövetséges csapatoknak olyan környezetben kell tevékenykedniük, ahol előfordulhat tömegpusztító fegyverek alkalmazása. A csapatoknak jogukban áll a lehető legkorszerűbb védelem birtoklására, és ez lesz az a kötelező feltétel, amely lehetővé teszi az ilyen fegyverrel fenyegetett országoknak megfelelő védelmi és biztonsági garanciák megteremtését. Ez az alapelv alkalmazható volt a hidegháború alatt és alkalmazható még ma is.

A proliferáció-ellenes globális rendszer megvédése és megerősítése a belátható jövőben minden bizonnyal Európa vonatkozásában továbbra is a NATO és az EU kiemelt feladata lesz.

Kiegészítés (2005): A 2001 végén elfogadott új amerikai biztonságpolitikai doktrína legfontosabb feladatnak a tömegpusztító fegyverek terjedésének megakadályozását és a proliferáció leállítását tekinti. Ebben a tevékenységben fontos szerepet játszhatnak a fegyveres erők, a titkosszolgálatok, és a nemzetközi jog megfelelő tilalmi és ellenőrzési rendszerei. A doktrína gyakorlatilag felhatalmazást ad arra, hogy az Egyesült Államok fegyveres erővel lépjen fel a proliferáció leállítása érdekében. E keretbe illeszthető az Irak ellen – többek között – a feltételezett tömegpusztító fegyverek felszámolása érdekében indított háború. Jelenleg Iránt is ezen megfontolások alapján tekintik ellenségnek.

1.5. Az Egyesült Államok biztonságpolitikájának változása és annak várható következményei

Az Amerikai Egyesült Államoknak – mint a világ egyetlen gazdasági és katonai szuperhatalmának, egyben a Nyugat legerősebb államának és a világ legerősebb katonai szövetsége vezetőjének – **politikai és katonai fejlődése ma még domináns hatással van a világ biztonsági helyzetére, és az általa vezetett katonai szövetségek működésére.** Hazánk biztonságát is egy ilyen szövetség, a NATO garantálja, ezért is fontos számunkra az amerikai biztonság- és katonapolitika alakulása.

Az Egyesült Államok megkezdte a harmadik évezred kihívásainak megfelelő új biztonságpolitikájának kidolgozását, amelyet a 2001. szeptemberi, amerikai célpontok elleni terrortámadás felgyorsított, és részben el is döntötte az arról folyó vitát.

Az új amerikai stratégia kialakítását befolyásoló körülmények, annak szövetségi elemeit és bevezetésének valószínűsíthető következményeit a következő részelemzés tartalmazza.

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK ÚJ, MULTIREGIONÁLIS STRATÉGIÁJA

Robbin F. LAIRD, az International Communications and Strategic Assessment elnöke szerint „*az Egyesült Államok a Szovjetunióval való vetélkedés által meghatározott szuperhatalom szerepéből egy olyan nemzetközi szerepre való áttérés útján van, amely egy regionális hálózat stratégiai keretében elsődlegesen a szövetségeseivel létrehozott sokszoros kapcsolatból áll, amit multiregionális stratégiának*”³ is lehetne nevezni. Egy ilyen stratégiaváltás változtatásokat igényel az amerikai biztonság-, és katonapolitikában.

Az Egyesült Államok megnyerte a hidegháborút az ellenséges szuperhatalom, a Szovjetunió ellen, ám ez a győzelem gyökerestől megváltoztatta a világpolitikát. **Az ezredfordulóra a prioritás, amelyet korábban a nemzetbiztonsági politika élvezett, újra a belső változásra és a korszerűsítésre való összpontosításra helyeződött át. Mindezek ellenére a biztonságpolitika továbbra is előtérben maradt.**

Amerika-kutatók szerint az Egyesült Államoknak biztosítani kell az átmenetet egy szuperhatalom által irányított világpolitika és egy olyan nemzetközi politika között, amelyet a fontos régiók érdekeiből fakadó önkéntes elkötelezettség irányít. Az amerikaiaknak egy multiregionális stratégiát kell kifejleszteniük és megvalósítaniuk, valamint szoros együttműködésben szövetségeseivel ki kell alakítaniuk egy szövetségi hálózatot.

Egy ilyen politika ma még csak körvonalazódik, ezért az alapjaiban megváltozott körülmények ellenére **az amerikaiak továbbra is igyekeznek fenntartani és fejleszteni különböző „hidegháborús” hatalmi eszközeiket, amelyek lehetővé teszik számukra alapvető partnereik és szövetségeseik döntéseinek befolyásolását, valamint a fontos érdekeik elleni fenyegetés elrettentését.**

A biztonságpolitikai szakértők és elemzők többsége egyetért abban, hogy az **Egyesült Államok csak akkor maradhat az „első számú nemzet” a nyugati biztonsági és védelmi rendszerek középpontjában, ha továbbra is kész és képes felvállalni a szövetségesek érdekeinek kiszélesített védelmét.** Ennek érdekében összhangot kell teremtenie a kizárólag nemzeti érdekei védelmét szolgáló katonai erővel való rendelkezés, illetve a szövetséges koalícióban való részvétel, vagy annak vezetési képessége között. E két képesség kiegyensúlyozása szükséges ahhoz, hogy az Egyesült Államok valódi vezető szerepet biztosíthasson magának egy regionális hálózatú új környezetben, amely a különleges közös érdekek alapján fejlődik.

A nyugati kutatók általános értékelése szerint a világ globalizációs fejlődése és **Európa szempontjából – alternatíva hiányában – ma még fontos, hogy az Egyesült Államok az új biztonsági struktúrákon belül is kulcsszereplő maradjon.** Ez szükségessé teszi, hogy az Egyesült Államok mielőbb kialakítsa a megváltozott világhelyzetnek megfelelő új biztonság- és katonapolitikáját. Az erről szóló vitát a Republikánus Párt 2000-ben történő hatalomra jutása felgyorsította, és az amerikai célpontok elleni 2001. szeptember 11-ei terrortámadás részben el is döntötte.

³ La sécurité nationale américaine: vers une stratégie multilatérale? Defense National, 1996. április. 199. o.

Az Afganisztán elleni támadás az amerikai stratégiai érdekeket érintő fenyegetések szélesebb értelmezését bizonyítja. Az Európa–Ázsia–Atlanti-óceán régiókban (zónában) jelentkező közvetlen fenyegetések prioritást kapnak, de az ezen régiók stabilitását közvetve fenyegető veszélyeket is figyelembe veszik, mivel ez utóbbiak jelentik a legvalószínűbb kihívást rövid és középtávon egyaránt. **Ez, a már a gyakorlatban is megjelenő amerikai megközelítés jelenti az európai biztonság számára a legkedvezőbb megoldást.** Az európai szövetségesek ezért is hangsúlyozzák folyamatosan az euro-atlanti térség biztonságának oszthatatlanságát és igénylik az amerikai katonai jelenlét fenntartását Európában. **Az európai szövetségesek ugyanakkor az amerikaiak kétségtelenül csökkenő európai szerepvállalása ellenére is támogatni fogják az Egyesült Államoknak az európai hadszíntéren kívüli stratégiai érdekvédelmét.** Az Afganisztán és a terrorizmus elleni közös fellépés is ezt bizonyítja, annak ellenére, hogy azt a jövőt illetően nem lehet próbakönek tekinteni azért, mert egybeesik a Szövetség stratégiai érdekeivel.

Ugyanakkor azt is látni lehet, hogy az elmúlt időszakban **Európa komoly mértékben önállóvá vált** a tőkeáramlás, a kereskedelem, a kulturális támogatás és a politikai kapcsolatok tekintetében, és **az információs forradalom és a globalizáció tovább gyorsítják ezt az önállósodási folyamatot.** Európában **vetélytársként jelent meg az Egyesült Államok számára az EU.** Ez a szervezet azonban nem a NATO alternatívája, hanem a közös védelem egyik szereplője, elsősorban az önként vállalt válságkezelési feladatokkal.

Az Egyesült Államok saját érdekei védelmét szolgáló kapacitását nagymértékben a szövetségesekkel vagy a regionális kulcs hatalmakkal közösen vezetett hadműveletek (koalíciós műveletek) beavatkozási vagy részvételi eszközei határozzák meg. Ami az Egyesült Államokat szuperhatalommá tette, az a régiók közötti kapcsolatok létesítésének képessége volt.

A megváltozott világhoz való alkalmazkodást jól tükrözi az amerikai „*nemzeti katonai stratégia*” többszöri ártértékelése. Az 1995-ben kiadott amerikai nemzeti stratégiát, amelyet „*rugalmas és szelektív erőfelhasználás*”⁴ néven vezettek be, 1997-ben módosították „*Alakíts, válaszolj és légy készen!*”⁵ megnevezésűre.

Mindkét stratégiában azzal számolnak, hogy a stratégiai környezet továbbra is bonyolult és veszélyes, annak ellenére, hogy megszűnt egy nukleáris háború közvetlen veszélye. **A regionális veszélyek, az aszimmetrikus kihívások, a transznacionális fenyegetések és az előre nem látható veszélyek jelentenek potenciális fenyegetéseket.** A nemzeti katonai stratégiában – a 21. században várható katonai jellegű kihívások tekintetében – megállapítják, hogy **a katonai erő marad az államok, beleértve a nagyhatalmak közötti politikai és stratégiai verseny legfontosabb eszköze. A szövetséges erők legfontosabb feladata a humanitárius segítségnyújtás, valamint a válságok megelőzése és következményeinek felszámolása.**

⁴ National Military Strategy of the United States of America. Strategy of Flexible and Selective Engagement, 1995. CICS, Washington, D.C.

⁵ National Military Strategy of the United States of America. Shape, Respond, Prepare Now: A Military Strategy for a New Era, 1997. CICS, Washington, D.C.

Amerikai katonai stratégiai koncepciók (a hadászati agilitás, a tengerentúli jelenlét, az erő felfejlesztés, a döntő erő) keretében kerül sor a potenciális válságokra történő reagálás kedvező feltételeinek kialakítására. **Katonai hadműveletek pontos végrehajtása feltételezi a megelőző csapásmérést.** A fejlett haditechnikai eszközök és eljárások, az információs fölény, a célok meghatározása, a hatékony vezetés és ellenőrzés teszi lehetővé a harci feladatok hatékony és eredményes végrehajtását és a hálózat alapú hadműveletek folytatását.

Az Egyesült Államok két nagyméretű regionális konfliktus (MCR) egyidejű megvívására készül fel. Ezekben a konfliktusokban – **a Nemzetbiztonsági stratégia elvei alapján – nem zárják ki az atomfegyverek használatát sem.** A stratégiában azzal számolnak, hogy **a jövő katonai műveleteit várhatóan jóval kisebb létszámú, könnyebb felszereléssel ellátott harci (combat power) erők fogják végrehajtani precíziós fegyverek széles körű alkalmazásával.**

Bár a stratégiai koncepciók felsorolásánál **az erő felfejlesztése** csak a harmadik helyen szerepel várható, hogy **az új ezredfordulót követő stratégia-módosítások során e koncepció prioritási sorrendben előbbre kerül.** Ennek következménye lehet az Európában állomásozó amerikai csapatok számának jelentős csökkentése is.

Az ezredfordulóra gyökeresen átalakult nemzetközi helyzethez alkalmazkodó amerikai biztonságpolitika kialakítása folyamatban van, **de az új stratégia még nem teljesen kidolgozott.** A vezetésnek még időre van szüksége a stratégiai prioritások pontos meghatározásához. **A nemzetközi terrorizmus elleni fellépés részben már előrevetíti az új stratégia meghatározó elemeit. Az eddigi információk arra utalnak, hogy az Egyesült Államok hazai területének védelme előtérbe kerül, de a katonai eszközök szerepe jelentős marad, de alárendeltje lesz az amerikai bel- és biztonságpolitika általános változásának.** Az amerikai érdekek védelmére legalkalmasabb katonai és hatalmi elemek meghatározása szorosan kapcsolódik az érdekek természetének, valamint a közvetett veszélyekkel szembeni cselekvési módnak a meghatározásához.

E folyamat keretében **megkezdődött a honi terület védelmét szolgáló képességek megerősítése, a nemzeti rakétavédelmi rendszer kiépítésének felgyorsítása, párhuzamosan az atomfegyverek számának radikális csökkentésével.** Az már világosan látható hogy **a rakétavédelmi rendszer kiépítése az elkövetkező évtizedben az amerikai és a nemzetközi katonapolitikára egyaránt befolyással lesz.** E folyamat előrehaladása során kiéleződhetnek a nemzetközi viszonyok, esetleg ellenreakcióként beindulhat egy fegyverkezési verseny, de legvalószínűbb következményének az tekinthető, hogy az atomelrettetés átértékelése következtében nukleáris téren tovább folytatódik a nukleáris eszközök számának radikális csökkentése.

A nemzetközi politikát meghatározó, új „multiregionális” szerep kialakítását elősegítő katonai stratégia kialakítását, egy stratégiaváltást ma még számos tényező pontos meghatározatlansága nehezítheti. Úgy gondolom, hogy **egy új világhelyzethez igazított amerikai katonai stratégia kidolgozása és bevezetése az évtized közepe helyett ma már korábbi időre prognosztizálható, amelyben az erőfelfejlesztés koncepció továbbra is előtérben marad.**

Kutatásaim révén és a részelemzések alapján **az alábbi következtetésekre jutottam a Szövetség és hazánk vonatkozásában:**

Az amerikai biztonságpolitikai fejlődés iránya azt valószínűsíti, hogy az Amerikai Egyesült Államok a biztonságpolitikai felülvizsgálatot követően is jelentős részt vállal az európai biztonság területén. Felelősségvállalása mindenekelőtt a NATO védelmi funkciója keretében nyilvánul meg. A megváltozott világban ugyanakkor már elképzelhetetlen, hogy az Egyesült Államok ismét saját biztonsági stratégiáját fogadtassa el a Szövetséggel. Az EU védelmi rendszerének és válságkezelői képességeinek teljes kiépüléséig mindenképpen fennmarad a Szövetség stratégiai érdekei védelmében való amerikai szerepvállalás. Ugyanakkor az európai biztonsági „tehermegosztás” keretében Washington várhatóan arra fog törekedni, hogy az európaiak egyre nagyobb szerepet vállaljanak a közös védelemben, és ehhez meg kívánja teremteni a kereteket is (CJTF, ESDI, esetleg a szükséges katonai kapacitások rendelkezésre bocsátása, hírszerzési adatok átadása stb.).

Minden bizonnyal hosszú távon is fennmarad a globalizmus, a proliferáció és a nemzetközi terrorizmus veszélyeinek (transznacionális fenyegetések) közös elhárításában való amerikai érdekelttség.

Washington kapcsolatai Oroszországgal – mint a nemzetközi biztonság egyik meghatározó elemével –, várhatóan tovább mélyülnek, a rakétaelhárító rakétarendszerek kiépítése és a nemzetközi terrorizmus elleni fellépés következményeként.

Ugyanakkor az amerikai belpolitikai körülmények egy terrorizmus elleni küzdelem kudarcá következtében az amerikai biztonságpolitikát olyan radikálisan is átértékelhetik, amelyben már középtávon is megváltozhat az európai szerepvállalás. Az Amerikát és Európát összekötő történelmi, kulturális és hagyományos kapcsolatok ugyanakkor Európa és Amerika biztonságának gyors szétválását ellen hatnak, csakúgy, mint a hatalmas tőkeerőt képviselő amerikai multinacionális és nemzeti cégek globalizációs folyamatban megnyilvánuló érdekei. **Amerika és Európa kapcsolatrendszerében hosszú távon a kétoldalú partneri együttműködés kerülhet egyre inkább meghatározóvá.**

Hazánk biztonsága szempontjából az amerikai biztonságpolitika változása rövid távon várhatóan nem jár negatív következményekkel. Az Európában várhatóan csökkenő európai amerikai katonai szerepvállalásból eredő biztonsági hiányt a szövetségeseink és európai partnereink minden bizonnyal pótolják. Ugyanakkor az európai fejlődés alapján arra lehet számítani, hogy a meglévő válságok szanálásával, az egyre izmosodó európai biztonságpolitikai intézmények és erők létrejöttével kezelhetőek lesznek az európai konfliktusok, miáltal konszolidálódik az európai biztonsági helyzet. Ennek következtében oly mértékben növekszik biztonságunk, hogy meghatározó amerikai szerepvállalás nélkül is elháríthatók lennének a hazánk biztonságát a közvetlen környezetünkből terhelő veszélyek és egyes esetekben még meglévő fenyegetések is. Az Egyesült Államok európai biztonsági kötelezettségvállalásának csökkenése szükségszerűen nem járna együtt a más irányú kapcsolataink beszűkülésével, sőt azok fejlesztése alternatívaként jelenhet meg. A magyar–amerikai kapcsolatok – beleértve a katonaiakat is –, fejlődésének lehetősége biztosítottnak látszik.

Kiegészítés (2005): Az új amerikai biztonságpolitikai doktrínát – az elemzésben jelzett időponthoz képest – korábban fogadták el, 2002. december 11-én. A dokumentum alapján az Egyesült Államok fenntartja magának a jogot arra, hogy bármely rendelkezésre álló eszközzel – a nukleáris fegyvereket is beleértve –, visszavájon ha tömegpusztító fegyverekkel végrehajtott támadás éri az Egyesült Államokat, annak külföldön állomásozó erőit és létesítményeit, valamint szövetségeseit. A hatoldalal dokumentum három fő kérdést helyez előtérbe: a tömegpusztító fegyverek terjedésének megakadályozása, a proliferáció leállítása és az Egyesült Államok elleni támadás következményeinek elhárítása. Ez utóbbi vonatkozásában a megfelelő technológiák fejlesztésére, a védelmi képességek javítására, valamint a belföldi felderítő és bűnüldöző szervek hatékonyságának fokozására törekszik. Ennek keretében került sor a Belbiztonsági Minisztérium létrehozására, valamint a hírszerző szervezetek egységes irányítás alá helyezésére. Mindezekon túlmenően az intervenciók katonai képességek fokozására és a nemzetközi együttműködésre is nagy hangsúlyt került.

1.6. Oroszország biztonságpolitikai fejlődése

Oroszország jogelődje – a Szovjetunió – elveszítette a hidegháborút, ennek hatására az ország dezintegrálódott. Oroszország világhatalmi pozícióját egyedül csak katonai téren tudta megőrizni. Az ország súlyos politikai, gazdasági és morális válságokon ment keresztül, helyzete azonban az ezredfordulóra stabilizálódott, ezáltal a korábban elveszített pozíciói egy részének visszaszerzését is célul tűzheti maga elé. A biztonságpolitikával foglalkozó szakértők általános és nemzetközileg is elfogadott álláspontja szerint **az európai biztonság alakulásában továbbra is jelentős Oroszországnak egyre nagyobb szerepe lesz.** Ebben az értelemben Oroszországnak, mint az európai biztonsági rendszer egyik fontos elemének, közvetlen hatása van hazánk biztonsági helyzetére is, így indokolt a részletesebb elemzése. Az ezredfordulót követő orosz kül-, biztonság- és katonapolitikai törekvésekből eredeztethető veszélyek és kockázatok bemutatását, valamint Oroszországnak az európai biztonság és stabilitás terén növekvő és részben ellentmondásos szerepvállalását a következő részelemzés mutatja be.

OROSZORSZÁG SZEREPE ÉS TÖREKVÉSEI AZ EURÓPAI BIZTONSÁG TERÉN

Az orosz belpolitikában **Vlagyimir Putyin elnökké választásával új korszak kezdődött, egyfajta stabilitás állt be** a központi hatalom jelentős megerősödése következtében. A gazdaság kiemelt ágazataiban (energetikai-ipar és hadiipar) fokozódott az állami beavatkozás, míg más területeken a magántulajdon intézményrendszerének erősödése volt tapasztalható. Az ideológia területén a mérsékelt nacionalizmus, a káderpolitikában pedig a hadseregre és az állambiztonsági szolgálatokra történő fokozott támaszkodás vált jellemzővé.

2000 júliusában az Orosz Föderáció Biztonsági Tanácsa **új külpolitikai koncepciót fogadott el**, amelyet az ország érdekeinek és lehetőségeinek fokozottabb összhangja és a dinamizmus jellemez. Az **új irányvonal szerint az ország belső feladatainak végrehajtásához szükséges feltételek kialakítása kap elsőbbséget,**

a gazdaságilag érdektelen térségekben Moszkva kerülni fogja a Nyugattal való felesleges konfrontációt, ugyanakkor előtérbe kerül a külföldön élő orosz nemzetiségűek védelme. Oroszország tehát a korábinál is nagyobb figyelmet kíván fordítani a FÁK-tagállamokra, igyekszik megőrizni befolyását közvetlen környezetére. Ez ugyanakkor azt eredményezheti, hogy a **FÁK-térség erősödő orosz–nyugati érdekellentétek színterévé válhat.**

Az orosz politikai és katonai vezetés egyértelmű célja az ország elveszített nagyhatalmi pozícióinak lehető legteljesebb restaurálása. Ez a törekvés egyaránt jól tetten érhető a 2001. január 10-én életbe lépett, Putyin elnök által kibocsátott új orosz nemzetbiztonsági koncepcióról szóló elnöki rendeletben és az orosz Biztonsági Tanács által április 21-én elfogadott új katonai doktrínában. **Ehhez megfelelő eszköznek tekintik a fegyveres erők képességeit, az ENSZ BT-tagságot, a FÁK-ban betöltött vezető szerepet csakúgy, mint a nemzetközi közösség érdekeltségét egy stabil állam működésében, részvételt a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemben, valamint az atom, nukleáris, vegyi és biológiai fegyverek és hordozók szigorú felügyeletében.**

A NATO-val kialakított szerződéses kapcsolatrendszer az előforduló nehézségek ellenére is kiemelkedő jelentőségű, annak további fejlesztése és elmélyítése alternatíva nélküli. Ez azonban nem gátolta Oroszországot abban, hogy bizonyos kérdésekben a NATO-val ellentétes álláspontra helyezkedjen, zavarja vagy gátolja a Szövetség egyes törekvéseinek érvényesülését, benne a NATO további gyors bővítését. Moszkva az elkövetkező időszakban várhatóan a korábbiaknak megfelelő hangsúlyt helyez a NATO európai tagállamaival kialakított kapcsolatai elmélyítésére, hogy ez által is csökkentse az USA európai befolyását.

Moszkva ugyanakkor nagy figyelmet fog fordítani a leszereléssel kapcsolatos szerződések betartása mellett új megállapodások kötésére, hogy ily módon is forrásokat szabadítson fel az ország modernizálására. E törekvés keretében az orosz Állami Duma 2001. április 14-én ratifikálta a START-II szerződést, április 21-én pedig a CTBM megállapodást. Az orosz vezetés kifejezésre juttatta, hogy kész a START-III szerződés megkötésére is.

Oroszország céljai érdekében felhasználja a Kínával meglévő érdekközösséget is, amelyet a Nyugat megélenkült közép-ázsiai aktivitása ellensúlyozásával indokol. E célból jött létre a „Sanghaji Ötök”, majd a „Sanghaji Fórum” szervezete, amelynek Oroszországon és Kínán kívül Kazahsztán, Tádzsikisztán és Üzbegisztán a tagjai.

Jelentős változások következtek be az utóbbi időben az orosz–ukrán kapcsolatokban. **Az orosz vezetés egyre keményebb külpolitikát folytat** Kijev irányában, fokozott politikai és gazdasági nyomást alkalmaz **Ukrajna nyugati orientációjának megváltoztatása érdekében.** E célból nagyon erős az orosz tőke ukrainai agresszív behatolása a gazdaság stratégiai ágazataiba. Az Ukrajját megkerülő, Nyugat-Európába irányuló földgázvezeték építésével – az orosz vezetők várakozásai szerint – tovább fokozódik Ukrajna gazdasági függősége Oroszországtól, miáltal még kedvezőbb lehetőségek alakulnak ki az orosz befolyás és érdekérvényesítés számára.

Ukrajna Magyarország legnagyobb szomszédja, ezért különösen fontos számunkra, hogy megőrizhesse önálló politikai mozgásterét és ne váljon a nagyhatalmi orosz érdekek képviselőjévé.

Az új nemzetbiztonsági koncepció kiemelten foglalkozik a bűnözés és a terrorizmus problémájával, amelyeket a nemzetbiztonságot fenyegető kérdésként kezel. Ezt a 1999-es dagesztáni, majd csecsenföldi események és a nagyvárosokban elkövetett terrortámadások váltották ki.

Az orosz vezetés a FÁK-on belüli, eddig nagyon alacsony határfokú együttműködés erősítését szorgalmazza. E törekvéséhez jelentős segítséget kapott **az iszlám radikalizmus térnyerése által, amely jelentősen felértékelte Oroszország szerepét a gyenge katonai potenciállal rendelkező közép-ázsiai FÁK-államok körében.** Az orosz vezetés tudatában volt annak, hogy ezek az országok önállóan képtelenek hatékonyan fellépni az iszlám térhódítása ellen, ezért csak akkor őrizhetik meg területi egységüket, ha a költségeket megosztva közösen lépnek fel, vagyis engedik visszanyerni az orosz befolyást a térségben. Az iszlám radikalizmus terjedése egyértelműen az orosz befolyás kiszélesedésével és erősödésével jár együtt, tovább növelve Moszkva mozgásterét.

A nemzetközi terrorizmus elleni nemzetközi fellépésben vállalt orosz szerepvállalás ugyanakkor arra utal, hogy Moszkva megkezdte ártérteklni a Szövetséggel kapcsolatos korábbi álláspontját, ma már valós együttműködésre törekszik a szervezettel is, belpolitikai okokból már nem akadályozza a Szövetség bővítését.

A nemzetközi válságkezelés tekintetében fontos hangsúlyozni, hogy **Oroszország már nem ideológiai alapról közelíti meg a nemzetközi problémákat,** nem törekszik a keletkező biztonságpolitikai vákuumok azonnali kihasználására, így azok kompromisszumos megoldása egyszerűbbé vált.

Az új nemzetbiztonsági koncepció alapján felértékelődött a nukleáris erők elrettentő szerepe, amely a hagyományos erők képességeinek csökkenése következtében az „atomküszöb” alacsonyabbra helyezésében jelenik meg. Jelentős hangsúlyváltást képvisel a fegyveres erők stratégiai szétbontakozási képességének „nagy méretű háború” esetére szóló követelménye is. Ez közvetett utalást jelent arra nézve, hogy **az orosz vezetés nem zárja ki egy nagyobb fegyveres konfliktus kialakulásának lehetőségét.**

Az új orosz katonai doktrína elfogadásakor figyelembe vették a NATO új stratégiai koncepciójának következményeit is, és ez alapján feltételezik, hogy a regionális hatalmi vetélkedés növekedhet, mindenekelőtt a Kaukázus térségében. Fontos körülmény, hogy **a katonai doktrína nem zárja ki az atomfegyverek elsőként történő alkalmazását,** amennyiben egy Oroszországot ért külső katonai agresszió elhárítása hagyományos eszközökkel már nem lehetséges.

Az előző tényanyag elemzése és kutatásaim alapján levont következtetéseim:

Az új orosz nemzetbiztonsági koncepcióból és katonai doktrínából kitűnik, hogy Oroszország továbbra is fontosnak tartja a megfelelő nukleáris elrettentő potenciál fenntartását, ezért kiemelten kezeli a nukleáris erőt, alacsonyabbra helyezve az „atomküszöböt”. Emellett az állandó készenlétű alakulatok és összefegyvernemi csoportosítások fejlesztése is előtérbe kerül. Mindez arra utal, hogy megfelelő támadó kapacitások fejlesztésével továbbra is katonai nyomást kíván gyakorolni környezetére, visszaállítva korábbi katonai státusát. Ezt a törekvését a Szövetség sem hagyhatja figyelmen kívül.

Az orosz biztonságpolitikában fontos körülményként értékelendő az a tény, hogy míg korábban Oroszország a NATO-val meglévő kapcsolatrendszerét a szervezet vezető tagállamaival (Franciaország, Németország) kialakított és preferált kapcsolatokkal próbálta helyettesíteni aktuális érdekeinek megfelelően, addig ma már a szervezettel való kapcsolatfejlesztést is preferálja és nem törekszik a szövetségi kohézió minden áron való gyengítésére sem. Oroszország ugyanakkor legfontosabb katonai partnerének továbbra is az Egyesült Államokat tekinti, e kapcsolatrendszerét felhasználva kívánja az atomfegyverek további jelentős csökkentését megvalósítani. Az orosz–amerikai kapcsolatok fejlődését ugyanakkor a tervbe vett amerikai rakétavédelmi rendszer kiépítése átmenetileg esetleg negatívan befolyásolhatja.

Az orosz átalakulás egyre jobb feltételeket teremt az új nemzetbiztonsági koncepcióban és a katonai doktrínákban megfogalmazott célkitűzések eléréséhez. Ugyanakkor azt is látni kell, hogy alapjaiban védelmi jellegű dokumentumokról van szó, és Oroszország már nem tekinti ellenségnek a NATO tagállamait, velük együttműködik, sőt már csatlakozási szándéka bejelentésével is „fenyegetőzött”. Nemzetközi biztonságpolitikai szakértők szerint orosz részről nincs politikai szándék és megfelelő katonai kapacitás egy NATO elleni agresszió megindítására, mivel az orosz fegyveres erőket a belső helyzet jelentősen leköti.

Megítélésem szerint ugyanakkor ma még megkerülhetetlen tény, hogy Oroszország a világ második legerősebb katonai hatalma. Jóllehet az orosz haderő képességei az utóbbi időben jelentősen csökkentek, mégsem szűnt meg egy agresszió végrehajtásának fizikai képessége, amelyre az orosz nemzetbiztonsági koncepció közvetve utal is. **Továbbra is veszélyként jelentkezik a szomszédos államok részére az orosz haderő nagyságából eredő aszimmetria, az atomeszközök és hordozóik ellenőrzésének gyengesége, az úgynevezett érzékeny technológiák továbbadása, fegyverek szállítása a Szövetség által válságterületnek minősített térségekbe, valamint a nem állami orosz szervezetek (maffiák) nemzetközi fellépése.**

Az egyre áttekinthetőbb orosz biztonságpolitikai törekvések és az ellentmondásosan alakuló orosz külkapcsolatok ellenére Oroszország az európai biztonság fontos tényezője. Az ország stabilizációjához fontos nemzetközi érdekek kapcsolódnak, amelyek **Moszkva biztonságpolitikai szerepét a jövőben tovább erősíthetik.**

A magyar–oroszl kapcsolatok rendezettek, Oroszlország tudomásul vette hazánk NATO-csatlakozását. A kétoldalú kapcsolatokat rendezetlen biztonságpolitikai jellegű és egyéb problémák nem terhelik. Hazánknlk ugyanakkor NATO-tagként figyelembe kellene vennie a Szövetség egyes törekvéseinek akadályozására irányuló orosz tevékenységet. Jelenleg nem azonosíthatók olyan orosz állami törekvések, amelyek megterhelhetik a kétoldalú kapcsolatokat.

Kiegészítés (2005): Az orosz érdekérvényesítésben egyre jelentősebb szerepet kap – különösen a volt szovjet köztársaságok irányában – a gazdasági eszközökkel történő nyomásgyakorlás. Az orosz vezetést ugyanakkor zavarja, hogy a közép-ázsiai volt szovjet tagköztársaságokban az Egyesült Államok katonai bázisokat hozott létre.

A NATO–Oroszl Tanács megalakulása és gyakorlatilag problémamentes működése jelentősen hozzájárul nemzetközi válságok kezeléséhez. Új tendenciaként azonosítható a terrorizmus elleni közös fellépés.

Az Ukrajnában 2004 végén bekövetkezett hatalmváltás során Oroszlország érdekei jelentősen sérültek. Valószínűsíthető, hogy ebben a relációban az orosz vezetés a koráblnál árnyaltabb megközelítésre kényszerül, tekintettel az EU-nak az új ukrán vezetést támogató álláspontjára. Az orosz mozgástér kereteit várhatóan Moszkva gazdasági eszközökkel és az ukrainai orosz kisebbség révén bővítheti.

1.7. Európa biztonsági helyzetének fejlődése

Az elmúlt időszakban a világ – forradalminak is minősíthető – változásai döntően az európai térségben következtek be. A változások szereplőinek, okainak és következményeinek bemutatását már korábban elvégeztem, ezért itt csak az ezredfordulós európai biztonsági helyzet legfontosabb jellemzőit vázolólok fel.

Európában paradigmaváltás történt a biztonságpolitikában, amely a hidegháború végével (1989) kezdődött, és az átfogó együttműködés kialakításával zárult. Az európai globális biztonságpolitikai helyzetet egyre nagyobb számú és mindenekelőtt nem állami szereplők határozzák meg, ezért a biztonsági helyzet egyre áttekinthetlenebb, fejlődése egyre kevésbé előrelátható. **Az európai biztonsági intézményrendszer – bár gyorsan fejlődik –, még nem képes a válságok kialakulását megakadályozni a kontinensen, ezért inkább válságkezelési feladatok végzésére kényszerül a megelőzés helyett.** Az európai biztonságpolitika célja napjainkban olyan megelőző intézkedések kidolgozása, amelyek képesek megakadályozni a kockázatok és fenyegetések kialakulását.

A harmadik évezred kezdetén Európában az érintett államok részéről semmiféle agresszív politikai elképzelések nem azonosíthatóak. A felelősségteljes biztonságpolitikának azonban fel kell készülnie arra, hogy a politikai körülmények változhatnak. Így a katonai veszélyeket, potenciális fenyegetéseket figyelembe kell venni, még akkor is, ha az európai térségben – a NATO tevékenysége következtében – a katonai fenyegetések esélye jelenleg igen csekély.

Az Európában bekövetkezett geopolitikai változások hatására a kontinenst három különböző stabilitású zónára lehet felosztani: a stabil EU- és NATO-tagországok térségére, azon államok zónájára, amelyeknek euro-atlanti integrációs kilátásaik vannak, és azon egyéb európai államok területére, amelyek az EU–NATO stabil maghoz még nem közeledtek. Az egyes zónák eltérő biztonsági jellemzőkkel bírnak. Bár az európai biztonságot oszthatatlannak tartják, mégis sokkal nagyobb az EU–NATO zóna védeltsége, ettől távolodva pedig a perifériák felé növekszik a konfliktusok kialakulásának lehetősége.

Az európai biztonsági fejlődést ma még lényegében az Egyesült Államok európai szerepvállalása határozza meg, de a jövőt illetően döntő lesz magának az EU-nak a szerepe is.

Az ezredfordulóra Európában teljesen átstrukturálódott a fenyegetettségi helyzet. A hidegháború idejéből származó világosan felismerhető fenyegetettségi kép helyébe egy olyan veszélyekből és kockázatokból álló komplex keverék jött létre, amelynek politikai, gazdasági, katonai, szociális, ökológiai, kulturális, vallási és információs-technikai okai is vannak. **A nem hagyományos fenyegetettségi formák** – a szervezett bűnözés, bizonyos államok, vagy meghatározott érdekcsoportok által irányított nemzetközi terrorizmus – **egyre inkább előtérbe kerültek, jelentőségük számottevően nőtt.** E téren csak a nemzetközi terrorizmus elleni hatékony fellépés következtében várható javulás.

Következtetésként megállapítható, hogy **az európai geopolitikai átrendeződés döntően és kedvezően befolyásolta a kontinens általános biztonsági helyzetét.** Egyes térségekben ugyanakkor továbbra is olyan válsághelyzet van, amelynek kezelése nehéz feladatot jelent az átalakuló európai biztonságpolitikai rendszerek számára. Hazánk vonatkozásában ez azt jelenti, hogy válságkörzettel határos voltunk miatt nemcsak közvetetten, hanem közvetlenül is érdekelték vagyunk régióink biztonsági helyzetének javításában, a válságok kezelésében, hogy az azokból eredő fenyegetettségünk megszűnjön. **Magyarországnak megnövekedett lehetőségei vannak a délszláv válság – érdekeinknek megfelelő – szanálására, természetesen nemzetközi együttműködés kereteiben.** A balkáni válság megoldására irányuló nemzetközi erőfeszítések már eddig is számos pozitív eredménnyel jártak a konfliktusok kezelésében, és arra lehet számítani, hogy akár már középtávon, a jugoszláviai demokratikus rendszerváltás kiteljesedésével megszűnhet közvetlen szomszédságunk a délszláv válságkörzettel. Egy ilyen fejlemény tovább stabilizálná biztonsági helyzetünket.

Kiegészítés (2005): Az elmúlt négy évben az előrejelzésnek megfelelően növekedett az EU biztonságpolitikai szerepe a kontinens stabilitásának erősítésében. E téren kiemelkedő jelentőségű a közös európai biztonság- és védelempolitika fejlődése, az EU katonai képességeinek formálódása és szerepvállalása a Balkánon. Az EU elérte, hogy az SFOR-erők feladatát Bosznia–Hercegovinában az „Althea” művelet keretében átvegye. Az egyre izmosodó európai válságkezelő rendszer elősegítheti a délnyugat-balkáni válságok felszámolását. Az EU 2004. május 1-jén megtörtént kibővítése, valamint az új alkotmányos szerződés elfogadása lehetőséget teremt arra, hogy az EU teljes egészében magára vállalja az európai biztonsági helyzet felügyeletét, együttműködve más országokkal is.

LÉVAY GÁBOR ALEZREDES

AZ OSINT LEHETŐSÉGEI A KATONAI MŰVELETEK TERVEZÉSÉNEK TÁMOGATÁSÁBAN

Tisztelt Olvasó!

A Felderítő Szemle 2004/4. számában a szerző tollából megjelent „A NEMZETI OSINT” című tanulmány, amelynek tartalma az általános pozitív megítélésen túl több vonatkozásban is vitát váltott ki. A Szerkesztőbizottság továbbra is teret biztosít a reflexiókra, a nézetek és elgondolások ütköztetésére, a beküldött véleményeket és javaslatokat a következő számokban közreadjuk.

A nyílt információk egyre nagyobb szerepet töltenek be a katonai műveletek tervezéshez és a műveletek irányításához szükséges információigények kielégítésében. A felderítés mindig is gyűjtötte, elemezte és értékelt a nyílt információkat, azonban a tervezéshez szükséges adatokat a minősített információkkal együtt feldolgozva biztosította. Napjainkra a helyzet több országban is megváltozott. Ahol OSINT-szervezet működik, ott a katonai tervezéshez szükséges információszerző tevékenységbe az OSINT is bekapcsolódik és önálló jelentések formájában juttatja el az illetékesekhez az általa beszerzett adatokat. A parancsnokok és hadműveleti tisztek a kezdeti idegenkedés után (a minősített információ hiteles, de mennyire hiteles a nyílt információ?) tapasztalatokat szereztek az OSINT-jelentések hitelességéről és pontosságáról, hasznosságáról, hozzászórtak ahhoz, hogy a nyílt információk kezelése sokkal könnyebb, mert nem igényel bürokratikus, esetenként körülményes, különböző biztonsági intézkedéseknek eleget tevő iratkezelést.

AZ OSINT JELENTŐSÉGE A KATONAI TERVEZÉSBEN

A mindenoldalú hírszerzésnek – amelynek részét képezi az emberi (Human Intelligence – HUMINT), valamint a technikai eszközökkel végzett hírszerzés (Signals Intelligence – SIGINT)¹ –, fontos részét képezi a nyílt információs hírszerzés (OSINT) is. Dr. Joseph Nye (1994-ben az amerikai Nemzeti Hírszerzési Tanács elnöke) szerint az OSINT nélkül nem kaphatunk teljes képet egy adott területről.

Az OSINT nem helyettesítheti a minősített információkat, viszont számos téren ki tudja egészíteni a más forrásokból megszerzett adatokat, például támogatást tud nyújtani a költségesebb hírszerzési erőforrások irányának meghatározásához, és gyors, naprakész információkkal tudja ellátni a felhasználókat. Távoli térségekben vezetendő katonai műveletek esetén pedig gyakran a tervezés, illetve a műveletek kezdeti időszakának fő információszerző lehetősége.²

¹ Természetesen ezenkívül számos egyéb információszerző tevékenység létezik, például képi felderítés (IMINT – Imagery Intelligence), egészségügyi felderítés (MEDINT – Medical Intelligence), célfelderítés (TARINT – Target Intelligence), műszeres felderítés (MASINT – Measurement and Signature Intelligence) stb.

² Első sorban azon harmadik világbeli országok esetében, amelyekre nem irányul kiemelt figyelem a szövetségesek vagy partnerek részéről.

A fenti okok miatt több nemzetnél is tapasztalható, hogy a nyílt információk felhasználása az új típusú kihívásokkal kapcsolatos katonai műveletek tervezése és végrehajtása során egyre nagyobb teret nyer. A legjobb példát erre az amerikai haderő UNPROFOR-tapasztalatai jelentik, amelyeket Carl Otis Schuster kapitány, az Egyesült Államok haditengerészetének tisztje írt le.³ A boszniai békefenntartó misszió megkezdésekor az Egyesült Államok abban a térségben nem rendelkezett megfelelő HUMINT-erővel. Mivel annak kiépítése időbe telik, az amerikai illetékesek úgy döntöttek, hogy a katonai műveletek tervezése során, valamint a műveletek kezdeti szakaszában elsősorban az OSINT- és SIGINT-információkra fognak támaszkodni. Schuster kapitány később összevetette az 1992 eleje és 1993 közepe közötti időszakban készült, nyílt forrásokra támaszkodó jelentéseket a titkos jelentésekkel, és arra a következtetésre jutott, hogy nem volt jelentős eltérés a kettő között. A nyílt információk parancsnokok általi fogadtatását illetően érdekes lehet az első Öböl-háború egyik haditengerészeti repülőwing-parancsnokának véleménye, akinek alakulata a Bagdad elleni bevetésekben vett részt.⁴ A wing-parancsnok kijelentette: *„ha a nyílt információk 80%-a pontos, valós idejű információkat tartalmaz és hozzáférhetek, sokkal hasznosabbak számomra, mint egy szigorúan titkos jelentés kivonata, amely túl részletes, túl késői, biztonsági intézkedéseket igényel, és három biztonsági tiszt kell ahhoz, hogy a harcterületen magammal vihessem”*.

A nyílt információk felértékelődésének az is oka, hogy a kihívások jellege gyökeresen megváltozott. Ezen kihívások esetében nincs tisztán katonai vagy politikai kihívás: azok komplexek lettek (egyszerre vannak jelen a politikai, katonai, gazdasági, társadalmi, általános biztonsági stb. kihívások). A korábbi, hidegháborús időszak kihívásait az alábbiak szerint lehetett jellemezni: hagyományos hadszíntéren található, adott kormány(ok)hoz kötött, hagyományos és nukleáris eszközökkel felszerelt, kialakult és viszonylag állandó hadrenddel, könnyen felismerhető egyenruhákkal, egyéni és kötelékfegyverzettel és felszereléssel rendelkező, ismert doktrínát követő, viszonylag jó hírszerzési támogatással rendelkező ellenséggel kellett szembenézni. A fenti jellemzők lehetővé tették a katonai tervezők számára, hogy előre elkészítsenek különböző hadászati és hadműveleti terveket, és konkrét feladatokat szabjanak az alakulatok részére. A katonai felderítés is könnyebb helyzetben volt, egyszerűbb volt meghatározni a titkos információszerzés irányait és célpontjait. Az előre kidolgozott katonai terveket elég volt időszakonként áttekinteni, kisebb módosításokat végrehajtani rajta, ezáltal aktualizálni azokat.

Az új típusú kihívások komplexitását jól szemlélteti a magyar Nemzeti Biztonsági Stratégia, amely kimondja:

„A biztonság átfogó értelmezésével párhuzamosan bővült a biztonsági kockázatok köre is. A biztonságpolitikában a hagyományos nemzetállami szereplők mellett egyre nagyobb szerephez jutnak az úgynevezett nem állami szereplők (nemzetközi szervezetek, multinacionális vállalatok, nem kormányzati szervezetek, valamint a nemzetközi bűnözői és terrorista csoportok). Az átrendeződő nemzetközi rendszer sajátossága, hogy abban egyszerre vannak jelen a hagyományos biztonsági kockázatok és az új, gyakran globális megjelenésű vagy kiterjedésű fenyegetések.

³ Lásd: Professional Handbook.

⁴ Lásd : Professional Handbook.

Az új típusú fenyegetések és kihívások változatosabbak, kevésbé láthatók és előre jelezhetőek. Jellemző tendencia a külső és belső kockázati tényezők közötti határvonal elmosódása. A kockázati tényezők globális, regionális és belső szinten, de általában nem egymástól elkülönülten, hanem egyszerre és egymást erősítve jelentkeznek.”

Az előző meghatározás egyben azt is jelenti, hogy az új típusú kihívások esetében a korábbi, előre elkészített forgatókönyvek használatára nincs lehetőség. Minden eset más tulajdonságokkal rendelkezik és szinte minden esetben más összetételű katonai alakulat alkalmazásával kell számolni, sablonok vagy panelek kialakítására nincs lehetőség.

A Nemzeti Biztonsági Stratégia által meghatározott globális kihívásokat tekintve az instabil régiók és a működésképtelen államok jelentik azt a kihívást, amelyek – bizonyos esetekben – katonai beavatkozást igényelnek. Egyes válságok esetében olyan rövid felkészülési idejű katonai beavatkozásokra kell készülni, amelyeket főleg távoli területeken hajtanak végre. Egyes távoli államok (térségek) esetében még a legnagyobb hírszerző képességekkel rendelkező országok sem rendelkeznek elegendő felderítő erővel, mert semmi sem indokolja a költséges hírszerzési képességek kiépítését. Az ilyen térségek eseményeinek figyelemmel kíséréséhez, a válságok kialakulásának, illetve kirobbanásának felfedéséhez, a legnagyobb országok is alapvetően a nyílt információkra támaszkodnak.

Ellenben a saját OSINT-képességek kialakítása azért célszerű, mert az események folyamatos követése egy dinamikus válság esetében nagyon fontos lehet. A partnerektől kapott információk – mivel előbb feldolgozzák azokat – általában egynapos késéssel érkeznek. Az általunk történő további feldolgozásával az időeltérés elérheti a 48–72 órát is, mire a döntéshozók és tervezők rendelkezésére állhat az információ.

AZ OSINT KÉPESSÉGEI A VÁLSÁG KÜLÖNBÖZŐ SZAKASZAIBAN

- **A válság kialakulásának időszakában** képes felfedni az első ráutaló jeleket, eseményeket, folyamatosan figyelemmel kísérni az eseményeket, a változásokat, azokról aktuális információkat szolgáltatni, előre jelezni a válság fejlődésének lehetséges irányait és azok várható következményeit.

- **A válságok kirobbanásakor**, illetve a stabilitásra veszélyt jelentő események bekövetkezésekor képes a figyelem felhívására (távolabbi, közvetlen érdekeltségi övezetbe nem tartozó térség esetén). Számos kiegészítő információt tud szolgáltatni a válság okainak megértéséhez, az összefüggések feltárásához. Ebben az esetben az OSINT szinte az egyetlen eszköz a figyelem felkeltésére, illetve a gyors katonai beavatkozás tervezéséhez szükséges információk, illetve az események függvényében a tervek módosításához szükséges információk megszerzésére.

- **A katonai műveletek tervezéséhez** számos alap- és kiegészítő információt képes szolgáltatni (ezeket a tanulmányban későbbi részletezem). Naprakészen tudja követni az eseményeket és változásokat, amelyek elengedhetetlenek a tervezéshez nemcsak a műveletek megkezdése előtt, de a műveletek folyamán is.

- **A katonai műveletek végrehajtása során** képes további kiegészítő információkat szolgáltatni, amelyeket bármely szinten (hadászati, hadműveleti vagy harcászati) hasznosítani lehet. Továbbra is hasznos az események naprakész követésében, a változások felderítésében, illetve a válságban érintett felek céljaiban, szándékaiban bekövetkezett változások felfedésében.

A döntés-előkészítők és a döntéshozók részére (politikai szint) az OSINT minden szakaszban képes a rendelkezésére álló adatokból elemzéseket készíteni, amely megalapozhatja a politikai szándékokat és terveket. A nyílt információk hasznosak lehetnek mind a telepítendő csapatok, mind a közvélemény tájékoztatására, az események súlyosságának és további következményeinek feltárására, a beavatkozás szükségességére. A nyílt információk hozzájárulnak az általános biztonsági helyzet megítéléséhez, a segélyprogramok megszervezéséhez, valamint a különleges programok kidolgozásához a lakosság, a tömegtájékoztatási eszközök megnyerése, illetve a közös politika támogatása érdekében.

A helyi (regionális) tömegtájékoztatási eszközökből szerzett információk gyakran a leghitelesebbek a stabilitás vagy instabilitás elemzéséhez. Történelmi és földrajzi adatokból az elemzők felvázolhatják, hogy a földrajzi adottságok és a térségben található civil szövetségek hogyan befolyásolhatják a terveket és szándékokat. Az OSINT képes összképet nyújtani a válsággal kapcsolatos nemzetközi reagálásokról, a nemzetközi szervezetek és az egyes országok szándékairól, illetve konkrét lépéseiről, olyan információkat szolgáltatni, amelyek segíthetnek a politikai döntéshozóknak a válságkezelésben történő részvételre vonatkozó állásfoglalás kialakításában.

A katonai tervezésben (katonai szint) a nyílt információk hasznosak lehetnek a tervezéshez szükséges általános hadműveleti helyzet feltérképezéséhez, a hadszíntéri képességek meghatározásához. Nyílt információkból beszerezhetők a katonai és földrajzi alapadatok, a térségben szövetségesként vagy ellenségként számon tartható csoportok, politikai és társadalmi erők, amelyek a misszió végrehajtása során kritikus elemként jelentkeznek, fokozott mértékben befolyásolhatják a feladatvégrehajtás kimenetelét. A nyílt információk segíthetnek költségtakarékos megoldások kidolgozására során is, például helyszínen beszerezhető élelmiszer, üzemanyag, egyéb felszerelés stb. Meg lehet határozni, milyen nemzeti képességekre van szükség, s abból mit várhatunk vagy kérhetünk a szövetségesektől.

Nemzetközi tapasztalatok alapján megállapítható, hogy az új típusú kihívások esetén az OSINT a leggyorsabb és legolcsóbb eszköz olyan információk megszerzéséhez, amelyek segítik a döntéshozókat és a parancsnokokat a gyors tájékozódásban, a tervezési feladatok meghatározásában. Az OSINT segít a hírszerzés prioritásainak meghatározásában is. Az OSINT-források jellegükből adódóan különböző mértékben képesek hozzájárulni az információszedéshez. Vannak olyan csatornák, amelyek leginkább az események naprakész követését teszik lehetővé, mások a nemzetközi közvélemény felmérésében, vagy a tervezéshez szükséges adatok megszerzésében nyújtanak segítséget, a konfliktus jobb megértéséhez adnak kiegészítő információkat és elemzéseket. Egyes csatornák pedig csak nagyon korlátozott mértékben képesek hozzájárulni a válságokkal kapcsolatos információszerző tevékenységhez.

AZ OSINT FORRÁSAI ÉS AZOK KÉPESSÉGEI

Az OSINT forrásai:

- a nyomtatott és elektronikus média;
- az Internet;
- a kereskedelmi, fizető „On-line” szolgáltatók;
- a szürkeirodalom;
- a helyszíni előadások, konferenciák;
- a személyes tapasztalatok;
- a kereskedelmi műholdak felvételei;
- a tudományos kutatóintézetek, egyetemek.

Vizsgáljuk meg ezeket részleteiben.

A nyomtatott és elektronikus média

A napi- és hetilapok, szaklapok, tudományos folyóiratok nyomtatott és elektronikus példányai, a televíziós és rádiós társaságok adásai, valamint ezen lapok és társaságok Internetes oldalai. Ezeken keresztül figyelemmel lehet kísérni a válságok kialakulását, vagy észlelni a válság kirobbanását. A konfliktus kirobbanása esetén a legnagyobb tömegtájékoztatási eszközök figyelme a válságra irányul, tudósítókat küldenek a helyszínre, vagy ha az lehetetlen (biztonsági vagy politikai okok miatt nem engedik őket a helyszín közelébe), akkor a szomszédos országokba teleülnek, mint például a CNN tudósítói tették azt az Irak elleni koalíciós műveletek idején. Tudósításaik által folyamatosan figyelemmel lehet kísérni a térségben zajló eseményeket. Ezenkívül a válságban érintett ország tömegtájékoztatási eszközei is intenzíven foglalkoznak a válsággal és annak eseményeivel (amit azonban nehezebb felhasználni, mivel jobb esetben valamelyik világnyelven, rosszabb esetben a helyi nyelven jelennek meg).

A napi- és hetilapok, szaklapok, tudományos folyóiratok komoly adatbázissal rendelkeznek, amelyeket aktivizálva elemzéseket lehet készíteni a válság okairól, történelmi, gazdasági, vallási vagy egyéb háttéréről, a szemben álló felekről, fegyveres csoportjaikról és azok tevékenységéről, az ország vagy a térség közbiztonsági helyzetéről stb. Riportereik, újságíróik megkereshetnek a helyszínen járt és onnan nemrég hazatért személyeket, akik jól ismerik a kialakult helyzetet, és interjút készíthetnek velük. Az összegyűjtött információk jól hasznosíthatók a válság megértéséhez, a válságban részt vevő felek szándékainak, céljainak megismeréséhez, illetve azon veszélyek megítéléséhez, amelyek (például) egy nemzeti kontingenst fenyegethetnek az alkalmazási övezetben.

A tervezés fázisában hasznosak a tömegtájékoztatási eszközöknek a válság okairól készült elemzései, a napi eseményekről (a válság alakulásáról) szóló beszámolóit, a tudományos folyóiratok ide vonatkozó cikkei, és a személyes tapasztalatokkal rendelkező interjúalanyok közlései.

Az Internet

Az Internet látszólag a lehetőségek széles tárházát nyújtja. Az Internetről nagyon sok szükséges adat szerezhető be a hadműveleti tervezéshez szükséges információk közül. Háttérinformációk a válság gyökereiről, résztvevőiről, céljaikról, tevékenységi körzetükről, fegyveres csoportjaikról, még arról is, hogy milyen taktikát alkalmaznak, milyen fegyverrel rendelkeznek stb. (elsősorban a válsággal sújtott térségben megjelenő tömegtájékoztatási eszközökön keresztül). Ezenkívül számos szükséges adat a tervezéshez: a kikötők, repülőterek kapacitása, infrastruktúrája, közutak, vasutak hossza, hálózata, kiépítettségének mértéke, földrajzi viszonyok, éghajlati sajátosságok bármely évszakban stb., akár körzetekre lebontva is. A csapatok felkészítéséhez olyan hasznosítható információk, mint az alkalmazási körzet, illetve a térség infrastruktúrája, a lakosság összetétele, vallási, törzsi, egyéb hagyományok, a közbiztonság, a körzetben található fegyveres bünszervezetek és tevékenységük jellege, a helyszínen beszerezhető anyagok, összeköttetési lehetőségek, telekommunikációs infrastruktúra kiépítettségének mértéke és így tovább.

A komoly lehetőségek ellenére sem javaslom, hogy a hadműveleti tisztek az OSINT helyett saját maguk szerezzék be a szükséges adatokat. Ennek több oka is van: egyrészt az Interneten akkora információmennyiség található, hogy a szükséges adatok felkutatására nagyon sok időt kellene szánni. Másrészt attól függetlenül, hogy valaki jól ismeri az Internetet, a keresési és szűkítési módszereket, egyáltalán nem biztos, hogy a legjobb forrásra, és a legpontosabb, legaktuálisabb információkra fog rábukkanni. Az Internet ugyan nagy lehetőségeket nyújt a nyílt információszerzéshez, azonban olyan komoly problémákat is felvet – túl sok, ugyanarról a témáról egymásnak ellentmondó adat, célirányos propaganda vagy dezinformációs tevékenység –, amelyek az OSINT szakszerű elemző-értékelő tevékenységét igénylik.

Az Internet a legjobb példája annak, hogy miért szükséges hozzáértő szervezet a nyílt információk hasznosításához. Ugyanis ott a legtöbb információ másodlagos forrásból származik, tehát nem ismerjük sem a szerzőt, sem az információ eredetét, így hírszerzési szempontból értéktelenné válnak. Emellett nagy problémát okoz, hogy az Internetet sokan propaganda- vagy éppen dezinformációs célokra használják. A kormányok, kormányzati szervezetek oldalairól sok hasznos információt lehet például szerezni, ám az adott ország társadalmi berendezkedése azok értékét is befolyásolja. Demokratikus rendszer esetén – természetesen a kormány, illetve az adott állami szervezet eredményeket kidomborító jellege mellett is – a valóságnak megfelelő adatok birtokába juthatunk. Diktatórikus, vagy annak sok vonását magán viselő államrend esetén az adatok pontossága már erősen megkérdőjelezhető (elsősorban propagandacélokat szolgál).

A nyílt információszerzés lehetőségeit behatárolja az egyes térségek és államok informatikai fejlettsége is. Az Egyesült Államok esetében még középületek tervrajzai is megtalálhatók az Interneten (amit a terroristák valószínűleg hasznosítanak is merényleteik megtervezése során), míg például Afrika több, szegény országa esetében a kormányzati oldalakon kívül alig találni más, független oldalt (országos napilapok, kutatóintézetek oldalai).

Az Interneten megszerezhető nyílt információk tekintetében egy jól működő OSINT már rendelkezik a legjobb, értékelt és katalogizált forrásfunkciójú adatbázissal, tudja, hogy melyik forrást érdemes hasznosítani az aktuális információk beszerzése érdekében, illetve honnan tud kiegészítő információkat szerezni hozzá. Ráadásul az OSINT olyan adatbázisokat gyűjt, amelyeken elsődleges források találhatók. Az OSINT megbízható forrásokat fog felhasználni a hiteles, pontos és aktuális információk érdekében, ráadásul nem terheli a tervezőket fölösleges információkkal.

A katonai műveletek tervezéséhez és végrehajtásához tehát nagyon sok adatot beszerezhetünk a tervezéshez. Ez a csatorna komoly forrás a feladatvégrehajtás során is, mivel sok aktuális információt, adatot fel lehet kutatni és hasznosítani végrehajtói szinten. Ugyanakkor mindezt a tevékenységet csak ellenőrzött körülmények között, az OSINT-szervezeten keresztül lehet végrehajtani.

A kereskedelmi, fizető „on-line” szolgáltatók

Olyan szolgáltatókról van szó, amelyek egy-egy területre (például biztonságpolitika, proliferáció, tömegpusztító fegyverek, konfliktusok, terrorizmus, hírszerzés, de legtöbbször gazdasági információkkal, piaci előrejelzésekkel foglalkozik) szakosodnak, igyekeznek a szakma legjobbjait munkatársaiknak toborozni, az általuk készített terméket pedig piaci alapon eladásra kínálják (előfizetés adatbázisaikra, elemzéseikre, hírleveleikre). Az általuk nyújtott szolgáltatásokat kitűnően lehet hasznosítani: már a válság kialakulásának kezdeti fázisában felfedik az első jeleket és nagyon hasznos elemzéseket készítenek, amelyek nem csak az okokat tárják fel, de a válság lehetséges fejlődési irányait és azok következményeit is. Elemzéseiket azonban nem feltétlenül kell elfogadni, mivel gondolkodásmódjukat nagymértékben meghatározza az a kulturális közeg, amelyben nővekedtek és élnek (az amerikai gondolkodásmód legnagyobb problémája, hogy amerikai szemmel ítéli meg a kérdést, és nem hajlandó tudomásul venni a világban meglévő különbségeket).

A kereskedelmi, fizető „on-line” szolgáltatók a katonai műveletek tervezéséhez is képesek jó információkat biztosítani: alapadatokat a térségről, alkalmazási övezetről, a szembenálló felekről, szándékaikról, tevékenységi körzetükről, fegyveres csoportjaikról, taktikájukról, fegyverzetükről. Részben hasznosítani lehet a válsággal kapcsolatos események on-line közlését is. Ez utóbbit csak azért részben, mivel nem ezek a szolgáltatók a leggyorsabbak az on-line eseményközlésben. Előnyük viszont, hogy szakmai szemmel szelektálják az ide vonatkozó információkat. Ennek azért van jelentősége, mert egyes információk esetében előfordul, hogy a tömegtájékoztatás – mivel az információ nem kapcsolódik közvetlenül a válsághoz – nem veszi észre az összefüggéseket, ezek a szolgáltatók viszont igen. Előfordul, hogy a válsággal kapcsolatos előrejelzéseket, értékeléseket komoly mértékben befolyásolhatja egy ilyen információ. (Csak példaként: az afganisztáni szovjet csapatkivonásra vonatkozó 1989-es döntés meghozatala előtt – az amerikai Foreign Broadcast Information Service, a CIA egyik szervezete által végrehajtott médiaelemzések alapján – az amerikai kormányzat már 1985-ben értesült a szovjet vezetés gondolkodásmódjában beállt változásról. Az elemzés alapját pedig pontosan az ilyen, nem szorosan a válsághoz kapcsolódó információk képezték.)

Témánkat tekintve tehát megállapítható, hogy ez a forrás a válságeseemények minden fázisában kitűnően hasznosítható.

A szürkeirodalom

Olyan dokumentumok, amelyek ugyan nem minősítettek, de csak szűk szakmai kör számára készülnek, tehát gyakran nem is tudunk létezésükről, hírszerzési értékük pedig nagyon változó. Előnyük, hogy szakmai szempontok alapján a lényegre koncentrálnak, a benne foglalt adatok és információk szakmailag megalapozottak. A legtöbb szürkeirodalomhoz tartozó dokumentumot a nemzeti kormányok és kormányzati szervek, a politikai pártok, kutatóintézetek, egyetemek, akadémiák, valamint a kereskedelmi társaságok készítik.

Mint a szürkeirodalom fent említett forrásaiból is látható, ez a forrás nem alkalmas a „current” (napi eseményeket figyelemmel követő és elemző) információk megszerzéséhez. A katonai műveletek tervezéséhez szükséges, a hadszíntérre vonatkozó adatokat csak részben képes nyújtani. Mégis, hogyan tud hasznos információkat szolgáltatni ez a forrás?

A szürkeirodalomhoz tartozó információk közül a kormányzati állásfoglalások, az azokat meghatározó szempontok (kül- és belpolitikai, gazdasági szempontok és érdekek), a válság megoldására, a felek közötti közvetítésre vonatkozó elképzelések hasznosíthatóak. Hasznosak még a kereskedelmi társaságok által készített dokumentumok, valamint az egyetemek, kutatóintézetek által készített elemzések (nem szabad figyelmen kívül hagynunk ezt a jelentős tudásszintet), amelyek árnyaltabb képet adhatnak a válság sújtotta övezetről, az ott uralkodó viszonyokról, a helyi vezetőkről, esetleg más szemszögből vizsgálva a kérdést, hiányosságokra mutathatnak rá.

A válságokkal kapcsolatban a nemzetközi környezetre vonatkozó információk különös jelentőségűek: részben arra vonatkozóan, hogy az egyes országok hogyan értékelik a válságot, szándékukban áll-e részt venni politikai, gazdasági vagy katonai téren a rendezésben, illetve a rendezési elképzeléseket, kezdeményezéseket hogyan fogadják, mennyiben támogatják. A dokumentumok információkat tartalmazhatnak arra vonatkozóan is, hogy az egyes országok milyen belső és külső érdekek alapján határozzák meg álláspontjukat. Különösen fontosak lehetnek abban az esetben, ha a válság megoldásában részt vevő egyik ország parlamenti választások előtt áll. Nem biztos ugyanis, hogy az ellenzéki pártok is támogatják a kormány álláspontját (lásd Spanyolország példája az iraki katonai részvétellel kapcsolatban). Látható, hogy a politikai döntéshozó szintnek a válság megoldásában való részvétel kérdésének eldöntéséhez ezek az információk ugyanolyan fontosak, mint a döntés várható nemzeti fogadtatására vonatkozó információk.

Összességében megállapítható, hogy a szürkeirodalom a döntések kialakításához nyújthat fontos információkat. A katonai tervezés számára szükséges információk terén csak igen korlátozott mértékben tud hozzájárulni, így tulajdonképpen ilyen irányú információk megszerzésére nem érdemes sok erőt és energiát pazarolni. Ugyanakkor emlékeztetni szeretnék a szürkeirodalom eleje rész ismertetett jellemzőjére: gyakran nem is tudunk létezésükről, hírszerzési értékük

pedig nagyon változó. A szürkeirodalom forrásainak felkutatásában tehát még nagyon sok tennivaló van még az OSINT-tal komoly, állami szinten foglalkozó országok részéről is, viszont a megfelelő források felfedése komoly eredményeket hozhat.

A helyszíni előadások, konferenciák

Ennek a forrásnak az a hátránya, hogy a válságokat tekintve késésben van a többi forráshoz képest. Előfordulhat, hogy a válság kirobbanása után nem sokkal egy szervezetnek sikerül a válsággal kapcsolatban konferenciát rendezni, de ez sokszor nagyon kétes értékű, mivel az idő rövidsége miatt egyáltalán nem biztos, hogy az adott kérdések legjobb szakembereit sikerül megnyerniük előadónak. Komoly szerveződéseknek is időbe telik egy színvonalas konferencia megrendezése: az adott kérdés egyik legjobb szakértőjének felkérése, az előadás elkészítése, a konferencia meghirdetése, megszervezése és így tovább.

Miben profitálhat az OSINT egy olyan konferencia esetében, amely akkor kerül megrendezésre, amikor a válság már javában zajlik? Elsősorban a megoldási lehetőségekben, illetve a rendezés esélyeit és a rendezési folyamat pillanatnyi állását illetően lehet információkat szerezni, valamint a szakértők véleményét tanulmányozni ezzel kapcsolatban. Árnyaltabb képet lehet kapni arról is, hogy egy-egy kormány hogyan ítéli meg a válságot. E forrásból szintén juthatunk olyan információkhoz, amelyeket egyébként a szürkeirodalomból is megszerezhetnénk (csak éppen képességünk nincs ezek felkutatására): kormányzati elképzelések, a döntéseket befolyásoló belső és külső körülmények, érdekek, a kormányzat álláspontjában kialakuló változások, azok irányai, okai és más szempontok alapján.

Összességében elmondhatjuk, hogy a katonai művelet tervezése és végrehajtása során ez a forrás katonai információkkal nem tud szolgálni. Amiben viszont hasznos lehet, az a nemzetközi környezet megítélése, az egyes államok álláspontjai, elgondolásai, részvételi vagy éppen csapatkivonási szándékai stb., amelyeknek katonai vonzatai lehetnek: meddig kell a nemzeti kontingenst a térségben állomásoztatni, mekkora ennek a költségkihatása és így tovább.

A személyes tapasztalatok

A személyes tapasztalatok felhasználása lényeges, mivel sokkal árnyaltabbá teheti a helyzet megértését, hasznos kiegészítő információkat nyújthat, ami viszont fontos lehet úgy a tervezés, mint a csapatok felkészítése érdekében. Említettem már a tömegtájékoztatási eszközökben szakértőkkel készített interjúkat: az OSINT fordulhat közvetlenül az interjúalanyhoz, a szükséges válaszok érdekében.

Másik módszer, hogy az OSINT olyan megjelent tanulmányokat, cikkeket tanulmányoz, amelyek a válságban érintett országra és a válságra vonatkoznak. Azokból felméri, hogy melyik szerző szakértője a térségnek, esetleg azt is, hogy mennyi időt töltött el ott. Ha az OSINT úgy ítéli meg, hogy az illető komoly ismeretekkel és helyszíni tapasztalatokkal rendelkezik, ellenőrizheti, hogy a látókörébe került szakértőről mi a véleménye a szakmai közvéleménynek. Ezt teheti úgy, hogy megnézi, hányan és kik hivatkoznak a szerzőre, vagy úgy, hogy Interneten, egyetemeken, vagy kutatóintézeteknél érdeklődik a szakmai megítélésről.

Magyar szakember esetében a személyes kapcsolatfelvétel történhet úgy is, hogy a telefonkönyvben ellenőrizzük az illető nevét. Nagy valószínűséggel, ha az illető szerepel benne, a neve mellett szerepel még valami olyasmi is (például politológus, egyetemi tanár, szakértő), aminek alapján ki tudjuk szűrni, hogy ő az általunk keresett személy. Ezek után fel lehet hívni az illetőt szakmai tanácsadás érdekében. Külföldi szerző esetében fordulhatunk ahhoz a tudományos folyóirathoz vagy weboldalhoz, ahol több cikke jelent meg, és elkérhetjük az elérhetőségét (például e-mail címét vagy telefonszámát).

Legjobb forrásnak bizonyulnak a személyes tapasztalatok szempontjából a nemzetközi méretű nem kormányzati szervezetek (NGO) tagjai, szakemberei (az Orvosok Határok Nélkül, Riporterek Határok Nélkül, a Vöröskereszt vagy Vörös Félhold aktivistái, az Amnesty International emberi jogi, illetve a Greenpeace környezetvédelmi szervezet). Ezek a személyek olyan információkkal is szolgálhatnak, amelyek a helyszínről származnak: szervezetüknek olyan munkatársai vannak, akik a helyi lakosság köréből kapcsolódnak a szervezet tevékenységébe, a helyszínen vagy a helyszín közelében tartózkodnak, és természetesen beszélik a helyi nyelvet, az eseményekről, a helyzet változásáról pedig folyamatosan tájékoztatják központjukat.

Egy másik ilyen kört alkothatnak a humanitárius és karitatív szervezetek aktivistái, akik a helyszínen jártak. Rajtuk kívül még lehetnek kormányzati szakemberek, egyetemi oktatók vagy diákok, akik ösztöndíjjal, illetve kétoldalú együttműködési vagy csere-megállapodás alapján huzamosabb időt töltöttek a térségben. A szakértők felkutatása azért fontos, mert olyan személyes tapasztalatokkal tudnak szolgálni, amelyekre – saját tapasztalatok híján –, a tervezés során nem is gondolnának, viszont a helyszínen tevékenykedő csapatok biztonsága szempontjából meghatározó lehet!

Ugyanakkor tisztában kell lennünk azzal is, hogy ezek az emberek többnyire akkor hajlandóak együttműködni velünk, ha az együttműködés kölcsönös, a döntések kialakításába őket is bevonjuk, és részükre is szolgáltatunk információkat, adunk tájékoztatást. Általában csak addig hajlandóak együttműködni a hírszerzéssel, amíg azt látják, hogy céljaik közösek, javaslataikat, észrevételeiket maximális mértékben figyelembe veszik. Számítani lehet tehát rájuk egy-egy konkrét konfliktus esetén, amennyiben sikerül meggyőzni őket arról, hogy a célok közösek.

A személyes tapasztalatok közé sorolhatjuk még a kutatóexpedíciók leírásait, az azokról kiadott könyveket, amennyiben az expedícióra nemrégiben került sor. Sok hasznos információt lehet azokból is meríteni, olyan körülményekre, amelyek a tervezés és a felkészülés folyamán hasznos lehet (például az adott térségben az európai ember milyen szokatlan fizikai és pszichikai behatásoknak van kitéve). De az is előfordulhat, hogy jó ötleteket lehet meríteni a kontingens speciális fizikai felkészítéséhez.

Személyes tapasztalatot képeznek továbbá a körzetben tevékenykedő csapatok figyelés útján szerzett információi is. Azok feldolgozására azonban a haderőnek kialakult rendszere van (felderítő főnök és részleg).

Ez a forrás a tervezés és a csapatok felkészítésének fázisában számos – időnként létfontosságú – információt szolgáltat. Lehetővé teheti továbbá a műveleti költségek csökkentését is, feltárva például a helyszínen beszerezhető anyagokat. Ugyancsak hasznos a felderítési feladatok, illetve a CIMIC-stratégia meghatározásához, valamint a biztonsági intézkedések kialakításához. Ha egy NGO, humanitárius vagy karitatív szervezettel sikerül jó kapcsolatot kialakítani, még helyszíni segítőkhez is hozzájuthat az alakulat.

A kereskedelmi műholdak felvételei

A katonai műholdfelvételekhez képest van egy nagy előnyük: bárki, bármelyik területről beszerezheti a részére szükséges felvételeket, ha megfizeti. Egy-egy műholdfelvétel ára a kívánt felbontástól függ. Az alkalmazási övezetre vonatkozóan a megfelelő térképek mellett már a tervezés fázisában létfontosságú információkkal szolgálhatnak. Ezek a felvételek lehet, hogy nem olyan részletes felbontásúak, mint a katonai műholdak felvételei (habár egyre kisebb a különbség), nem a legfrissebbek, mégis számtalan, a helyszínen, illetve a tervezés során felhasználható képi információt tartalmaznak. Csak egy példa: a térkép elkészítése óta beállt természetes és mesterséges változások. Amennyiben az alkalmazási övezetről nincs megfelelő méretarányú térkép (harcászati szinten 1:25 000-es), a kereskedelmi műholdfelvételekből mindez elkészíthető!

A kereskedelmi műholdfelvételeket számtalan, műholddal nem rendelkező ország használja, többek között NATO-tagországok is. Katonai tervezésnél pedig kifejezetten hasznos lehet.

A kereskedelmi műholdfelvételek hasznosak lehetnek a tervezés stádiumában, de arra is alkalmasak, hogy a végrehajtás során felfedjék – különösen az alkalmazási körzettől távolabbi térségek esetében –, a beállt változásokat (például egy híd részleges vagy teljes megsemmisülése, útakadályok létesítése a repülőtérről vagy a kikötő felé stb.) A problémát inkább az jelenti, hogy a műholdfelvételek a műveletek végrehajtása folyamán nem a megfelelő szintű vezetéshez kerülnek. Ebben a fázisban ugyanis csak a harcászati szintű parancsnokságok tudják hasznosítani az egy négyzetkilométeres területről készült felvételt, azonban ezek a felvételek legtöbbször a magasabb szintű parancsnokságokhoz kerülnek.

A tudományos kutatóintézetek, egyetemek

Az ebbe a kategóriába tartozó szervezetek kiadványai közé tartoznak a tudományos értekezések, szemináriumok, konferenciák anyagai, valamint az új kutatási eredmények bemutatása. Támogatják a tervezést az adott országról készült tanulmányok, az infrastruktúra-elemzések, a lakosság etnikai-nemzetiségi összetételéről, demográfiai mutatókról szóló kiadványok. Természetesen azok felkutatása nem egyszerű dolog, ahhoz vagy idő kell, vagy jó együttműködés az egyetemekkel és intézetekkel.

Ugyanakkor más lehetőségek is rendelkezésre állnak, például szakértői képességek, adatbázisok és nem utolsósorban, a nyelvi képességek.

A CIVIL SZFÉRA EGYÉB LEHETŐSÉGEI

Az OSINT-források mellett a civil szféra egyéb lehetőségekkel is rendelkezik, amelyek felkutathatók és igénybe vehetők az OSINT érdekében. Ilyen képességek rejlenek a nyelviskolákban, az egyetemekben, könyvtárakban, az üzleti életben, az információbrókerekben.

Nyelviskolák: E vonatkozásban az idegen anyanyelvű, az adott ország nyelvét tanuló diákok jöhetnek szóba. A nyelviskolák gyakran alkalmazzák is őket, rész munkaidőben, fordítási feladatok érdekében.

Egyetemek: Hiteles adatbázisaik miatt jelentenek forráslehetőséget. Másik előnyük, hogy külföldi hallgatóikat előszeretettel buzdítják az anyanyelvükön íródott tudományos munkák, kutatási eredmények felkutatására és lefordítására. Ezt a módszert alkalmazza a Monterey-i nemzetközi tanulmányok intézete is, amely jelentős adatbázist alakított ki és tart fent a nukleáris fegyverzetek proliferációjáról orosz, kínai, koreai, vietnámi, arab és más anyanyelvű hallgatóinak segítségével.

A nyelvi kapacitás felkutatását illetően az egyetem magyar és külföldi anyanyelvű hallgatóival célszerű tervezni. A válsággal kapcsolatos, OSINT szempontból fontos nyelveket tanuló magyar hallgatók felkutatása az egyetemeken keresztül lehetséges.

Könyvtárak: A különböző országokról megjelent politikai–katonai, gazdasági és egyéb archívumok, kiadványok, könyvek. Ezenkívül nagyon hasznosak a szakkönyvtárak, amelyek egy-egy tudományágra szakosodva gyűjtik a kiadványokat. Egy katonai szakkönyvtár esetében például egy-egy adott katonai témakörben együtt találhatjuk meg a hazai és a külföldi szerzők, szakemberek publikációit, valamint (katonai tanintézmény könyvtára esetén) a témakörhöz kapcsolódó elméleti kutató- és tudományos munkát (szakdolgozatok, doktori értekezések, tudományos kiadványok).

Üzleti élet: A piackutatási eredmények, kommunikációs és logisztikai kutatások minden ország esetében, ahol beruházási tervet készítenek. Ezenkívül nagyon jó nyilvántartások találhatóak egy ország esetében a politikai korrupcióról, a klimatikus viszonyokról, és sok olyan dolgról, amelyek az adott országban specifikusak. Az első Öböl-háború folyamán az üzleti élet szolgáltatta az amerikai haderő számára a leghitelesebb információkat az iraki parancsnoki-ellenőrzési rendszerről, beleértve a részletes terveket a kommunikációs és informatikai infrastruktúra elemeinek telepítési helyeiről. Egyes esetekben, ha olyan építőipari cégekről van szó, amelyek az adott térségben katonai vagy stratégiai jelentőségű beruházások (kommunikációs központok, infrastrukturális létesítmények, katonai célra is használható repülőterek, kikötők stb.) kivitelezésében vettek részt, még az építményre vonatkozó tervrajzok is beszerezhetőek.

Információbrókerek: Olyan személyek és szervezetek, amelyek nyílt információk gyors felkutatásával, feldolgozásával és a megrendelőkhöz történő továbbításával foglalkoznak. Ezek a szervezetek még szakosodnak is: egyesek tudományos–technikai információkra, mások pénzügyi–gazdasági információkra stb. Az információbrókerek speciális nyelvi képességekkel is rendelkeznek. Különösen alkalmasak szakterületükön belüli kérdésekben a gyors információfelkutatásra.

Újságírók: Az újságírók többsége valamilyen témára (például gazdaság, kül- vagy belpolitika, katonai kérdések) szakosodott. Részükről speciális riportokra és háttéranyagok elkészítésére, háttérinformációk szolgáltatására, vagy éppen bizalmasan közölt, nem a nyilvánosság számára szánt információkra számíthatunk. A különböző országokra vagy térségekre szakosodott újságírók esetében még a térségben élő és dolgozó kollégáik névjegyzéke is beszerezhető.

Természetesen az OSINT-nak a civil szféra támogatási lehetőségeinek felhasználásánál először jól fel kell mérnie azokat a kérdéseket, amelyekre választ vár, és tudnia kell kiválasztani a lehetőségek közül azt, amelyik képes is megválaszolni a kérdést. Ehhez azonban az OSINT-nak e területen is jó adatbázissal kell rendelkeznie: melyik támogatási lehetőséget mire képes választ adni, hogyan vehető fel vele a kapcsolat stb.

KÖVETKEZTETÉSEK

Összességében megállapítható, hogy az OSINT az új típusú kihívások vagy konfliktusok esetében az információszerezési lehetőségek széles tárházát biztosítja, sok esetben a fő információszerezési lehetőséget jelenti, és számos alap és kiegészítő információval tud szolgálni a tervezéshez, illetve a műveletek végrehajtásának kezdeti időszakában. A hatékony információszerező tevékenység érdekében – különösen a műveletek végrehajtásának időszakában – nagyon fontos a helyi nyelvismeret. Fontos lenne annak megvizsgálása, hogy adott esetben hogyan lehet gyorsan ilyen kapacitáshoz hozzájutni akár a katonai, akár a civil szférából.

Másik fontos kérdés annak vizsgálata, hogy hogyan lehet szert tenni helyi támogatásra, együttműködésre az alkalmazási övezetben. A hatékony információszerezés érdekében fontos a körzetben tevékenykedő karitatív, humanitárius és egyéb nem kormányzati szervezetek helyszíni képviselőjével való jó és szoros együttműködés.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Robert Steele, Dr. Mark M. Lowenthal:
Peacekeeping Intelligence.
- Open Source Intelligence:
Professional Handbook.
Sheraton Premiere at Tysons Corner. Washington D.C., 1996.
- A Magyar Köztársaság Nemzeti Biztonsági Stratégiája.

A SZLOVÁK HADERŐ KÜLFÖLDI KATONAI SZEREPVÁLLALÁSA (1993–2004)

BEVEZETÉS

A Szlovák Köztársaság kikiáltása (1993. január 1.) óta eltelt több mint egy évtized alatt a közép-európai országokhoz hasonlóan – többek között a sikeres NATO-integráció érdekében – aktív szerepet vállalt a válságkezelő műveletekben a világ több pontján. A szlovák stratégiákban és doktrínákban mindig is meghatározó szerepet kapott a haderő külföldi szerepvállalása, amely része volt annak a külpolitikai törekvésnek, hogy a Szlovák Köztársaság és a szlovák haderő nemzetközi elismertséget szerezzen, valamint felgyorsuljon az ország euro-atlanti integrációja. Ennek érdekében az ENSZ békeműveletei és az EBESZ megfigyelő missziói mellett nagyobb hangsúlyt helyeztek a NATO vezette válságkezelő műveletekre, valamint az EU katonai misszióira.

A szlovák haderő külföldi tevékenysége során törekedett a specializálódásra, amelynek következtében lehetőség szerint műszaki – kiemelten aknamentesítő – erőket vezényelt a békemissziókba. A szlovák katonák jelentős nemzetközi sikereket értek el a válságkezelés során végrehajtott műszaki feladatok teljesítése során, amelyet a szlovák hadiipar sikerének is lehet tekinteni, mert olyan termékeket, eszközöket biztosítottak a szlovák katonák számára, amelyek a kor színvonalának megfelelő technológiai és műszaki képességekkel rendelkeztek. A legjelentősebb eszközök közé sorolhatjuk a Božena típusú aknamentesítő komplexumot, valamint a Tatravan típusú páncélozott harcjárművet.

A szlovák haderő létrejöttét követően – az elmúlt 12 év során – több mint tízezer szlovák katona vett részt különböző békemissziókban.¹ A külföldi katonai szerepvállalásnak sajnos voltak szlovák áldozatai is, akik balesetekben veszítették életüket. A veszteségek ellenére a szlovák haderő továbbra is aktív résztvevője kíván lenni a nemzetközi válságkezelésnek valamennyi – ENSZ-, NATO-, EBESZ- és EU-vezetésű – misszió esetében. A szlovák haderő jelenleg 12 külföldi műveletben képviselteti magát 658 fővel, amely a haderő 2,9%-a.²

Az elmúlt több mint egy évtized tapasztalata, valamint a nemzetközi elismertség alapján megállapítható, hogy **Szlovákia és a szlovák haderő sikerágazata a nemzetközi katonai szerepvállalás**. A nemzetközi elismertség nem csak dicséretekben és kitüntetésekben, hanem abban is megnyilvánul, hogy a műveletekben a szlovák katonákra egyre több alkalommal bíznak fontos, vezetői beosztásokat is.

¹ A Szlovák Köztársaság Védelmi Minisztériumának honlapja – www.mosr.sk/index.php?page=69
2005. január 23.

² A Szlovák Köztársaság Védelmi Minisztériumának honlapja – www.mosr.sk/index.php?page=70
2005. január 23.

A KÜLFÖLDI SZEREPVÁLLALÁS A STRATÉGIÁKBAN

Szlovákia biztonságiokmány-hierarchiarendszerének csúcán a Szlovák Köztársaság Biztonsági Stratégiája áll, amelyet a szlovák parlament 2001. március 27-én fogadott el. A dokumentum még Szlovákia euro-atlanti csatlakozása előtt született meg, így kiemelt szerepet kapott benne a NATO- és az EU-integrációs folyamat. A biztonsági stratégia szerint az ország létérdekeit nem csak belső, hanem nemzetközi feltételek is befolyásolják. A Szlovák Köztársaság nemzeti érdekei között szerepel a világ békéjének és stabilitásának fenntartására vonatkozó törekvés, amelynek része a válságok megelőzése, valamint a kialakult konfliktusok gyors és hatásos felszámolása.³ Ebben a feladatban a Szlovák Köztársaságnak erejének megfelelő szerepet kell vállalnia, amelyet a nemzetközi szervezeteken keresztül kell megvalósítani. A biztonsági stratégia – a NATO- és az EU-csatlakozás következtében – jelenleg aktualizálás alatt áll, amelyben szintén fontos helyet kap a világ békéjének fenntartása és a válságkezelés, illetve új elemként került bele a nemzetközi terrorizmus elleni harcban való részvétel.⁴

Az okmány-hierarchia következő lépcsőfokán a Szlovák Köztársaság Védelmi Stratégiája található, amelyet a szlovák törvényhozó testület 2001. május 25-én fogadott el. Ebben az ország fontos és létérdekeinek biztosítása keretében már az ország védelme mellett kiemelt szerepet kapott a nemzetközi szervezetek által vezetett békeműveletekben és humanitárius tevékenységben való aktív szerepvállalás. Az ország védelempolitikájának alapelvei között a megelőzés elvénél szerepel a válságkezelés, amelynek része az ország határain kívüli békeműveletekben való részvétel. A védelmi stratégia végrehajtása érdekében foganatosított intézkedések között is szerepel a Szlovák Köztársaság fegyveres erői képviselőinek vezénylése az ENSZ, az EBESZ és a NATO által vezetett missziókba.⁵

A Szlovák Köztársaság Katonai Stratégiája már konkrétan fogalmaz a haderő feladataira vonatkozóan. A dokumentum a haderő kötelezettségei közé sorolja a többnemzeti békeműveletekben, a békefenntartásban és a humanitárius missziókban való szerepvállalást.⁶

A válságkezelés jogi háttere

A szlovák törvények alapján a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsa⁷ (parlament) engedélyezheti a szlovák fegyveres erők részvételét a határon kívüli katonai műveletekben. A parlament elé a kormány⁸ terjeszti be a csapatok vezénylésére vonatkozó javaslatot. Jelenleg még a NATO-vezetésű katonai műveletek esetében is szükséges a parlament jóváhagyása. A kormány a parlament jóváhagyása nélkül katonai erőket küldhet humanitárius segélynyújtás keretében, valamint békemegfigyelői misszióba.

³ A Szlovák Köztársaság Biztonsági Stratégiája 8. pont 1. bekezdés.

⁴ A biztonsági stratégia tervezett aktualizációjának szövege alapján. – www.mosr.sk/index.php?page=13, 2005. január 23.

⁵ A Szlovák Köztársaság Védelmi Stratégiája 12., 21. és 25. pontja.

⁶ A Szlovák Köztársaság Katonai Stratégia IV. fejezetének 2.1.2. pontja és 2.2.1. pontja.

⁷ Národná Rada Slovenskej Republiky – a szlovák törvényhozói testület.

⁸ Vlada Slovenskej Republiky – a szlovák kormány.

A történelmi előzmények (1953–1992)

A szlovák katonák 1993. január 1-je, a szlovák haderő létrejötte előtt is részt vettek békeműveletekben, a csehszlovák néphadsereg tagjaként. A csehszlovák hadsereg – a bipoláris világrend időszakában – az ENSZ-vezetésű békeműveletekben vállalt szerepet, a szocialista tábor képviselőjeként. Ezek a missziók még a hagyományos, illetve a klasszikus békeműveletekhez tartoztak, és kiemelten Ázsiában települtek. A csehszlovák néphadsereg legjelentősebb missziója a Koreai-félszigeten a Semleges Nemzetek Megfigyelő Bizottsága (NNSC) volt, 1953-ban. Majd a csehszlovák hadsereg részt vett az első Öböl-háborúban a Szövetséges Erők műveletében 1990-ben és 1991-ben, valamint 1992-ben a délszláv válság első ENSZ békeakciójában, az UNPROFOR keretében. Ezenkívül több, harmadik világbeli misszióban is jelen voltak. A békeműveletekben jelentős számú szlovák katona teljesített szolgálatot, azonban a cseh katonához viszonyított pontos arányuk nem ismert. Egyedül az 1992 elején UNPROFOR misszióba vezényelt közel 500 fős gyalogzászlóalj esetében találhatunk a kontingens nemzetiségi megoszlására vonatkozó adatokat. A zászlóalj állományának 51,3%-a cseh, 28,6%-a szlovák, 18,3%-a pedig morva nemzetiségű volt.⁹

A kezdetek (1992–1993)

A Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság felbomlása után a Szlovák Köztársaság, mint a föderáció egyik jogutódja teljesítette a csehszlovák állam nemzetközi kötelezettségeit is, így a békemissziókban való szerepvállalást is. A szlovák kormányzat az ország megalakításakor kinyilvánította, hogy továbbra is aktív szereplője kíván lenni a nemzetközi közösségnek, amelynek során kiemelt szerepet tulajdonít a nemzetközi békeműveletekben való részvételnek, mint „*a világ békéjéért harcoló ország*”.

Csehszlovákia szétválásakor a két létrejövő, a cseh és a szlovák védelmi minisztérium megegyezett, hogy a szlovák haderő veszi át a megszűnő csehszlovák hadseregtől az angolai UNAVEM-II misszióban, a szomáliai UNOSOM misszióban, az egykori Jugoszláviában az Európai Tanács Megfigyelő Missziójában (EUMM) tevékenységet folytató csehszlovák kontingens feladatait. A két védelmi minisztérium megállapodása alapján az UNPROFOR-misszióba kiküldött gyalogzászlóaljból megosztva, a két haderő egy-egy századot biztosít. A cseh és szlovák UNPROFOR-kontingens mandátuma 1993. március 30-án véget ért, amelyet követően¹⁰ Szlovákia 600 fős műszaki zászlóaljat vezényelt az UNPROFOR kötelékébe, amelynek 1996-os megszűnését követően a szlovák műszaki katonák 1998-ig az UNTAES misszióban vettek részt. A szlovák műszaki katonák 1993-ban a kanadai műszaki kontingens feladatait vették át. A műszaki zászlóalj (SLOVENGBAT) kiküldéséről a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsa döntött. 1993-tól még szlovák katonai megfigyelők teljesítettek szolgálatot az Uganda/Ruanda-i UNOMUR és a libériai UNOMIL békeműveletekben. A szlovák védelmi miniszter az első év békemissziós tapasztalati alapján több intézkedést hozott¹¹, amelynek keretében:

⁹ MOSR: V službách mieru. 27. o. (Magyar nemzetiségűre nincs adat. A szerk.)

¹⁰ 1993. május 12.

¹¹ Armáda 93. MOSR, 1994 – 123. o.

- létrehozta egy nyelvkiképző központot, ahol különböző szintű idegen nyelvű tanfolyamot indítottak a szlovák katonák nyelvi felkészültségének növelésére, mert a haderő külföldi szerepvállalása során problémák léptek fel a nyelvismeret hiánya miatt;
- a szlovák hadsereg kötelékében felállították az ENSZ Békefenntartó Erők Kiképző Központját¹², amelynek feladata a békemissziókban való részvételre kijelölt szlovák katonák kiképzése;
- a Hadsereg-parancsnokságon létrehozták az ENSZ békefenntartó erők felkészítési osztályát, amelynek feladata a kiképző központ irányítása, valamint koordinációs feladat a védelmi minisztérium és a haderő között a békefenntartás témakörében.

A SZLOVÁK HADERŐ A NEMZETKÖZI BÉKEMŰVELETEKBEN (1993–2004)

Szlovákia fennállásának első 12 évében tehát – elfogadott biztonsági dokumentumaival, valamint az eddigi kormányok programjaival összhangban – aktív szerepet vállalt a nemzetközi békemissziókban. Az ország és a haderő létszámához viszonyítva jelentős létszámú erőket küldött különböző konfliktusövezetekbe, kiemelten a délszláv válságkörzetbe, valamint 2001 után a nemzetközi terrorizmus elleni harc műveleteibe. **Az intenzív szlovák szerepvállalás – a részvétel különböző céljai alapján – több időszakra osztható:**

- az első évek (1993–1997), **a szlovák haderő nemzetközi presztízsének megerősítése**, nemzetközi elismertség megszerzése;
- a békepartnerségi programhoz való csatlakozástól (1994-től) **a NATO-integráció támogatása**, majd az 1998-as választásokat követően fokozódott és a NATO-vezetésű műveleteket helyezték előtérbe;
- a 2001. szeptember 11-i terrortámadást követően kifejlődött terrorizmus elleni küzdelem keretében **a nemzetközi megítélés javítása**;
- a NATO-csatlakozást követően (2004-től) **a szervezeten belüli pozíció erősítése**.

A Szlovák Köztársaság 1993 és 2004 között összesen 23 válságkörzetben 30 misszióban vett részt, amelyből 15 ENSZ-, 5 NATO-, 2 pedig EU-vezetésű akció volt, valamint 3 EBESZ-megfigyelői misszió, illetve 5 más szervezet vagy koalíciós erők által vezetett művelet. A missziókat két részre bonthatjuk: a befejezett és még aktív missziók. A befejezett missziók közé soroljuk azokat a műveleteket, amelyek mandátumuk befejezésével teljesítették küldetésüket, vagy átalakultak újabb mandátummal és más feladatokkal rendelkező műveletté; illetve azokat a missziókat, ahonnan a szlovák katonákat kivonták, vagy a kontingens mandátumát nem hosszabbították, illetve a szlovák alegységet átcsoportosították egy másik misszióba.

¹² Nyitrán (Nitra) hozták létre.

BEFEJEZETT MISSZIÓK			
Misszió	Ország	Mandátum	Jelleg
UNPROFOR	Az egykori Jugoszlávia	1992–1995	műszaki
UNTAES	Horvátország	1996–1998	műszaki
UNAVEM II	Angola	1993–1995	megfigyelői
UNAVEM II	Angola	1995–1997	megfigyelői
MONUA	Angola	1997–1999	megfigyelői
UNGCI	Irak	1991–2003	megfigyelői
UNOMIL	Libéria	1993–1997	megfigyelői
UNOMUR	Uganda, Ruanda	1993–1994	megfigyelői
UNAMIR	Uganda, Ruanda	1993–1996	megfigyelői
UNMISSET	Kelet-Timor	2001–2003	egészségügyi
UNMEE	Eritrea, Etiópia	2000–2003	műszaki
AFOR	Albánia	1999	műszaki
KFOR	Koszovó	1999–2002	műszaki
SFOR	Bosznia–Hercegovina	1999–2003	szállító
Concordia misszió	Macedónia	2003	megfigyelői
EBESZ HM ¹³	Koszovó	1998–2000	megfigyelői
EBESZ MM ¹⁴	Moldova	1993–2002	megfigyelői
Tartós Szabadság művelet	Kuvait	2003	vegyivédelmi

A szlovák haderő 2004. december 31-én 8 válságkörzetben, 12 misszióban 658 fővel vett részt, amely a haderő létszámának 2,9%-a,¹⁵ valamint az ország lakosságának 0,0121%-a.¹⁶

JELLENLEGI MISSZIÓK				
Misszió	Ország	Mandátum	Jelleg	Létszám
UNDOF	Szíria	1998-től	békefenntartó	96
UNTSO	Szíria	1999-től	megfigyelői	2
UNFICYP	Ciprus	2001-től	békefenntartó	280
UNAMSIL	Sierra Leone	1999-től	megfigyelői	1
KFOR	Koszovó	2002-től	lövész	100
ISAF	Afganisztán	2004-től	műszaki	17
NATO	Bosznia–Hercegovina	2004-től	törzs	4
EUMM	Az egykori Jugoszlávia	1993-től	megfigyelői	2
ALTHEA (EUFOR)	Bosznia–Hercegovina	2004-től	megfigyelői	4
OSCE Grúzia	Grúzia	2000-től	megfigyelői	2
Tartós Szabadság ¹⁷	Afganisztán	2002-től	műszaki	40
Tartós Szabadság	Irak	2003-tól	műszaki	110

¹³ Hitelesítő Misszió.

¹⁴ Megfigyelői Misszió.

¹⁵ 23 737 fő. Model 2010 alapján.

¹⁶ www.statistics.sk 2001-es népszámlálás adatai alapján – 5 379 455 fő.

¹⁷ „Enduring Freedom” művelet, a terrorizmus elleni harc keretében.

A külföldi missziókba jelentkezett és kijelölt szlovák katonák kiküldetésük előtt széles körű kiképzést kaptak. A kiképzés helyszíne 1993–2004 között az ENSZ Békefenntartó Erők Kiképző Központja¹⁸ volt Nitra-n (Nyitrán), ahol a békefenntartói feladatokra való felkészítés mellett szakkiképzés is történt. A műveletekben hivatásos és tartalékos katonák, valamint sorkatonák is részt vettek, de csak önkéntes alapon.

Az elmúlt évek a szlovák haderő számára nemcsak sikereket és nemzetközi elismertséget hoztak, hanem áldozatokkal is jártak. 1993 és 2004 között tíz szlovák katona¹⁹ vesztette életét a nemzetközi missziókban, akik közül öten a délszláv válságkörzetben, hárman Irakban, míg egy-egy fő Afrikában és Cipruson.

ENSZ-missziók

Az ENSZ békefenntartó, valamint megfigyelői misszióit – a szlovák haderő szerepvállalását tekintve – két csoportra oszthatjuk. Az egyikbe azok a missziók tartoznak, ahol a szlovák haderő 1–5 fővel képviselteti magát, míg a másikba azok, amelyekben nagyobb létszámú alegységgel vesz részt. A szlovák haderő – az elmúlt 12 év során – átlagban 550–650 katonát vezényelt ENSZ-vezetésű békeműveletekbe. Ez alól egyedül a 1998 és 2000 közötti időszak volt kivétel, amikor ez a létszám feltehetően a NATO-vezetésű missziók előtérbe helyezése miatt alacsonyabb volt.

A kis létszámú szerepvállalásokban a szlovák katonatisztek általában megfigyelői, ellenőrzői, illetve a misszió vezetésében törzsfeladatokat láttak el. Ezek a missziók távoli válságkörzetekben találhatóak. Annak ellenére, hogy a szlovák haderő csak 1–5 fővel képviselte magát ezekben a műveletekben, mégis rendkívül jelentősek voltak Szlovákia számára, mivel a helyszínen, illetve a misszióban részt vevő nemzetek számára Szlovákia megismerését, illetve a szlovák haderő hírnevének elterjesztését szolgálta. A szlovák katonák első megfigyelői missziója még a csehszlovák föderáció időszakában volt, amikor 1990-től a namíbiai UNTAG békeműveletben két szlovák (nemzetiségű) katonatiszt teljesített szolgálatot. A szlovák megfigyelői missziók zöme afrikai válságkörzetekre irányult. A feladatok a béke-megállapodások betartásának ellenőrzésére, a fegyveres csoportok leszerelésére, az emberi jogok megsértésének kivizsgálására, valamint a szemben álló felek között kialakított demilitarizált zóna ellenőrzésére terjedtek ki. **A szlovák haderő katonái Angolában vettek részt először önállóan megfigyelői békeműveletben**, amelyre a szlovák parlament 1993. március 1-jén adott engedélyt. Ezekben a kis létszámú megfigyelői békemisszióban 1993 és 2004 között 93 szlovák katona teljesített szolgálatot.²⁰

¹⁸ A központ jelenlegi neve: Békefenntartó Erők Kiképző Központja (VZ MS).

¹⁹ V službách mieru – 85. oldal, valamint a www.mosr.sk/index.php?page=207&type=news&id=1&method=main&art=175 és a www.mosr.sk/index.php?page=208&type=news&id=4&method=main&art=360 2005. február 6.

²⁰ Obrana 2004/24. szám 8. o.

A szlovák haderő – a megalakulása óta folyamatosan –, egy-három ENSZ-misszióban nagyobb létszámú kontingenst állomásoztat. 1993 és 1998 között a délszláv válságkörzetben 600 fős zászlóaljta az UNPROFOR, majd az UNTAES kötelékében, míg 1998-tól (2001-től) a Golan-fennsíkon, Afrikában, valamint Cipruson állomásoztat összesen 500–550 katonát. Ezenkívül egy kisebb alegységet állomásoztatott 2001 és 2003 között Kelet-Timoron is. A nagyobb létszámú szlovák ENSZ-kontingensek a kelet-timori kivételével mind műszaki, valamint hagyományos békefenntartói feladatot láttak el. Műszaki missziókban a szlovák katonák hidépítéssel, utak rekonstrukciójával, aknamentesítéssel, védőállások építésével, vízellátással, valamint kiképzéssel foglalkoztak. A kiképzés során a helyieket aknamentesítő feladatokra is felkészítették.²¹

A hagyományos békefenntartói missziókban a két szembenálló fél közötti demilitarizált övezet biztosítását látták, látják el. Ezekben a műveletekben elsősorban gépesített, valamint őrelegységek vesznek részt, amelyek feladata ellenőrző–áteresztő vagy megfigyelő pontok fenntartása, illetve járőrözés volt.

A szlovák haderő egyedüli egészségügyi missziója, az UNMISSET-művelet keretében, a vártnál sikeresebbnek bizonyult. A Kelet-Timorra telepített egészségügyi személyzet nemcsak a műveletben szolgálatot teljesítő állomány egészségügyi biztosítását látta el, hanem a helyi lakosság számára is nyújtott egészségügyi szolgáltatást, amelynek köszönhetően rendkívül népszerűvé vált. A szlovák orvosok és ápolók jelentős támogatást nyújtottak a járványok, valamint a betegségek elterjedésének megakadályozásában, valamint a sebesültek ellátásában, elsősorban az aknasérültek esetében.

Az ENSZ-missziók nem jelentenek nagyobb kiadást a haderő részére, mert az ENSZ a kiadások nagy részét megtéríti. A missziókban részt vevő állomány számára pedig jó lehetőség biztosít a tapasztalatszerzésre.

EBESZ-megfigyelői missziók

Az EBESZ által működtetett missziók eltérnek a hagyományos, klasszikus békeműveletektől, mert a szervezet tagországai által elfogadott mechanizmusok által olyan válságkörzetekbe is települhetnek, ahol az ENSZ nem tud felállítani missziót. Az EBESZ-mechanizmusok széleskörű eszközöket biztosítanak a válságok megelőzésére, illetve kezelésére, amelyek közé tartozik a megfigyelői missziók telepítése is. A Szlovák Köztársaság megalakulása óta három EBESZ műveletben vállalt szerepet, amely közül egy jelenleg is tart. A szlovák haderő 1998-tól vesz részt az EBESZ különböző hosszú távú békeműveleteiben²² a délszláv válságkörzetben, valamint az egykori Szovjetunió területén kialakult válságokban (Moldovában és Grúziában). Ezekben a missziókban a szlovák haderő két-két fővel képviseltette magát.

²¹ Az UNPROFOR és az UNMEE misszióban.

²² Long-term missions – www.osce.org/publications/survey/

EU-műveletek

Annak ellenére, hogy Szlovákia csak 2004. május 1-jétől tagja az Európai Uniónak, már 1993-tól részt vesz az Európa Unió megfigyelő missziójában az egykori Jugoszlávia területén, amely jelenleg több országot is felölel. Az EUMM műveletben szlovák haderő két katonája megfigyelő feladatokat végez.

A szlovák haderő 2004. december 2-tól vesz részt az Európai Unió eddigi legnagyobb műveletében, az „Altheában”, amelyet az EU a NATO vezette SFOR-erőktől vett át. Az „Althea” keretében az EUFOR erők Bosznia–Hercegovinában biztosítják a rend fenntartását, felügyelik az entitások haderejének tevékenységét, garantálják az emberi jogok biztosítását, valamint lépéseket tesznek a háborús bűncselekményekkel vádolt személyek elfogására. A szlovák parlament 2004. december 1-jén döntött, hogy egy éves időtartamra négy szlovák katonát küldenek a misszió kötelékébe.²³ Az EUFOR kötelékében való szlovák szerepvállalás visszalépés a NATO vezette SFOR-hoz képest.

NATO-műveletek

A Szlovák Köztársaság NATO-integrációs folyamatának megkezdésétől, 1994-től aktív szerepet vállalt az azt követően indított NATO-békeműveletekben. Szlovákia minden egyes NATO vezette műveletbe vezényelt „jelentősebb” erőket. 1997 és 2004 között a szlovák haderő öt NATO-békeműveletben képviseltette magát, a délszláv válságkörzetben (a bosznia–hercegovinai SFOR-ban, az albániai AFOR-ban, a koszovói KFOR-ban és a NATO szarajevói parancsnokságán), valamint Afganisztánban az afganisztáni nemzetközi erő (ISAF) kötelékében.

Szlovák katonák először 1997-ben szolgáltak NATO-parancsnokság alatt, amikor az SFOR Parancsnokságára, Bosznia–Hercegovinába vezényeltek tíz katonatisztet. Az SFOR törzsében teljesítettek szolgálatot, egyikük az Aknamentesítő Információs és Koordinációs Központ vezetőjeként, míg a többiek a polgári–katonai kapcsolatok (CIMIC) területén, Szarajevóban és Tuzlában. (A válságkörzetben ekkor az UNTAES kötelékében szolgált a szlovák műszaki zászlóalj is.) Szlovákia 2002 és 2003 között két Mi–17 típusú helikopterrel felszerelt rajt vezényelt az SFOR Dél-keleti Többnemzeti Dandárának (MNB-SE/Banja Luka) kötelékébe. Egy holland helikopteregység részeként a szlovák helikopterek szállítási és utánpótlási feladatokat láttak el. A szlovák légierőnek ez volt az első külföldi bevetése²⁴, amely jelentős kihívást jelentett a helikopterek folyamatos üzemben tartása miatt. 2002. december 24-én az egyik helikopter balesetben megsemmisült.

A szlovák haderő egyik legrövidebb békeművelete is egy NATO-vezetésű misszió volt Albániában, 1999-ben. Az AFOR kötelékébe a Martin-i (túrócszentmártoni) azonnali reagálású zászlóalj 40 fős alegységét küldték ki. Ebben az időszakban ez a zászlóalj volt a szlovák haderő egyik legjobban felkészített alegysége.

²³ www.mosr.sk/index.php?page=208&type=news&id=4&method=main&art=879

²⁴ A nemzetközi, valamint a kétoldalú gyakorlatok kivételével.

A szlovák katonák rendfenntartó tevékenységet folytattak. Két hónap után, az Albániában kirobbant fegyveres konfliktus rendezését követően a szlovák kontingens áttelepült Koszovóba, ahol az ott létrehozott NATO-misszió (KFOR) kötelékében folytatta tevékenységét.

Az elmúlt öt évben a szlovák haderő egyik legjelentősebb szerepvállalása a koszovói NATO-vezetésű békeművelet (KFOR) volt. 1999 és 2002 között a szlovák katonák a német szektorban, az osztrák és a svájci katonákkal közös zászlóaljban, míg 2002-től a cseh haderő alegységével közös zászlóaljban teljesítettek szolgálatot. A kontingens 2002-ig műszaki feladatokat látott el, többek között útjavítást, valamint aknamentesítési munkálatokat végzett. 2002-től napjainkig a közös cseh és szlovák kontingensben a szlovák haderő egy gépesített századdal vesz részt, amely rendfenntartási és biztosítási feladatokat végez.

A szlovák haderő legutóbb 2004 májusában csatlakozott egy NATO-vezetésű békeművelethez, az afganisztáni nemzetközi erőhöz (ISAF). Szlovákia kis létszámú műszaki szakaszt vezényelt a válságkörzetbe, amely aknamentesítést folytat Kabul körzetében. A szakasz az afgán főváros nemzetközi repülőterén kialakított KAIA táborban települt, amelynek védelmében is részt vesznek a szlovák katonák. A szlovákok az aknamentesítéshez szlovák gyártmányú, Božena típusú, távirányítású aknamentesítő komplexumot alkalmaznak. A szlovák haderő számára jelentős siker, hogy a kabuli nemzetközi repülőtér biztonságáért felelős tiszt²⁵ egy szlovák őrnagy.

Szlovákia a NATO-csatlakozását követően is kiemelt szerepet tulajdonít a szövetség békemisszióiban való részvételre. Az elmúlt évben a különböző nemzetközi szervezetek által vezetett békemissziók közül a szlovák haderő csak a NATO-vezette missziókban nem csökkentette létszámát.

A „Tartós Szabadság” művelet

A Szlovák Köztársaság a 2001. szeptember 9-én az Egyesült Államok ellen elkövetett terrortámadás után a nemzetközi közösség – az Egyesült Államok vezetésével – harcot hirdetett a nemzetközi terrorizmus ellen. A terrorizmus elleni harc keretében eddig az Egyesült Államok két katonai műveletet indított. A Szlovák Köztársaság mindkét műveletben aktív szerepet vállalt. A „Tartós Szabadság” fedőnevű művelet keretében – Afganisztánban – 2002. augusztus 31-től egy műszaki alegységet, míg az Irak elleni katonai műveletben 2003-tól először Kuvaitba egy vegyvédelmi alegységet, majd Irakba egy műszaki századot vezényelt. A Kuvaitba telepített vegyvédelmi századot az Irak elleni katonai művelet befejezését követően kivonták a Perzsa (Arab)-öböl térségéből.

Az Afganisztánba vezényelt 40 fős műszaki szakasz a „Tartós Szabadság” műveletének keretében a bagrami repülőterre települt, ahol a repülőtér újjáépítési, karbantartási és fenntartási feladatait látja el. Az alegységet eredetileg hathónapos időtartamra vezényelték a közép-ázsiai országba, de a nemzetközi terrorizmus elleni harc megkövetelte, hogy Szlovákia fenntartsa, valamint bővítsé afganisztáni jelenlétét.

²⁵ www.mosr.sk/index.php?page=203&type=news&id=9&method=main&art=944 – Force Protection Officer.

Az Egyesült Államok által vezetett koalíciós erők 2003. március 20-án támadást indítottak Szaddám Huszein rezsime ellen, mert az Egyesült Államok „információi” szerint „Irak tömegpusztító fegyverekkel rendelkezik és támogatja a terrorista szervezeteket”. Az Irak elleni katonai műveletet – az Egyesült Államok 2003. január 26-i felhívása alapján – a Szlovák Köztársaság is támogatta, amely konkrét katonai szerepvállalásban is megnyilvánult. A szlovák parlament 2003. február 6-án jóváhagyta a 75 fős – nem harcoló – alegység Közel-Keletre történő vezénylését. A szlovák vegyivédelmi század 2003. február végén települt Kuvaitba, ahol az 1. közös cseh és szlovák vegyivédelmi zászlóalj részeként folytatott tevékenységet. A zászlóaljat több alkalommal is bevetették vegyi felderítési feladattal. A szlovák kontingens állományát a Martin-i (túrócszentmártoni) azonnali reagálású zászlóalj biztosította.

A szlovák haderőnek ez volt az első és egyetlen vegyivédelmi küldetése külföldön. A szerepvállalás sikerét több tényező is elősegítette: a gyors döntés, valamint a rövid időn belüli kitelepülés, illetve a korszerű vegyivédelmi eszközök alkalmazása. Az eszközök közé tartozott a Liptovsky Mikulás-i (liptószentmiklósi) Katonai Technikai Intézet által kifejlesztett lézeres mérgezőharcanyag-felderítő eszköz. A vegyivédelmi század kivonását követően a szlovák parlament döntést hozott az iraki nemzetközi erők kötelékébe kiküldendő újabb szlovák alegységről, amely ismét egy műszaki kontingens lett. A szlovák kontingens a lengyel vezetésű többnemzeti hadosztály állományában teljesít szolgálatot. A szlovák katonák fő feladata – a kontingens védelmén túl – az aknamentesítés, valamint az összegyűjtött lőszer és fegyverek megsemmisítése.

A szlovák haderő külföldi szerepvállalása

SPECIALIZÁLÓDÁS – A SIKER ÚTJA?

A szlovák haderő a korábbi és a jelenleg is folyó nemzetközi békeműveleteinek – amennyiben az 1–5 fős megfigyelői misszióit nem tekintjük –, többségében műszaki feladatokat vállalt. A műszaki szerepvállaláson kívül a szlovák katonák vegyivédelmi, egészségügyi, szállító és hagyományos békefenntartói feladatokat teljesítettek, teljesítenek. Ez egyértelműen bizonyítja, hogy Szlovákia a nemzetközi missziókban specializálódásra törekedett. Szlovákia nem harcoló erőket vezényelt a békeműveletekbe, de ezek is jelentős mértékben támogatni tudták az adott akció sikerét. Ez a siker azonban nemcsak a professzionális feladatteljesítésnek, hanem a szlovák politikai döntéshozóknak, védelmi tervezőknek is tulajdonítható, mert jó időben és jókor érkezett a szlovák szerepvállalás. A védelmi minisztérium és kormány olyan missziókat választott ki, valamint olyan felkérésekre választott pozitívan, amelyekben a szlovák katonák tapasztalatukat, valamint szaktudásukat a lehető legjobban tudták hasznosítani, valamint a döntési folyamatot annyira lerövidítették, hogy a szerepvállalásra időben kerülhetett sor.

A szlovák műszaki erők eddig öt válságkörzetben, hét misszióban vettek részt. Ezeket Szlovákia „kulcsmisszióinak” is lehet tekinteni. A haderő első nagyobb nemzetközi szerepvállalása is műszaki volt. A terrorizmus elleni harc eddigi, fő állomásainak tekinthető afganisztáni és iraki műveletekben is jelen vannak a szlovák műszaki katonák. A szlovák műszaki erők a válságkörzetekben hidak építését, utak helyreállítását, repülőterek újjáépítését, aknamentesítést és tűzszerész-feladatokat hajtottak végre. Ezek a válságkörzet infrastruktúráját meghatározó munkálatok jelentős mértékben elősegítették a missziók sikerét, valamint népszerűséget biztosítottak a helyi lakosság körében. A műszaki munkálatok közül a legsikeresebbnek az aknamentesítést tekinthetjük, amelyeknek köszönhetően Szlovákia nemzetközi elismertséget vívott ki. Ezt a sikert jelentős mértékben befolyásolták a szlovák fejlesztésű és gyártmányú műszaki eszközök is. A szlovák műszaki erők központja és a műszaki tradíciók, hagyományok fő bázisa a Sered-i (szeredi) műszaki egység, majd alegység volt. A műszaki katonák jelentős részét ebből az alakulatból vezényelték külföldre, de más műszaki alakulatok képviselői is jelen voltak a missziókban.

A szlovák haderő nemzetközi szerepvállalásának másik fő bázisa a Martin-i (túrócszentmártoni) azonnali reagálású zászlóalj, amelynek katonái több, különböző rendeltetésű missziókban vettek részt. Többek között felderítő, békefenntartó, őrzésvédelmi és vegyivédelmi feladatokat láttak el. Ezek közül az egyik legjelentősebb az iraki katonai műveletek során a Perzsa (Arab)-öbölbe vezényelt vegyivédelmi kontingens volt. A zászlóalj évekig a szlovák haderő egyik legjobban kiképzett és ellátott alegysége volt.

A békefenntartás szlovák haditechnikai eszközei

A szlovák haderő a nemzetközi szerepvállalásai során a honi hadiipar fejlesztéseit rendszeresen felhasználta. Szlovákia több esetben is a missziókban olyan saját fejlesztésű eszközökkel tudott megjelenni, amelyekkel más kontingensek nem rendelkeztek, vagy csak az ő eszközük volt képes az adott feladatot végrehajtani. A szlovák hadiipar számára is fontos volt, hogy az új eszközeit szélsőséges időjárási körülmények között, hadműveleti területen is tesztelni tudta.

A missziókban az alábbi legjelentősebb, szlovák fejlesztésű eszközöket alkalmazták:

- Božena típusú aknamentesítő komplexum;
- Tatrapan típusú békefenntartó páncélozott kerekes harcjármű;
- Dial M4 típusú lézeres mérgező harcanyag felderítő eszköz.

Szlovákiában a fegyver és a haditechnikai fejlesztő bázisokat két csoportba lehet sorolni. Az egyik a DMD holding²⁶ köré szerveződött vagy az önállóan működő hadiipari komplexumok, míg a másik csoport a fegyveres erőkhöz tartozó katonai kutató–fejlesztő központok és a katonai javítóüzemek²⁷. Az egyik legjelentősebb katonai kutatóbázis a Liptovsky Mikulás-i (Liptószentmiklósi) Katonai Technikai Intézet, amely jelentős számú haditechnikai eszközt fejlesztett ki.

KÖZÉP-EURÓPA AZ ADATOK TÜKRÉBEN

A közép-európai országok többsége már évtizedek óta aktív szereplője a nemzetközi békefenntartásnak. Az első műveletnek az 1953-tól a Koreai-félszigeten tevékenykedő Semleges Nemzetek Felügyelő Bizottsága (NNSC) tekinthető, de azt követően Ázsiában és Afrikában több válságkörzetben folytattak, leginkább megfigyelői tevékenységet. A 1990-es évektől a hagyományos békeműveleteket felváltotta a békefenntartás új dimenziója, amelynek részét képezte, hogy az ENSZ-en kívül más nemzetközi szervezetek is felvállalták a válságkezelést. Az elmúlt 15 évben a közép-európai országok nemzetközi szerepvállalását jelentősen befolyásolták a régióba tapasztalható biztonságot meghatározó folyamatok is, amelyek a szovjet befolyás megszűnésétől az euro-atlanti integrációig, valamint a nemzetközi terrorizmus elleni harcig terjedtek ki.

A régió szerepvállalását továbbá jelentősen meghatározta az érintettség kérdése, mert az egykori Jugoszlávia felbomlása során kialakult délszláv válságkörzet fegyveres konfliktust jelentett a régióban, illetve a közép-európai országok a nemzetközi terrorizmus célországáivá váltak, mint a nyugati demokráciák elkötelezett hívei és az észak-atlanti biztonsági struktúra részesei. Ezen tényezők miatt a közép-európai régió országainak biztonság- és védelempolitikájában kiemelt szerepet kapott a nemzetközi válságkezelésben való részvétel. Ebben az időszakban **a régió államainak szerepvállalására a versengés, a túlvállalás, az euro-atlanti integráció érdekében való felvállalás, valamint a nemzetközi közösségben elfoglalt pozíció erősítése volt jellemző.**

A következő táblázatban találhatóak – a 2004. december 31-i helyzet alapján – **Ausztria, Csehország, Magyarország, Románia, Szlovénia és Szlovákia nemzetközi szerepvállalásának²⁸ fő keretszámai.** Az adatokat az adott országok védelmi minisztériumainak honlapjain megjelenő hivatalos információk alapján állítottam össze.

²⁶ DMD GROUP a.s. hadiipari holdinghoz négy jelentősebb szlovák fegyvergyár, valamint több polgári eszközök gyártó cég tartozik.

²⁷ Vojenský opravárenský podnik – VOP.

²⁸ ENSZ-, EBESZ-, NATO-, EU-missziók, valamint a terrorizmus ellenes koalíciós erők kötelékébe vezényelt kontingens.

A táblázatban feltüntettem két arányszámot is, amely közül az egyik azt ábrázolja, hogy a haderő állományának mekkora része teljesített külszolgálatot a vizsgált időszakban, míg a másik az adott ország lakosságához képest mutatja a nemzetközi szerepvállalás arányát.

Ország	Külföldön szolgáló állomány létszáma	Missziók száma	Legnagyobb misszió települési helye	A haderő létszámához képest	Az ország lakosságának létszámához képest
Ausztria ²⁹	1282	13	Koszovó	3,7%	0,0157%
Csehország ³⁰	597	11	Koszovó	1,05%	0,0058%
Magyarország ³¹	787 (1085) ³²	17 (18)	Koszovó, Irak	2,3% (3,2%) ³³	0,0076% (0,0104%)
Románia ³⁴	1535	11	Irak	1,57%	0,0069%
Szlovénia ³⁵	246	4	Bosznia– Hercegovina	3,75%	0,0123%
Szlovákia ³⁶	658	12	Ciprus	2,9%	0,0121%

A vizsgált országok közül **a legtöbb katonát Románia állomásoztatja külföldön**, de Románia is rendelkezik a legnagyobb létszámú haderővel. A nemzetközi missziókban leginkább Magyarország „aprózza el” erejét, mert a Magyar Honvédség 17 (18) nemzetközi misszióban vesz részt, míg a többi vizsgált ország – Szlovénia kivételével – 11–13 misszióban. Érdekes képet mutat a legnagyobb létszámú missziók települési helye, mert a hat ország közül négy a délszláv válságkörzetben (a közelben) állomásoztatja legnagyobb kontingensét, ezek közül is hárman a Koszovóban, a KFOR kötelékében. Ezek közül csak egy, a szlovák alegység teljesít szolgálatot ENSZ-békemisszió keretében, míg a többi ország NATO és EU, illetve a koalíciós erők keretében vállaltak nagyobb feladatot.

A békefenntartásban való nemzeti szerepvállalást leginkább a haderő létszámához viszonyítva lehet összehasonlítani. Annak ellenére, hogy Románia állomásoztatja a legtöbb katonát külföldön, a haderő arányát megvizsgálva a hat ország rangsorában az utolsó előtti helyet foglalja el. **A haderő létszámához viszonyítva Ausztria, valamint Szlovénia állomásoztatja a legtöbb katonát külföldön.** Szlovákia és Magyarország is kiemelkedik a többi országhoz képest a 2,9%-os és a 2,3%-os részvétellel, amelynek következtében hathónapos missziók esetében évente – a felkészülést és pihentetést is számítva –, a haderő létszámának 10%-a válik érintetté a missziókban való szolgálatteljesítésben. **A legkevesebb katonát a haderő létszámához viszonyítva a Cseh Köztársaság telepítette külföldre.**

²⁹ www.bundesheer.at/ausle/missionen/mission.shtml, The Military Balance 2003-2004. 64., 251. o.

³⁰ www.army.cz/scripts/detail.php?pgid=69, The Military Balance 2003-2004. 37., 248. o.

³¹ www.honvedelem.hu/Missziok_index.php, The Military Balance 2003-2004. 46. o.

³² Magyarország 2004. december végén kivonta Irakban szolgálatot teljesítő 298 fős szállító zászlóalját. Zárójelben a zászlóaljjal számított létszám található.

³³ A zárójelben az iraki jelenléttel számolt arány található.

³⁴ www.mapn.ro/indexro.php, The Military Balance 2003-2004. 77., 254. o.

³⁵ www.slovenskavojska.si/poklicna/misije/index.htm, The Military Balance 2003-2004. 79., 254. o.

³⁶ www.mosr.sk/index.php?page=70, The Military Balance 2003-2004. 78., 254. o.

A vizsgált országok külföldi szerepvállalásának legpontosabb tükrét az ország lakosságához mért arány ábrázolja, mert a régióban a haderők létszáma a folyamatos csökkentések miatt nem biztosítanak állandó alapot. **Az ország létszámához viszonyítva Ausztria állomásoztat a legtöbb katonát** (a lakosság 0,0157%-át) **külföldön**, ami zömmel a többi országhoz képest kétszeres arányt is mutat. Szlovákia ebben az összehasonlításban is a harmadik helyet foglalja le, de megközelíti Szlovéniát. Ebben Románia és Magyarország is háttérbe szorult a vizsgált szomszédos országokhoz képest.

A közép-európai országok számára – a költségek miatt – **jelentős terhet jelent a haderők külföldi szerepvállalása**. A magas kiadások miatt több országban külön alapról és nem a haderő éves költségvetéséből biztosítják a békeműveletek költségeit. A legnagyobb kiadása Romániának van, amely adódik a kiküldött katonák magas létszámából, valamint a nem ENSZ-vezetésű misszióban való részvételből.

A régióban a haderők legfontosabb feladatává vált – az ország védelme mellett – **a nemzetközi békeműveletekben való részvétel**, amelyet jól mutat a korábbiakhoz képest nagyobb létszámú erők válságkörzetekben történő állomásoztatása. A nemzetközi szervezetek egyre több válságkörzetben vállalnak fel békefenntartói feladatokat, amely újabb erők bevonását követeli meg az európai országoktól is. A közép-európai országok számára belátható időn belül nem fog változni a fokozott szerepvállalásra vonatkozó tendencia.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Jegyzetek, könyvek

- Ministerstvo obrany Slovenskej Republiky: *V služba mieru*. MOSR, 2003. ISBN 80-88842-61-1
- Gazda Ferenc: *Biztonságpolitika*. SVKH, 2001. ISBN 963-8117-77-X
- Armáda 93. MOSR, 1994.
- Armáda Slovenskej Republiky 1995. MOSR, 1995. ISBN 80-88842-01-8
- Dr. Mészáros Margit: *Az ENSZ és az európai biztonság a XX. század fordulóján*. ZMNE, 2000. (egyetemi jegyzet).
- IISS: *The Military Balance 2003-2004*. Oxford, 2003. ISBN-0-1-852873-6

Dokumentumok

- A Szlovák Köztársaság Biztonsági Stratégiája – Bezpečnostná stratégia Slovenskej Republiky. NR SR, 2001.
- A Szlovák Köztársaság Katonai Stratégiája – Vojenská stratégia Slovenskej Republiky. NR SR, 2001.
- A Szlovák Köztársaság Védelmi Stratégiája – Obranná stratégia Slovenskej Republiky. NR SR, 2001.
- 2002. évi 321. számú törvény a Szlovák Köztársaság Fegyveres Erőiről – 321 Zakon z 23. mája 2002 o ozbrojených silách Slovenskej Republiky. www.zbierka.sk.

Internetes források

- <http://www.mosr.sk/index.php?page=166>.
A Szlovák Köztársaság Védelmi Minisztériumának nemzetközi missziókkal foglalkozó honlapja, 2005. február 1.
- <http://www.bundesheer.at>.
Az osztrák védelmi minisztérium honlapja, 2005. február 1.
- <http://www.army.cz>.
A cseh védelmi minisztérium honlapja, 2005. február 1.
- <http://www.honvedelem.hu>.
A Honvédelmi Minisztérium honlapja, 2005. február 1.
- <http://www.mapn.ro>.
A román védelmi minisztérium honlapja, 2005. február 1.
- <http://www.slovenskavojska.si>.
A szlovén haderő honlapja, 2005. február 1.
- <http://www.vtu.sk>.
A líptószentmiklósi Katonai Technikai Intézet honlapja, 2005. február 5.
- <http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/index.asp>.
Az ENSZ békefenntartással foglalkozó honlapja, 2005. február 2.
- http://www.osce.org/field_activities/.
Az EBESZ válságkezelő szerepvállalásával foglalkozó honlap, 2005. február 2.

A palesztin–izraeli konfliktus katonailag alacsony intenzitású küzdelemnek tekinthető, az aszimmetrikus hadviselés kategóriájába tartozik. A válság azonban nem katonai természetű, még akkor sem, ha az érdekelt felek erőszakos eszközökkel akarják azt megoldani. A 2000. szeptember 28-a¹ óta eltelt időszak bizonyította, hogy sem Izrael, sem a Palesztin Hatóság (PH) nem képes a válság kezelésére, nemzetközi támogatás nélkül nincs kilátás a rendezésre. A konfliktus rendezése érdekében tett eddigi lépések szinte teljesen eredménytelenek voltak. Az ellenségeskedések nemcsak a palesztin társadalom önálló állam létrehozására irányuló törekvéseit lehetetlenítik el, hanem akadályozzák egyrészt az izraeli egyoldalú kivonulást a Gázai övezetből, másrészt az Egyesült Államok palesztin–izraeli békefolyamat újraélesztését célzó elgondolásának megvalósítását, és ezáltal hitelességének visszaszerzését.

Az izraeliek és a palesztinok közötti szakadék mély, a bizalmatlanság óriási, a sebek begyógyítására évtizedekre lesz szükség. Az izraeliek nem kapták meg az Ariel Saron által ígért biztonságot, a másik oldalon pedig – a PH esetleges összeomlása esetén – a Hamasz meghatározó politikai tényezővé válhat. A Hamasz és a Palesztin Iszlám Dzsihád radikális iszlám csoportok nagy népi támogatottságot szereztek (a 2000. évi 17%-ról támogatottságuk 2004-re 35%-ra emelkedett).² Működő palesztin vezetés nélkül az útiterv nem valósítható meg, így a kvartett igyekezete is hiábavaló lehet.³

Jasszer Arafat 2004. november 11-én bekövetkezett halála után a nemzetközi közösség optimizmussal tekintett a válságban érintett térségre, a palesztin elnökválasztás után kialakult rendezési lehetőségekre. Tanulmányomban azt vizsgálom, vajon van-e alapja az optimizmusnak, s melyek azok a tényezők, amelyek arra engednek következtetni, hogy a pozitív fejleményeket is kellő fenntartással célszerű kezelni?

Arafat halálát követően mértékadó politikai elemzők is két, egymásnak ellentmondó véleményt fogalmaztak meg. Egyes nézetek szerint a választásokat követően az új vezetésnek lehetősége nyílhat arra, hogy a palesztin társadalmon belül, az eddigiektől eltérő politikai irányvonalat kövessen, míg mások a palesztin politika további radikalizálódásával, a szélsőséges szervezetek hatalomra jutásával számolnak. Izrael Arafatot a terrorizmus támogatásával, az öngyilkos merényletek hátterének megteremtésével, azaz a békefolyamat akadályozásával vádolta.

Arafat a palesztin mozgalmon és a politikai életben minden lehetséges kulcspozíciót magának tartott meg. Ő volt a palesztin állam elnöke – amit 1988-ban egyoldalúan a Palesztin Felszabadítási Szervezet (PFSZ) kiáltott ki –, a PFSZ Központi Bizottságának elnöke, a PH elnöke, a palesztin fegyveres erők főparancsnoka,

¹ Az első palesztin intifáda kezdete.

² Khalil Shikaki *The Future of Palestine*. Foreign Affairs, November/December 2004. 46. o.

³ A kvartett tagjai: Egyesült Államok, Oroszország, EU, ENSZ.

a Nemzetbiztonsági Tanács elnöke és a belügyminiszter. Mindez felveti azt, hogy utódlásának megoldása sokkal bonyolultabb, mint egy államfő, vagy egyéb szervezet vezetőjének pótlása esetén. A 2004 novembere óta eltelt időszak azt bizonyította, hogy a palesztin vezetés viszonylag nyugodt átmenetet tudott biztosítani, annak ellenére, hogy a PH 1994-ben történt létrehozása óta legnagyobb válságát éli át.

Arafat örökségéből két tényező mindenképpen befolyást gyakorol a jövő politikai irányvonalára, amelyeket egyetlen vezető sem hagyhat figyelmen kívül: a palesztin öngazgatást, valamint a palesztin állam megteremtésére irányuló erőfeszítéseket a Gázai övezetben és Ciszjordániában, Jeruzsálem fővárossal. A Fatah szervezeten belüli viták elsősorban a fenti kérdések megoldásának mikéntje körül zajlanak. Abbasz megválasztott elnök és a körülötte lévő csoport nézetei szerint a fegyveres felkelésnek nincs értelme, a palesztin intézmények kiépítésére kell törekedni, a nemzeti problémákat a térség egyéb megoldásra váró kérdéseivel együtt, s nem attól különállóan kell megoldani, a regionális és nemzetközi erőviszonyok pedig nem hagyhatók figyelmen kívül.⁴

A palesztin fegyveres támadások az izraeli ellenőrzés szigorításához és a nemzetközi közösség palesztinokat elítélő magatartásához vezettek. Abbasz nézetei szerint a felkelés jogos tiltakozás a megszállás ellen, de ez nem járhat fegyverek alkalmazásával. Az egyik prominens Fatah-vezető, Kaddura Faris a palesztin stratégiát az alábbiak szerint fogalmazta meg: *„az új időszakban elsődleges célunk meggyőzni a világot arról, hogy a béke akadályát nem a mi társadalmunkban van. Megértjük, hogy Saron nem ad nekünk semmit, de ez nem lehet a palesztin politikai előrelépés hiányának ürügye.”*⁵ A Fatah fiatal generációja szerint (ez a Marvan Barguti nézeteit valló csoport) az ellenséget csak akkor lehet engedményekre készíteni, ha nyomást gyakorolnak rá. Palesztin források gyakran idézik Barguti következő mondását: *„Hét évig éltünk az intifáda alatt tárgyalások nélkül, majd hét évet tárgyaltunk intifáda nélkül, most már ideje mindkettőt egyidőben gyakorolni.”*⁶

A palesztin radikális szervezetek nézete szerint csak a megszállás befejezése után lehet tárgyalni. Ha ezt a felfogást összevetjük Saron politikájával, amely szerint terrorfenyegetés alatt Izrael nem folytat tárgyalásokat, meglehetősen nehéz kiutat találni. Abbasznak – ha nemzeti konszenzust akar elérni –, nem lehet figyelmen kívül hagynia a radikálisok követeléseit, mivel a palesztin társadalmon belül nagy népszerűségnek örvendenek. A helyzetet bonyolítja, hogy a terrorszervezetekkel is meg kell állapodnia, hiszen a helyhatósági választások eredménye világosan jelzi népszerűségüket. A megegyezést viszont rendkívül nehezíti, hogy a terrorszervezetek addig nem kívánnak semmiféle tárgyalásokba bocsátkozni, amíg Izrael ki nem vonul a megszállt palesztin területekről.

⁴ A fegyveres felkelés megszüntetésére vonatkozó nézeteit Abbasz a Journal of Palestine Studies XXXII. számában fejtette ki bővebben. 74-78. o.

⁵ ICG Middle East Briefing, 23 December 2004. 11. o.

⁶ Uo. 11. o.

A PALESZTIN TERÜLETEKEN MŰKÖDŐ POLITIKAI STRUKTÚRÁK

A palesztin területeken létrejött politikai struktúrák bonyolultak, demokratikus ellenőrzésük nem biztosított, és gyakran összefonódnak a radikális szervezetekkel. A szervezetek vezetőit Arafat személyesen nevezte ki és váltotta le. A politikai életben az alábbi szervezetek játszanak meghatározó szerepet.

Palesztin Törvényhozó Tanács (parlament) 88 tagú, az oslói folyamat eredményeként, 1996-ban hozták létre. Létrehozása óta választásokat nem tartottak.

A **Palesztin Felszabadítási Szervezet** 1964-ben, Jeruzsálemben, az első palesztin konferencián alapították. Arafat 1969 óta volt a szervezet elnöke. A PFSZ a nemzeti mozgalom legmagasabb szintű szervezete, a palesztin nép nemzetközileg is elismert képviselője. Magában foglalja a nemzeti és a baloldali politikai mozgalmakat, amelyek közül a legismertebbek a Fatah, a Népi Front Palesztina Felszabadítására, a Palesztin Néppárt és számos kisebb szervezet, de nem tartoznak tagjai közé az iszlám szervezetek. A számos ideológiával rendelkező gyűjtőszervezet azonban egységes Palesztina izraeli ellenőrzés alól történő felszabadításában. A PFSZ elnökét a 14 fős Végrehajtó Bizottság nevezi ki, Mahmud Abbaszt Arafat halála után egyhangúlag választották meg. A szervezeten belüli viták főleg arra irányulnak, hogy Palesztina felszabadítását békés, vagy fegyveres úton valósítsák-e meg.

A PFSZ-en belül meghatározó szerepet játszik az 1950-es években alapított, döntően Arafat nevéhez fűződő Fatah mozgalom.⁷ Több szakértő vitatja, hogy Arafat képes volt-e a Fatah ellenőrzésére, amely a PFSZ fegyveres szárnya. Arafat halálát követően vezetését Faruk Kaddumi vette át, aki az oslói folyamatot kezdettől fogva elutasította. Kaddumi működési lehetősége igen korlátozott, hiszen Tuniszban él, a palesztin területeken még nem járt, és nem is valószínű, hogy radikális nézetei miatt az izraeli hatóságok engedélyeznék belépését. A Fatah Arafat utolsó évei alatt helyi csoportokra esett szét, amelyekben egyes személyiségek meghatározó szerepet játszanak. Faruk Kaddumi megválasztása a Fatah élére azt jelzi, hogy Abbasz meg akar békülni a Fatah azon vezetőivel, akik külföldön élnek, még akkor is, ha azok mellőzni kívánják őt.

Ugyanakkor igen kétséges, hogyan tudja Kaddumi irányítani a Fatahot, ha nem él a palesztin területeken, holott a Fatah intézményei itt működnek. Ez viszont azt is jelzi, hogy a jövőben a Fatah vezető pozíciója inkább jelképes lesz, a valódi vezetést pedig a Fatahon belül működő Tanzim vezetői látják el. Ugyanakkor Kaddumitól nem áll távol, hogy a jövőben átvegye a PFSZ vezetését. Mindez abból a szempontból figyelemreméltó, hogy ellenzi a teljes békefolyamatot. A PFSZ kongresszusának összehívását 2005 nyarára tervezik. Kaddumi szeretné elérni, hogy a több milliárdra becsült Arafat-vagyont (Arafat együtt kezelte a PH és a saját pénzét) visszajuttassák a palesztin szervezetekhez, ami újabb vitákat generálhat a szervezeten belül.

⁷ A Fatah kifejezés jelentése: dzsiháddal történő hódítás, ebből adódóan elsősorban a fegyveres utat tartja célra vezetőnek.

A **Palesztin Hatóság** (PH) a békefolyamat eredményeként 1994-ben jött létre, miután Izrael és a PFSZ aláírta a Gázai övezetről és Jerikóról szóló megállapodást. A PH azóta „palesztin kormányként” működik. A Fatah különböző arab országokban tevékenykedő vezetői – a PH megalakulását követően – Ciszjordániába és a Gázai övezetbe költöztek. A Fatah fegyveres szárnyából hozták létre Arafat testőrségét, a Force-17-et, amely gyakran került összeütközésbe a Hamasszal. Az oslói megállapodás értelmében a Fatah fegyveres szárnyát 1995-ben feloszlatták, de rövidesen új formában, Tanzim néven jelentkezett.

A palesztin politikai struktúra látszólag demokratikus vonásokkal rendelkezik, hiszen van választott törvényhozói testület, kormány és független bíróság is. Gyakorlatilag azonban Arafat elnök ugyanazt a rendszert működtette, amelyet az 1970-es években, Bejrútban hozott létre.

A legtöbb intézmény a PH irányítása alatt működik. A PH bátorította a klánrendszerek létrejöttét is, mivel azok könnyebben manipulálhatók, mint a politikai szervezetek. Az intifáda miatt kialakult elszegényedés a klánokat tovább erősítette. Az izraeli blokád jelentősen csökkentette a palesztin foglalkoztatottságot, és újabb csapást mért az amúgy sem erős palesztin gazdaságra.

A PH bevételei elsősorban külföldi adományokból származnak, a szervezet nem függ az adófizetőktől, következésképpen nem is számol el feljűk. A költségek közel 30%-a az Elnöki Hivatalhoz kerül, ami az elnök számára komoly hatalmat biztosít. Arafat a bírói hatalmat is semlegesítette, a bírakat saját hatáskörben nevezte ki és váltotta le, a neki nem tetsző intézkedéseket is saját hatáskörben megváltoztatta. A nyomtatott és az elektronikus média a PH ellenőrzése alatt állt, és elsősorban Arafat személyes kultuszát szolgálta.

A palesztin biztonsági szolgálatok létrehozásával és működtetésével a palesztin társadalom militarizálódott. Ennek egyik látható jele volt az is, hogy az elnök mindig katonaruhában mutatkozott, külföldi utazásai során hazájában minden esetben államfőnek kijáró katonai tiszteletadással búcsúztatták és fogadták. Abbasztól ez a külsőség már igen távol áll, ami jelzi a militáns politikához való viszonyát is.

A palesztin társadalomban a hatalommegosztást bizonyítja, hogy a *palesztin nemzeti mozgalomban három irányzat különböztethető meg* (amelyek nem választhatók szét mereven). Ezek az alábbiak:

- **A mérsékeltek:** vezetőjük Abbasz, akit támogat – többek között – Mohammed Dahlan, a Gázai Megelőző Biztonsági Szolgálat volt vezetője. Ehhez a csoporthoz tartozik Korei miniszterelnök, majd az idő fogja igazolni, hogy képes lesz-e együtt dolgozni Abbasszal. Ez a csoport azt vallja, hogy az intifáda csak nyomort hozott a palesztinoknak, be kell fejezni a fegyveres ellenállást, tárgyalni kell Izraellel, létre kell hozni a palesztin államot. Tisztában vannak azzal, hogy első lépésként le kell állítani a fegyveres felkelést. A kérdés, hogy ez hogyan valósítható meg, hiszen ehhez meg kell nyerni az idősebb keményvonalasokat, a fiatal radikálisokat és nem utolsósorban a Hamaszt és a többi radikális szervezetet. Meg kellene nyerni a biztonsági szolgálatokat és a palesztin törvényhozást is, ami szintén nem egyszerű feladat.

- **A keményvonalas régi generáció:** kiemelkedő személyiségük Kaddumi, a Fatah vezetője, és oda tartoznak a körülötte lévő aktivisták. Arafat örökségének megerősítését célként tekintik, azaz Izraellel nem kompromisszumot, hanem csak teljes megállapodás fogadnak el, a menekültek visszatérését elengedhetetlen feltételnek tartják. (Abbasz is kiáll a minden palesztin menekült visszatérési joga mellett, ami az eljövendő tárgyalásokon komoly nézeteltéréseket okozhat Izraellel.) Ez a szárny – bár nyilvánosan támogatja –, Abbaszt valójában csak egy figurának tekinti, akitől bizonyos távolságot kell tartani, és óvakodni kell az Izraellel való megegyezéstől is. Abbaszt – többek között – azért is támogatják, mert nem szimpatizálnak sem a fiatal radikálisokkal, sem a Hamasszal.

- **A fiatal radikálisok:** nem minden fiatal támogatja őket. A csoport nem tiszteli a jelenlegi Fatah szervezetet (különös tekintettel annak tuniszi csoportjára) és az egész palesztin intézményrendszert. Ők a jelenlegi palesztin területeken nőttek fel, az első intifádában szereztek tapasztalatot, vezetőjük Marvan Barguti. Többen közülük tagjai a Tanzimnak és az Arafat Brigádoknak. Ez a csoport együtt kíván működni a Hamasszal és más terrorszervezetekkel. Ha ez a szárny kerül ki győztesen, akkor az Izraellel való megállapodás hosszú ideig reménytelen marad, hiszen a Hamasz ellenez minden megállapodást Izraellel.

A palesztinok többsége úgy véli, hogy az intifáda csak politikai és gazdasági nyomort hozott. A PH nem mérte fel helyesen a fegyveres ellenállás következményeit, aminek eredményeként a palesztin nép számára nem csak minimum tíz év gazdasági hátrány keletkezett, hanem megkérdőjeleződtek az állam megteremtésére irányuló nemzeti törekvések is. Az öngyilkos merényletekkel nem győzte meg az izraelieket, de a nemzetközi közösséget sem. A palesztin gazdaság romokban hever, az izraeli haderő jelentős területeket foglalt el, a palesztin biztonsági erők teljesen dezorganizálódtak, növekszik a szegénység, a lakosság teljesen elvesztette a palesztin állammal kapcsolatos illúzióját.

Az Izraellel való megbékélés ellen hatott a Hamasz intifáda alatti megerősödése is. A PH korrupciós magatartása, a szociális ellátás terén bebizonyosodott tehetetlensége növelte a Hamasz sikereit, amely a PH létét is veszélyezteti. Paradox helyzet alakult ki, mivel a lakosság két nem demokratikus szervezet között választhat. Az intifádjával komoly veszélybe kerültek – az 1993. évi Elvi Nyilatkozatban és az Oslói Megállapodásban rögzített –, a PH szerepével foglalkozó elvek. A PH gyengülése, a lakosság életszínvonalának romlása – amihez nagymértékben hozzájárult az izraeli haderő tevékenysége is –, oda vezetett, hogy a lakosság elvesztette a PH-ba vetett bizalmát. A bizalomvesztéshez hozzájárult a korrupció és a donorumományok ellenőrizhetetlen szétosztása.

Az erőszak intenzitásának növekedésével a terrorszervezetek nagyobb intézményi és műveleti szabadsághoz jutottak. Az Arafatra gyakorolt belső és külső nyomás az elnököt látszatintézkedések megtételére készítette (például néhány biztonsági szolgálat vezetőjét leváltotta, helyette saját híveit nevezte ki), de ezek a lépései is elsősorban saját hatalmának megerősítését szolgálták. A palesztin biztonsági szolgálatok fő szerepe a belső elnyomás biztosítása és egymás ellenőrzése.

Arafatnak tíz biztonsági szolgálat és két különleges szolgálat állt rendelkezésére, amelyek az intifáda alatt szinte teljesen dezorganizálódtak és – elsősorban az izraeli akciók következtében – jelentősen gyengültek. Tagjai közül többen a radikális szervezetekben is tevékenykedtek. Mai állapotukat a belső hatalmi harcok, és a polarizáció jellemzi. A biztonsági szolgálatok többsége elsősorban Arafat hatalmát szolgálta, feladataik között jelentős átfedések voltak. A Gázai övezetben például Mohamed Dahlan, a Megelőző Biztonsági Szolgálat vezetője és Musza Arafat (a néhai elnök unokatestvére), az Általános Biztonsági Szolgálat vezetője között nyílt összetűzésekre került sor. Nem véletlen, hogy az Egyesült Államok (és ma már az EU is) rendezési javaslatai között első helyen szerepel a palesztin biztonsági szolgálatok reformja.

A PH demokratikus reformjára vonatkozóan – főleg külső nyomásra – az elmúlt években több kísérletet tettek. Az első reformra 2002 májusában került sor, miután az izraeli haderő elfoglalta a palesztin városok többségét. A reformok alkotmányos és intézményi jellegűek voltak, többek között a választások kiírása mellett döntöttek. Arafat ideiglenes alkotmányt írt alá, de az elnök Ramallah-i rezidenciájának izraeli megszállása a palesztin konzervatív erőknek kedvezett, a reformok elmaradtak, a választások kiírása is csak papíron létezett. A következő reformtörekvéssel 2003 elején, az útiterv elfogadásakor találkozhattunk, de ez sem volt hosszú életű. A harmadik kísérlet 2003 elején, Abbasz miniszterelnöki kinevezésekor történt, aki néhány reformot bevezetett, de – kellő támogatottság hiányában – néhány hónap múlva lemondott. Ha sikerült volna megvalósítania a politikai és gazdasági reformot, a tüzszünetet és az izraeli megszállás megszüntetését, akkor elnyerhette volna a Fatah fiatal generációjának támogatását is. A régi gárda viszont nem volt képes megreformálni a politikai rendszert és megteremteni a biztonságot, így elveszítette saját népe, valamint Izrael és az Egyesült Államok bizalmát is. A fiatal gárda és az iszlámisták pedig nem akarták feladni a fegyveres ellenállást, ami elsősorban az 1,3 millió palesztin lakosú Gázai övezetben nyilvánult meg, ahol több településen, erősen őrzött körülmények között, 7000 főnyi, főként bigott vallásos zsidó él.

A palesztin politikai és társadalmi élet igen fontos szereplője a Hamasz, amely az intifáda alatt jelentősen megerősödött. Hazai népszerűsége töretlen, elsősorban karitatív tevékenysége miatt, valamint azért, mert – ellentétben a Palesztin Hatósággal –, tagjai nem korrumpálódtak. Arafat halála után a szervezet jelezte, hogy részt kíván venni a politikai döntésekben, mégpedig az egyenlőség elve alapján. Szóvivőjük azt is jelezte, hogy – bár Arafat vezető szerepét elfogadták, – az új vezetéssel fel akarják venni a versenyt, és erre meglehetősen komoly esélyük is van. Figyelembe véve a Fatah egyre inkább csökkenő szerepét és várható leértékelődését az Arafat utáni időszakban, a Hamasz – különösen a Gázai övezetben – egyre inkább erősödik. A Hamasz népszerűsége miatt várható, hogy az új palesztin vezetést a szervezet arra fogja kényszeríteni, hogy részt vehessen a kormányban, és ezzel megszűnhet a Fatah monopóliuma. Elképzelhető, hogy a Hamasz olyan szerepet fog betölteni a palesztin politikai életben, mint amelyet a Hezbollah Libanonban.

A politikai vezetők rövid életrajza

Mahmud Abbasz – mozgalmi nevén Abu Mazen – Észak-Izraelben, Szefadon (Cfáton) született 1935-ben. A PFSZ-nek 1966, a szervezet Végrehajtó Bizottságának 1981 óta tagja. A Fatah szervezethez annak alapításakor, 1959-ben csatlakozott, s tagja lett a Központi Bizottságnak. 1980-tól a PFSZ nemzetközi kapcsolatok főosztályának vezetője, a Szovjetunió szétesését követően az orosz–palesztin kapcsolatok fő irányítója volt. 2003-ban – nemzetközi nyomásra – Arafat a PH miniszterelnökévé nevezte ki, majd pozíciójáról hat hónap múlva lemondott. Az oslói megállapodások kimunkálásában aktívan részt vett. 2005. január 9-én a PFSZ elnökévé választották.

Ahmed Korei – mozgalmi nevén Abu Ala – 1937-ben született Abu Disben (Jeruzsálem mellett található). A Palesztin Törvényhozó Tanács (parlament) elnöke, Mahmud Abbasz lemondása óta a PH miniszterelnöke. A Fatah Központi Bizottságának 1989 óta tagja, ezt megelőzően a PFSZ gazdasági főosztályának vezetője volt. Az oslói tárgyalások aktív résztvevője volt.

Faruk Kaddumi – mozgalmi nevén Abu Luft – 1931-ben született Nablusban. A Fatah alapító tagja, a kairói amerikai egyetemen politikai és gazdasági tanulmányokat folytatott, majd a PFSZ külpolitikai részlegét vezette. Az 1960-as évek kezdetétől a PFSZ Központi Bizottságának tagja, a Szovjetunióval, a szocialista országokkal és a fejlődő világgal való kapcsolatokat irányította. Az oslói folyamat kimondott ellenzőjeként ismert, a PH által felügyelt területen még nem járt, jelenleg Tuniszban él.

A PALESZTIN TERRORSZERVEZETEK

A palesztin terrorszervezetek többnyire Arafat ellenzékeként működtek, az intifáda kezdete óta népszerűségük rohamosan nőtt, katonai szervezeteikben gyakran a palesztin biztonsági szolgálatok emberei is megtalálhatók.⁸ *A három legfontosabb terrorszervezet: a Hamasz, a Palesztin Iszlám Dzsihád és az al Aksza Mártírjai Brigádok.* A palesztin szélsőséges szervezetek sajátossága, hogy soraikban megtalálhatók a biztonsági szolgálatok munkatársai, illetve a politikai szervezetek aktivistái is. Ez a sajátosság gyakran megnehezíti a különféle szervezetek szétválasztását.

A Hamasz

A szó jelentése: Iszlám Ellenállási Mozgalom. Ideológiai alapja az 1920-as években, Egyiptomban létrejött Muzulmán Testvériség Mozgalom, amely tevékenységének csúcspontjára az 1960–70-es években jutott el, elsősorban Egyiptomban és Jordániában. A Hamasz a Gázai övezetben és Ciszjordániában az első intifádát követően, 1987 és 1991 között jött létre. Tevékenysége kezdetben szociális és gazdasági jellegű volt, ennek köszönhetően hívei elsősorban a menekülttáborok lakói

⁸ A jelzett szervezeteket az Egyesült Államok Külügyminisztériuma 2003-ban terrorszervezetté minősítette. [www.cdi.org/december 10, 2003](http://www.cdi.org/december%2010,%202003). Az EU Tanács 2003. december 22-i határozatával minősítette terrorszervezetté. Határozat száma: 2003/646EC.

közül kerültek ki. A Hamasz választási lehetőséget kínált a PFSZ szociális tevékenységével szemben, mégpedig iszlám alapon. Politikai ideológiája a palesztin föld felszabadítása és iszlám kezekbe történő juttatása, dzsihád⁹ alkalmazása a zsidók ellen, valamint a béketörekvések teljes elvetése. A Hamasz vallási alapon kizárja bármilyen kompromisszum megkötését Izraellel. Az intifáda kezdetén csak polgári engedetlenségre és kődobálásra hívtak fel, fegyverek és öngyilkos merénylők alkalmazása ritkán fordult elő. A szervezet radikalizálódása szellemi vezetőjük, Ahmed Jaszin sejk izraeli börtönből történt kiszabadulása után kezdődött el, amelynek során megalakult a Hamasz katonai szárnya, az Izz al-Dim al-Kasszám csoport.¹⁰

A csoport kezdetben az Izraellel kollaborálók felderítését és megsemmisítését tűzte célul, majd támadásokat szervezett izraeli célpontok ellen. Tagjai egyetemisták és szélsőséges fiatalok. Találkozóhelyeik főleg mecsetek, céljuk elsősorban Palesztina felszabadítása és egy iszlám állam létrehozása. Tevékenységük a szervezetük folyamatos bővítésére, összetűzések szervezésére, árulók kivégzésére, valamint kiadványok (főleg röplapok) terjesztésére irányul. Ennek megfelelően a katonai szárny „szent harcosokból” és biztonsági emberekből áll.

A Hamasz pénzügyi támogatása stabilnak értékelhető. Anyagi fedezetet szaúd-arábiai nem hivatalos köröktől, az Öböl-menti országokból, Iránból, az Egyesült Államokból és Európából (elsősorban Nagy-Britanniából és Németországból), valamint különféle iszlám közösségektől kap. A pénzáttalások játékonysági adományok formájában történnek. A legismertebb nyugati támogató szervezetek: Palesztin Fejlesztési és Segélyalap (Nagy-Britannia), Szentföld Alap (Egyesült Államok), al-Aksza Alapítvány (Németország), Palesztin Jóléti és Szolidaritási Bizottság (Franciaország)¹¹. A jordániai székhelyű Iszlám Testvériség mozgalom is az aktív támogatók közé sorolható, különösen a Hamasz elleni jordán hatósági fellépéseket követően. Az iráni támogatás összege évi 10–20 millió dollárra becsülhető.¹²

A Hamasz az intifáda kezdete óta több száz terrorakciót hajtott végre Izrael ellen. A szervezet palesztinok közötti népszerűsége miatt nehezen képzelhető el, hogy az intifáda után ne legyen politikai tényező. Az utóbbi időszakban – de különösen Ahmed Jaszin sejk, a szervezet szellemi vezetője és utódja, Dr. Aziz Rantiszi likvidálása után –, a Hamasz egyre inkább követeli a palesztin összefogás szükségességét. A vezetők likvidálásával Izrael kettős hatást ért el: egyrészt gyengítette, másrészt radikalizálta a szervezetet. A Hamasz radikalizálódása azzal a veszéllyel jár, hogy jobban keresi a kapcsolatot külföldi terrorszervezetekkel, továbbá merényleteket hajthat végre izraeli célpontok ellen külföldön is. A vezetők halála után a szervezet egységesebbé vált és politikai célját is határozottan kifejtette: elkötelezettség a fegyveres ellenállás iránt, tüzszünetet csak akkor köt az izraeliekkel, ha garanciát kap a célzott likvidálások befejezésére.

⁹ Szent háború.

¹⁰ Izz al-Din al-Kasszám az 1930-as években zsidókat támadó palesztin terrorista volt.

¹¹ Aaron Mannes: Profiles in terror 2004. 126. o.

¹² Uo. 127. o.

A Hamasz és az al-Kaida kapcsolatára vonatkozóan nem áll rendelkezésre hiteles adat. A szervezet 15. születésnapján tartott beszédében Jaszin sejk, a Hamasz néhai szellemi vezetője azt mondta, hogy „*a Hamasznak nincs szüksége az al-Kaidára, amíg Izrael civileket támad, mi is ezt tesszük.*”¹³ A Hamasz és a Hezbollah kapcsolata az 1990-es évek elejére nyúlik vissza, a második intifáda alatt intenzívebbé vált. A Hamasz néhány akciójának elemzése azt mutatja, hogy példaként tekinti a Hezbollah – Libanon izraeli megszállása idején – kifejtett tevékenységét.

A szervezeti felépítést illetően a Hamasz nyílt és fedett szervezetekből áll. Ezek nem ideológiai eltérések alapján, hanem tevékenységük módjában különböznek egymástól (ezzel kapcsolatban fontosnak tartom kiemelni, hogy az izraeli elemzők többsége nem tesz különbséget a nyílt és a fedett szárny között). A nyílt szervezetek elsősorban karitatív tevékenységet folytatnak, ezzel is növelve támogatóik számát. A tüntetések mögött főként ennek a szárnynak az aktivistái találhatók. A nyílt tevékenység lehetőséget biztosít arra, hogy megfelelő embereket válasszanak ki a fedett szervezetek számára is. A műveletekben részt vevő fegyveres aktivisták száma néhány száztól néhány ezer főre becsülhető, míg a karitatív tevékenységben részt vevők száma több ezer fő. A nyári diáktáborok szervezésével a Hamasz ideológiáját terjeszti a fiatalok között.

A funkcionális munkamegosztás mellett a Hamasz földrajzilag is kisebb körzetekre és alkörzetekre tagozódik. Az aktivisták elleni folyamatos izraeli támadások miatt a Hamasz felső vezetése Jordániában és Szíriában (Damaszkuszban) működik. A ciszjordániai és a gázai övezeti szárny egymástól függetlenül tevékenykedik. A szervezet rendkívül erős a nabluszi al-Nadzshah egyetemen, ahol a diáktanács többsége Hamasz és a Palesztin Iszlám Dzsihád aktivistáiból kerül ki. Az egyetem laboratóriumait használták robbanóanyagok előállítására is.¹⁴ Az izraeli erők Gázai övezetből történő kivonását és a telepek felszámolását követően elkerülhetetlen lesz, hogy a PH (vagy az azt felváltó palesztin vezetés) és a Hamasz valamilyen megegyezésre jusson. A szekuláris Fatah és az iszlám Hamasz mindig rivalizáltak egymással. A Hamasz mindig a PH ellenfele volt, a PH pedig az oslói folyamat során a Hamasz betiltására törekedett, de a két szervezet közötti nyílt konfrontációra nem került sor. A Hamasz kapcsolata a többi palesztin terrorszervezettel az intifáda alatt megerősödött, beleértve a Palesztin Iszlám Dzsihádot is, amelyet a Hamasz ellensúlyozására hoztak létre. A Hamasz illegitalitásba kényszerítése a radikalizálódás veszélyével jár.

Értékelésem szerint a Hamasz a rendezést követően hasonló szerepet fog betölteni a palesztin területeken, mint a Hezbollah Libanonban, azaz politikai tényezőként vesz részt a megalakuló állam életének alakításában. Az új palesztin vezetés hatalomra kerülését követően a Hamasz is megfelelő részesedést szeretne a hatalomból. A szervezet értékelésekor nem hagyható figyelmen kívül, hogy az intifáda elmúlt két évében jelentős veszteségeket szenvedett.

¹³ UPI 2002. december 14.

¹⁴ Aaron Mannes: Profiles in terror 125. o.

A célzott likvidálások következtében elveszítette vezetőit, valamint – fegyveres akciói miatt – a palesztin lakosság köreiből is veszített népszerűségéből. Talán ez is hozzájárult, hogy – feltételekkel – hajlandó *ideiglenes* tűzszünetre Izraellel. Ezek a feltételek: az izraeli agresszió és likvidálások befejezése, a palesztin foglyok szabadon engedése, valamint részvétel a palesztin politikai életben.¹⁵ A Hamasz vezetői újabban kezdik elfogadni a két nép két állam koncepciót, amelyről korábban hallani sem akartak. Ugyanakkor, a szervezet – ha érdekei úgy kívánják – készen áll bármilyen megállapodás végrehajtását megakadályozni. A szervezet népszerűségét mutatja, hogy a 2005 januárjában megtartott helyhatósági választásokon a Gázai övezet tíz választási körzetében 118 önkormányzati képviselői helyből 77 mandátumot szerzett, míg a kormányzó Fatah mindössze 26 képviselői helyet mondhat magáénak.

A Palesztin Iszlám Dzsihád (PIJ)

Egyiptomban, 1979-ben palesztin diákok alapították, akik közül néhányat a Szadat elnök meggyilkolásának előkészítésében való részvétel miatt kitiltottak Egyiptomból. A szervezet célja – a zsidókkal folytatott harcot követően – iszlám állam létrehozása Palesztinában. A PIJ iráni befolyás alatt áll, ideológiájára és tevékenységére nagy hatást gyakorolt az iráni forradalom. 1994-ig, a PH létrehozásáig nem volt kapcsolat a Hamasz és a PIJ között, ezt követően azonban egyre több közös merényletet követtek el. A csoport igen kedvelt a palesztin egyetemisták körében, irodákat működtet Bejrútban, Damaszkuszban, Teheránban és Kartúmban, de közel sem olyan népszerű, mint a Hamasz. Fegyvereseinek száma az első intifáda idején 250 fő volt, fő módszere az öngyilkos merénylet.¹⁶ A Kasszám rakéták kifejlesztése a szervezet aktivistáihoz kötődik. A PIJ egyike azon kevés szunnita mozgalomnak, amelyek síita befolyás alatt állnak (az iraki–iráni háborúban szunnita mozgalomként Iránt támogatta).

A szervezet az intifáda alatt megerősödött, szorosabbra fűzte kapcsolatait a Hamasszal, és a Fatahhoz is. Tagjai között több, palesztin biztonsági szolgálatokhoz tartozó személy is van, ennek köszönhetően idejében információt kaptak arról, ha a hatóságok intézkedéseket terveztek ellenük. Az izraeli támadások során több aktivistát megsemmisítettek. A szervezet főtitkára Dr. Ramadan Abdallah Salah, aki Londonban járt egyetemre, majd Floridába költözött, ahol az iszlám tanulmányok intézetét vezette, de adjunktusként tevékenykedett az egyik dél-floridai egyetemen is. Jelenleg Damaszkuszban él. A Hamasszal ellentétben, a PIJ nem folytat karitatív tevékenységét, állományába főként fegyveresek tartoznak. Egységei kis létszámúak és nagy önállósággal rendelkeznek. A szervezet több frakcióból áll, ezek közül néhány kötődik a Fatahhoz is. Anyagi támogatást Iránból kap, damaszkuszi irodáján keresztül. A Hezbollahnal kialakított kapcsolatait Iránból koordinálják. A Hezbollahon keresztül kapcsolatban állhat egyéb regionális és globális terrorszervezettel is.

¹⁵ ICG Middle East Briefing, 23. December 2004. 8. o.

¹⁶ Profiles in terror. The Guide to Middle East terrorist organizations 196. o.

Az al-Aksza Mártírjai Brigádok

A 2000 szeptemberében elkezdődött intifáda kitörése után a Fatah radikális katonai szárnyaként alakult meg, szervezésében kiemelt szerepet játszott a Tanzim.¹⁷ Létrejöttének közvetlen oka annak a hírek az elterjedése, hogy Izrael le akarja rombolni a jeruzsálemi al-Aksza mecsetet (megjegyzés: ezt az ortodox zsidó szervezetek valóban többször hangoztatták). A PH 1994-ben történt létrehozásával a Fatah vezetők Ciszjordániába és a Gázai övezetbe költöztek. A Fatah fegyveres részlegéből a legmegbízhatóbbak kerültek be Arafat személyi testőrségébe, a Force-17-be. A Fatah fegyveres szárnyát azonban az oslói megállapodások értelmében fel kellett oszlatni. Ezekből a személyekből szervezték a Tanzimot, illetve később az al-Aksza Mártírjai Brigádokat.

Az intifáda éveiben az Izrael elleni merényletek körülbelül 70%-át ez a szervezet hajtotta végre. Módszerei főleg öngyilkos merényletek és fegyveres támadások. Terrorakcióit gyakran a palesztinok elleni zsarolással kombinálja. Izraellel – az Arafat által meghatározott „vörös vonalon” túl – minden megállapodást elutasít, feltétele az összes palesztin menekült visszatérése és Jeruzsálem Palesztina fővárosaként történő elfogadtatása. Elvben a Fatah minden tagja egyben az al-Aksza Mártírjai Brigádok szervezet tagja is, a gyakorlatban azonban a fegyveres szárny hozzávetőleg 1000 főből áll. Köztük számos olyan személy is van, akik Arafat biztonsági szolgálatának tagjai. Arafat halála után a szervezet az Arafat Brigádok nevet vette fel. Arafat halála után a szervezet válságba került, helyzete nem hasonlítható össze a Hamaszéval.

Zakaria Zubaidi, a szervezet észak-ciszjordániai parancsnoka találoán jellemezte helyzetüket Arafat halála után: „nem azért harcolunk Izraellel, hogy az ellenünk folytatott vadászatot fejezze be, hanem azért, hogy szűnjön meg a megszállás. Tűzszünetet akkor fogadunk el, ha létrejön a független palesztin állam... Arafat halála nagy csapás volt a Brigádoknak. A katonák akkor tudnak tevékenykedni, ha politikai támogatást kapnak. Könnyen harcoltam, mert Arafat velem volt, elveimben támogatott, távozásával nem érzem jól magam.”¹⁸ A PH szempontjából ugyanakkor kedvező, hogy az al-Aksza Mártírjai Brigádok szervezet a Fatah részét képezi, ezért a palesztin biztonsági szolgálatba történő integrálása könnyebben megvalósítható. Ha azonban a későbbiek során újabb merényletet követ el Izrael ellen, akkor a PH-t is diszkreditálhatja. Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a szervezet – egyes izraeli források szerint –, a Hezbollahtól kap anyagi támogatást merényletek végrehajtására, ami a helyzetet még bonyolultabbá teszi.

A Hezbollah

A Libanonban települt, iráni támogatású síita radikális szervezet, nem palesztin, de támogatja a palesztin radikális szervezeteket. Célja iszlám állam létrehozása Libanonban, amit politikai tevékenységgel szándékoznak megvalósítani. A libanoni parlamentben a Hezbollahnak 12 képviselője van. A palesztin terrorszervezetek példaképnek tekintik a Hezbollahot az Izrael elleni harcban,

¹⁷ A Tanzim jelentése: szervezet, a Fatah fegyveres szárnya; több tízezer tagja van, közöttük a palesztin biztonsági szolgálatok tagjai is megtalálhatók.

¹⁸ ICT Middle East Briefing, 23 December 2004. 9. o.

mivel úgy értékelik, hogy a 2000 tavaszán végrehajtott izraeli csapatkivonás Libanonból a Hezbollah akcióinak eredménye. A palesztin intifádát a Hezbollah az izraeli csapatok Libanonból történt kivonása után is támogatja azzal, hogy gerillákat képez ki, valamint támadásokat kezdeményez a Hermon-hegység nyugati oldalán fekvő, vitatott tulajdonjogú Seba-tanyák ellen.

A Hezbollahot 12 fős síita vallási vezetőkől álló konzultatív tanács irányítja. A tanács élén a főtitkár áll, akit két évre választanak. A fegyveres szárny két részből áll: az egyik az Iszlám Ellenállás, amely 2000 előtt a megszálló izraeli haderő és a vele szövetséges SLA ellen harcolt, ma pedig Libanon déli szárnyát tartja ellenőrzés alatt, és onnan hajt végre akciókat Izrael ellen; a másik fegyveres részleg a Különleges Biztonsági Apparátus, amely hírszerzéssel, biztonsággal és terrorcselekmények elkövetésével foglalkozik. Az Iszlám Ellenállás több száz „főállású” harcost foglalkoztat, létszáma a „részfoglalkozásúakkal” együtt körülbelül 5000 fő. A harcosok illetménye havonta néhány száz dollár, ami magasabb, mint a dél-libanoni haderő katonáié, így a Hezbollah könnyebben tud aktivistákat toborozni. Az illetményen kívül a harcosokat szociális ellátások is megilletik.

A Hezbollah a pénzügyi támogatást főként Iránból kapja, összege az 1980-as évek elején évi 30 millió dollár volt, ma 100 millió körül van. A pénz folyósítása egyrészt legális úton, bankokon keresztül történik, másrészt adományokból kerül a szervezethez, de jelentős összeg folyik be illegális tevékenységből (például kábítószer-kereskedelem) is.

Nemzetközi kapcsolatait illetően a Hezbollah igyekezett kapcsolatokat kiépíteni az al-Kaidával, tapasztalatok átadásával segítette az al-Kaida harcosainak kiképzését, például nagyméretű épületek robbantásában, a célpontok megfigyelésében, valamint egyidejű támadások megszervezésében. Kiképzési létesítményeit több térségbeli terrorszervezet rendelkezésére bocsátotta, így például az egyiptomi Dzsihádnak, a Gama'a al Iszlámijának és több algériai iszlám csoportnak, valamint palesztin szélsőséges szervezeteknek, különös tekintettel a Force-17-re. Kapcsolata szorosnak nevezhető a Hamasszal és a Palesztin Iszlám Dzsiháddal is. A Hezbollah több akciót hajtott végre Európában, Dél-Amerikában és Ázsiában is.

A Tanzim

A Tanzimot a Fatahon belül, a Hamasz és a Palesztin Iszlám Dzsihád ellensúlyozására hozták létre az első intifáda (1987–1993) alatt. Legnépszerűbb vezetője Marvan Barguti, aki jelenleg ötszörös gyilkosság vádjával izraeli börtönben ül. A szervezet a második intifáda kezdetén kiemelt szerepet játszott. Tagjai azok a palesztin területeken felnőtt személyek, akik mára komoly tapasztalatra tettek szert az Izrael elleni küzdelemben és a Fatah gerincét képezik. A lakosság körében népszerű, tagjai sorában több, a palesztin biztonsági szolgálatokhoz tartozó személy is található. Népszerűségének oka az is, hogy tagjai nem a korrupcióval vádolt, külföldi száműzetésből hazatért PH tagjai közül kerülnek ki, hanem a tagság zömét a palesztin területen született személyek alkotják. Vezetőik az intifádákban és izraeli börtönökben edződtek, támogatták Arafatot, aki eszközként használta a Tanzimot a különféle palesztin csoportok ellenőrzésére.

Tagjainak száma az intifáda elején több tízezerre volt tehető, a 20–35 éves korosztály kedvelt szervezete. Költségvetése kb. évi 2,4 millió dollár, amelyet Arafat biztosított. Fegyverzete könnyű kézfegyver: a pisztolytól a gépkarabélyig terjed. A Tanzim az intifáda idején nyári táborokat szervezett, amelyekben a fiatalokat katonai kiképzésben részesítette. Részlegei mindenütt megtalálhatók a palesztin területeken, különösen erősek az egyetemeken. Az intifáda idején aktív kapcsolatokat épített ki a Hamasz és a Palesztin Iszlám Dzsihad tagjaival. A Tanzim működtetésének célja kezdetben Arafat hatalmának demonstrálása volt a palesztin településeken, valamint a Hamasz tekintélyének gyengítése és terrorcselekmények végrehajtása Izrael ellen (elsősorban nem az izraeli városokban, hanem a megszállt területeken), tüntetések szervezése és megvalósítása, valamint fiatalok szervezése és kiképzése.

Az említett legismertebb terrorszervezetek mellett még számos kisebb palesztin radikális szervezetet is létezik, azonban csak neveik felsorolására szorítkozom: *Palesztina Felszabadításának Demokratikus Frontja (Népi Demokratikus Front Palesztina Felszabadítására néven is ismert)*, *Palesztin Felszabadítási Front*, *Palesztina Felszabadításának Népi Frontja*, *Palesztina Felszabadításának Népi Frontja Főparancsnokság*.

Az intifáda alatt a radikális szervezetek hatalma és pénzügyi támogatottsága is megnőtt. A Tanzim és az Arafat Brigádok gyengesége azonban, hogy vezetésük helyi szintű, nemzeti támogatást nem élveznek, ez érvényes Bargutira is, aki jóllehet Ciszjordániában az egyik legnépszerűbb politikus, a Gázai övezetben különösebb támogatottságot nem élvez.

ESÉLYEK A BÉKEFOLYAMAT FOLYTATÁSÁRA

A 2005. január 9-i elnökválasztáson a hét jelölt közül a szavazatok 62%-át Abbasz szerezte meg. A választásokon a jogosultak 71 százaléka vett részt. A magas részvételi arány azt mutatja, hogy a palesztin választók demokratikus jogaikkal élni akarnak, és elkötelezettek a szekuláris és mérsékelt politika mellett. Abbasz a győzelemmel a palesztinok megkérdőjelezhetetlen vezetője lett azzal, hogy Arafat halála után a PFSZ vezetőjévé választották. A diaszpórában élők is első vezetőként ismerik el. A továbblépés szempontjából az is figyelemreméltó, hogy az iszlámista jelöltek nem tudtak jelentős támogatottságot szerezni. Ezzel ellentétben, a helyhatósági választások viszont az iszlám jelöltek előretörését hozták. Az elnökválasztás, illetve a helyhatósági választásokat követően jogosan merül fel a kérdés, vajon számolhatunk-e a békefolyamat újraindításával? Ha igen, akkor az milyen feltételek között történik, elfogadhatók-e a korábban kötött megállapodások, vagy teljesen új alapokon, a gyökeresen megváltozott körülmények figyelembevételével kell a tárgyalásokat újraindítani?

Az Izraellel folytatandó tárgyalások során azonban néhány felfogásbeli és illetékességi kérdés merül fel, ami nem mellőzhető. Ha a békefolyamatról van szó, akkor Izrael az oszlói megállapodás értelmében a szerződéseket a PFSZ-szel és nem a PH-val kötötte. A palesztin politikai életet ugyanakkor a PH vezeti, ennek élén Ahmed Korei (Abu Ala) áll. Az EU és az Egyesült Államok azt szeretné elérni, hogy legyen elnöki rendszer, élén elnökkel, de az országot a miniszterelnök vezesse.

A palesztin politikában ma még igen sok a nyitott kérdés. Tévedés lenne azt hinni, hogy Abbasz a palesztinoknak olyan vezetője lehetne, mint Arafat volt. Abbasz a PFSZ vezetőjeként, vagy akár a PH elnökeként nem biztos, hogy képes lesz uralni a PH bürokráciáját, a Fatahot és a biztonsági szolgálatokat. Személyével kapcsolatban jelentős pozitívum, hogy – ellentétben Korei-jel – nem illették korrupciós vádakkal. Abbaszt ugyanakkor a Fatah ciszjordániai szárnya is keményen bírálta, mert Arafat halála után a Gázai övezetben lakókat túlzott előnyben részesítette.

Egyes elemzők szerint, Abbasz hatalma nem lesz hosszú, mert az Arafat vonal követői, különösen a radikális erők, elsősorban a Gázai övezetben igyekeznek mindent elkövetni megbuktatása érdekében. Kedvezőtlen esetben helyi terrorista vezetők vehetik át a hatalmat, lejárathatják a PH-t és káosz uralkodhat el Ciszjordániában, valamint a Gázai övezetben. A palesztin területeken valójában a PH és a PFSZ papírszervezet, a döntést a Fatahban hozzák, a hatalom és a fegyver is ott van. Ott fogják eldönteni, hogy folytatják-e a felkelést és esetleg felszámolják-e a mérsékelt szárnyat. Véleményem szerint az elkövetkező néhány hónap fogja bizonyítani, hogy ki fogja megszerezni a vezető szerepet a palesztin társadalmon belül, ebből a szempontból fontos, hogy Abbasz képes lesz-e a Fatah ellenőrzését megvalósítani.

*A palesztin vezetésnek három kihívással kell szembenéznie, amit ha nem sikerül megoldania, akkor óhatatlanul bukásra lesz ítélve.*¹⁹

- a közigazgatás olyan jellegű reformja, amely nagyobb belföldi elismertséget biztosít;
- az Izraellel szembeni fegyveres ellenállás befejezése, ezzel egyidejűleg az izraeli telepítési politika leállításának elérése;
- az Izraellel történő végső megállapodás kereteinek megtalálása.

Az említett feladatokon kívül meg kell valósítani az átmenetet, népi támogatást kell szerezni; újra kell indítani a palesztin intézmények reformját; meg kell találni a hangot az iszlám ellenzékkel; el kell fogadni egy olyan politikai programot, amely választ ad az egyoldalú izraeli elválasztási tervre; biztonságot kell teremteni a lakosságnak, (ami a gazdaság újraindításával is jár); valamint meg kell találni a hangot Izraellel és az Egyesült Államokkal.

A palesztin politikai vezetésben ma még igen megoszlanak a nézetek arra vonatkozóan, hogy miként kezeljék a radikális szervezeteket. A többség azon a véleményen van, hogy a radikális szervezeteket be kell integrálni a hivatalos politikai struktúrába. Vannak olyan hangok is, hogy az összecsapás elkerülhetetlen. A kérdés eldöntése természetesen függ a belső palesztin erőviszonyoktól és az izraeli–palesztin kapcsolatoktól. Úgy vélem azonban, hogy a legrosszabb változat az lenne, ha palesztin belső harcok dúlnának, mert az hosszú időre lehetetlenné tenné az izraeli–palesztin konfliktus rendezését.

¹⁹ ICG Middle East Briefing: After Arafat? Challenges and Prospects, Amman, Brussels, 23 December 2004. 8. o.

A választásokat követően – különösen akkor, ha a Sarm-es-Sejkben megkötött tűzszünet tartósnak bizonyul –, Saron is döntéskényszerbe kerül: egyoldalú kivonulási szándékát felül kell vizsgálnia, nem mondhatja, hogy nincs tárgyalópartner a másik oldalon, és nehéz lesz megvalósítani az egyoldalú gázai övezeti kivonulást is. Biztató jelként értékelhető, hogy Abbaszt Izraelben hiteles tárgyalópartnernek tekintik, akivel a későbbiekben lehetséges a megegyezés (néhány merénylet azonban rövid időn belül gyökeresen megváltoztathatja az izraeli álláspontot). Pozitív jelként fogható fel, hogy Bush elnök a palesztin választásokat követően támogatásáról biztosította Abbaszt, történelminek minősítette a választásokat, anyagi támogatást ígért, a térségbe küldte külügyminiszterét és a politikai továbblépéshez az Egyesült Államok támogatást fog nyújtani. A nagy tapasztalattal rendelkező William E. Ward altábornagy biztonsági koordinátorként való jelölése szintén pozitív lépésként értékelhető. A tárgyalások újraindításának esélyét az is növelte, hogy változások történtek az izraeli kormányban is. A Munkapárt támogatásával Saron néhány hónap óta először került olyan helyzetbe, hogy többségi kormányt tudhat maga mögött a knesszetben.

Az Arafat utáni időszakban semmiképpen nem hagyható figyelmen kívül a palesztin menekültek (körülbelül 4 millió fő) helyzete, akik a Gázai övezet, Ciszjordánia, Szíria, Libanon és Jordánia menekülttáboraiiban élnek.

A palesztin radikális erőkn belül vannak azonban olyan csoportok, amelyek ellenzik a tűzszünet megkötését Izraellel. Ezek az intifáda alatt létrejött fegyveres csoportok, amelyek, az úgynevezett *Népi Ellenállási Bizottságok* gyűjtőszervezetben, vagy önállóan tevékenykednek. Ezek a csoportok az alábbiak²⁰.

Szadah a Din Brigádok: 2000-ben alapította Dzsamál Abu Szamadana, aki korábban a Fatah Tanzim milíciájában tevékenykedett, a Rafah-i parancsnoki beosztásban. A szervezet 20–50 főből tevődik össze, vezetőjét az izraeli haderő már többször megkísérelte likvidálni. Tagjai között több szélsőséges szervezet aktivistái, sőt a palesztin biztonsági szolgálatok alkalmazottai is megtalálhatók. A szervezet az intifáda alatt több akciót hajtott végre izraeli polgári személyek ellen öngyilkos merényletekkel, robbanóeszközök felhasználásával, fegyveres támadásokkal, aknavetőkkel. Felkészültségét jelzi, hogy 2002-ben ők robbantottak fel út alá telepített bombával egy izraeli Merkava típusú harckocsit, megölve hét katonát.

Dzsenini Brigád: 2003-ban a Népi Ellenállási Bizottság is elfogadta az Abbasz által hirdetett tűzszünetet, de ez a jelzett szervezet nem támogatta azt.

A Palesztin Iszlám Dzsihadon belül a **Jeruzsálem Brigádok** (létszámuk 100 fő körüli) sem fogadja el a tűzszünetet.

Rendkívül kedvezőtlen, hogy egyetlen terrorcsoport sem támogatta Abbaszt a tűzszünet létrehozásában, fenntartják maguknak a jogot, hogy – ha szükségesnek tartják –, folytassák a fegyveres ellenállást. Abbasz viszont még nem rendelkezik kellő támogatottsággal ahhoz, hogy lefegyverezze a szélsőségeket. A korábbi időszakból Izrael számára kedvezőtlen tapasztalatot adott a palesztin foglyok szabadon engedése. A palesztin szélsőségesek viszont elsősorban azt követelik

²⁰ Haaretz.com (2005.02.05.)

Abbasztól, hogy állapodjon meg Izraellel az összes palesztin fogoly szabadon engedéséről (ma Izrael úgynevezett adminisztratív letartóztatás címén körülbelül 8000 palesztint tart fogva, a palesztinok viszont 800-900 fő szabadon bocsátását kevésnek tartják).

Összességében az Arafat utáni időszak kedvezhet a békefolyamat elindításhoz (újraindításához), de a pozitív fejlemények mellett számos olyan tényező is kimutatható, amelyek elemzése alapján az a következtetésem, hogy a tűzszünet törékenynek ígérkezik. Az előrelépéshez mindkét érdekelt fél részéről türelemre és jelentős kompromisszumkészségre van szükség. A palesztinoknak önmaguknak kell eldönteniük, hogy milyen irányban akarnak továbbhaladni, a nemzetközi közösség aktív támogatása pedig nélkülözhetetlen bármilyen előrehaladáshoz. A békefolyamat újraindítása még csak a kezdetén van, mindkét oldalon igen nehéz döntéseket kell hozni. A kibontakozáshoz vezető lépések megtételét azonban minden kétséget kizáróan elősegítené a tűzszünet, majd annak betartását követően a tárgyalások elkezdése. Az előrehaladás várhatóan lassú lesz, hiszen az alapkérdésekben (határok kijelölése, Jeruzsálem jövője, a palesztin menekültek visszatelepítésének helyzete, az izraeli telepek jövője) az álláspontok ma még nagyon messze esnek egymástól.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ICG (International Crisis Group) Middle East Briefing 2004. december.
Meir Litvak: *Palestinian politics after Arafat*.
Tel-Aviv Notes N° 115. 2004. november 16.
- Aaron Mannes: *Profiles in terror, the Guide to Middle East Terrorist Organizations Rowman and Littlefield Publishers*.
Inc. 2004. ISBN 0-7425-3525-8.
- Khalil Shikaki: *The Future of Palestine*.
Foreign Affairs November/December 2004.

**AZ AFGÁN KONSZOLIDÁCIÓS FOLYAMAT
NÉHÁNY AKTUÁLIS KÉRDÉSE**

Előzmények

A tálibok¹ 1996-ban történt hatalomra jutását követően az ország elszigetelődött, belpolitikai és gazdasági válsága mélyült. Az afganisztáni tálib rezsim kapcsolatát a térség országainak többségével feszültségek terhelték.

Kína az ujjur szeparatisták támogatása, India pedig a kasmíri fegyveres csoportok segítése miatt tartotta ellenségnek a tálibokat. Irán és a tálib rezsim közötti viszony olyan mértékben megromlott, hogy 1998-ban kis híján háború tört ki Afganisztán és Irán között. Szovjetunió az 1979–1989 közötti időszakban megszállta Afganisztánt és sikertelen háborút vívott a mudzsahidekkel. A szovjetek ezért is tekintettek ellenségesen az országra, mert a tálibok szövetségese – az al-Kaida terrrorszervezet – intenzív támogatást nyújtott a csecsen szakadároknak. A közép-ázsiai volt szovjetköztársaságok vezetői a hatalmukat féltették a tálibok által pártfogolt fundamentalista muszlim csoportoktól. (Ezekben a posztsovjett köztársaságokban jelenleg is komoly problémákat okoznak a muzulmán szélsőségesek.) A tálib kormányt csak Pakisztán, Szaúd-Arábia és az Egyesült Arab Emírségek ismerte el. A rezsim fő támogatója a nagy létszámú pastu törzseket is magában foglaló Pakisztán volt.

Az Amerikai Egyesült Államok és több más ország – az ENSZ BT határozata értelmében – 1999-ben szankciókkal sújtotta Afganisztánt, mert a tálibok nem adták ki a terrorcselekmények megszervezésével gyanúsított Oszama bin Ladent, aki 1996 óta tartózkodik Afganisztánban. Az amerikai adminisztráció bin Ladent és terrrorszervezetét tette felelőssé a 2001. szeptember 11-én New Yorkban és Washingtonban bekövetkezett terrortámadások megszervezéséért, amelynek során több ezer ember vesztette életét. Az Amerikai Egyesült Államok válaszul meghirdette a tálib rezsim és a rezsimet támogató terrrorszervezet elleni „Tartós Szabadság” nevű hadműveletet. Bush amerikai elnök 2001. október 7-én jelentette be, hogy amerikai és brit légi csapásokkal megkezdődött a tálibok és az Oszama bin Laden által vezetett al-Kaida terrrorszervezet elleni támadás. A tálib rezsim elleni katonai műveletekben az afganisztáni Északi Szövetség² is részt vett. A tálib erők elleni hadművelet sikeres végrehajtása eredményeként a rezsim megbukott. Az Északi Szövetség csapatai a

¹ A tálib (talibán) szó vallási iskolában (madrassza) nevelkedett diákokat jelent. Napjainkban az afgán ellenálló erőkhöz tartozó iszlám milicistákat illetik ezzel a kifejezéssel. Ezek a szélsőséges elemek 1994-ben jelentek meg Afganisztánban.

² A szövetség 1991 végén jött létre, amikor egyértelművé vált, hogy a Szovjetunió (tulajdonképpen széthullása küszöbén) nemcsak csökkenté a Nadzsibullah vezette kabuli hatalom támogatását, de tétlen marad akkor is, ha az a kommunista rezsim megbukik. A szövetség létrehozói Ahmad Sah Maszud, a tádzsik mudzsahidek katonai vezetője, Abdul Rasid Dosztum üzbég hadúr (tábornok), Abdul Ali Mazari, a hazarák Hezb-e Vahdat Iszlámi (Iszlám Egységpárt) vezetője és Manszur Naderi, az afganisztáni izmaeliták vezetője. A belső ellentmondások azonban szétzúzták a szövetséget, amelyet később Ahmad Sah Maszud a tálib rezsim ellen szervezett újjá.

szövetséges erők támogatásával elfoglalták Kabult és elűzték a tálib erőket a fővárosból, a rezsimellenes vidéki hadurak fegyveresei pedig a nagyvárosokat tisztították meg a tálib erőktől. Oszama bin Ladennek és a terrorszervezet többi vezetőjének elfogása azonban nem sikerült. Feltételezések szerint az al-Kaida vezetője jelenleg is az afganisztáni–pakisztáni határtérségben bujkál.

Az ideiglenes kormány megalakulása

A tálib rendszer bukását követően ült össze a több éve tartó háborúskodást lezáró petersbergi nemzetközi konferencia, amely Afganisztán demokratikus újjáépítésének feladatait vitatta meg. A tanácskozáson négy delegáció – az Északi Szövetség, a monarchisták (római csoport), a pastu nemzetiséget képviselő pesavari csoport, valamint a síita vallású hazarákat tömörítő úgynevezett ciprusi csoport – képviselte Afganisztánt. A konferencia keretében, 2001. december 5-én aláírt egyezmény kijelölte az afgán rendezési folyamat fő irányait. A tanácskozás résztvevői elfogadták azt a javaslatot, hogy az ENSZ égisze alatt nemzetközi biztonsági erő állomásozzon Kabulban és környékén. Megállapodtak abban is, hogy:

- ideiglenes kormányt alakítanak, hathónapos időtartamra;
- létrehozásra kerül egy 21 tagú bizottság, amely összehívja a törzsi vezetők nagy tanácsát [LJ – Loja Dzsirga (Loya Yerga), azaz Nagy Törzsi Gyűlés];
- megalakítják Afganisztán Legfelsőbb Biróságát.

Az ENSZ Biztonsági Tanácsa 2001. december 6-án hozott, 1383. számú határozatában jóváhagyta az átmeneti afgán kormányzatról létrejött megállapodást, és december 20-án, az 1386. számú határozatában pedig a Nemzetközi Biztonsági Erők (ISAF – International Assistance Forces) küldésére vonatkozó javaslatot. Az átmeneti időszakban az afgánok kezében lesz a kormányzati felelősség, s a nemzetközi erők csak azért lesznek jelen, hogy biztosítsák a kormány tevékenységét, valamint segítséget adjanak az új afgán fegyveres erők felállításához.

Az ideiglenes afgán kormány Hamid Karzai vezetésével 2001. december 22-én kezdte meg munkáját. A kormány fontos feladatának tekintette a rendkívüli Loja Dzsirga összehívásának biztosítását, az újjáépítés konkrét igényeinek felmérését, és az afgán demokratikus átalakítási folyamat beindítását.

A Karzai vezette ideiglenes kormány nagy elszántsággal látott munkához, de – az ország akkori állapotát figyelembe véve –, az előttük álló feladatok megoldhatatlannak tűntek. A legnagyobb gondja a kormánynak az volt, hogy hatásköre csak a fővárosra és annak közvetlen környezetére terjedt ki. Az állami közigazgatási rendszer az országban gyakorlatilag nem működött. A belső hatalmi viszonyokat jól érzékeltette, hogy nagy létszámú saját fegyveres erővel is rendelkező hadurak tartották ellenőrzésük alatt a tartományokat.

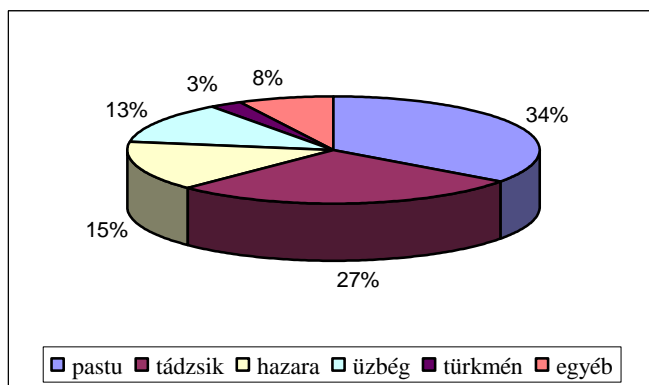
Az iráni támogatást élvező Ismail kán (aki az Afgán Fegyveres Erők – AMF (Afghan Military Forces) 4. hadtestének parancsnoka volt) ellenőrizte a nyugati tartományokat. Az észak-afganisztáni Mazari Sarifban Abdul Rasid Dosztum – a közel 15 ezer fős fegyveres erővel rendelkező üzbégi hadúr – volt a tejhatalmú vezető.

Befolyása alatt állt az északi tartományok üzbégek által lakott területe. Mohamed Atta hadúr (az AMF 7. hadtestének parancsnoka) fogta össze a tádzsik nemzetiségűeket, Konduz körzetében. Atta és Dosztum szemben álltak egymással és időnként nehézfegyverek (harckocsik, tüzérség) bevetésével háborút vívtak az észak-afganisztáni területek feletti ellenőrzés megszerzéséért és megtartásáért. Karim Kalili hadúr (5000 fegyveres parancsnoka) Bamjan tartomány, valamint Szamangán, Szar-e Pol és Gór tartományok egyes területeit tartotta ellenőrzése alatt. Kalili egyúttal a síita vallású hazara kisebbséget tömörítő Hezb-i Vahdat Iszlámi (Iszlám Egységpárt) vezetője is.

Az ideiglenes kormány fennhatóságát nem fogadta el Gulbuddin Hekmatyar (volt miniszterelnök), a Hezb-i Iszlámi Gulbuddin szélsőséges szervezet vezetője, akinek hatalmát közel 1000 fős milícia biztosította. Hekmatyar a nemzetközi, valamint a koalíciós erők elleni szent háborút (dzsihadot) is meghirdette. A lakosság mintegy 44%-át kitevő pastuk sem ismerték el Karzai hatalmát – noha Karzai maga is pastu származású –, az ideiglenes kormányt pedig a nyugati hatalmak bábkormányának tekintették. Az ideiglenes adminisztráció abban a helyzetben nem volt képes a tartományokat irányítani. Karzai kormányának az igencsak instabil biztonsági helyzetben kellett teljesíteni a Bonn környéki Petersbergben megtartott tanácskozáson elfogadott feladatokat. Az ideiglenes kormányfő vezetői rátermettségét mutatja, hogy – a nemzetközi közösség hathatós támogatásával – a legfontosabb feladatot, a rendkívüli Loja Dzsirga összehívását képes volt elérni.

A Nagy Törzsi Gyűlés összehívása

A Loja Dzsirgát 2002 tavaszán Zahir Sah ex-király hívta össze. A törzsi vezetők 1500 fős nagytanácsa létrehozta az Alkotmány-előkészítő Bizottságot, titkárnak Dr. Faruk Vardakot választották meg. A Loja Dzsirga döntött arról, hogy az ideiglenes kormányt 2002. június 22-én az Afgán Átmeneti Hatóság (ATA – Afghan Transitional Authority) váltsa fel, és annak vezetője Hamid Karzai legyen. A törzsi vezetők nagytanácsának döntése értelmében az ATA mandátuma 18 hónapig – az általános választások megtartásáig – tart. A Hamid Karzai által kinevezett ATA nemzetiségi összetétele: pastu 14, tádzsik 11, hazara 6, üzbég 5, türkmén 1, egyéb nemzetiségű pedig 3 fő.

Az ATA nemzetiségi összetétele

A nemzetközi közösség azonnal elismerte az új adminisztrációt, és annak képviselői meghívást kaptak az Egyesült Nemzetek Szervezete, illetve más nemzetközi szervezetek üléseire.

Az ATA legfontosabb feladata az afgán demokratikus intézményrendszer alapjainak megteremtése, az új alkotmány elfogadása, az általános választások megtartása és a végleges kormánystruktúra kialakítása volt. Az ATA a feladatok közül kiemelten kezelte az alkotmány elfogadását és a választások megtartását.

Az alkotmány elfogadásának körülményei

Az alkotmány kidolgozását az Alkotmány-előkészítő Bizottság végezte, amely a munkát 2003. november 3-án befejezte és ünnepélyes külsőségek között átadta az alkotmánytervezetet Karzai elnöknek, Zahir Sah királynak, a Kabulban akkreditált diplomáciai testület tagjainak és a nemzetközi szervezetek képviselőinek. A tervezetet megkapták a tartományi vezetők is, akiket köteleztek arra, hogy a dokumentumot megismertessék a tartomány lakosságával, különösen az alkotmányozó Loja Dzsirga delegáltjaival. A dokumentum társadalmi vitája során éles kritikát fogalmaztak meg azzal kapcsolatban, hogy a tervezetben a pastu nyelv prioritást kapott a dari nyelvvel szemben. Számos javaslat érkezett a dokumentum tartalmát illetően is, amelyeket az Alkotmány-előkészítő Bizottság összegyűjtött és a Loja Dzsirga elé terjesztett. Az új alkotmány elfogadásának fontosságát mutatja, hogy a helyi hadurak megfélemlítéssel és egyéb módszerekkel is befolyásolni próbálták a Loja Dzsirga küldötteit abban, hogy ne fogadják el az alaptörvényt.

Az Alkotmányozó Loja Dzsirga (CLJ – Constitutional Loya Jerga) 2003. december 14. és 2004. január 4. között ülésezett Kabulban. A három hétig tartó tanácskozást az etnikai, politikai és nyelvi érdekekből adódó ellentétek vitája és küzdelme jellemezte. A vita során világossá váltak a meglévő problémák és körvonalazódtak a jövőbeni feszültségek. Az Északi Szövetség nemzetiségi frakciói, a keményvonalas iszlám képviselői és az emberi jogok érvényesítéséért sikra szálló érdekszövetség tagjai hevesen támadták az alkotmánytervezet több pontját. Követelték a miniszterelnöki poszt létrehozását, az elnöki jogkörök csökkentését, valamint a parlamenti demokrácia kiszélesítését. A tádzsik frakció szerint a tervezet túl sok hatalmat biztosít az elnök számára, mely diktatúra létrehozását és a többi nemzetiségi érdekek háttérbe szorítását fogja eredményezni. Az Északi Szövetséghez tartozó üzbégek és türkmének, a tádzsik követeléseken túl, a nyelvük hivatalos nyelvként való elismerését is követelték. Az Abdul Szajjaf mögött felsorakozó keményvonalas iszlámisták a vallás nagyobb szerepét és érvényesítését szerették volna deklarálni az alaptörvényben. A többnyire nőkből álló és az emberi jogok nagyobb érvényesüléséért küzdő képviselők, a nőknek és a férfiaknak egyenlő esélyt és jogokat biztosító garanciákat követeltek.

Kezdetben az egyéni érdekek megvalósításáért küzdő csoportok az ülés végére már többnyire egységesen léptek fel Karzaival és támogatóival szemben. A Karzai-ellenes csoportok érdekeik érvényesítéséért határozott lépéseket tettek: kivonultak a tanácskozásról, továbbá elzárkóztak az érdemi vitáktól, amivel az alkotmányozó ülés létjogosultságát és legitimitását is veszélyeztették. A holtpontonról való elmozdulást, a tanácskozás folytatását, és az alkotmány nemzeti konszenzussal történő megszavazását csak a közvetítő szerepet felvállaló ENSZ segítsége tette lehetővé.

A Hamid Karzaival szemben álló érdekszövetségek nyomására az alkotmánytervezetben számos módosítás történt. A módosítások szerint kötelező a két alelnök kinevezése és – az elnöki hatalmat korlátozva – a parlament vétőjogot gyakorolhat a kormányzati kulcspozíciókba való elnöki kinevezések felett. Az ország hivatalos nyelve a pastu és a dari, ugyanakkor a nemzetiségi körzetekben a többi kisebbségi nyelv is hivatalosnak számít. A módosítás szerint a nők és a férfiak teljesen egyenjogú állampolgárai az országnak. Az országban az iszlám a szent vallás, és a törvényhozás nem sértheti az iszlám alapelveit és értékeit.

A Loja Dzsirga végül – a módosításokkal együtt – elfogadta a 160 cikkelyből álló, az 1964. évi felváltó új afgán alkotmányt, amely kilencedik az ország történelmében. A megszavazott alkotmány fontos mérföldköve az afgán demokratizálódási folyamatnak.

Az afgán alkotmány lényegi elemei, ellentmondásai

Az afgán alkotmány – amely 2004. január 26-án lépett hatályba és az iszlám alapelveire épül – kimondja, hogy nem lehet olyan törvényt alkotni, amely ellentétes az iszlám vallással. Az alaptörvény biztosítja a más vallásúak szabad vallásgyakorlását, tartalmazza az állampolgárok jogait és kötelességeit. Kizárja a diszkriminációt és minden afgánt (nőt és férfit) egyenlőnek tekint. Létrehozta az afganisztáni Emberi Jogi Bizottságot, amely felügyeli az alkotmányban meghatározott jogok érvényesülését. Meghatározza az elnök, a kormány és a Loja Dzsirga felelősségi körét, létrehozta a nemzetgyűlés alsóházát (Voleszi Dzsirga – House of People) és felsőházát (Meszrano Dzsirga – House of Elders), illetve meghatározta a tartományi és a körzeti közigazgatás rendszerét. Az alkotmány szabályozza a pártok alapítását, működését és pénzügyi támogatását. Kizárja az iszlámellenes pártok megalakítását, megtiltja a fegyveres erőknél a pártok működését, illetve nem engedi a pártok etnikai, vallási, nyelvi és regionális alapokon való alapítását. Az alaptörvény erős hatalmat biztosít a közvetlenül választott elnöknek. Az elnök határozza meg a végrehajtó hatalom tevékenységének fő irányait, kinevezi a kormány tagjait, a tartományi kormányzókat, a hadsereg, a rendőrség, a titkosszolgálatok és az igazságszolgáltatás legmagasabb szintű tisztségviselőit.

A nemzetközi segítséggel megszületett alkotmány számos ellentmondást és feszültséget is felszínre hozott. Kérdéses, hogy az elnök a centralizált hatalmat hogyan tudja érvényesíteni az erős történelmi hagyományokkal bíró hadúri rendszerrel szemben. Nem látható előre, hogy az Északi Szövetség háttérbe szorult nemzetiségi frakciói mennyiben tartják magukra nézve kötelezőnek az alkotmány előírásait. További problémát okozhat az etnikai kisebbségek elégedetlensége, mivel megítélésük szerint az alkotmányban nem megfelelően biztosított a kisebbségek jogállása és érdekképviselete. Elfogadhatatlannak tartják, hogy az ország nemzeti himnuszának nyelve a pastu lett. Nagy kihívást jelent az alkotmány egységes értelmezése, valamint az iszlám vallás és az állam közötti tolerancia és egyensúly megeremtése.

Az afgán választások

A választások sikeres megtartásának előfeltétele – az alkotmány elfogadásán túl –, a választók regisztrálása és a megfelelő biztonsági körülmények megteremtése volt. A 2003. december 1-jén kezdődött összeírás során mintegy 10,5 millió választásra jogosultat regisztráltak. A választók összeírása nyolc nagyvárosban – Kabul, Bamijan, Dzsálálábád, Kunduz, Mazar-i Sarif, Herát, Kandahár, Gardez – kezdődött, majd az ott megszerzett tapasztalatokat felhasználva hozták létre az egész országra kiterjedő területi választási bizottságokat. Az összeírás sajátossága volt – amely a mélyen gyökeredző afgán szokásjogból fakad –, hogy külön női és férfi regisztrációs bizottságokat alakítottak, s így a nőket, illetve a férfiakat a bizottságok külön helyeken írták össze. Az ENSZ afganisztáni jószolgálati missziója (UNAMA – United Nations Assistance Mission in Afghanistan) felügyelte a regisztrációs helyek munkáját, az összeíró irodák biztonságára pedig a rendőrség és a haderő kijelölt csoportosításai ügyeltek.

Az eredeti tervek szerint az elnöki és parlamenti választásokat 2004. június végén tartották volna, de a választók regisztrálását számos tényező – a biztonsági helyzet, a lakosság egy részének érdektelensége, a politikai kultúra és a demokrácia alacsony szintje, a rossz infrastruktúra – hátráltatta. Komoly akadályozó tényező volt az adott körzetek hadurainak ellenállása, főként az ország déli és keleti részein, ahol az Irán-barát hazarák, illetve a pakisztáni pastu törzsek által még mindig támogatott tálibok nagy befolyással rendelkeztek. A választások megtartását a tálib mozgalom szélsőséges sejtjeire épülő terrorista csoportok is meg akarták akadályozni. A szélsőséges csoportok céljaikat a választókörzetek lakosainak megfélemlítésével, a területi választási bizottságok tagjainak elrablásával és merényletek elkövetésével kívánták elérni. Tervüket a déli és délkeleti tartományok néhány körzetében sikerült megvalósítani, de ez a választások megtartását nem befolyásolta.

A választási előkészületek során problémát jelentett a regisztráció lassú üteme. 2004. május 25-ig 31 tartomány 727 településén 1230 regisztrációs pont kezdte meg munkáját. Biztonsági okok miatt a választók összeírását május 25-ig, az ország déli és délkeleti részén, három tartományban nem sikerült beindítani, illetve a térség kilenc tartományának csak néhány nagyvárosában kezdődhetett meg a regisztráció. Így a jelzett időpontig kevesebb, mint 2,7 millió választót írtak össze az országban, ebből a déli és délkeleti régiók csak 12%-al részesültek. Karzai ezért az elnökválasztás korábban tervezett 2004. júniusi időpontját október elejére, a parlamenti választásokat pedig 2005 tavaszára halasztotta. Végül sikerült szeptember elejéig a választásra jogosult állampolgárok döntő többségét – közel 9 millió választót – regisztrálni, illetve megtörtént a menekülttáborokban lakó afgánok – Pakisztánban 650 ezer, Iránban pedig 600 ezer választó – összeírása.

Az afgán elnökválasztás

Az afgán elnökválasztás esélyese – a legnagyobb afgán népcsoport, a pastuk többségét és a nemzetközi támogatást maga mögött tudó – Hamid Karzai volt. Fahim kán védelmi miniszter – Karzai legnagyobb vetélytársa – később visszalépett az elnökjelöltségtől, így Karzai győzelme nem volt kétséges.

Az elnökválasztáson 18 jelölt indult. A fő kérdés az volt, hogy Karzai az első választási fordulóban megszerzi-e a szavazatok több mint 50%-át, mert ha igen, akkor nem kell második fordulót tartani.

Az elnökválasztásra 2004. október 9-én került sor. A szavazás megszervezését számos kritika érte. Leginkább a szavazatokat leadott állampolgárok megjelölésére használt tintával kapcsolatban merültek fel kétségek, mivel kiderült, hogy sok esetben könnyen lemosható tintát használtak, így egy választó akár többször is szavazhatott.

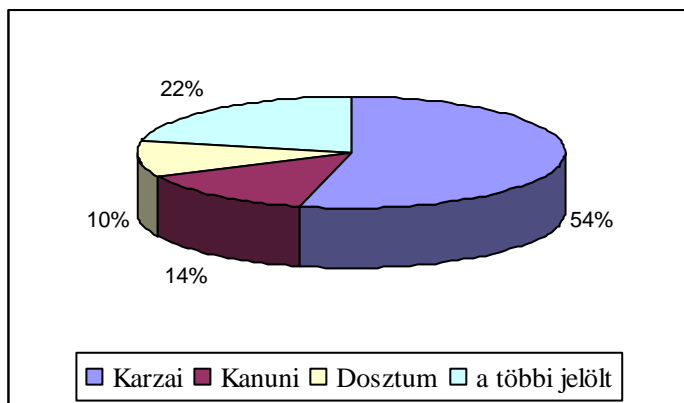

A szavazók megjelölése

Szavazólap

A választásokon történt szabálytalanságok miatt az ellenzéki elnökjelöltek először elutasították a voksolás eredményét, majd később módosították álláspontjukat és felkérték az ENSZ választási ellenőreit, hogy hozzon létre független bizottságot a szabálytalanságok kivizsgálására. A bizottság megvizsgálta a beérkező panaszokat és megállapította, hogy a szavazás során történt szabálytalanságok a végeredményt nem befolyásolták. Az elnökválasztást a szavazatok 54%-ával Hamid Karzai nyerte meg. A második helyen Junis Kanuni (14%), harmadik helyen Rasid Dosztum (10%) végzett.

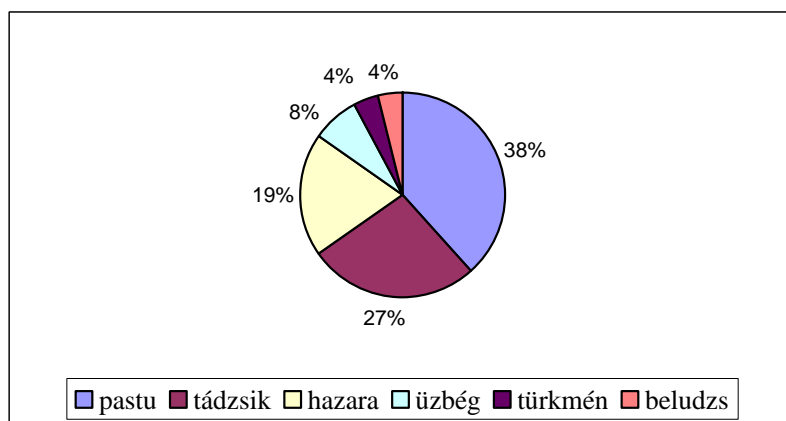

Az elnökválasztás végeredménye

Az elnöki beiktatásra 2004. december 7-én, Kabulban került sor. Az ünnepségen 150 külföldi vendég vett részt, köztük Dick Cheney, az Egyesült Államok alelnöke. Karzai beiktatási beszédében ígéretet tett arra, hogy az elkövetkező öt évben visszaszorítja az illegális kábítószer termelést, illetve 2009-ig megtörténik az afgán fegyveres milíciák leszerelése.

Az új kormány megalakítása, nemzetiségi összetétele

Hamid Karzai elnök 2004. december 23-án alakította meg kormányát, az új adminisztráció tagjai december 24-én tették le az esküt. A kormány megnevezése változott, a korábbi Afgán Átmeneti Hatóságot (ATA) az Afgán Kormány (GOA – Government of Afghanistan) váltotta fel, ami nevében is az új hatalom legitimitását akarja kifejezni³. A kormány 26 miniszterből áll, közülük 10 pastu, 7 tádzsik, 5 hazara, 2 üzbg, 1 türkmén és 1 beludzsi nemzetiségű.

A kormány nemzetiségi összetétele

A kormányban két nő is helyet kapott, amit azért is figyelemre méltó, mivel a 2001 előtt nők nem vállalhattak kormányzati szerepet. A kormányon belül – az ATA összetételéhez viszonyítva – a tádzsik Északi Szövetség befolyása csökkent, a fontosabb minisztériumok közül a szövetség csak a külügyi tárcát kapta meg. A kiemelt tárcák élére nem a hadurak, hanem Karzai közvetlen munkatársai kerültek. A védelmi miniszter a pastu nemzetiségű Abdul Rahim Vardak lett. Mohamed Fahim kán, a védelmi tárca korábbi vezetője – aki a vízügyi minisztérium várományosa volt –, nem kapott tárcát az új kormányban. A vízügyi minisztérium élére Iszmail kán, Herát tartomány kormányzója, s egyben a nyugati országrész legnagyobb fegyveres erejével rendelkező hadúr került. Iszmail kán kinevezésével Karzai csökkentette az Irán-barát hadúr befolyását az ország nyugati térségében. A belügyminiszter Paktia tartomány kormányzója a pastu Ali Dzsallali lett. Az afgán diplomácia vezetője a tádzsik Abdullah Abdullah maradt.

³ Az afgán alkotmány 71. cikk 4. szakasz 1. bekezdése alapján a kormányt az elnök alakítja meg, tagjait az elnök nevezi ki, de a kinevezéseket a Loja Dzsirga hagyja jóvá. Ez az új kormány esetében csak a 2005. évi parlamenti választásokat követően fog megtörténni. Addig a kormány működése nem felel meg az alkotmányos követelményeknek.

Előkészületek a parlamenti választások megtartására

A politikai konszolidáció fontos eseménye lesz az ez évi parlamenti választások megtartása. A választási törvény alapján a parlamenti választásokat 2005. május 21-ig kell megtartani, de biztonsági, politikai és szervezési–technikai okok miatt feltehetően július végén, vagy augusztus elején tartják.

A halasztást a következő főbb okok tették szükségessé:

- A biztonsági helyzet az ország déli, délkeleti és keleti részén instabil, gyakoriak az ellenálló fegyveres csoportok támadásai a kormányintézmények és nem kormányzati szervezetek tagjai ellen. A kormány még nem rendelkezik elegendő erővel ahhoz, hogy stabilizálni tudja a térség biztonsági helyzetét.

- A hadurakhoz lojális Afgán Fegyveres Erők (AMF) leszerelése lassú ütemű. A halasztás lehetőséget biztosít a leszerelési folyamat (DDR – Disarmament Demobilisation and Reintegration) továbbviteléhez, valamint a kormányhoz hű erők (ANA – Afghan National Army, Afgán Nemzeti Hadsereg, és az ANP – Afghan National Police, Afgán Nemzeti Rendőrség) létszámának növeléséhez, kiképzettségük javításához, és a választások biztosításába való bevonásukhoz.

- A Megbékítési és Visszafogadási Program (RRP – Reconciliation and Repatriation Program) végrehajtása még az elején tart, kiterjesztéséhez több idő kell. A program politikai célja az ellenálló erők szövetségének megbontása, katonai célkitűzése pedig az ellenálló erőknél lévő fegyverek begyűjtése.

- A választások elhalasztását indokolhatja, hogy a közigazgatási és jogi területen is elmaradások vannak. A kormány még nem tudta elvégezni a közigazgatás átszervezését, a népszámlálás megkezdése csúszik. A legutolsó népszámlálást 1979-ben tartották, így pontos adatok nem állnak rendelkezésre a mandátumok tartományonkénti számának meghatározásához, a nemzetgyűlés alsóházába (Voleszi Dzsirga), illetve a tartományi tanácsokba választható képviselők létszámának megállapításához. A népszámlálás eredményét a választás előtt 90 nappal közzé kell tenni.

- Lassan halad a választásokon indulni kívánó új pártok nyilvántartásba vétele, illetve a korábban bejegyzett pártok adatainak pontosítása. Lassú a képviselőjelöltek regisztrációja, illetve átvilágítása, amelyet az illetékes bizottságnak a választások előtt 60 nappal be kell fejeznie.

- A halasztást szervezési–technikai jellegű feladatok késlekedése is indokolhatja. Késik a választási bizottságokba delegáltak kijelölése, ebből következően késve kezdődhet meg felkészítésük is. A feladat végrehajtásához szükséges anyagi források, technikai eszközök még nem állnak rendelkezésre. Nem történt meg a szakértők, a megfigyelők felkérése sem.

A fenti hiányosságok megszüntetése időt igényel, ami a választások korábban tervezett (május 21.) időpontjáig – figyelembe véve a törvényi rendelkezéseket –, nem végezhető el. Ezért a parlamenti választások elhalasztása, későbbi időpontban történő megtartása vált szükségessé.

Karzai elnök ez év január 20-án a választások előkészítésére kilenc tagú választási bizottságot nevezett ki. Az előkészületek következő lépéseként megkezdődött a választóköri körzetek kialakítása. A munkát nehezíti az ország széttagoaltsága és a népességi statisztikák hiánya. A választók 249 fős alsóházat választanak, míg a tartományokat képviselő felsőház tagjainak 2/3-át választják, 1/3-át pedig az elnök nevezi ki.

A kormányellenes erők részéről a választásokra történő felkészülés már megkezdődött. Az ellenzéki erők nagygyűléseket tartottak a fővárosban, illetve az ország keleti, északi térségeiben. Dosztum tábornok, Fahim kán (volt védelmi miniszter), Mohakkek hazara hadúr és Kanuni (tádzsik vezető), illetve a szélsőséges Hezb-i Iszlámi Gulbuddin szervezet néhány vezetője választási szövetség megkötésére készülnek. A szervezetek nem titkolt célja a parlamenti választások megnyerése és Karzai hatalmának gyengítése.

Megkezdődött a pártok felkészülése is a választásokra. Az utóbbi időben számos új párt alakult. Ezek a pártok szervezettségükben elmaradnak a korábban létrejött pártoktól és nem rendelkeznek megfelelő tömegbázissal sem. Ezért az újonnan alakult pártok – eredményes fellépésük érdekében –, szövetséget hoztak létre, amelyhez közel 40 kisebb párt csatlakozott. Így jött létre az Afgán Nemzeti Demokratikus Mozgalom. Az afgán politikai színtéren jelenlévő pártok többsége a 2003-ban megalkotott afgán párttörvénynek sem felel meg. A párttörvény kimondja, hogy az a párt, amelyik fegyveres csoporttal rendelkezik, vagy ilyen csoportot támogat, nem vehet részt a parlamenti választásokon.

Amnesztiarendelet

A kormány a megbékélés szándékával, a RRP-program keretében, amnesztiát hirdetett a kormányellenes erők tagjai részére. Amnesztiában azok a mérsékeltliberalista és HiG parancsnokok és fegyveresek részesülhetnek, akik nem követtek el háborús, illetve emberiség ellenes bűncselekményeket, és nem hozhatók kapcsolatba terrorista szervezetekkel, cselekményekkel. A rendelet szerint minden jelentkező bírósági meghallgatáson vesz részt, ahol számot kell adnia az elmúlt öt évben folytatott tevékenységéről. Ha a meghallgatott nem követett el súlyos (háborús, vagy emberiségellenes) bűncselekményt, visszatérhet szülőföldjére és részt vehet a társadalmi és a politikai életben. Ha azonban bebizonyosodik, hogy súlyos bűncselekményeket követett el, a bíróság utólag is elítélheti.

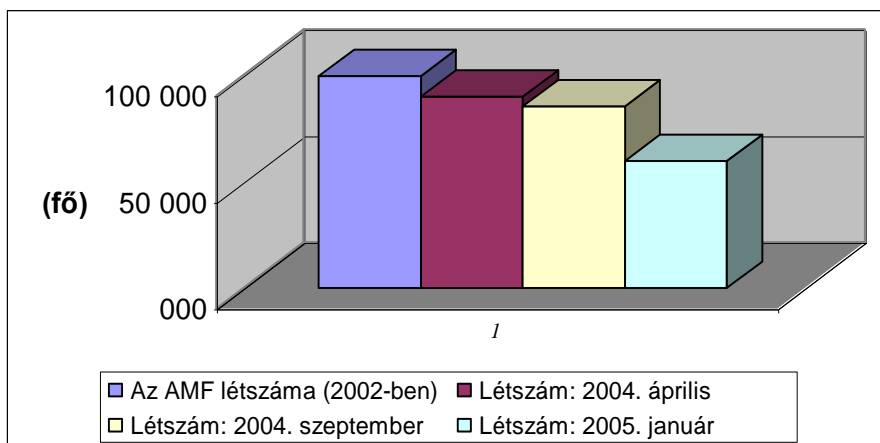
A konszolidációs folyamat és a biztonsági helyzet néhány összefüggése

A konszolidációs folyamat legfőbb akadálya az ország rossz biztonsági helyzete. Afganisztánban továbbra is csak a főváros biztonsági helyzete tekinthető stabilnak, bár ott is előfordulnak robbantásos merényletek és rakétákkal végrehajtott támadások. 2004 második felétől javult a helyzet az északi, az északkeleti és a középső tartományokban. A stabilizálódás jelei mutatkoznak a nyugati tartományokban is, de az ország közel kétharmadán – a déli, délkeleti és keleti tartományokban –,

a biztonsági helyzet továbbra is instabil. Az ENSZ afganisztáni szervezete és a nem kormányzati szervezetek jelenleg még szüneteltetik működésüket a déli, délkeleti és keleti országrészben. A NATO 2003 augusztusában vette át a nemzetközi erők vezetését. A biztonsági helyzet javítása és az afgán kormány hatásköre kiterjesztésének segítése érdekében a NATO döntött az ISAF-erők Kabulon kívüli működési területének kiterjesztéséről, de a folyamat a kívántnál lassabban halad.

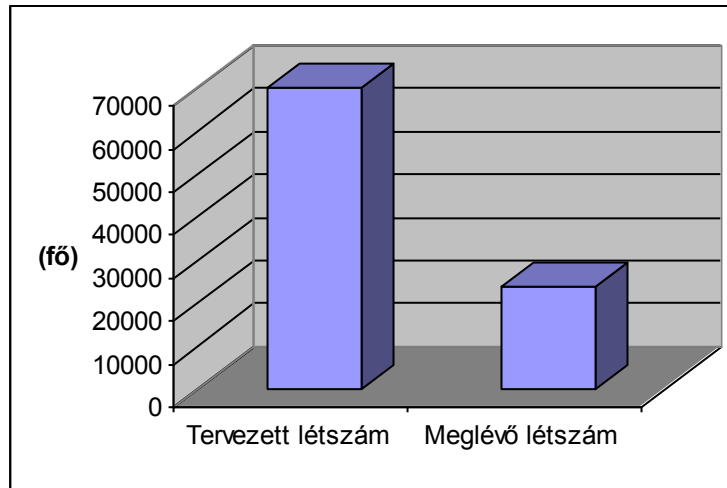
Az Amerikai Egyesült Államok által vezetett mintegy 18 000 fős „Enduring Freedom” elnevezésű nemzetközi haderő az elmúlt három évben – eddig átütő siker nélkül – folyamatosan küzd a biztonsági helyzet javításáért és igyekszik felszámolni a tálib erőket, továbbá a különböző terrorista fegyveres csoportokat. Minden erőfeszítés ellenére azonban a tálib ellenállás még nem tört meg, és úgy tűnik, hogy elegendő tartalékkal és utánpótlással rendelkeznek ahhoz, hogy rendszeres rajtaütéseket hajtsanak végre az ország déli, délkeleti és keleti részeiben.

A biztonsági helyzet javítását és a konszolidációt nehezíti, hogy a meghirdetett leszerelési program (DDR) végrehajtása a hadurak ellenállása miatt a tervzetnél lassabb ütemben halad. A DDR-folyamat az elmúlt három hónap során ugyan felgyorsult, de a kormány legújabb terveitől eltérően 2005 nyaráig feltehetően nem fejeződik be. A program során eddig a közel 100 ezer milicistából 40 ezer fő leszerelése történt meg.

Az AMF létszámának csökkentése

A biztonsági körülmények alakulását hátrányosan befolyásolja, hogy az ANA és az ANP létrehozása lassan halad, a szervezetek létszáma elmarad a tervezettől. A 70 000 főre tervezett, önkéntesekből álló afgán haderő kiképzése lassú ütemű és nehézkes. Az alacsony fizetés és a nagy igénybevétel miatt a katonai szolgálat nem vonzó a lakosság körében, ezért a szükségesnél jóval kevesebb önkéntes jelentkezik a toborzóhelyeken. A létrehozott alegységek katonái között terjed a korrupció, és még mindig jelentős a dezertálások száma. A problémát tovább fokozza, hogy a dezertálók egy része a hadurak magánhadseregeihez csatlakozik.

Az ANA tervezett és 2005. január 30-án jegyzett létszáma

A konszolidációs folyamatot gátolja, hogy az egymással rivalizáló hadurak továbbra is nagy létszámú magánhadsereggel rendelkeznek. Ez akadályozza a központi hatalom kiterjesztését és veszélyezteti a tervezett választások legitimitását.

Az instabil biztonsági helyzet miatt alacsony a külföldi befektetések száma, így a gazdaság dinamikus fejlődése még nem kezdődhetett meg. Az afgán kormány az ország nyersanyagforrásainak kiaknázásához, illetve a lerombolt gyárak újjáépítéséhez nem rendelkezik megfelelő technikai eszközökkel és tőkével. Az ország a donor országok által biztosított segélyekből él. A hadurak szabotálják az adók befizetését. A biztonsági helyzetet rontja, hogy a kábítószer-termelés felszámolására a kormány intézkedései eredménytelenek maradtak.

A konszolidációs folyamat továbbvitelének néhány feltétele:

- az ország biztonsági helyzetének javítása, a fegyveres ellenálló csoportok felszámolása, különösen délen, délkeleten és keleten;
- a kormány hatáskörének kiterjesztése az ország egész területére;
- a hadurak hatalmának a megtörése, a kábítószer-termelés visszaszorítása;
- a demokratikus parlamenti választások megtartása;
- az új kormányzati struktúra (helyhatóságok) kialakítása;
- az Afgán Nemzeti Hadsereg (ANA) és az Afgán Nemzeti Rendőrség (ANP) felkészítése, megalakításuk befejezése;
- a nemzetközi és koalíciós erők jelenléte az ANA és az ANP szervezetek működőképességének eléréséig;
- nagyobb nemzetközi szerepvállalás az ország gazdasági újjáépítésében.

Afganisztánban jelenleg a legfontosabb feladat a konszolidáció során eddig elért eredmények megőrzése. A konszolidációs folyamat továbbvitele a biztonsági helyzet javításának függvénye. Ehhez a nemzetközi közösség hathatós támogatására továbbra is szükség van. A nemzetközi közösség ereje azonban csak a konszolidációs folyamat sikerének elősegítéséhez elegendő. A konszolidáció kiterjesztése, az ország belső problémáinak megoldása csakis az afgán társadalom összefogásával lehetséges.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Afgán Elnöki Hivatal 2004. december 24-i közleménye.
- AFP 2005. január 19-i jelentése.
- AFP–EUA 0295 4 I 0328 AFG-tájékoztató.
- Borsányi András: *Afganisztán tegnap, ma és holnap*. Új Honvédségi Szemle, 2004/12. szám.
- FEFA–Press Release 2004. október 10-i jelentése.
- Nem kormányzati szervezetek (NGO) jelentései.
- MNICC_018041208_AFG_PEA_NU.
- MNICC_AF_041025_MIL02_NS.
- MTI/AFP/AP 2004. január 4-i és 2004. október 9-i jelentése.
- MTI/dpa/AFP 2004. október 10-i jelentése.
- Reuters 2004. október 9-i jelentése.
- UNAMA jelentése 2005. február 15.
- www.afghanland.com
- www.afghan-web.com
- www.afghan-network.net
- www.afghan-info.com
- www.cia.gov/cia/publications/factbook
- www.europeer.hu/vilag/afgan040726
- www.freeweb.hu/kul-vilag/2004/03
- www.hvg.hu/gozpontok.afganisztan/20041130afganisztan
- www.index.hu/politika/kulfold/tamadas/ensz1012
- www.news.bbc.co.uk/1/hi/world/south_asia/1782079
- www.origo.hu

**A JELENTŐSEBB DÉL-AMERIKAI
TERRORSZERVEZETEK SZEREPE A KÁBÍTÓSZER-
BŰNÖZÉSBN ÉS AZ ELLENÜK FOLYTATOTT HARC**

A terrorizmus és a kábítószer-bűnözés között nagyon szoros a kapcsolat. Nem véletlenszerű az a tény, hogy az utóbbi időben a narkóterrorizmus előtérbe került. Ennek több oka is van. Az okok között véleményem szerint legfontosabb, hogy a terrorakciók végrehajtásához jelentős anyagiakra van szükség, amelyhez a pénzügyi fedezetet az illegális kábítószer adja. A világon több olyan terrorszervezet működik, amely a kábítószerből befolyt pénzügyi forrásból fedezi költségeit. Ilyen például az al-Kaida, amelynek anyagi erőforrását az ópium adja, vagy a Kurd Munkáspárt (PKK), amely az európai heroinpiac jelentős részét tartja kézben. A dél-amerikai terrorszervezeteknél is nagyon fontos a kábítószer-kereskedelemből befolyt pénzügyi forrás.

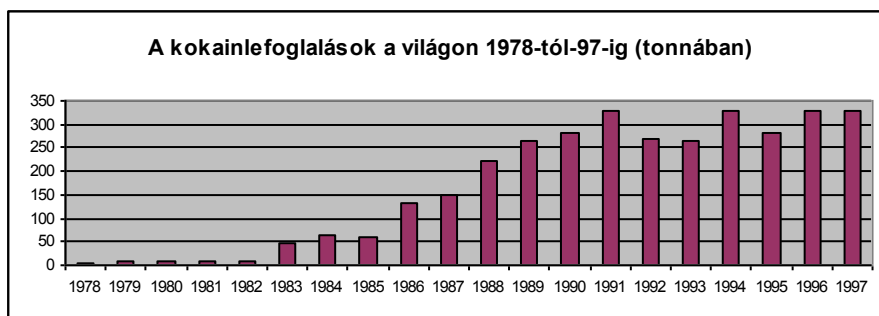
Tanulmányomban ez utóbbi földrész országaiban működő terrorszervezeteket mutatom be, a teljesség igénye nélkül. Ezen terrorszervezetek számára igen fontos a légtér birtoklása a kábítószer szállítása miatt, de a légtér feletti korlátlan uralom meghatározó az ellenük küzdő kormányok fegyveres szervezetei számára is. A légtér szerepe véleményem szerint az egyik legfontosabb tényező, amely hatékonyan képes felvenni a harcot a narkóbárók fegyveres csoportjai és a régió terrorszervezetei ellen.

A dél-amerikai országokat azért választottam, mert 1995-ben speciális kiképzésen vettem részt Bolíviában, Kolumbiában és Venezuelában, így közvetlen lehetőségem volt a helyi rendvédelmi erők, illetve a haderő – kábítószerrel foglalkozó személyek és szervezetek ellen folytatott – munkamódszereinek tanulmányozására.

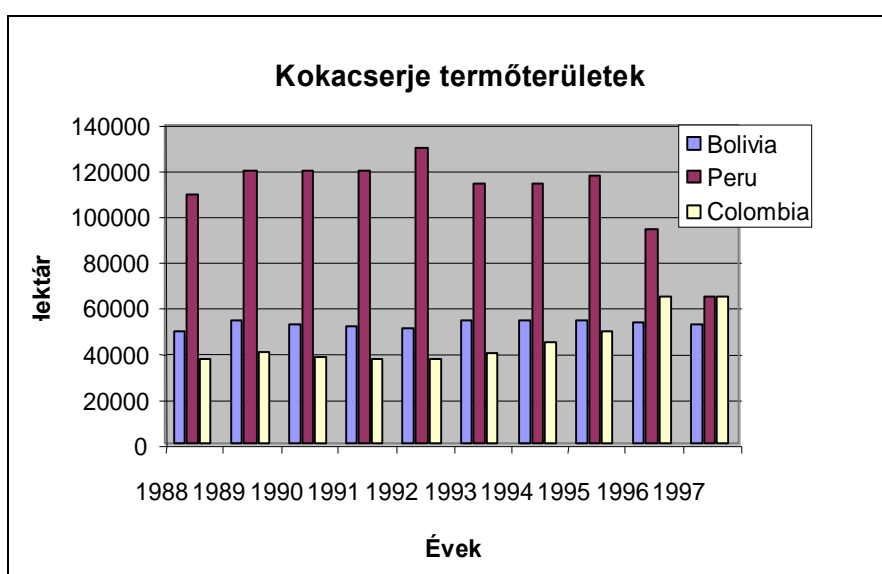
A dél-amerikai terrorszervezetek számára a kábítószerből befolyt pénz igen fontos. Ennek bizonyítására egy rövid számítást szeretnék felvázolni:

1 kg (95%-os tisztaságú) kokain előállításához 500 kg kokalevélre van szükség, amelynek értéke 500 dollár. Ezért a mennyiségért az Egyesült Államokban (Miami) 21 000 dollárt fizetnek (nagy tételben). Utcai forgalmazásban 42%-os tisztaságú kokaint árúsítanak, ebből grammonként 120 dollár bevételhez jutnak. Ahhoz, hogy Miami eljusson a kokain, az esetek 80%-ában a légi szállítást választják, mivel legbiztonságosabban és leggyorsabban ezzel a módszerrel tudják az Egyesült Államokba csempészni a kokaint.

* A szerző a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem doktorandusz hallgatója.

Forrás: Dr. Bayer István *A drogok története* című könyve (218. oldal).

Forrás: *The National Drug Control Strategy*, 1998.

KOLUMBIA

Az ország területe 1 138 914 km². Fővárosa: Bogota. Az ország nagysága, fekvése, földrajzi viszonyai nagymértékben hozzájárultak ahhoz, hogy a világ kokainkereskedelmének vezető országává váljon. Az országban több terrorszervezet is működik, amelyeknek fő bevételi forrása a kokainból származó pénz.

A kolumbiai baloldali FARC – amely az ország Svájc méretű területét tartja ellenőrzése alatt –, az ott élő kokatermelőket megadóztatja. A FARC nemritkán arra kényszeríti a parasztokat, hogy kokát termeljenek, ami a kokain alapanyaga. A FARC bevételhez jut a kokainlaboratóriumok, a titkos felszállóhelyek védelméből és a helyi drogkereskedelemből is.

Kolumbiában az 1960-as években jöttek létre a nagy baloldali terrorszervezetek, miután a két legnagyobb politikai párt megegyezett abban, hogy véget vet évtizedes elkeseredett politikai harcának és megosztja a hatalmat. Az ország legrégebb, legnagyobb, legaktívabb és legjobban felfegyverzett marxista szervezete, kommunista harcosok és paraszti származású önvédelmi csoportok egyaránt megtalálhatók benne.

A szervezetet a hetvenes éveiben járó Manuel Marulandával („Trofíjo”) az élén titkárság irányítja. Rajta kívül a titkárságnak hat tagja van, köztük a legidősebb a katonai parancsnok, Jorge Briceno („Mono Jojoy”).

1999-ben tárgyalásokba kezdtek Andres Pastrana elnök kormányával. Pastrana hatalmas területeket engedett át a szervezetnek ellenőrzés céljából, de a hároméves eredménytelen tárgyalásnak az vetett véget, hogy a szervezet emberei elraboltak egy kereskedelmi gépet és felrobbantottak egy hidat, amelyen épp egy mentőautó haladt át. A járműben életét veszítette egy terhes asszony.

Pastrana azonnal beszüntette a megbeszéléseket és 2002 februárjában utasította a hadsereget, hogy szerezze vissza az ellenőrzést és a felügyeletet a területek felett. Az új elnök, Alvaro Uribe sem akar közvetlenül tárgyalni, erre az ENSZ-t szándékozik felkérni.

A szervezet eddigi tevékenysége során végrehajtott bombatámadásokat, gyilkosságokat, emberrablásokat, megzsarolt embereket. Emellett mind a gerilla-, mind pedig a hagyományos hadviselés eszközeivel támadott politikai, katonai és gazdasági célpontokat. 1999 márciusában a szervezet Kolumbiában elrabolt három Egyesült Államok-beli indián emberjogi aktivistát, venezuelai területre hurcolta, majd kivégezte őket. Váltásdíj ellenében amúgy is gyakran esnek külföldiek az emberrablásainak áldozataivá. Bizonyított, hogy a szervezet kapcsolatban áll kábítószer-csempészekkel is, akiknek a fegyveres védelméről gondoskodik. 2001 októberében elrabolta, majd meggyilkolta a volt kolumbiai kulturális minisztert. 2002 februárjában elrabolta az egyik elnökjelöltet, Ingrid Betancourt-t, akit a saját ellenőrzése alatt álló területre hurcolt. Még ugyanabban a hónapban eltérített egy kereskedelmi repülőgépet, a fedélzetén tartózkodó kolumbiai szenátort pedig fogolyként kezelte.

A Kolumbiai Nemzeti Felszabadító Hadsereg (ELN) egy másik baloldali csoport, amely a marihuána- és máktermelőket adóztatja, valamint védelmet biztosít a kokainlaboratóriumok számára. A kábítószerből azonban sokkal kevesebb bevétele származik, mint a FARC-nak.

Az ELN nemcsak terror eszközt alkalmaz, hanem gerillaháborút is vív a kormány ellen, gyakran választva katonai célpontokat. Az 1964 óta tartó kolumbiai polgárháborúban kb. 200 ezren veszítették életüket. Megfigyelők szerint a baloldali szervezetek számlájára évi átlagban a 3500 civil áldozat „mindössze” 15%-a írható. (A legtöbb szakértő egyetért abban, hogy a Kolumbiai Egyesült Önvédelmi Erők (AUC) szélsőjobboldali félkatonai csoportjai felelősek a polgárháború polgári áldozatainak legkevesebb 75%-áért.)

A harcosok száma megközelítőleg 9 és 12 ezer fő között lehet, de nem tudni, hogy – elsősorban vidéken – mennyi támogatójuk lehet (egy vélemények szerint a teljes taglétszám eléri a 18 ezret). A csoport elsősorban a farmerek és a parasztok közül toborozza tagságát, akik az általa ellenőrzött területen élnek. Ezenkívül megcélozza azokat is, akiket a szélsőjobboldali félkatonai csoportok terrorizálnak. Ismert az is, hogy a szervezet előszeretettel toboroz tagokat kiskorúak közül is, nem ritkán erőszakkal.

Tevékenységük Kolumbián kívül kiterjed Venezuelára, Panamára és Ecuadorra is. Szakértői becslések szerint évente 200–400 millió dollárt, bevételeinek legalább a felét zsebeli be az illegális drogkereskedelemből. Ezenkívül hasznot húz az emberrablásokért kicsikart váltásdíjából, zsarolásokból és abból a nem hivatalos „adókból”, amelyet azoknak a területeknek a lakosságára vet ki, amelyeket ellenőrzése alatt tart. Az „adók” ellentételezéseképpen „védelmet és szociális szolgáltatásokat” ajánl fel.

A szervezet fegyverarzenáljának java részét a közeli Nicaraguából és Salvadorból csempészik be. Korábban jelentős mennyiségű fegyver érkezett az egykori szovjet blokk országaiból is, de vásárolt puskákat és automata fegyvereket a korábbi perui hírszerző vezetőtől, Vladimiro Montesinostól is. Ma már egyetlen ország sem nyújt a szervezet számára anyagi, fegyverszállítási vagy kiképzési támogatást, de ennek ellenére irodát tart fenn Kubában, Mexikóban, és több európai fővárosban is. Kuba továbbá egészségügyi támogatást nyújt és politikai tanácsokkal is szolgál.

Nem ismeretes, hogy a szervezet tart-e kapcsolatot más terrrorszervezetekkel. 2001 augusztusában a kolumbiai rendőrség letartóztatta az Ír Köztársaság Hadsereg (IRA) két tagját Bogotában, akik azért érkeztek a dél-amerikai országba, hogy tagokat képezzenek ki a városi gerillaharcra és a bombakészítés technikáira.

A Kolumbiai Egyesült Önvédelmi Erők (AUC), amely különböző jobboldali félkatonai csoportokat foglal magában, kiadásainak 70%-át a kokain termeléséből és exportálásából fedezi.

A szervezet szélsőjobboldali félkatonai személyekből áll, támogatást pedig a gazdag földbirtokosoktól, a drogkartellektől és a kolumbiai hadsereg bizonyos tagjaitól kap. Tiszteletben tartja a magántulajdont, és véget akar vetni a baloldali gerillaszervezetek emberrablásainak, zsarolásainak, valamint el akarja ismertetni magát törvényes politikai erőként. Szeretne tárgyalásokat kezdeni a kormánnyal és a baloldali gerillákkal.

Tagjai baloldali gerillákat, politikusokat, aktivistákat és más kolumbiai polgári személyeket gyilkoltak meg. Csak a szélsőjobboldali félkatonai csoportok felelősek a kolumbiai polgárháború legkevesebb 150 ezer polgári áldozatáért. Az utóbbi években nem kímélték azokat a polgári személyeket sem, akiket azzal gyanúsítottak, hogy a baloldali gerillaszervezeteket támogatják, vagy velük szimpatizálnak. Meggyilkoltak szakszervezeti vezetőket és emberjogi aktivistákat is. (Az egyik szóvivőjük nemrég bejelentette, hogy a szervezetről kialakult kép javítása érdekében ezentúl egy akcióban háromnál több embert nem gyilkolnak meg...)

A szervezet azonban nem csak fegyveres harcot folytat. Szociális szolgáltatásokkal támogatja azokat a földbirtokosokat, akik anyagilag segítik, valamint megvédi őket a baloldali lázadóktól. Kolumbiai politikusokat is felvesznek soraikba, akiket aztán bevonnak a drogkereskedelembé. 2002 szeptemberében John Ashcroft, az Egyesült Államok igazságügyi minisztere azzal vádolta meg a szervezetet, hogy 1997 óta 17 tonna kokaint csempészett be az Egyesült Államokba és Európába.

Leginkább Észak-Kolumbiában tevékenyek, mert ott élnek azok a drogkereskedők és földbirtokosok, akik őket támogatják. Az 1990-es években kiterjesztették területüket, és ma már az ország középső és nyugati részén is aktívak.

Jelenlegi tagságuk 8000 fő körül van, de számuk gyorsan növekszik. A szervezet sokkal jobban fizeti harcosait, mint a baloldali csoportok, új tagokat pedig leginkább azoknak a családoknak a gyerekeiből toboroz, amelyeket a baloldali gerillák terrorizáltak. A drogkereskedelem haszonélvezői szintén szívesen állnak be sorai közé.

Mivel a kormány a nagyvárosokon kívül viszonylag kisebb hatalmat és ellenőrzést képes csak gyakorolni, mindhárom nagyobb szervezet kiterjedt és prosperáló kereskedelmet folytat kokainnal, ópiummal, olajjal, arannyal és smaraggal. 2002 májusában Alvaro Uribe Velez nyerte meg a kolumbiai elnökválasztásokat és megígérte, hogy leszámol a lázadó csoportokkal, valamint a terroristákkal.

A kolumbiaiak legjövendelmezőbb módszere a következő volt: Egyidejűleg tizenhét gép repült, típustól függően egy gépen 500–700 kg kábítószer fért el. Rendeltek menetrenddel és rádióösszeköttetéssel, a gépek úgy szálltak fel és le, mint egy kereskedelmi légitársaságban. Azért indult egyszerre ennyi gép, mert Carillo a mexikói légvédelemtől bérelte a légitályosót: ha bérelt például egy órát, azért egymillió dollárt kellett fizetnie, tehát érdekében állt, hogy az egy óra alatt annyi kokaint szállítson rendeltetési helyére, amennyit csak lehetett. Ezért kezdett Boeing 727 típusú gépekkel szállítani. 1997-re Amado – becslések szerint – a kolumbiai kábítószer-gazdaságot évi 30 milliárd dolláros üzletággá fejlesztette. Csak az állami emberek lefizetése 500 millió dollárjába került évente. Csupán ő maga hetente 200 millió dollár értékű kokaint csempészett, ezzel nettó 10 milliárd dolláros évi jövedelemre tett szert.

„Erőfeszítéseinek” köszönhetően az Egyesült Államokba szállított kokain 70%-a Kolumbiából érkezett (mára ez már lecsökkent 45%-ra).

PERU

Az ország területe 1 285 216 km². Fővárosa: Lima. Kolumbiához hasonlóan az ország nagysága, fekvése, földrajzi viszonyai hozzájárultak ahhoz, hogy a térség vezető kokatermelője legyen.

Peruban a gerillák jelentették a fő problémát. Egész pontosan a Sendero Luminoso, vagyis a Fényes Ösvény nevű terrorszervezet. Amikor Peru – amerikai nyomásra – 1982-ban elkezdte kiirtani a kokaültetvényeket, a Huallaga-völgybeli kokatermelés felszámolására tett kísérletek hatására a termelők egyezséget kötöttek a terroristákkal. A két csoportnak ugyanis közös ellenséggel kellett megküzdenie: az állammal. A Fényes Ösvény hajlandó volt megvédeni a kokaültetvényeket, cserébe a falvak lakói is védték a Fényes Ösvényt. A kormány nem bírta a fegyveres marxista csoportokkal, amelyek kasszájában egyre gyűltek a narkódollárok (becslések szerint évente összesen 20–30 millió dollárt kerestek).

Mivel a koka kisebb veszélyt jelentett a perui államra nézve, mint a gerillák, a küzdelem idővel az ellenük folytatott harcra korlátozódott. A terroristák és campesinók közötti szövetségtől olyannyira tartani lehetett, hogy a haderő – amikor terroristaellenes akciókba kezdett –, igencsak vigyázott, nehogy megzavarja a kokatermesztők tevékenységét. Történt ugyan néhány sikertelen kísérlet arra, hogy a rendőrséget a felső Huallaga-völgyben a kokatermesztők ellen vessék be, ám miután az csak pusztán erőszakot szült, a drogellenes erők gyakorlatilag visszavonultak. A völgy lakói ettől kezdve annyi kokát termelhettek, amennyit csak akartak, s mivel a kolumbiaiak jól fizettek, ezért termeltek is. 1987-ben Peruban 120 ezer hektáron termesztettek kokát, és éves szinten 100–120 ezer tonna levelet takarítottak be. Egyetlen évvel később viszont már 190 ezer tonnát. A perui koka a világpiacon kerülő teljes mennyiség 50%-át tette ki, s évi egymilliárd dollárt jövedelmezett.

A kokainkereskedelem felszámolására az első szervezett kísérlet 1985-ben történt, Alan García elnök beiktatása után. García – akinek meggyőződése volt, hogy a kokain veszélyezteti a nemzetbiztonságot –, hivatalba lépése után azonnal elbocsátott 1500 rendőrt, és a dzsungelba küldte a hadsereget a laboratóriumok megsemmisítésére. A katonák igencsak meglepődtek azon, amit az őserdőben találtak: A 18 hónapon át tartó Condor fedőnevű akció során 150 felszállópályát és 36 laboratóriumot romboltak le, 70 repülőgépet és több mint 30 tonna kokapasztát koboztak el. Egyes ültetvények mérete és felszereltsége minden képzeletet felülmúlt: az egyiken hat, egyenként százfős munkásszállás működött. Bár a felszállópályákat és a laboratóriumokat a haderő megsemmisítette, bizonyítékok vannak arra, hogy tulajdonosaik hamarosan újjáépítették és tovább használták őket.

Amikor a kormány a haderőt vetette be a kokapasztát szállító gépek rendszeres repülésének megakadályozására, a kolumbiaiak a katonákat is hamarosan lefizették, hogy néhány légifolyosót hagyjanak szabadon. 1984-ben a Huallaga-völgyben kihirdették a szükségállapotot. A katonaság bevonult, ám a kokapasztakereskedelem egy pillanatra sem szünetelt.

Bár a San Jorge-i parasztok elégedetlenek, a kormánynak azért van mit felmutatnia. 1992-ben a perui légierő offenzívát indított a kokainszállító gépek ellen, és visszaszerezte az irányítást a Huallaga-völgy felett. A gépek megfigyelésére – amerikai segítséggel – radarállomásokot állítottak fel az érintett területeken. Új, könnyörtelen szabályokat vezettek be: ezek értelmében Peru – megint csak az Egyesült Államok hadseregének támogatásával –, lelőtte azokat a szállítógépeket, amelyek nem engedelmeskedtek a leszállásra felszólító parancsoknak. Jelenleg kilenc ellenőrzési pont és két radar működik Peruban, a lelövésről való fenyegetés pedig – úgy tűnik – valóban hatásos.

BOLÍVIA

Az ország területe 1 098 581 km². Fővárosa: La Paz. A már említett két országhoz hasonlóan, fekvése, földrajzi viszonyai hozzájárultak ahhoz, hogy a térség legjobb minőségű kokacserjéinek természetője legyen.

Amikor nyilvánvalóvá vált, hogy a bolíviai kormány nem sok eredményt ért el a kábítószer-kereskedelem visszaszorításában, az Egyesült Államok úgy döntött, hogy közbeavatkozik. 1986 júliusában bevetették a DEA egységeit – velük hat Black Hawk helikoptert és kétszáz főnyi legénységet –, hogy lecsapjanak a Beni körzetben folyó kereskedelmi tevékenységekre. Az akció a „Nagyolvasztó hadművelet” fedőnevet kapta. Több titkos laboratóriumot megsemmisítettek, de egyetlen jelentős kereskedőt sem sikerült elfogniuk, hiszen azok már hetekkel korábban értesültek a titkos akcióról. Az akciók azért nem vezettek eredményre, mert a légierő szintén „be volt avatva”.

Az 1980-as években a légierő nyugállományú főhadnagya, Ervin Guzman volt az egyik legnagyobb kábítószer-kereskedő. Guzman nyugállományba vonulása után is ápolta kapcsolatait egykori bajtársaival, ezért amikor a légierő gépei kábítószer-elhárítókat szállítottak razziázni, a kereskedőket jó előre értesítették.

Ez az állapot az 1990-es évek közepére megváltozott. Ez annak volt köszönhető, hogy a DEA módszereiben is változás történt: mindenhol – nyíltan vagy fedve – jelen voltak, s így közvetlenül ellenőrizték a bolíviai speciális egységeket.

Mivel Bolíviában speciális kiképzést kaptam, a körülmények magyarázása helyett – utólag készült feljegyzéseim felhasználásával – a következő oldalakon megismertetem az olvasókat egy éles bevetés történetével:

Bevetés előtt
(1995, Chimore, Bolívia)

„Az esti megbeszélés értelmében öt laboratóriumot foglalunk el egyszerre. Az öt egység parancsnoka hajnali négy órakor jelentkezik az egység vezetőjénél. Mi a hármasszámú laboratórium elfoglalásával megbízott különítményben kapunk helyet. A felállítás szerint a sorban a harmadik, illetve a negyedik helyet foglaljuk el. Az eligazításon mind az egység vezetőjétől, mind a jelenlevő ügyészekről elhangzik, hogy amennyiben az ellenfél nem használ fegyvert, azt részünkről is mindenféleképpen el kell kerülni. Ha viszont szükségessé válik, ügyeljünk arra, hogy fegyvereinket csak a szükséges mértékig, az ellenállás leküzdéséig használjuk.

Minden egység elején egy tiszti rendfokozatú parancsnok megy, majd őt követi három felderítő, akik az egység vezetőjének utasításai alapján felváltva derítik fel az előttünk lévő terepet. Az alakzatban beszélni nem lehet. Minden közlés kizárólag kézjelek használatával történik. A felderítők mögött hat „harcos” halad, majd őket követi a felcser és a rádiós. Az eligazítás értelmében reggel hét órára mind az öt csapatnak a kiszemelt laboratóriumok körül kell elrejtőzködni. Ez azt jelenti, hogy a laborból kivezető összes lehetséges menekülési útvonalat az egységek résztvevőinek le kell zárniuk, és onnan előretörve, szűkítve a kört kell elfoglalniuk a laboratóriumot, megakadályozva, hogy az ott dolgozók elmeneküljenek, illetve az általuk elkészített kábítószer onnan elvigyék.”

A laborfelszámolásokkal kapcsolatban magyarázatra szorul, hogy esetenként a különleges egységek látszólag működő, de elhagyott laboratóriumokat találnak csak, elkövetők, gyártók, illetve kábítószer nélkül. A bennszülött lakosság körében – és itt most itt természetesen azokról beszélünk, akik aktívan részt vesznek a laboratóriumokban dolgozó munkások kiszolgálásában és védelmében –, kialakították azt a szokást: ha tudomásukra jut, hogy térségükben, illetve a területük közelében a különleges egységek partra szálltak, leereszkedtek, megjelentek stb., azonnal petárdákat robbantanak. Ez azt jelenti, hogy a laboratóriumokban dolgozók azonnal hagyják el a vegykonyhákat, lehetőség szerint a már kész anyaggal együtt. Ha azt mégsem tudják már kimenteni az idő rövidege miatt, akkor legalább őket ne fogja el a rendőrség. A fentiek alapján érthető, hogy a laboratóriumok környékét miért kell esetenként két-háromnapi járőrföldről ilyen körültekintően és óvatosan megközelíteni.

„Reggel 7 óra 00 perc. A kiszemelt laboratórium látótávolságban van. Szabad szemmel is jól látható, hogy három fiatal indián fiú dolgozik benne. Ketten éppen az előző nap kitaposott kokaleveleket szedik ki a taposóból, míg harmadik társuk egy másik, már kitakarított taposómedencét tölt fel friss kokalevelekkel. A rusztikusan felépített laboratórium körül műanyag edények, nejlonszákók, vegyszeres flakonok, gumicsövek és tölcsérek színes kavalkádja látható.

A kora reggeli 38-40 fokban, párával bőven telített őserdei melegben erősen érezni a gyártás során a természetben kerül különböző vegyszerek, gázolaj, kerozin stb. szúrós szagát. A taposók mellett levő kis patak felületén a kora reggeli napfény a tetején úszó vékony olajhártyán tör meg.

A megbeszélés értelmében várjuk a rádiósoknak közvetített jelet, amely az elfoglalás megindítását jelzi. A jelzés a megbeszélés időpontjában megérkezik. Az egység vezetőjének kezét nézi mindenki, s a megadott jelre fedezékéből kilépve – a saját párját természetesen fedezve –, gyors mozgással közelítjük meg a laboratóriumot. A labor felé menet mindenki hangosan kiáltja: – Rendőrség, kezeket fel, ne mozduljanak! A laborban dolgozók között teljes a pánik. Jobbra-balra szaladgálnak és legalább fél perc eltelik így, mire rájönnek, hogy körbe vannak véve. Ekkor egyikük szó nélkül letérdel, majd hasra fekszik a földön és szétrakja kezeit. Másik két társának arcán még látszik, hogy ha esélyt látnának a menekülésre, bármi áron megpróbálnák. Nagy a túlerő. Ezt felmérve ők is azt teszik, amit a társuk.

Ekkor a labort elfoglaló egység két részre oszlik. Az egyik részlegben az ügyész, az egység vezetője, valamint tapasztalt felderítők külön-külön, már a helyszínen elkezdik kihallgatni a laborban talált személyeket. A másik rész, amelybe mi is tartozunk, azzal foglalkozik, hogy a laboratóriumban és környékén megkeresi az elrejtett, már kész kábítószert és a gyártásához felhasznált vegyszereket, adalékanyagokat. Felmérjük továbbá, hogy tulajdonképpen hány taposóból állt a laboratórium. Egy használaton kívüli, illetve két használatban lévő taposót találtunk. A három taposó mellett – a felderítők véleménye szerint –, körülbelül 6000 kg-nyi elhasznált, kitaposott kokalevélhalom található. Hozzáértők szerint általában 400 kg levélből állítható elő egy kilogramm kész kábítószer. Az itteni kokalevél-tömegből az elmúlt időszakban – egy-két hét alatt, csak ebben a laborban – 20 kg kábítószert állítottak elő.

Körülbelül két és fél-háromórás munkával a derítomedencébe és annak környékére hordtuk a gyártáshoz szükséges kellékeket és anyagokat. Ezt a nagy halmot lelocsoltuk a helyszínen talált gázolajjal, majd az egység vezetőjének jelére meggyújtottuk. A felhalmozott anyagok sisteregve, bugyborékolva váltak a tűz martalékvá. Az általunk készített nagy máglya mellett, a taposók anyagát képező nejlonszálakat a felszerelésünkhöz tartozó bozótvágóval felszabdaltuk, majd ezeket is elégettük. Az általunk talált kész kábítószer mennyisége 8 és fél kg volt. Ez kb. másfél-kétnapi termelése egy ilyen kaliberű laboratóriumnak, ha teljes kapacitással dolgozik. Egy kilogramm bázis előállításához 360–400 kg levél kell, 3 liter sav, 10 kg méz, 10 liter dízelolaj vagy kerozin, 200 gramm a kalcium egyik változatából, 3 kg szódabikarbóna és 1 liter ammónia.

Délelőtt 11 órára ez a laboratórium már a múlté. Elindul a rádióforgalmazás és egymás után jelentkeznek a többi laboratórium felszámolásában részt vevő egységek.

Az egyes számú laboratórium felszámolásának parancsnoka megadja a koordinátákat, s kiadja a parancsot, hogy délután 2 órára minden egység az elfogott személyekkel, a bizonyítékokkal, és természetesen a kész anyaggal jelenjen meg.

A felderítők azt kapják feladatuk, hogy a találkozási ponthoz képest találják meg azt a tisztást, ahol az értünk jövő helikopterek le tudnak szállni. A mi laboratóriumunktól a találkozási hely 14 mérföldre van. Ezt kell 11 órától erőltetett menetben valahogy elérnünk. A visszafelé vezető úton egy kicsit könnyedebb, oldottabb a hangulat. Csak az elfogott személyek bandukolnak csöndben, szótlánul közöttünk. Miután vezetőnk látja, hogy egyrészt a terepviszonyok, másrészt pedig az elfogott személyek lassabb tempója miatt másfél órással később fogunk megérkezni, bejelentkezik a parancsnoknál és helyzetjelentést tesz. A visszajelzés perceként belül megérkezik: nyugodtan lassíthatjuk a tempót, napnyugtáig van időnk megérkezni, mivel két egység a visszafelé vezető úton újabb laboratóriumokba botlott. Természetesen ezeket is menetből számolták fel, azonban ez többórás időeltolódást jelentett.

A parancsnokunk által kalkulált időben megérkeztünk a találkozási pontra, majd négyen az egységünkből azonnal elindultunk a menetközben talált laboratóriumok felé, ahol ugyanazt a műveletet végeztük el, mint az előzőnél. Ezekkel a terven kívüli laboratóriumokkal este 8 órakor végeztünk, így a koromsötét őserdőben navigáltuk magunkat vissza a találkozási ponthoz, ahol már kisebb sáttábor állt az őserdei tisztás szélén. Tekintettel arra, hogy – ha nem feltétlenül szükséges –, a helikopterek éjszaka nem repülnek, egyeztetve a bázis parancsnokságával az a döntés született, hogy a helikopterek reggel 9 órakor fognak megérkezni az általunk megadott koordinátákra.

Körülbelül éjjel 1 óráig – az őrség kivételével – az aznapi laborelfoglalások beszámolóit hallgatjuk. Az összesítés során kiderült: elfogtunk 12 személyt, begyűjtöttünk közel 40 kg kész anyagot és a tervezett meghaladóan nyolc laboratóriumot számoltunk fel. Ez 24 taposót és 9 derítőmedencét jelent. Összesen mintegy 2500 liter gázolajat és kerozint, több száz kilogramm meszet és egyéb vegyszert semmisítettünk meg.”

Mint az általam leírtakból kiderült, a helikopterekre fontos szerep hárul a különleges egységek gyors mobilizálásában. De természetesen nem mindenáron! Ezeket a helikoptereket az Egyesült Államok üzemelteti, ezzel is próbálják csökkenteni annak a veszélyét, hogy a légi járműveket felhasználva juttassák a kokaint más országokba, illetve az Egyesült Államokba.

Az eddig leírtakból egyértelműen kiderül, hogy az Egyesült Államok mindent megtesz a drogcsempészetet visszaszorítására: például AWACS-repülőgépek őrködnek a határkörzetben, gyanús kisgépekre vadásznak, radarléggömböket bocsátanak fel, radarállomásokat létesítettek. De arra is számos példa akad, hogy az amerikai hadsereg avatkozik be ezen országokban oly módon, hogy nyílt háborút folytat a terrorszervezetek, illetve az azok mögött megbúvó drogkereskedők ellen. Az érintett országok kormányait nagymértékben segítik gazdaságilag is, amelynek fejében elvárják, hogy a kormányok hatékonyan lépjenek fel az országukban található terrorszervezetek, illetve a kábítószer-termelők ellen.

Az Egyesült Államokat semmi sem riasztja el attól, hogy ha szükséges, akkor biológiai fegyvert vessen be a kokaintetvények megsemmisítésére. Erre az egyik legjellemzőbb példa a következő:

Kiderült, hogy olyan gyakran láttak helikoptereket, illetve repülőgépeket alacsonyan a kokaföldek fölött repülni, amelyek barna vagy fehér színű anyagot permeteznek, hogy el is nevezték a jelenséget „fehér esőnek”.

A helikopterekről speciális töltényeket lőttek a kokautletvények talajába, amikor azok földet értek, felrobbanva spórákat szórtak szét. Így mesterségesen megfertőzték a kokautletvényeket, amelyeknek 99%-a kipusztult. De azzal az amerikaiak sem számoltak, hogy ezzel a módszerrel hosszú évtizedekre megfertőzik a talajt, és hiába a pénzügyi támogatás más kultúrnövények termesztésére – mint például a kávé vagy a kukorica –, sajnálatos (de érthető) módon azok sem teremnek meg. Az érintett területeken az ott élő emberek jelentős része bőrbetegségekben szenved, amelyet egyértelműen az amerikaiak által használt vegyi anyagok okozta fertőzések révén kaptak.

Nem véletlen tehát, hogy az érintett országokban az amerikai kormányzat kábítószer-ellenes törekvései nem találnak kellő támogatásra, amikor „csak” kokatermelő területeket akarnak kipusztítani ezekkel a módszerekkel.

Összegzésként a leírtak alapján megállapítható, hogy a légierőnek mindegyik országban szerep jut abban, hogy az Egyesült Államokba mind kevesebb kokain jusson el. Ezért is fontos, hogy az adott ország légterét nem korrumpálható kormányok, valamint rendvédelmi erők ellenőrizzék, természetesen szigorú amerikai felügyelet közepette.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Anderle Ádám: *Latin-Amerika története*. Budapest, 1998.
- Benke József: *Fényes Ösvény, Szürke Farkasok, Fekete Szeptember. A nemzetközi terrorizmusról*. Budapest, 1989.
- D. Gergely Anikó: *Földünk országai*. Budapest, 1978.
- Fencsik László: *A világ politikai pártjai*. Budapest, 1978.
- Netanjahu, Benjamin: *Harc a terrorizmus ellen: Hogyan lehet legyőzni a nemzetközi terrorizmust*. Pécs, 1997.
- Szirtes Gábor: *Nagyvárosi gerillák*. Budapest, 1995.
- Tálás Péter: *Válaszok a terrorizmusra*. Budapest, 2002.
- Bebesi Zoltán: *A kokalevéltől a kokainig*. TDK dolgozat 2000.
- Bebesi Zoltán: *A terrorizmus arcai és harcai*. TDK dolgozat 2001.
- Bebesi Zoltán: *A dél-amerikai speciálisan kiképzett rendőri erők harca a kokain ellen*. OTDK dolgozat 2001.
- Bayer István: *A kábítószer*. Medicina, 1986.

A NŐK SZEREPE A SPANYOL HADERŐBEN

A nők katonai szolgálatvállalásának okai

A nők katonai szolgálatvállalása mögött különböző okok és tényezők húzódnak meg, amelyek nem csak Spanyolországban, hanem általánosságban más országokban is jellemzőek.

Első helyen kell említeni a nemi diszkrimináció teljes megszüntetésére való törekvést, a nők integrációját a társadalmi élet minden területén, így a spanyol fegyveres erők (a továbbiakban: Fegyveres Erők) állományában is.

Másodikként, az élveszületések száma azt a tendenciát mutatja, hogy több leánygyermek születik, mint fiú, s ez szükségessé teszi a nők bevonását is a Fegyveres Erőkbe.

Harmadik tényezőként lehet sorolni a Fegyveres Erők professzionalizálási folyamatát, amely jellegénél fogva kedvezőbb feltételeket teremt a nők számára és számol a nők fegyveres szolgálatba lépésével.

Spanyolország 1978-ban elfogadott alkotmánya, amely a nők egyenjogúságát is megteremti – hasonlóan a többi nyugati országhoz –, nem írja elő a nők kötelező fegyveres katonai szolgálatát, s ezt a helyzetet változatlan formában jelenleg is fenntartják.

1988-tól azonban – egy hosszabb folyamat eredményeként – fokozatosan tették lehetővé a nők számára, hogy különböző beosztásokat tölthessenek be a Fegyveres Erőkben. A Spanyol Királyság Védelmi Minisztériuma (a továbbiakban: Védelmi Minisztérium) Társadalmi Tanulmányok Intézetének felmérése szerint az 1980-as évek végén a spanyol társadalom egyértelműen ellenezte a nők kötelező katonai szolgálatának bevezetését, s megosztott volt (egyenlő arányban támogatták, illetve elleneztek) a nők önkéntes – professzionális¹, vagyis hivatásként vállalt – katonai szolgálatát illetően is. A Védelmi Minisztérium azonban külföldi példák tapasztalatai alapján kezdeményezte, hogy engedélyezzék a nők katonai szolgálatvállalását. Hivatkoztak az Egyesült Államok fegyveres erőire, ahol ennek különösen nagy hagyományai vannak. Az első világháború idején 34 ezer nő teljesített katonai szolgálatot az amerikai hadsereg haderőnemeinél, az Öböl-háborúban részt vett expedíciós erőknek pedig 6%-a volt nő.

A nők katonai szolgálatteljesítése feltételeinek megteremtése

A nők katonai szolgálata engedélyezésének első állomása az 1988. évi I. számú törvényerejű Királyi Rendelet megjelenése volt, amely lehetőséget teremtett számukra, hogy fiziológiai adottságuknak megfelelő katonai szolgálatot teljesíthessenek.

^{*} A szerző a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem doktorandusz hallgatója.

¹ Professzionális, vagyis hivatásként – foglalkozásként, fizetésért, anyagi előnyökért – vállalt katonai szolgálatot teljesítenek az arra önkéntes alapon jelentkezett férfiak és nők, akik lehetnek hivatásos vagy szerződéses állományúak.

A Királyi Rendelet részletesen felsorolt 24 olyan beosztást – elsősorban a katonai adminisztráció és egészségügy területén –, ahol nők alkalmazhatók, kiemelve, hogy egyenlő esélyeket kell biztosítani számukra az előrelépés, előléptetés során.

A folyamat következő állomása az 1989/17. sz. törvény, amely szabályozta „A professzionális katonai állomány szolgálati viszonyait”-t, az 1991/13. sz. törvény a „A Fegyveres Erők és a Katonai Szolgálat”-ról, valamint az 1992/984. sz. Királyi Rendelet.

Ezek a törvények és rendeletek már a „vegyes” katonai szolgálat bevezetését és a teljes professzionalizálást voltak hivatottak előkészíteni. Lehetővé tették a nők számára a Fegyveres Erők professzionális állományához történő csatlakozást, a férfiakéval megegyező feltételekkel (mind a hivatásos, mind a szerződéses állomány vonatkozásában), aminek következtében 1992-ben 69 nő vállalt professzionális katonai szolgálatot. A felvételi pályázatoknál azonos követelményeket, elbírálást írtak elő, csak az eltérő fizikai adottságok képeztek kivételt. Különbséget tettek a kötelező – amelyre változatlanul nem lehetett behívni a nőket – és az önkéntes (professzionális) katonai szolgálat között. Ez utóbbi esetben – nemre való tekintet nélkül –, azonos feltételekkel lehetett önkéntes, professzionális katonai szolgálatot vállalni, gyakorlatilag minden beosztás betöltésére. Kivételt képeztek a légiós, a különleges hadviselésű erők és az ejtőernyős alakulatok, amelyek esetében úgy ítélték meg, hogy a nők fiziológiai adottságaik eltérő volta miatt nem alkalmazhatók. Továbbá ott, ahol nem biztosítottak a megfelelő elhelyezési feltételek, körülmények, mint például tengeraltjárókon, kisebb méretű hadihajókon vagy partraszálló alakulatoknál.

1. táblázat

A nők aránya a Fegyveres Erők állományában, 2002 márciusában
(Védelmi Minisztérium honlapja, 2002. március 26.)

Haderónemek	Tényleges létszám	A nők száma	A létszám %-ában
Szárazföldi	72 578	6 527	9,0
Haditengerészet	21 554	1 937	9,0
Légiőr	21 668	1 847	8,5
Más szervezetek	3 949	488	12,4
Összesen	119 749	10 799	9,0

2. táblázat

A nők aránya a parancsnoki állományban, 2002 márciusában
(Védelmi Minisztérium honlapja, 2002. március 26.)

Haderónemek	Tényleges létszám	A nők száma	A létszám %-ában
Szárazföldi	25 923	102	0,4
Haditengerészet	8 459	32	0,4
Légiőr	9 743	78	0,8
Más szervezetek	3 949	488	12,4
Összesen	48 074	700	1,5

A nők aránya a professzionális katonák és haditengerészek között
(Védelmi Minisztérium honlapja, 2002. március 26.)

Haderónemek	Tényleges létszám	A nők száma	A létszám %-ában
Szárazföldi	46 655	6 425	13,8
Haditengerészet	13 095	1 905	14,5
Légierő	11 925	1 769	14,8
Más szervezetek	–	–	–
Összesen	71 675	10 099	14,1

A nők létszáma a Fegyveres Erők állományában, 2002 márciusában
(Védelmi Minisztérium honlapja, 2002. március 26.)

Haderónemek	Parancsnoki állomány			Professzionális katonák, haditengerészek	Összesen
	tisztek	altisztek	tanulók		
Szárazföldi	75	27	87	6 425	6 614
Haditengerészet	29	3	12	1 905	1 949
Légierő	59	19	43	1 769	1 870
Más szervezetek	481	7	29	–	517
Összesen	644	56	171	10 099	10 970

A nők teljes egyenjogúságát – a Fegyveres Erőkön belül – végül is „A Fegyveres Erők személyi állományáról” szóló (1999/17. számú) törvény teremtette meg, amely ugyan még meghagyta az előbbieken felsorolt feltételeket, azonban korlátozás nélkül minden beosztást megnyitott előttük. A fennmaradt korlátozásokat a 2000. januári Királyi Rendelet szüntette meg teljes mértékben, s azóta már tengeralattjárón is teljesít nő professzionális katonai szolgálatot.

A nők szolgálatteljesítésének sajátosságai

A nők belépése a Fegyveres Erők állományába kötelezővé tette a létesítmények infrastrukturális átalakítását, és elkülönített szálláshelyek, öltözők, fürdők létrehozását tette szükségessé mind a kiképző központokban, mind a laktanyákban, illetve a hadihajókon. Ennek megvalósítása gyakorlatilag befejeződött, az adott szolgálati helyek lehetőségei szerint sikerült biztosítani a külön elhelyezést, a higiéniai helyiségek kialakítását. Természetesen harcászati kiképzésen, gyakorlatokon a teljes elkülönítést nem lehet minden esetben megoldani, ezért marad a kommunális helyiségek közös használata.

Azzal egyidejűleg, hogy a nők beléptek a Fegyveres Erők állományába, szembe kellett nézni a szexuális zaklatás várható problémájával is, ezért különös figyelmet fordítanak a megelőző rendszabályok foganatosítására, a katonai fegyelmi szabályzatban, valamint a katonai büntetőtörvénykönyvben megfogalmazott normák alkalmazására.

A katonai büntetőtörvény az ilyen jellegű cselekményekre még külön nem rendelkezik, a joggyakorlat alapján azonban abba a büntett kategóriába sorolható, amely a hatalommal való visszaélést részletezi, s annak büntetési tétele – a Katonai Bíróság ítélete alapján – rendfokozatban való visszavetés, lefokozás, és háromtól öt évig terjedő szabadságvesztés lehet. Az 1998/8. számú – „A Fegyveres Erők Fegyelmi Rendszabályairól” szóló – törvény már (csak) a szexuális szabadság elleni támadás kifejezést használja, amelyben az elkövetőről nem tételezi fel, hogy az egyúttal előljáró is lehet. Előírja, hogy a későbbi súlyosabb problémák elkerülése érdekében a legcsekélyebb szexuális jellegű zaklatást is azonnal ki kell vizsgálni.

A terhesség és szülés kérdése jelentette a következő újdonságot a nők katonai szolgálatvállalásával kapcsolatban, amellyel a Fegyveres Erőknek szembe kellett nézniük. Az 1999/17. számú törvényben meghatározták, hogy a pályázók közül azok, akik terhesség vagy szülés miatt nem tudják teljesíteni a fizikai állóképességi felmérést, részt vehetnek a felvételi eljárás további elméleti vizsgáin, vagyis a pályázat elbírálásánál a terhesség és a szülés nem kizáró ok. Az érintett pályázata érvényes marad a következő felvételiig, azonban csak az említett okok megszűnte és az előírt fizikai követelmények teljesítése után kerülhet a kiképző központokhoz.

A már professzionális katona esetében a terhesség idejére lehetővé teszik a könnyített szolgálatteljesítést, elsősorban adminisztratív jellegű munkavégzéssel. Szülés után ugyanazok a jogok és lehetőségek illetik őket, mint az állami adminisztrációban dolgozó más (polgári) alkalmazottakat, például nem veszíthetik el munkahelyüket. A szoptatás alatt csökkentett munkaidőt tesz lehetővé a törvény, azonban ez ellentmondásos az állandó készenléti csapatok esetében, befolyásolhatja azok alkalmazási képességeit, ezért erre az időre a lehetőségek szerint más beosztást ajánlanak fel számukra.

Spanyol katonanők ünnepi öltözetben

Konkrét törvényi szabályozás még nem történt, várhatóan az új személyügyi törvény foglalkozik majd ezzel a kérdéskörrel. Addig is születtek olyan intézkedések, amelyek a gyermekes anyák helyzetét kívánják javítani, a lehetőségek függvényében az objektumokban gyermekmegőrző létesítmények (bölcsődék, óvodák) kialakítása szerepel a rövid távú elképzelésekben. A katonai felső vezetés új épületkomplexumának tervezésekor, egy amerikai mintára létrehozandó „minipentagon” tervezésénél már gondoltak a gyermekes anyákra is, ezért ott már figyelembe vették a bölcsődék, óvodák építését.

Kisebb jelentőségű problémát okozott az egyenruha és hajviselet kérdése. Kezdetben a nőket beöltöztették a férfiak által is viselt öltözetbe, azonban a mindennapok során bebizonyosodott annak alkalmatlansága, kényelmetlensége. Mára valamennyi haderőnem, továbbá a Királyi Gárda is kialakította a kizárólagosan nők számára tervezett egyenruhatípusokat, illetve a viselés formáját.

Hasonló volt a helyzet a hajviselettel is: először a férfiakkal megegyezően csak a tevékenységet nem akadályozó, rövid haját engedélyezték. Mára ezt a szabályt úgy módosították, hogy a nők esetében engedélyezett a hosszú haj is, azonban az nem gátolhatja a munkavégzést, például a hosszú haj befonva kell hordani.

A nők helyzetének tanulmányozása

Annak érdekében, hogy hatékonyabban lehessen értékelni a nők belépésének hatásait a Fegyveres Erőkben, valamint hogy meghozhassák a szükséges döntéseket, a védelmi miniszter 2001 decemberében megállapodást kötött a „Nők helyzetét tanulmányozó Intézettel”. Ez az Intézet megfelelő tapasztalatokkal rendelkezik a nők társadalmi helyzetének értékeléséről, elsősorban munkavállalásukat és annak körülményeit illetően. Az együttműködéstől azt várják, hogy az Intézet tanulmányain alapuló intézkedések elősegítik a nők belépését, illetve beilleszkedését a Fegyveres Erők állományába, javítják az információs tervező tevékenységet, a kiképzési programok hatékonyságát, a nők helyzetét, életfeltételeit, és a statisztikai adatok értékelése lehetővé teszi a céltudatosabb döntések meghozatalát.²

Külföldi tapasztalatok alapján a védelmi miniszter tervezi a Fegyveres Erőkben szolgálatot teljesítő nők bizottságának a megalakítását, amelynek az lesz a feladata, hogy a nők jelenlétéből eredő kérdésekkel foglalkozzon. A bizottság létrehozásának alapvető célja, hogy tanulmányozza és koordinálja mindazon eszközöket, amelyek hozzájárulnak a nők hatékony integrálásához és a férfiakkal egyenlő feltételek biztosításához. A Bizottság elnöke a Védelmi Minisztérium személyügyekért is felelős helyettes államtitkára lesz, s a bizottság munkájában a haderőnemi vezérkarok képviselői is részt vesznek.

² Revista de Defensa, 157. szám, 2001. március.

A nők aránya néhány NATO-tagállam fegyveres erőiben

Nők – jelentős számban – az Egyesült Államok fegyveres erőiben teljesítenek szolgálatot, létszámuk meghaladja a 14%-ot, az összes alkalmazott tekintetében pedig mintegy 20%-ot ér el (5. táblázat). A rendelkezések értelmében nem teljesíthetnek szolgálatot tengeralattjárókon, valamint nem vehetnek részt olyan katonai akciókban, ahol nagy valószínűséggel huzamosabb harcérintkezésbe kerülhetnek az ellenséges erőkkel.

Kanada fegyveres erőiben a nők aránya 10,8%, minden beosztást betölthetnek, kivételt képez ez alól a tengeralattjáró. Annak ellenére, hogy nem korlátozzák a betölthető szolgálati helyeket, arányuk a harci rendeltetésű csapatoknál csupán 0,6%.

Az Egyesült Királyság fegyveres erőiben szolgálatot teljesítő nők aránya 7,9%-ot tesz ki, mindenféle korlátozás nélkül vállalhatnak beosztást, beleértve a tengeralattjárón való szolgálatot és a tengerészgyalogos alakulatokat is.

A fentiekkel ellentétben a Német Szövetségi Köztársaság fegyveres erőiben – részben a hagyományok, részben a megfelelő törvényi szabályozás hiánya miatt – a nők aránya mintegy 0,4%, akik elsősorban egészségügyi intézményeknél vagy katonazenekaroknál teljesítenek szolgálatot.

A Spanyol Királyság Fegyveres Erői állományában – 2002. márciusi adatok alapján – 10 799 nő teljesít katonai szolgálatot, amely a teljes létszám (119 749 fő) 9%-a, ebből 10 099 fő professzionális katona / tengerészgyalogos, a vezetői állományhoz összesen 700 fő tartozik (644 tiszt és 56 altiszt).

5. táblázat

A nők aránya néhány NATO-tagállam fegyveres erőinek állományában (Revista de Defensa, 159. szám, 2002. május.)

Ország	Fegyveres Erők teljes létszáma	A nők száma	A teljes létszám %-ában
Németország	332 800	1 440	0,4
Belgium	41 750	2 570	6,2
Dánia	24 300	1 020	4,2
Spanyolország	119 749	10 799	9,0
Egyesült Államok	1 371 500	199 900	14,6
Franciaország	317 300	22 790	7,2
Görögország	165 670	5 520	3,3
Hollandia	56 380	1 920	3,4
Norvégia	31 000	185	0,6
Portugália	49 700	2 300	4,6
Egyesült Királyság	212 400	15 860	7,5

A NATO női fóruma

Minden országban bizonyos fokú ellenállást váltott ki a nők csatlakozása egy olyan, korábban hagyományos, kizárólag férfiaknak fenntartott testülethez, mint a Fegyveres Erők. Lassanként a társadalom is hozzácsokott, elfogadta jelenlétüket, és a nyugati országok fegyveres erőinek döntő többségében igyekeztek megteremteni számukra az egyenlő feltételeket. Azonban ez csak hosszú folyamat eredményeként valósul meg, ezért szükség volt, s még ma is szükség van olyan fórumokra, ahol a nők kifejezhetik véleményüket, elképzelésüket a katonai szolgálattal kapcsolatban.

1961-ben került sor a NATO első katonanői konferenciájára, amelyen az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, Dánia, Hollandia és Norvégia fegyveres erőitől vettek részt. A konferencia résztvevői megállapodtak a kapcsolatok fenntartásában azzal a céllal, hogy tapasztalatokat cseréljenek a nők helyzetéről, alkalmazási feltételeikről, szervezési elképzelésekről, valamint tanulmányozzák jövőbeni helyzetük lehetséges alakulását.

Az azóta is rendszeresen megrendezésre kerülő találkozók eredményeként alakult meg 1976-ban a NATO Fegyveres Erők Női Bizottsága. Ez egy olyan konzultatív jellegű munkacsoport, amely tanácsokat ad minden tagország számára a fegyveres erőknél foglalkoztatott nőkkel kapcsolatos politikára. Spanyolország 1991, a nők katonai szolgálatának elfogadása óta vesz részt a Bizottság munkájában, ahol ismertették a spanyol álláspontot, mivel azt az egyenlő előrejutási feltételek megteremtésével az egyik leghaladóbbnak tartják.

A NATO Fegyveres Erők Női Bizottsága munkáját alapvetően a következő kérdéscsoportokra összpontosítja:

- a nők toborzása;
- alkalmazási körülményeik;
- kiképzés és továbbtanulás;
- az előrelépési lehetőségek azonos elbírálása, nemi megkülönböztetés nélkül; valamint
- az élet és munkakörülmények javítása.

Az éves rendszerességgel megtartott üléseken, az elfogadott határozatokat – amelyek csak ajánlás jellegűek –, megküldik a nemzeti hatóságoknak, valamint a Katonai Bizottság útján a NATO főtitkárának is.

VARGA ÁDÁM*

SZERBIA ÉS MONTENEGRÓ GAZDASÁGA ÉS VÉDELMI KIADÁSAINAK VÁRHATÓ ALAKULÁSA

Szerbia és Montenegró védelmi kiadásainak áttekintése előtt egy rövid ismertetést kívánok adni az államszövetség jelenlegi gazdasági helyzetéről, hogy világosabbá váljon, milyen az ország helyzete, és milyen anyagi lehetőségei vannak a haderőnek. Szerbiát, Montenegrot és Koszovót külön-külön érdemes tárgyalni, ugyanis a 2003 februárjában aláírt megállapodás szerint Szerbia és Montenegró a határőrizeti, a pénzügyi és a gazdasági rendszerüket külön-külön tartják fenn. Koszovó pedig – mint autonóm térség, mely ráadásul nemzetközi irányítás alatt áll –, saját pénzügy- és gazdaságpolitikával rendelkezik.

A GAZDASÁGI TÉNYEZŐK FŐBB JELLEMZŐI

Szerbia gazdasága

A gazdaság a stabilizálódás útján halad, ezt a legjobban az mutatja, hogy míg 2001-ben 39% volt az infláció, 2003-ban 9%-ra mérséklődött. Ezzel egy időben a lakossági megtakarítások mértéke folyamatosan növekedett, ami tükrözi a lakosság bizalmát a hazai gazdaságban. A gazdaság fejlődését számos nemzetközi program segíti, és Szerbia szerződést kötött több nemzetközi szervezettel is (például a Párizsi Klubbal) a gazdasági fejlődés elősegítése és a külső adósságok kezelése érdekében.

Szerbia költségvetése 2003-ban 4,05 milliárd euróra (a továbbiakban: EUR) volt tervezve, amit azonban a Zoran Djindjics miniszterelnök meggyilkolása miatt kialakult politikai válság és a szervezett bűnözői csoportok ellen indított intenzív hadjárat, valamint a 45 napos szükségállapot felborított. Ezért 4,209 milliárd EUR-s kiadásokkal és 0,726 milliárdos deficittel zárták az évet. Szintén a fent említett válság miatt az előre tervezett 5%-os gazdasági növekedés helyett csak 3,2% valósult meg.

Az import és az export tekintetében elmondhatjuk, hogy az import jóval gyorsabban növekszik, mint az export. 2003-ban 35%-kal növekedett az ország nemzetközi kereskedelmi deficitje.

Montenegró gazdasága

A költségvetése 451 millió EUR. Szerbiához képest mindenképpen, de nemzetközi viszonylatban is gyors piaci liberalizációba kezdtek. Ennek következménye a körülbelül 3%-os árnövekedés és a munkanélküliség 17%-os emelkedése. Másrészt, mintegy 16 ezer kis- és középvállalkozás működik az országban, amelyek 93%-a magántulajdonban van. Ezek 40 ezer főt foglalkoztatnak, és az állam bevételeinek 40%-át adják. Ez egy fejlődő országtól fantasztikus teljesítmény, és megfelel az Európai Unió elvárásainak is.

* A szerző a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem végzős hallgatója.

A látszatsikerek ellenére az ország gazdasága a stagnálás és hanyatlás felé halad. A nem megfelelően fejlődő gazdaságban az elégtelen tőkemozgások, a közvetlen külföldi beruházások alacsony szintje és az elavult termelési eszközök alacsonyan tartják az exportot, miközben az importfüggőség jelentős, főként a mezőgazdasági termékek, az üzemanyag és az elektromos áram terén. Az egyik fő bevételi forrás a turizmus, amit tovább kellene fejleszteni, de egyelőre ehhez sincs elég tőke. Az ország nagyban függ a külső segítségtől, mind gazdasági, mind pedig pénzügyi vonalon.

Koszovó gazdasága

Koszovó az UNMIK¹ irányítása alatt álló autonóm térség, költségvetése 2003-ban 516,9 millió EUR, míg 2004-ben 619,3 millió EUR² volt. Koszovó stabilizációjában nagyon jelentős szerepet játszik az Európai Unió CARDS programja, amely 270 millió EUR-t juttat a tartománynak a 2002 és 2006 közötti időszakban³. A térség fejlesztésében az Európai Unió játssza a főszerepet, így a jogi és a gazdasági reformok is az Európai Unió elvárásai szerint valósulnak meg. A fő problémát a társadalom minden rétegére kiterjedt szervezett bűnözés, a korrupció és a magas munkanélküliség okozza.

Koszovó fő iparága és fejlődési területe a bányászat. Jelentős tartalékai vannak, így bauxitból 13,2 milliárd tonna, grafitból és cinkből 31,5 millió tonna, nikkelből 20 millió tonna, lignitből 11,5 milliárd tonna. Kitermelésükhöz külföldi befektetésre lenne szükség, ami jelenleg még hiányzik.

A lakosság és az ipar számára komoly probléma az energiafüggőség, mivel jelenleg az összes energiafogyasztás 30%-át teszi ki az import, ráadásul a fogyasztóknak csak mintegy 20%-a volt képes rendszeresen fizetni a számláit 2003-ban.

A bankszektor gyorsan fejlődik, megjelentek a külföldi pénzintézetek. Viszont több jelentős vállalat szerb tulajdonban van, amit a szerbek nem adnak el, hogy így őrizzék meg befolyásukat a koszovói pénzügy piacon. Hatalmas a külső adósság, ami a Világbank adatai szerint körülbelül 1,5 milliárd USD.

Szerbia és Montenegró ipara⁴

Az országban a termelési kapacitás körülbelül 30%-át használják ki. Az ipari növekedés 2003-ban csak 1,7% volt, az előre jelzett 5% helyett. Szerbia és Montenegró iparának legjelentősebb elemei az ércbányászat, a kőbányászat, a feldolgozóipar, az elektromos- és kőolajipar, valamint az ásványvíz-előállító és -elosztó ipar.

Az ipari és a bányászati vállalatok foglalkoztatják a munkavállalók 52%-át. A bányászat különösen fontos, ugyanis a szénalapú erőművek biztosítják az ország energiaellátásának 65%-át. A réz és más értékes fémek bányászata is nyereséges ágazat, a külföldi befektetők ezen a területen a legaktívabbak. A legjelentősebb a bór, a cink, a gránit és a foszfátok bányászata. Az építőipar szintén a fejlett iparágak közé tartozik, 2000-ben mintegy 20%-kal bővült.

¹ UNMIK=United Nations Mission in Kosovo – az ENSZ koszovói missziója.

² <http://www.unmikonline.org/pub/focuskos/may04/focuskeco1.htm>, 2004.09.04.

³ http://www.europa.eu.int/comm/europeaid/projects/cards/foreword_en.htm; 2004.09.04.

⁴ <http://www.srbija.sr.gov.yu>; 2004.07.18.

Szerbia és Montenegró mezőgazdasága⁵

Szerbia és Montenegróban mintegy 4 867 000 hektár megművelhető földterület van, amelyek közül a vajdasági, a koszovói, a pomoravljei, a tammavai, a krusevaci és a leskovaci területek kedvezőek a gépesített mezőgazdasági termeléshez. Az éghajlat és az időjárás kedvez a mezőgazdasági termelésnek.

A közel 12 milliónyi lakosság 17,3%-a dolgozik a mezőgazdaságban, de a legújabb információk szerint számuk gyorsan növekszik. A mezőgazdaság struktúrája az alkalmazottak száma szerint a következő: 43% az állattartás; 42% a földművelés; 12% a gyümölcs és a bor; és 3% az egyéb termelési ágazatokban dolgozik.

Reformok és összegzés⁶

A privatizációs törvénnyel meghatározták a gazdasági reformok kereteit, amelyek várhatóan javítani fogják a makrogazdasági mutatókat, a külföldi tőkebefektetéseken keresztül új forrásokat fognak teremteni a gazdasági növekedés finanszírozásához. A reformok megvalósítása alatt és után az ország várhatóan könnyebben fog IMF- és Világbank-hiteleket kapni. A reformok célja, hogy csökkenhessen a külföldi adósság, valamint erőforrásokat és energiát biztosítsanak Szerbia és Montenegró iparának fellendüléséhez, illetve a gazdasági körülmények javulásához.

Az ipar igen rossz állapotban van, gyártósorai, termékei jelentős része elavult, nehezen tudnak piacokat találni. Az ország az elmúlt 13 évben – amikor Európa és a világ gazdasági élete átrendeződött – részben zárt volt, saját belső problémáival volt elfoglalva, illetve embargót léptettek életbe velük szemben. Ezen okok, illetve a régi bipoláris struktúra átalakulása miatt elvesztette régi piacait és nem tudott magának újakat találni.

Jelentős probléma a tőkehiány. A külföldi befektetések fellendülésével valószínűleg rohamos fejlődés fog beindulni, ugyanis az ország munkaerő-tartaléka jelentős (kb. 25%-os a munkanélküliség). Így a termelés újraindulásával és a foglalkoztatás nagyarányú növelésével mind a gazdasági, mind pedig a szociális helyzet javulni fog.

A jelenlegi vezetés erőfeszítéseket tesz a külföldi tőke becsalogatására, ehhez a nemzetközi közvélemény politikai elvárásait is teljesíteniük kell, illetve gazdasági lehetőségeket kell biztosítaniuk. A befektetési lehetőségek adottak a privatizációs folyamatokon keresztül, bár a szerb kormány a nemzeti érdekek védelmében igyekszik körültekintően eljárni. Egyes nagyvállalatok esetében meghatározza az állami tulajdon szükséges minimumát, ami nem feltétlenül kedvez a befektetőknek.

Mindezek ellenére mindegyik fél érdeke, hogy a privatizációt megvalósítsák. A privatizáció sikere még kérdéses, de Szerbia és Montenegró számára előny, hogy felhasználhatják a kelet-közép-európai tapasztalatokat, ugyanakkor hátrány számára, hogy túl sok tekintetben függ a nyugati országoktól, így azok könnyen tudnak rá nyomást gyakorolni (az euro-atlanti integráció, az IMF- és a Világbank-hitelek szükségessége stb.).

⁵ <http://www.srbija.sr.gov.yu>; 2004.07.18.

⁶ <http://www.srbija.sr.gov.yu>; 2004.07.18.

Összefoglalva: Megállapíthatjuk, hogy alapjaiban egy gyenge teljesítményű, lemaradt gazdasággal rendelkező országról van szó, ahol a politikai instabilitás még kiszámíthatatlanabbá teszi a gazdasági teljesítményt és a növekedést. A politikai stabilitástól függenek a külföldi tőkebefektetések, kölcsönök és a nemzetközi segélyek. Az országban jelentős befektetési lehetőségek vannak, amely iránt főként az európai nagytőke érdeklődik, de az áttérés csak néhány év politikai stabilitás, a radikális politikusok visszaszorítása és a szomszédos országokkal való kétoldalú kapcsolatok teljes rendezése után várható. Tehát napjainkban a viszonylag bizonytalan politikai helyzet a gazdasági fejlődés legfőbb gátja.

A VÉDELMI KIADÁSOKAT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK

Szerbia és Montenegró haderejének általános adatai⁷

A haderő teljes aktív létszáma:	74 200 fő, abból 39 600 fő sorállományú katona.
A tartalékosok létszáma:	280 000 fő, amelyből 250 000 fő a szárazföldi csapatokhoz, 10 000 fő a haditengerészethez és 20 000 fő a légierőhöz tartozik.
A szárazföldi haderő létszáma:	62 400 fő, abból 25 000 fő a sorállomány.
A haditengerészet létszáma:	3800 fő.
A légierő létszáma:	8000 fő.
Félkatonai erők az országban:	A szerbiai belügyminisztérium alá tartozik egy 35 000 fős belügyi fegyveres erő, valamint egy 4100 fős különleges rendőri erő; a montenegrói belügyminisztérium belbiztonsági erői kb. 6000 főt tesznek ki.

A védelmi kiadások

Több forrást átvizsgálva igyekeztem összegyűjteni, hogy az elmúlt években miként alakultak a védelmi kiadások Jugoszláviában, illetve Szerbia és Montenegróban. A nyílt forrásokat átvizsgálva megállapítottam, hogy nem lehet kielégítő adatokat találni a védelmi kiadásokat illetően, sem az 1990-es évekre, de még 2000 után sem.

Az alábbi adatok azonban elfogadott, illetve hivatalos forrásokból származnak, ezért mérvadók lehetnek.

Szerbia és Montenegró Fegyveres Erőinek hivatalos weboldala (http://www.vj.yu/english/en_odredbe/budzet.htm) szerint a védelmi költségvetés a 2001-es szövetségi költségvetési törvény alapján 32 milliárd 130 millió Dinár, ami a becsült GDP 6,12%-a. A weboldal szerint a jelenlegi szerbiai és montenegrói gazdasági lehetőségek és a társadalmi kiadások finanszírozása miatt nem hoztak létre alapot a fejlesztésekre. Egy ilyen alap működése csak világos átszervezési és modernizációs program felállítása után kezdődhetne meg.

⁷ SIPRI Yearbook 2002, Stockholm, 2003.

A *Globalsecurity.org* weboldal⁸ adataiból összefoglaló táblázat készíthető. A táblázat becslült adatok és a nemzeti valutából számított értékek alapján készült.

	Katonai kiadások	Katonai erő	GNP	Lakosság	KK/KE	KK/GNP	Egy főre jutó KK
	KK	KE	GNP				
	millió USD (1999)	ezer fő	millió USD (1999)	millió fő	1999-es USD	%	1999-es USD
1992	NA	137(B)	15400(B)	9,9(B)	NA	NA	NA
1993	NA	100(B)	NA	10,1(B)	NA	NA	NA
1994	NA	130(B)	NA	10,2(B)	NA	NA	NA
1995	1070(B)	130(B)	22000(B)	10,4(B)	8200(B)	4,9	102
1996	NA	105(B)	NA	10,6(B)	NA	NA	NA
1997	1230(B)	115(B)	24900(B)	10,5(B)	10700(B)	4,9	117
1998	1280(B)	105(B)	25800(B)	10,1(B)	12200(B)	5	126
1999	1030(B)	105(B)	20600(B)	10(B)	9780(B)	5	103

Jelölések: NA – nem hozzáférhető;
(B) – becslült értékek részleges vagy nem biztos adatokból.

A *SIPRI Year Book 2002* adatai szerint a védelmi kiadások helyi valutában, 2000-es USD-árfolyamon, valamint a GDP százalékában az alábbiak szerint változtak:

Védelmi kiadások	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Millió Dinár	3950	5406	6441	8600	21 292	33 060	40 574	NA
Millió USD	507	585	537	504	710	583	601	NA
GDP %-a	NA	(4,8)	4,4	4,5	5,9	4,9	4,5	NA

A hivatalos hagyományos fegyverimporttal kapcsolatban a SIPRI csak 1997-re közöl adatot, 8 millió USD-t.

© SIPRI 2004

Jelölések: () – becslés;
NA – nem hozzáférhető.

A *Janes Sentinel Balkans 2003* szerint 2000 júliusában újabb adókat vezettek be, hogy növelhessék a védelmi költségvetést, állítólag azért, hogy korszerű, bonyolult rendszereket szerezhessenek be. Az átdolgozott költségvetés 22 milliárd 522 millió Dinár volt, ami 450 millió USD-nek felel meg és a GDP 7,4%-át tette ki. Ennek az összegnek körülbelül a 2/3-a fedezte az általános fenntartási és személyügyi költségeket.

⁸ <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/2003/wmeat9900/19476.xls>; 2004.07.21.

A 2001-es költségvetés már 32 milliárd 130 millió Dinár volt (480 millió USD), a tervezett GDP 6,12%-a.

A kiadvány szerint a védelmi kiadások az alábbiak szerint alakultak:

Védelmi költségek	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Millió USD	NA	1500	1500	590	NA	720

Jelölés: NA – nem hozzáférhető.

A 2005. évi költségvetési törvény alapján – amelyet 2004 novemberében fogadtak el –, a legfrissebb védelmi költségvetés az alábbiak szerint alakul.

Az állam várható összes bevételét 396 milliárd 99 millió Dinárra tervezik, s ezen kívül már most 20 milliárd 493 millió Dináros államháztartási hiánnyal (a nettó bevételek 5,17%-ával) számolnak. A tervezett védelmi kiadások teljes összege 46 milliárd 576 millió Dinár lesz, ami a nettó bevételek 11,75%-a.

A védelmi kiadások tételeit a következő táblázat tartalmazza (az adatok millió Dinárban értendők):

Tétel	Költségvetésből	Egyéb forrásokból	Összesen
Fizetések	13 519,385	138,826	13 658,211
Szociális juttatások	4 726,881	9,178	4 736,059
Természetbeni juttatások	152,106	0,404	152,510
Kompenzációk	1 099,286	50,000	1 149,286
Jutalmak és speciális kifizetések	13,769	5,000	18,769
Folyó költségek	1 853,130	51,162	1 904,292
Utazási költségek	930,850	17,740	948,590
Szerződéses szolgálat	291,740	18,750	310,490
Különleges szolgálatok	79,859	9,727	89,586
Aktuális fenntartások és javítások	1 095,750	77,340	1 173,090
Logisztika	3 141,950	246,508	3 388,458
Kölcsönzési díjak	338,517		338,517
Kötelező társadalombiztosítási kiadások	10 570,497		10 570,497
A személyi kiadások támogatása a központi költségvetésből	483,080	0,024	483,104
Adók, kötelező díjak, amelyeket a költségvetési szervek egymásnak fizetnek meg	7,437	0,300	7,737
Az egységek által okozott károk helyreállítása	1 894,220	0,500	1 894,720
Épületek és infrastruktúra	1 067,520	2 096,806	3 164,326
Eszközök és felszerelések	1 909,330	639,973	2,549,303
Stratégiai tartalék	38,320	0,150	38,470
Működésre szánt költségek összesen	43 213,627	3 362,388	46 576,015

A táblázatból kitűnik, hogy bérköltségekre és szociális juttatásokra a költségvetés több mint 40%-t tervezik felhasználni.

A kötelező társadalombiztosítási kiadások azért nem terhelik a személyi kiadásokat, mert a 2005–2006-ra elfogadott pénzügypolitikai koncepció alapján ennek megfizetése alól a haderőt mentesítették.⁹ A katonai nyugdíjak költségei sem a védelmi minisztériumot terhelik.

Ugyanebben a dokumentumban határozzák meg, hogy a 2004–2006 időszakban a GDP hány százalékát kívánják egyes területekre fordítani. A következő táblázatban néhány példát gyűjtöttem össze:

	2004	2005	2006
Védelem	3,3	2,9	2,5
Belbiztonság	2,2	2,2	2,2
Környezetvédelem	0,1	0,2	0,2
Lakás és közmű építése	2,4	2,4	2,4
Egészségügy, egészségvédelem	5,1	5,2	5,2
Oktatás	3,7	3,8	4,0

PhD Radiša Đorđević a „Reform of the Defence System, Budget for 2004 and Financing Reform” című¹⁰, a belgrádi Civil–Katonai Kapcsolatok Központja által megjelentetett tanulmánya szerint a 2004-es pénzügyi évre tervezett költségvetés a GDP 3,3%-át kívánja védelmi kiadásokra fordítani, míg 2005-ben a 2,9%-át és 2006-ban a 2,5%-át. Ha a GDP tervezett értékeiből (2004-ben 1328,7 milliárd; 2005-ben 1494,3 milliárd és 2006-ben 1636,4 milliárd Dinár) indulunk ki, akkor – 2004. januári átváltási áron számolva, amikor 1 EUR = 68,8631 Dinár – az említett évek védelmi költségvetéseire a következő számokat kapjuk:

2004-ben 43,8 milliárd Dinár, illetve 636 millió EUR;

2005-ben 43,3 milliárd Dinár, illetve 629 millió EUR;

2006-ban 40,9 milliárd Dinár, illetve 594 millió EUR.

A GDP vártnál lassúbb növekedése miatt azonban a 2004-re tervezett védelmi kiadásokat 42,1 milliárd Dinárra csökkentették, vagyis a GDP 3,3%-a helyett csak 3,17% volt tervezhető védelmi kiadásokra.

A fent említett költségvetési számoknál figyelembe kell venni, hogy azok nagyrészt csak kalkulációk, és mindössze a költségvetés alakulásának tendenciáját mutatják. Szerbiában és Montenegróban jelenleg még túl sok a pénzügyi kockázati tényező, a költségvetés nagyban függ a politikai stabilitástól, a privatizáció és más programok sikerességétől, illetve a nemzetközi helyzet alakulásától. Láthattuk, hogy 2003-ban is a politikai instabilitás miatt a tervezett 5% helyett csak 3,2% lett a GDP növekedése. Ezért számolni lehet az elkövetkezendő évek hullámzó teljesítményeivel, az átalakítás elhúzódásával, esetleg a jelenlegi elképzelésektől történő eltéréssel.

⁹ www.seerecon.org/serbiamontenegro/documents/reforms_statement_serbia/annex3-budget_memorandum.pdf; 2004.12.27.

¹⁰ <http://ccmr-bg.org/analyze/rec/word39print.htm>; 2004.07.19.

Ebből a bizonytalanságból és a nemzetközi nyomásból következően a haderőnél folyamatosan csökkenő költségvetéssel számolnak és – ezért is – folyamatosan csökkentik a létszámot. Szerbia és Montenegró haderejének létszáma – az új követelményeknek történő megfelelés jegyében – a jelenlegi körülbelül 75 ezer fős állományról egyes elképzelések szerint mintegy 50 ezer főre fogják csökkenteni.

A védelmi kiadások és a haderő csökkentése kétféle hatást gyakorol az országra. Az első hatás – ami talán a súlyosabb –, hogy a létszámleépítéssel nagy tömegben újabb munkanélküliek keletkeznek. Ezek a speciális képzettségű emberek nehezen tudnak elhelyezkedni, és ez társadalmi feszültséget gerjeszthet. Másik oldalról pedig az ipar esik el jelentős megrendelésektől. Ez itt érzékeny téma, mivel felbomlása előtt Jugoszlávia nagyon jelentős hadiiparral rendelkezett. A polgárháború alatt is nagy megrendeléseket kapott, viszont a NATO-bombázások szinte teljesen megsemmisítették a gyártókapacitását. Ugyanakkor nem lehet elfelejteni, hogy „a fegyvergyártás kultúrája” ezzel nem semmisült meg, kritikus helyzetben az újra aktivizálható.

A jelenlegi vezetés a haderő leépítése mellett kötelezte el magát. Ez fontos a térség békéjéhez, azonban nem kizárható az a forgatókönyv sem, hogy szélsőséges politikai erők a nemzeti érzés felpörgetésével ezt a folyamatot megállítsák, esetleg visszafordítsák. A haderő leépítése megállhat az etnikai feszültségek és a szomszédos országokkal való kapcsolat élesedése esetén is.

A védelmi kiadások egy másik érdekes arányszáma, mikor azt vizsgáljuk, mennyi pénz jut egy katonára éves szinten. Egy számítás szerint¹¹: ha Szerbia és Montenegró haderejét 60 ezer főre csökkentenék, akkor 8435 EUR jutna évente minden katonára. Ebben az esetben előállhatna az a helyzet, hogy ezen mutató alapján „gazdagabbak” lennének a török és a román haderő tagjainál. Amennyiben elérik a tervezett 50 ezer fős szintet – azaz a lakosság 0,47%-a fog a haderőben szolgálni vagy dolgozni –, akkor 10 122 EUR fog jutni évente egy katonára. Ezzel már megelőznék a horvát haderőt is.

Ez a kalkuláció könnyen a számokkal történő játéknak tűnhet, azonban érdemes figyelni rá és felhasználni összehasonlítási alapnak. Politikai feszültség esetén ugyanis ez a képesség aktivizálható, az egy katonára jutó költség nagysága pedig már a felszerelést és annak minőségét is jelzi. Ugyanakkor ezek a mutatószámok nem megbízhatóak, és az sem prognosztizálható, hogy mikor érik el az említett létszámot és akkor mekkora lesz az ország védelmi költségvetése. Ezek a számok azért sem mérvadóak egy átalakulóban lévő haderőnél, mert nem lehet tudni, hogy a fenntartási, működési költségek a költségvetés mekkora részét teszik ki. Nem sokat jelent a katonák számára, hogy mekkora a költségvetés rájuk eső része, ha közben alulfizettek. Szerbia és Montenegróban a tábormokok havi átlagkeresete 2004-ben 542 EUR, a tisztéké 368 EUR, a tiszthelyetteseké 251 EUR, míg a szerződéses katonáké mindössze 187 EUR volt.

¹¹ <http://ccmr-bg.org/analize/rec/word39print.htm>; 2004.09.02.

A védelmi költségek megosztása

Szerbia és Montenegró között viták vannak a védelmi költségekhez történő hozzájárulásról. 2002-es adatok szerint a hadsereg még mintegy 66 millió dollárnyi hozzájárulást kapott a montenegrói költségvetésből, 2003-ban azonban már csak Szerbia fizette a haderőt, még a Montenegróban állomásozókat is. Az általános költségek megosztása is állandó vita tárgya. Montenegróban a lakossághoz viszonyítva több katona szolgál, mint Szerbiában, így a mostani 6500-ról 3000 főre szeretnék csökkenteni a létszámot. Igor Loki, Montenegró pénzügyminisztere kijelentette, hogy Montenegró csak 3000 katonát képes eltartani.¹²

A haditengerészet finanszírozása is állandó viták tárgya. Azt jelenleg Montenegró tartja fenn, mert a szerbek – mivel nekik nincs tengeri kijáratuk – nem hajlandók komolyabb összegeket rááldozni. Montenegró állítása szerint neki nincs szüksége haditengerészeti erőkre, mert a rendőrsége képes ellenőrizni a parti vizeket.¹³ Ebben a helyzetben a haditengerészet egyre kilátástalanabb helyzetbe kerül, és emiatt nem feladatainak ellátása, hanem a túlélés a fő célja.

A költségvetés felhasználásának megoszlása Szerbia és Montenegró haderejében

A közvetlen védelmi kiadások nagysága mellett fontos tényező annak megoszlása, hogy következtetéseket vonhassunk le egy haderő állapotáról. Általában három csoportra szokták osztani: személyi juttatásokra; működési és fenntartási költségekre; valamint egyéb költségekre (K+F, tartalékok stb.).

A védelmi költségvetés felhasználása 2003-ban¹⁴ a következőképpen történt:

- illetményekre és a személyi állomány egyéb költségeire – 21 107 152 000 Dinár (50,1%);
- eszközökre és a szolgáltatásokra, amelyek szükségesek a működéshez és a fenntartáshoz, beleértve az ingatlanokét is – 17 367 475 000 Dinár (41,2%);
- beszerzésre és a tartalékokra – 3 660 246 000 Dinár (8,7%).

A költségvetés felhasználásában hasonló tendencia volt megfigyelhető az 1997 és 2003 közötti periódusban is, amikor a három csoport átlagos részesedése 48,5%, 42,3% és 9,2% volt¹⁵. Láthatjuk, hogy a költségvetés felhasználásának rendszerében nem következett be változás, megmaradt ez a „túlélési típusú” költségvetési szerkezet. Ez a típusú eloszlás nem jó sem a személyi állománynak, sem a technikai beszerzéseknek és a reformoknak, mert gátolja a fejlődést; a szervezetben pedig funkcionális zavarok alakulnak ki, mert a valós feladataira nincs pénz, és egyre kevésbé tudja ellátni rendeltetészerű feladatait.

¹² <http://ccmr-bg.org/vesti/frommedia/media0087print.htm>; 2004.07.18.

¹³ <http://ccmr-bg.org/analize/rec/word22print.htm>; 2004.07.18.

¹⁴ PhD Radiša Đorđević; REFORM OF THE DEFENCE SYSTEM, BUDGET FOR 2004 AND FINANCING REFORM. Centre for Civil-Military Relations Belgrade, 2003.

¹⁵ PhD Radiša Đorđević; REFORM OF THE DEFENCE SYSTEM, BUDGET FOR 2004 AND FINANCING REFORM. Centre for Civil-Military Relations Belgrade, 2003.

Összehasonlításul: Az elmúlt években a NATO-tagállamok, illetve a fejlett nem NATO-országok védelmi költségvetéseinek felhasználása a következők szerint alakult:

- a személyi állomány illetményére és egyéb költségeire 40-50%;
- fenntartásra, felújításra, infrastruktúra fejlesztésére 25-35%;
- beszerzésre 25%.

Láthatjuk, hogy Szerbia és Montenegró költségvetése még nagyon messze van ezektől az arányoktól.

A védelmi költségvetés tervezése és felhasználása terén szükséges reformok

A reálfolyamatokat vizsgálva megállapítható, hogy a néhány éve kezdődött és most is tartó védelmi reformnak gazdasági és pénzügyi téren is vannak még feladatai. Mindent meghatároz és befolyásol a reformokhoz szükséges többletforrások hiánya.¹⁶ Egy különleges pénzalap létrehozása elengedhetetlen a védelmi reform finanszírozására. Ez az alap egy nyilvános intézményként működhetne, és a nyilvánosság lenne a biztosítéka az átláthatóságnak, ezáltal magának a védelmi reformnak is. Ez a megoldás a vezérkar feletti civil kontroll egyik eszköze is lehetne. Az alapba a különböző forrásokat és támogatásokat gyűjthetnék össze, például a felesleges fegyverek leszerelésére, világbanki támogatások a személyi leépítésekre, átképzésekre stb. Ezenkívül más intézkedéseket és átalakításokat is végre kellene hajtani egy költségtakarékosabb haderő érdekében, például Szerbia és Montenegró átvehetné azokat a más országokban már bevált módszereket, amelyek költséghatékonyabbá tehetnek egy haderőt.

Ilyen módszerek lehetnek:

- az olyan kiszolgáló tevékenységek, szolgáltatások megszüntetése a haderőben, amelyek nem közvetlen harci támogatást nyújtanak, amelyeket civil vállalkozások is el tudnak végezni;
- a „háborús haderő” leszerelése, kevesebb ember fegyverben tartása, új tartalékos rendszer kialakítása;
- a haderőnek csökkentenie kell azokat a fenntartási, kommunális és egyéb költségeket, amelyeket azokért a területekért és eszközökért fizet, melyeket hamarosan el fog adni, vagy ki fog vonni a rendszerből;
- be kell vezetni a nemzetközi normáknak megfelelő, tervező, programozó költségvetési rendszert, amely egyértelműen meghatározza és kijelöli a hosszú- és középtávú, illetve az éves prioritásokat, valamint a Védelmi és Katonai Stratégia, továbbá folyamatos védelmi elemzések alapján és a források figyelembevételével határoz meg reális célokat;
- a védelmi minisztérium pénzügyi részlegének biztosítani kell a szükséges személyi erőforrásokat és jogi keretet, hogy minél hatékonyabban végezhesse munkáját.

¹⁶ A költségvetés jelentős részét a fenntartási költségek emésztik fel, így az átszervezésekkel, leépítésekkel járó pluszköltségek fedezésére nincs mód.

KÖVETKEZTETÉSEK

A fenti adatokból látható, hogy Szerbia és Montenegró védelmi költségvetési adatait a különböző források jelentősen eltérően értékelik. Ennek okai lehetnek, hogy a különböző források más-más ráfordításokat számítanak a védelmi kiadások közé, valamint az, hogy a szerb–montenegrói védelmi kérdésekkel kapcsolatos adatok nem hozzáférhetőek olyan mértékben, ahogyan azt a nyugat-európai országoknál megszokhattuk, így többségében csak számított adatokkal dolgozhatunk.

Az adatokkal kapcsolatos helyzet érthető az elmúlt évek biztonsági helyzetében, ám a katonai számadatok hozzáférhetősége alapvető elvárás az euro-atlanti integrációhoz kapcsolódó országokkal szemben. Mindent egybevéve: nem találni átfogó és teljesen megbízható adatokat, statisztikákat a védelmi költségvetésről és kiadásokról, azok megoszlásáról nyílt források felhasználásával.

A nem katonai – gazdasági, ipari, pénzügyi – adatok már szélesebb körben hozzáférhetőek. Ott is találni eltéréseket a különböző források között, de azok kisebb mértékűek. Az adatok elemzésekor figyelmet kell fordítani arra, hogy számtalan esetben olyan forrás található, amely csak Szerbia gazdasági adataival számol, de úgy tüntetik fel, mintha a nemzeti, vagyis a mi felfogásunkban az egész országra (Szerbia és Montenegróra) érvényes adatokat tartalmazna.

A gazdasági adatok hozzáférhetősége már létfontosságú az ország számára, hogy fel tudják kelteni a külföldiek érdeklődését a befektetési lehetőségek iránt. A további fejlődés egyik meghatározó szegmense a közvetlen külföldi tőkeberuházás, amelyre az országnak nagy szüksége lenne. Ennek hiánya szinte teljesen meggátolhatja, illetve lelassíthatja az ipari, a hadiipari, a mezőgazdasági termelés felfuttatását. Ezért különböző nemzetgazdaságok, nemzetközi és nemzeti szervezetek, mint például a Szerbiai Fejlesztési Intézet weboldalán is széleskörű adatokat és értékeléseket találhatunk az ország gazdasági teljesítményéről, infrastruktúrájáról.

A vizsgált adatok, valamint a gazdasági és politikai helyzet figyelembevételével a következő megállapítások vonhatók le:

- **Szerbia és Montenegró haderejének összlétszáma** jelenleg 70-80 ezer fő között lehet, ám pontosan nehéz meghatározni, mivel átszervezés-leépítés folyamatában van. A statisztikákban nincs konkrétan szétválasztva a különböző fegyveres szervek személyi állománya, például a határőrségről nem sikerül adatokat találni, csak annyit, hogy a szárazföldi haderő része.
- **A személyi állomány összetétele aránytalan**, sok a magas rangú tiszt, illetve a polgári személy a hadseregben. A reformok során jelentős leépítésekre, illetve a személyi állomány átstrukturálására lehet számítani.
- **A védelmi kiadások 600 millió USD körül lehetnek**, ami a GDP 4,5-5%-át teszi ki. A fejlett országok esetében a GDP-hez viszonyítva ez egy igen magas arányt jelent, ám ez érthető egy olyan ország esetében, amely az elmúlt 13 évben több háborút is vívott és állandó feszültségben élt. A konfliktusok idején felduzzasztott haderő leépítése csak lassan valósulhat meg, mind szociális, mind anyagi okok miatt. A reformok haladnak, de a haderő általános pénzhiánnyal küzd.

- Amennyiben a jelenlegi biztonságpolitikai helyzet nem változik, akkor **a védelmi kiadások** mind a GDP arányában, mind pedig reálértékben **csökkenni fognak**.
- **Számos szociális, gazdasági problémával néz szembe az ország**, amelyek békés viszonyok között nagyobb prioritást élveznek, mint a katonai fejlesztések. A szinten tartásra, a hadrafoghatóság garantálására bizonyára mindig elegendő pénzüsszeget fognak áldozni. A védelmi költségvetések mérséklése a régióban hasznos, mert az erő alkalmazása helyett a tárgyalóasztalhoz tereli a feleket, illetve előnyös hazánk katonai biztonsága szempontjából is.
- **A biztosított költségvetési összeg jelentős részét a fenntartási és személyügyi kiadások viszik el**, fejlesztésekre csak minimális mértékben jut pénz. Valószínűleg addig nem is terveznek komolyabb beszerzést, amíg nem jelölik ki világosan a haderő-átalakítás céljait.
- **A nemzeti hadiipari képességek jelentősek voltak**, az ország önellátásra rendezkedett be, azonban a NATO-bombázások idején a gyártó kapacitást szinte teljesen, míg a kutatóközpontok jelentős részét elvesztették, de a termelési tapasztalat, a mérnöki ismeretek adottak a termelés fellendítéséhez. **A gazdaság nagy vesztesége a hadiipar tönkretétele**, ugyanis a háború előtt évi 2,5 milliárd USD bevétel is származott a haditechnikai eladásokból. Jelenleg nincs esély a régi piacok visszaszerzésére, ugyanis a termelés beindításán túl a fő vevők (Irak, Líbia, Kuvait) már amerikai, illetve nyugat-európai befolyás alatt állnak. **A hadiipar újraindításához is tőkére lenne szükség**, illetve nyugati segítségre a piacra jutáshoz. Néhány hadiipari vállalat az új helyzethez igazodva folytatja fejlesztéseit, így készítenek például NATO-szabványú kézfegyvereket és lőszerket is.
- **A védelmi reformok megvalósulásával Szerbia és Montenegró az új típusú kihívásokra reagálni képes, nagy harci tapasztalattal rendelkező haderővel rendelkezhethet**, amelynek szárazföldi haderőneve a gerilla hadviselésben szerzett harci tapasztalatai révén értékes tagjává válhat a nemzetközi közösség védelmi képességének is.
- **A középtávú tervek alapján az ország gazdasági fejlődése terén egyenletes**, éves 5%-os GDP-növekedéssel számolhatunk, amely külföldi segítséggel kivitelezhető, de ehhez politika stabilitás szükséges. 2003-ban, a miniszterelnök meggyilkolása után kialakult belső válság miatt a költségvetés jelentősen felborult, és a tervezett 5%-os növekedés 3,2%-ra mérséklődött. A tervezett gazdasági növekedés megvalósulása, a külpolitika és a gazdaságpolitika sikeressége esetén a külföldi tőke beáramlásával Szerbia és Montenegró a nyugati típusú fejlődés útján haladhat. **Jelenleg az ország átmeneti időszakban van**, a politikai instabilitás, vagy egy újabb konfliktus bármikor megszakíthatja a pozitív fejlődési folyamatot.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- http://www.vj.yu/english/en_odredbe/budzet.htm; 2004.07.
- <http://ccmr-bg.org/analize/rec/word39print.htm>; 2004.07.
- <http://devdata.worldbank.org/external/CPProfile.asp?SelectedCountry=YUG&CODE=YUG&CNAME=Serbia+and+Montenegro&PTYPE=CP>; 2004.07.
- <http://Inweb18.worldbank.org/ECA/eca.nsf/ExtECADocbyUnid/DB0AFCE0A8D98A3885256D5D00689CC5?Opendocument>; 2004.07.18.
- <http://www.mfa.gov.yu>; 2004.07.20.
- <http://www.siepa.sr.gov.yu/English/economy.htm>; 2004.07.19.
- <http://www.srbija.sr.gov.yu/pages/article.php?id=67>; 2004.07.20.
- PhD. Radiša Đorđević; REFORM OF THE DEFENCE SYSTEM, BUDGET FOR 2004 AND FINANCING REFORM. Centre for Civil–Military Relations Belgrade, 2003.
- <http://ccmr-bg.org/vesti/frommedia/media0087print.htm>; 2004.07.18.
- <http://ccmr-bg.org/analize/rec/word22print.htm>; 2004.07.18.
- http://www.europa.eu.int/comm/europeaid/projects/cards/foreword_en.htm; 2004.09.04.
- <http://www.unmikonline.org/pub/focuskos/may04/focuskeco1.htm>; 2004.09.04.
- <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/2003/wmeat9900/19476.xls>; 2004.07.21.
- SIPRI Year Book 2002. Stockholm, 2003.
- Janes Sentinel Balkans 2003.
- NATO Colloquium 2001: Economic developments and reforms in cooperation partner countries. Bucharest, 2001.
- http://www.europa.eu.int/comm/europeaid/projects/cards/foreword_en.htm; 2004.09.04.
- www.seerecon.org/serbiamontenegro/documents/reforms_statement_serbia/annex3-budget_memorandum.pdf; 2004.12.27.
- http://www.yusurvey.co.yu/topstories/ts_view.php?id=52&type=1; 2004.12.27.

AZ OROSZ HADIIPARI KOMPLEXUM REFORMJA

A hidegháború időszakában a szovjet politikai vezetés a hadiipart olyan húzóágazatnak tekintette, amely az ország és a Szovjetunióhoz kapcsolódó politikai–gazdasági–katonai szövetségi rendszer biztonságát, stratégiai politikai érdekeinek érvényesítéséhez és védelméhez szükséges haditechnikai eszközök, fegyverzetek gyártásán túlmenően a szovjet népgazdaság technológiai versenyképességét, valamint a lakosság korszerű fogyasztási cikkekkel való ellátását is hivatott volt biztosítani. A szovjet hadiipari komplexum (HIK) finanszírozására a szovjet politikai elit mindig megkülönböztetett figyelmet fordított, miközben a néptömegek növekvő fogyasztási igényeit az imperializmussal folytatott gazdasági és fegyverkezési versenyre, a harmadik világban szabadságukért küzdő népekkel vállalt szolidaritásra és támogatásukra hivatkozva próbálta visszafogni, s ennek következtében hatalmas szakadék keletkezett a hadiipar és polgári rendeltetésű ipari ágazatok között.

A Szovjetunió szétesését követően a HIK gazdasági kapcsolatrendszere deformálódott, szétzilálódott, a termelési együttműködés az immáron különböző országokhoz (Ukrajna, Fehéroroszország stb.) tartozó hadiipari vállalatok között részben vagy teljesen megszakadt. Oroszországban, a hadiipari szférában foglalkoztatottak létszáma drámai módon lecsökkent (kb. 2 millió fővel), az állami katonai célú megrendelések száma és volumene jelentősen visszaesett.

Vlagyimir Putyin elnök hatalomra kerülésével már 2000 januárjában az Orosz Biztonsági Tanács ülésén tartott beszédében, értékelésében ismét a HIK fejlesztésére helyezte a hangsúlyt, miszerint a hadiipar (új megfogalmazásban: védelmi ipar) fejlődése képes lesz dinamizálni a polgári iparágazatokat is, az orosz vállalatokat így a világpiacon is versenyképes, korszerű termékek előállítására ösztönözheti. A fegyveres erők főparancsnokaként is funkcionáló Putyin elnök a HIK fejlesztését az orosz gazdaság abszolút prioritásaként jelölte meg, melynek fejlett technológiájára támaszkodva (sic!) „*Oroszország valamennyi problémáját*” sikerrel oldhatná meg.

A katonai technológia polgári szférába történő transzferje a világ számos fejlett országában sikerrel működik, Oroszország azonban sajátos történelmi–gazdasági fejlődése miatt csak óriási beruházások, befektetések segítségével zárkóztathatná fel polgári, vagy kettős rendeltetésű iparágait – állapította meg idejekorán több orosz és külföldi szakértő. A nosztalgikus és idealizált elnöki elképzelés az orosz HIK, mint húzóágazat felfuttatásáról viszonylag rövid idő alatt eltűnt az újkori orosz történelem színpadáról. Maradt viszont a hatalmas feladat, hogy a megmaradt prosperáló, vagy még vegetáló védelmi ipari vállalatokat hatékonyságuk növelése érdekében gyorsított ütemben át kell alakítani, s ahol lehet, ösztönözni kell privatizálásukat.

* A szerző a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem doktorandusz hallgatója.

A tulajdonosi viszonyok változása a hadiipari komplexumban

Az orosz állami vezetés a 2001 és 2003 közötti időszakban kidolgozott belső használatú – bizonyos elemeinek tudatos kiszivároztatása utáni – koncepciója szerint a piaccgazdasági viszonyai között Oroszországban három tulajdonosi forma képzelhető el a HIK vonatkozásában:

- magántulajdonú;
- részben privatizált;
- állami.

1. táblázat

A tulajdonosi viszonyok 2001. októberi kiindulási helyzete¹

Tulajdonosi forma	Vállalatok száma	Részaránya (%)
Állami	701	43
Privatizálható	266	
Nem privatizálható	435	
Részvénytársaságok, állami tulajdonosi résszel	470	28
aranypakettel (>75%)	265	
kontrollpakettel (>50%)	99	
blokkolópakettel (>25%)	89	
25%-nál kisebb pakettel	17	
Magán részvénytársaságok	460	29
Összesen:	1631	100

Az orosz hadiipar (védelmi ipar) talpraállítását célzó magántőke bevonására az elnöki adminisztráció javaslatára Putyin elnök áldását adta, elismerve, hogy ezen, a nemzetbiztonság szempontjából kényes területen sem szükséges az állam irányító szerepének minden áron való megőrzése, sőt az ágazat hatékonysági mutatóinak (például profit, fajlagos kutatási költségek) növelése érdekében olyan vállalatoknál is nyitni kell, ahol ez eddig tabunak számított. Az államnak tehát fontos a meghirdetett privatizáció folytatása, mert a végrehajtó hatalomnak így is elegendő adminisztratív eszköze (export-engedélyezés, kutató-fejlesztő tevékenység szankcionálása, technológiai korlátozás stb.) marad befolyásának, érdekeinek érvényesítésére.

Az elnök által kirobbantott Jukosz-ügy kapcsán azonban mind a hazai, mind pedig a külföldi befektetők immáron óvatosságot tanúsítanak, s aggályaikban csak megerősítik őket a független elemzők értékeléseire alapuló hírek, miszerint a védelmi iparban befektetett pénzeszközök, vagy a privatizáció során már megszerzett tulajdonosi hányad kb. 1/3-a az orosz szervezett bűnözéshez kapcsolódik.

¹ Ruszlan Puhov: Az orosz védelmi ipar: Itt a vége? Tanulmány, 2003. március.

A tulajdonosi viszonyok változása a hadiiparban 2001–2002-ben²

Tulajdonosi forma	Vállalatok 2001-ben		Vállalatok 2002-ben	
	száma	részaránya%	száma	részaránya%
Állami	667	41,6	618	39,8
Részvénytársaságok állami tulajdonosi résszel	459	30,9	477	30,7
Magán részvénytársaság	486	30,3	458	31,2
Összesen:	1602	100,0	1553	100,0

A hadiipar tulajdonosi viszonyaiban a pénzért és a befolyásért folytatott harc (valódi alvilági leszámolások) az állam, a magánvállalkozók és a szervezett bűnözés között azt eredményezte, hogy Ilja Klebanov miniszterelnök-helyettest – aki a kormányon belül felügyelte a védelmi iparágazatot – felmentették beosztásából, majd a 2004. évi elnökválasztást követően Putyin elnök az adminisztratív reform keretében elrendelte 29 szövetségi ügynökség és 29 szövetségi szolgálat létrehozását. Az új Szövetségi Ipari Ügynökség (vezetője Borisz Aljosin) alárendeltségébe kerültek a Klebanov idejében létrehozott négy Állami Hivatal (Lőszer, Hajóépítési, Irányítási rendszerek, Hagyományos fegyverek), valamint a korábban közvetlenül a miniszterelnök irányítása alá tartozó Roszaviakozmosz néven is ismert Repülő- és Űrügynökség. Aljosin feladata nem kevesebb, mint a rendteremtés, a védelmi iparban kialakult szerveztlenség felszámolása és az átláthatóság helyreállítása (az adózás és a termékek végfelhasználói tekintetében), azonban komoly kétségek vannak az érintettek ellenérdekeltsége miatt, hogy sikerül-e Putyin elvárásait teljesítenie.

Putyin reformkoncepciójának lényege: a védelmi iparvállalatok nagy számának (2001-ben 1600) integráció és koncentráció útján a felére csökkentése 2006-ra, s a megmaradó 800 vállalat 70 holding (konzern) szervezeti formába transzformálása. Említésre méltó az orosz gazdasági szakértők azon megállapítása, miszerint a védelmi iparban mindössze 300 vállalat tekinthető működőképessnek (ahol egyáltalán valamilyen termelés folyik), míg a nagy többséget egyelőre az állam tartja fenn, finanszírozva azok költségeit. A veszteséges és megrendelésekkel nem rendelkező vállalatok bezárásával az orosz vezetés – elsősorban szociális megfontolásokból kiindulva – késlekedik. Az eredeti szándékot megváltoztatva 2003-ra már 42-re csökkentették a létrehozandó holdingok számát, s a valóságban 2004 októberére csak öt ilyen hadiipari óriást sikerült megalakítani, nevezetesen:

- *Szuhoj Holding*
A Szuhoj-tervezőirodák 51%-ának, a Komszomolszk na Amure Repülőgépgyártó Vállalat 74,5%-ának, valamint a Novoszibirszki Repülőgépgyártó Vállalat 74,5%-ának összevonásából jött létre.
- *Avionika Konzern*
Központi eleme a Technokomplex kutató és termelési központ, melyhez továbbá hét kutató–fejlesztő iroda csatlakozott, így a Repülő és Űrhajózási Konzern legkomolyabb piaci vetélytársának tekinthető.

² Ruszlan Puhov & Konsztantyin Makienko: Centr analiza sztrategij i tehnologij. Interjú 2003.10.17.

- *Repülő és Űrhajózási Konzern*
20 iparvállalat összevonásából (melyek együttesen az orosz repüléstechnikai piac több mint 60%-át fedik le) hozták létre.
- *Almaz–Antej Konzern*
Légvédelmi és űrvédelmi fegyverrendszerek fejlesztésével és gyártásával foglalkozó egyesülés, amely 12-14 tervezőiroda és gyártóüzem integrációjából alakult ki.
- *Szaturm Tudományos–Termelői Egyesülés (Holdingtársaság)*
A Rjabinszk-i polgári repülőgépmotor-gyártó vállalat és Ljulka–Szaturm Művek (hagyományos robbanómotoros repülőgépmotorokat gyárt a polgári repülés számára) összevonásából jött létre.

Az orosz szakajtóban megjelent értékelés szerint a fenti öt holdingon (konzernen) kívül további hat-nyolc holding jellegű szervezet jött még létre, melyek zárt formában, kizárólag minősített (államtitok) kategóriába tartozó fejlesztésekkel, új technológiák kimunkálásával, és új fizikai elvekre épülő eszközök (például harcászati rakéták, űrvédelmi eszközök, informatikai berendezések, a haditengerészeti eszközökről indítható különböző osztályú rakéták stb.) tesztelésével és kísérleti gyártásával foglalkoznak.

Aljosin elképzelése szerint az ismert orosz repülőgéptervező irodákat (Szuhoj, Irkut, MiG, Iljusin, Tupoljev) egy Egyesült Repülőgépgyártó Társaságba (nagykonzern) lenne célszerű összevonni 2007-re, s ezzel a fúzióval a világpiac egyik legnagyobb repülőgépgyártó vállalata jönne létre, ahol a rendelkezésre álló tudományos–technikai potenciál biztosítaná az orosz repülőgépek (katonai és polgári) világpiaci versenyképességének megőrzését, illetve piaci térnyerését. Ezt a holdingtársaságot már magántőke működtetné, s a vezetés is magán menedzserek kezébe kerülne, az állam tulajdonosi részaránya befolyásának megőrzése érdekében 25,5% lenne. A tervezett repülőgépipari egyesülés valószínűsíthető méreteiről, jelenlegi termékeinek skálájáról a 3. táblázat ad némi áttekintést:

3. táblázat

**Oroszország legnagyobb repülőeszköz-gyártó vállalatainak
árbevétele 2002-ben³**

Vállalat neve	Katonai értékesítés (millió USD)	Összes értékesítés (millió USD)	Termék megnevezése
Szuhoj AVPK	988	1040	Szu-27/Szu-30
Irkut ANPK	509	562	Szu-27/Szu-30
Ufa Motor PO	325	341	Al-31 rep.motor
RSzK MiG	267	281	MiG-29
Kazany Helikopter	188	188	Mi-8/Mi-17
Oboron Sistemy	162	231	Légvédelmi fegyverzet
Ulan–Ude Repülőgépgy. V.	100	100	Mi-8/Mi-17
Urali Optikai Művek	66	80	Optikai eszközök
Rosztvertol	60	60	Mi-24/Mi-35/Mi-36

³ Andrej Garavszkij: Ki kicsoda a védelmi iparban? A Krasznaja Zvezda internetes oldala 2003.07.19.

Az amerikai hadiipari cégekkel összehasonlítva az orosz holdingtársaságok szinte törpének tűnnek, hiszen 2002-ben a Lockheed Martin árbevétele 23,4 milliárd USD, a Boeingé 22 milliárd USD és Raytheoné 15,3 milliárd USD volt.

Megállapítható, hogy az orosz állami vezetés Oroszország fegyverkereskedelemben elfoglalt világgpiaci szerepének megőrzése tekintetében a nemzetközi trendekhez igazodva a fejlődés egyetlen lehetséges útját a tudományos–technikai potenciál, a pénzügyi források és a humán erőforrások koncentrációjában látja.

Állami megrendelések

Az elmúlt években az orosz védelmi ipar legnagyobb problémája az állami megrendelések szerény voltában rejlett. A fegyverexport és az állami megrendelések arányát az orosz vezetés igyekszik úgy kiegyenlíteni, hogy 2001-től fokozatosan növeli a saját fegyveres erők részére történő beszerzéseket, ami a rendszeresített haditechnikai eszközök minőségi fejlesztését jelenti.

4. táblázat

Fegyverexport és állami megrendelések 1997–2003⁴

Év	A: Export (milliárd RUB)	B: Állami megrendelés (milliárd RUB)	Arányszám (A/B%)
1997	23,1	21	110
1998	25,31	17	148
1999	83,77	23,8	352
2000	105,23	27,3	385
2001	103,14	33,1	312
2002	151,20	80,0	189
2003	165,43	110,0	150

Az Oroszországban kialakult kedvező gazdasági folyamatok (kb. 7%-os GDP-növekedés az elmúlt három évben) és az energiahordozók (szénhidrogének) magas világgpiaci árának köszönhetően az elmúlt két évben (2003-2004) az ország költségvetése növekvő többletbevétellel számolhat, s ez lehetővé teszi a védelmi kiadások tervezett finanszírozását is, ami nem volt elmondható az 1990-es években.

5. táblázat

A 2004. évi védelmi költségvetés tervezett beszerzési kiadásai⁵

Kiadási fejezet	milliárd RUB	milliárd USD
Kutatás–fejlesztés	62,80	2,26
Beszerzések	112,00	4,93
Javítások és karbantartások a védelmi minisztériumi vállalatoknál	11,80	0,52
Összesen:	186,60	7,71

⁴ Ljuba Poronyina, Defense News 2003.01.20.

⁵ RIA Novosztyi 2004.12.30 Internet on-line.

A 2005-re tervezett beszerzések eredményeként a szárazföldi csapatok három harckocsizászlóaljra elegendő T-90 harckocsit (91 db), BTR-80 PSZH-t, valamint egy üteg Iszkander-M harcászati rakétakomplexumot; a haditengerészeti erők két vízfelszíni hadihajót kapnak, a légierőnél pedig egy új és egy felújított Tu-160-as hadászati bombázót, valamint hét korszerűsített Szu-27SzM vadászbombázót állítanak majd rendszerbe. A VM tervei szerint öt-hat nagy pontosságú, 9000 km hatótávolságú föld-levegő rakéta is beszerzésre kerül, melyek úgy nukleáris, mint hagyományos robbanófejvel felszerelhetők lesznek.

Fegyverexport

A fegyverexport más államokhoz hasonlóan Oroszországban is az állam kizárólagos monopóliuma, s különösen fontos terület ez a mindenkori orosz politikai vezetés számára úgy az ország biztonsága, mint a jelentős valutabevételek becsatornázása (visszaáramoltatása) a gazdaságba, a tudományos kutatásokba, fejlesztésekbe és a fegyveres erők technikai fejlesztése szempontjából.

A fegyverexport jelentőségét és nagyságát jól érzékelteti az a tény, hogy a hidegháború időszakában (1980-as évek) a két nagyhatalom éves bevétele kb. 20-20 milliárd USD körül mozogott. A Szovjetunió számára a rekord év 1987 volt, amikor fegyverexport 31,2 milliárd USD-t ért el. Ennek bázisán különösen kontrasztos, hogy a Szovjetunió szétesését követő első politikailag és gazdaságilag konszolidált évben 1994-ben az orosz fegyverexport volumene csupán 1,7 milliárd USD volt. Ehhez képest a 2004-ben – az előzetes adatok szerint – elért közel 5,8 milliárd USD dinamikus fejlődésről tanúskodik, különösen akkor, ha figyelembe vesszük az 1998-as pénzügyi válság súlyos következményeit.

*Il-76 szállító repülőgép, Sz-300PMU légvédelmi rakétakomplexum,
Szu-30MKK (kínai exportváltozat), „Kilo” osztályú tengeralattjáró*

A fegyverexport termékstruktúrája 2002-ben:

- repülőeszközök 75%;
- szárazföldi erők fegyverzete 15%;
- haditengerészeti fegyverzet 6%;
- légvédelmi eszközök 4%.

Mindez tükrözi az orosz hadiipar tudományos–technikai háttérének potenciálját, termelési kapacitási lehetőségeit a megváltozott biztonságpolitikai és tulajdonosi viszonyok közepette.

A repülőeszközök tekintetében vitathatatlan fölényrel a Szuhov Holding vezet, amely a Szu–27 és Szu–30 többfunkciós harci repülőgépeket exportál ázsiai megrendelőinek, s őt követi az RSzK MiG elfogó vadászgépeivel (MiG–29).

A hagyományos fegyverzetek terén a legexportképesebb terméknek a T–80 és a T–90 harckocsik bizonyultak, s az utóbbiból India 1 milliárd USD értékben 300 darabot rendelt.

Az Oroszországban gyártott fegyverzetek két legnagyobb felvevőpiaca Kína és India. 2003-ban az orosz fegyverexport 58%-a (Szu–27, Szu–30, MiG–31, Il–76 MD, T–80, Sz–300 és „Kilo” osztályú tengeralattjárók stb.) Kínába irányult. India légierejének 60%-át orosz repülőeszközökkel, haditengerészeti erőinek közel 80%-át Oroszországban gyártott fegyverzeti rendszerekkel szerelte fel. A külföldi államokkal folytatott haditechnikai együttműködést felügyelő Állami Bizottság (Szolgálat) adatai szerint a harmadik helyen Irán áll 5,6%-os részesedéssel (MiG–29S, Szu–24 MK, Sz–200 és „Kilo” osztályú tengeralattjárók), majd Kuvait (4%), Ciprus (3%) és Vietnám (1%) következnek. A megrendelések ismeretében feljövőben van Malajzia, Indonézia, Algéria és Görögország.

Az állami megrendelések és az évi mintegy 6 milliárd USD fegyverexport az orosz állami vezetés elgondolása szerint együttesen képesek lesznek újra életet lehelni a HIK-be, olyan technológiai húzóágazattá változtatni, amely gazdasági értelemben önfinanszírozóvá válik – köszönhetően a tulajdonosi reformoknak is –, és jelentős mértékben hozzájárulhat az ország katonai biztonságának erősítéséhez, nemzetközi politikai tekintélyének növeléséhez, Oroszország nagyhatalmi befolyásának visszaállításához.

**A MAGYAR TÖRZSSZÖVETSÉG HÁBORÚJA
A DUNAI BOLGÁROK ELLEN 895/896-BAN***

Symeon hadjáratai a magyar törzsszövetség ellen

Symeon magyar törzsszövetség elleni hadjárataira a magyar–bolgár háborúban elvesztett és a magyarok által elfoglalt, gazdaságilag és stratégiaileg fontos területek visszaszerzése céljából került sor. Először a Kárpát-medencében Kurszán ellen, majd utána Etelközben Árpád ellen. Symeonnak ezeket a hadjáratait elsősorban nem a bosszú, hanem a tehetséges hadvezér jól megítélt helyzetértékelése indította el. Milyen esélyei voltak Symeonnak?

Az esélyek mérlegeléséhez a két (türk és bolgár) haderő képességeinek összehasonlítására két mérvadó adatot találtam. Az elsőt VI. Bölcs Leónál, aki a Bulgáriában szembenálló türkökről és bolgárokról a következők szerint emlékezik: „Ezek a türkök jellemző vonásai, melyek csupán annyiban különböznek a bolgároktól, hogy amikor ezek magukévá tévén a keresztények hitét, a római erkölcsök hatása alatt kissé megváltoztak, akkor hitelenségükkel együtt vadságukat és nomád voltukat is levetkőzték.” A törzsszövetségi katonák nomád fegyelmeztségét pedig így jellemzi: „... a fáradalmakat és nehézségeket derekasan tűri, dacol a hőséggel és faggal és a szükségekben való egyéb nélkülözéssel, lévén nomád nép.” Gardézi is ír a keresztény hitre tért bolgárokról. Szerinte többen vannak, mint a magyarok, de a magyarok erősebbek náluk. Bizonyítják ezeket a gondolatokat a Bulgáriában harcoló törzsszövetségi csapatok sikerei is.

Symeon – aki kiváló hadvezér volt –, a harci tapasztalatok alapján felmérte a tényleges erőviszonyokat, megvárta a magyarok visszatérését, majd **kihasználva területi megosztottságukat, külön-külön folytatott hadjáratot a Kárpát-medencében élők és az etelköziek ellen**, így biztosítva erőfölényét.

Symeon hadjárata Kurszán ellen

Symeon – a déli frontról átcsoportosított csapataival megerősödve –, minden erejével a türk törzsszövetség ellen fordulhatott. Először a veszélyesebbnek és stratégiaileg fontosabbnak ítélt Bácska és Bácság déli területeit támadta meg. Valószínű, hogy a Johannes Scylitzes által leírtak: „*De Symeon a hozzá érkező Leon Choirosphaktest tömlöcben fogva tartotta, és szóra sem méltatta őt, hanem erős sereggel hadjáratot indított a türkök ellen...*” – erre az eseményre vonatkoznak.

A bizánci források „mosakodása” e hadjáratot illetően arra utal, hogy a törzsszövetséggel megkötött szerződés értelmében, ilyen esetre (bolgár támadás) azonnali és hathatós segítséget kellett volna nyújtaniuk a magyar törzsszövetségnek.

* A tanulmány előző három része a Felderítő Szemle 2004. évi 2. 3. és 4. számában jelent meg. Ez a negyedik, befejező rész.

Ezt az eset váratlan és gyors voltára hivatkozva nem tették meg, ahogy erről a bizánci kútfők írnak. A „György barát folytatása” így emlékezik meg a csatáról: „... és minthogy azokat a rómaiak nem támogatták segítségükkel, hanem gondtalanul magukra hagytattak, valamennyit lemészárolta, amiben önhittségét még nagyobbra növelte.” Johannes Scylitzes szerint: „... (Symeon) erős sereggel hadjáratot indított a türkök ellen, s minthogy a császár a dolog hirtelen és váratlan volta miatt nem tudott segítséget nyújtani nekik, megfutamította őket, és az egész földet feldúlta.” Johannes Zonaras is alátámasztja a történeteket: „Ő maga (Symeon) pedig a türkök ellen vonult, megfutamította őket és földjüket feldúlta.”

A bizánci kútfők tehát ezt a hadműveletet egyértelműen a magyar–bolgár hadjárat folytatásaként említik. A Fuldai Évkönyvben is – mint a magyar–bolgár háború folytatását –, megtaláljuk az utalást erre a csatára: „Az átszállítottak (magyarok) a bolgárok népét erős sereggel megtámadva, nagy részüket legyilkolva a halálba küldték. Ezt meghallván a hadjáratban részt vevő bolgárok, hogy a támadó ellenségtől hazájukat megszabadítsák, teljes sietséggel visszatértek, és legott csatába bocsátkozva velük vereséget szenvedtek. Majd a győzelmet hasonló módon újra megszerezni törekvők másodszer nélkülözték azt. Végül a szerencsétlenek, nem tudván, hogy miben találhatnának vigaszra vagy védelemre, öreg királyuk, Mihály lábaihoz siettek, aki először térítette őket a keresztény hit igazságára, kérdezvén tőle, hogy mit tanácsol nekik a fenyegető veszedelemtől való megmenekülés érdekében. Ő háromnapi böjtöt kiszabva figyelmeztette őket, hogy a keresztényeknek okozott sérelem miatt tanúsítsanak bünbánatot, azután pedig Istentől kérjenek segítséget.

Miután ez megtörtént, kemény csatába kezdtek, mindkét fél igen hevesen küzdött; végül Isten könyörületesége folytán a győzelem – ámbár véres – a keresztényeknek adatott meg. Mert ki tudná a pogány avaroknak (magyaroknak) az oly nagy ütközetben elszenvedett veszteségét számba venni és elmondani? Amikor a bolgároknak is, akikhez a győzelem pártolt, szám szerint 20 ezer lovasát találták levágva. Végül is mivel ugyanazokon a területeken az összecsapások egyre gyakoribbakká váltak közöttük, a császár Pannónia védelmét a Mocsárvárral (Zalavár) együtt vezérére, Braszlávra bízta.”

Az előző értékelésből világosan következik, hogy Symeon nem üldözte (mert nem is tudta üldözni) a visszatérő törzsszövetségi különítményt. Ehelyett rendezte sorait és egy irányban létrehozott erő-összpontosítással váratlanul csapást mért a területileg elkülönült törzsszövetségi erőkre. A létrejött katonai viszonyokat és a katonaföldrajzi helyzetet, továbbá Symeon lehetőségeit figyelembe véve, erre támadásra, a Kárpát-medencében élő törzsszövetségi részek ellen leginkább Belgrád erődítményére támaszkodva kerülhetett sor. Biztosra vehető, hogy a Bánság, Bácska déli területeit és a Szerémség egy részét a visszatérő Kurszán-csapatok megszállták és katonai ellenőrzést gyakoroltak a térségben. Ezt Symeon nem engedhette meg. Egy dunai átkelés után Symeon ebben a térségben érthette el, gyorsan és szándéka szerint váratlanul, Kurszán fegyveres erőit és szálláshelyeit. Jóval előbb, mint például egy silistrai vagy noveai átkelést követően. Ez utóbbi esetekben szándékát könnyen felderíthették, és a szállásterületek előtti jól védhető folyók és hegyi átjárók lassították volna felvonulását, illetve eleve akadályozhatták volna célja elérésében.

Ezen indokokból kiindulva, csak erre a csatára és nem másra tudom értelmezni a Fuldai Évkönyv fent idézett, vonatkozó feljegyzéseit. Az Évkönyv is egyértelműen a 895. évi magyar–bolgár háború folytatásaként említi a mindkét fél részéről nagy veszteségekkel járó csatát, melynek idejét – a megelőző és a következő események időrendjébe illesztve – 895 őszére, vagy 895/896 telére valószínűsítem. Az összecsapás általam értékelt területét támasztja alá az Évkönyv idézett feljegyzése, miszerint ugyanazon a területeken az összecsapások egyre gyakoribbá váltak közöttük, és ezért Arnulf császár Pannónia védelmét Braszlávra bízta. Mivel az Évkönyv Arnulfot császárként (896-ban lett császár) említi, Braszláv megbízatását 896 végére, vagy 897 elejére tehetjük. Érthetően Arnulf Pannóniát és határvidékeit féltette a határhoz közel zajló magyar–bolgár háborúskodás hatásaitól.

A Belgrád körzetéből végrehajtott bolgár dunai átkelést 895 telén is elképzelhetőnek tartom, a befagyott Duna jegén.

A hadjáratnak van még néhány fontos jellemzője és következménye, melyekre a hatalmas véráldozatokból következtethetünk. Ez a bolgár támadás nem érte váratlanul a magyar felet. A hírül adott veszteségek nagy létszámú, tehát feltöltött, azaz mozgósított törzsszövetségi seregre engednek következtetni. És hogy valóban ki volt a győztes, az nézőpont kérdése lehetett. Természetesen az Arnulf király udvarába küldött bolgár (vagy görög) küldöttek Symeon győzelmét vitték hírül. A gyanús csak az, hogy hatalmas veszteségeiket nem tudták letagadni. Gyanús azért is, mert támadásuk a kitűzött célt nem érte el; az Alföld déli, Duna-menti körzeteiből nem tudták a magyarokat kiűzni, hiszen az összetűzések ezeken a területeken egyre gyakoribbakká lettek közöttük. Az biztos, hogy ez a bolgár támadás nem hozta meg az elvárt sikert. Ha a véráldozatokra utaló adatok túlzóak is, de azt mindenképpen szemléltetik, hogy mindkét fél hatalmas veszteségeket szenvedett, tehát közöttük az erőviszonyok nem változtak.

Fontos kérdés még a történelem időhöz kötése. Ennek a csatának – a bizánci feljegyzések szerint – a bolgár–bizánci béketárgyalások alatt kellett történnie. Abból indulok ki, hogy Dimitri Obolensky kutatásai szerint Symeon 895/896 között több levelet váltott a Mundraga várába zárt Choirosphaktessel a békekötés ügyében. Eszerint a bolgárok elleni közös magyar–bizánci támadás ezt a levélváltást előzte meg. Tehát 895-ben történt. A 895 tavasz környékén indított támadásra a bizánci felkérésnek 894-ben kellett megérkeznie. A Kurszán elleni bolgár hadjárat pedig még a levelezés alatt történt, hiszen a győztes hadjáratról visszatérő Symeon Leont még Mundragában találta. Erről a hadjáratról visszatérő Symeon magát győztesnek kiáltotta ki, és Bizánccal újból az erő pozíciójából tárgyalva, azt kérte a császártól, hogy adja vissza a bolgár hadifoglyokat, akiket a magyaroktól váltott ki.

Bizánc teljesítette a kérést: *„És visszatérvén Leont Mundragában találta, és azt mondta neki: – Nem kötök békét, ha nem kapom vissza az összes foglyokat. A császár tehát elrendelte, hogy azokat (a foglyokat) adják vissza. Erre eljött Leonnal a bolgár Theodoras, Symeon belső embere, és átvette őket.”* olvashatjuk a György barát folytatásában. Johannes Zonaras ezt azzal egészíti ki, hogy a magyarok elleni győztes csatából visszatérő Symeon: *„Azután írásban azt üzenté Leonnak, hogy nem köt békét, ha előbb a bolgár foglyokat meg nem kapja.*

És noha ezeket megkapta, mégsem kötött békét.” Johannes Zonaras szerint Symeon ezt a megjegyzését levélben tette meg. Ebből következően ennek a levélnek az említett 14-ből az utolsók közé kellett tartoznia, tehát 896-ban íródott. Így a magyarok elleni első bolgár hadjárat nagy valószínűséggel 896 elején történt (ezzel az időponttal valójában a Fuldai Évkönyv híradása is harmonizál). Azonban Symeon nem kötött békét, mert a visszakapott bolgár foglyokkal megerősödve, váratlanul Bizánc ellen vonult és Bulgarophügonál megverte a császári csapatokat, majd azt követően – tényleg erőfölényből tárgyalva – békeszerződést kötött VI. Bölcs Leóval, mely szerződés értelmében Bizáncot adófizetőjévé tette. A bulgarophügoi csatára és az azt követő békeszerződésre 896 első felében (tavaszán) kellett, hogy sor kerüljön, hiszen abban az évben még hatalmas, sorsfordító események történtek.

A bizánci békeszerződést követően, Bulgária határait délről nem fenyegette veszély. Symeon minden erejével újból a törzsszövetség ellen készülődhetett.

Bolgár–besenyő támadás a törzsszövetség etelközi szálláshelyei ellen

A kialakult katonai helyzetet elemezve, látnunk kell, hogy a bolgár–bizánci békeszerződés után Symeon dél felől biztonságban érezhette magát, azonban tőle északra és északkeletre még ott tanyázott az elfoglalt Havasalföldön és etelközi szállásterületein Árpád érintetlen; valamint Daciában és az Alföldön Kurszán nagyon erős, harcokban edzett katonai ereje. Katonai szempontok – és a politikailag bármikor felújítható magyar–bizánci szövetség –, egyúttal a bosszúállás is arra kényszerítette Symeont, hogy ne tűrjön meg a szomszédságában egy ilyen jelentős, ellenséges katonai erőt. Hogy mi történt ezután, arról Bíborbanszületett Konstantin emlékezett meg: *„Miután azonban Symeon újból kibékült a rómaiak császárával és bátorságban érezte magát, a besenyőkhöz küldött és megegyezett velük, hogy leverik és megsemmisítik a türköket. És amikor a türkök hadjáratra mentek, a besenyők Symeonnal a türkök ellen jöttek, családjaikat teljesen megsemmisítették, és a földjük őrzésére hátrahagyott türköket gonoszul kiűzték onnét.”*

Az ismert források közül csak Bíborbanszületett Konstantin említi a közös besenyő–bolgár támadást. Hitelt kell adni szavainak, hiszen ő birtokolta erről a hadjáratról a korabeli feljegyzéseket, és időben is közel állt az eseményekhez. Mintegy önmagát megerősítő, kétszer is említi (mint idéztem fent) a besenyő támadást.

Az idézetben három olyan információ szerepel, melyek a történések további alakulását illetően útba igazíthatnak bennünket.

Az első időbeli fogódzót ad, miszerint Symeon **újból kibékült** a császárral. Az előzőek ismeretében ezt csak úgy tudom értelmezni, hogy **az ezt megelőző kibékülés alatt a háborúskodás beszüntetését**, a bizánci és a bolgár csapatoknak a visszavonását a déli frontról, valamint a bizánci flotta visszarendelését kell érteni. Ez az időbeliség illeszkedik a Bíborbanszületett Konstantin által feljegyzettek sorrendjébe, melyet követve az **újbóli kibékülés csak a bulgarophügoi csatát követő békeszerződés lehetett.**

A másik fontos információt tartalmazó közlés szerint Symeon a besenyőkkel lépett szövetségre, az etelközi szálláshelyeken élő törzsszövetségi népesség ellen. Ez jelenti egyrészt azt, hogy Symeon nem tartotta a térségben bevethető erőit elegendőnek Árpád csapatai legyőzéséhez; másrészt azt is jelenti, hogy a besenyők nem voltak messze Árpád törzseitől, azaz szomszédosak voltak Etelközzel.

A harmadik fontos információ szerint a besenyő támadás előtt a türkök hadjáratra távoztak. A konszolidálódott helyzet lehetett az oka annak, hogy a türk törzsszövetség veszteség nélküli, etelközi része (talán még bízva a bizánci szövetségi szerződésben, mely Bizánc szempontjából, a megerősödő bolgárok miatt újra létérdekűvé vált), biztonságban érezte magát, amikor a 895. évi, bolgárok elleni háborút követően hadjáratra ment.

Vizsgálódásunk első lépéseként kíséreljünk meg kronológia-fogódzót keresni. Ez nem lesz könnyű, mivel **a császár közlése időpontot nem tartalmaz.**

A hiányos információk alapján hogyan értékelhetjük teljesebbé ennek a háborúnak a történetét? Olyan fontos kérdések megválaszolása hiányzik, mint: Mikor kezdődött a bolgár–besenyő támadás? Mikor és milyen hadjáratban vettek részt a törzsszövetségi főerők? Mi volt a támadás célja a besenyők és mi a bolgárok részéről? Milyen erőket és honnan vethettek be a támadók?

Kezdjük a válaszadást a biztonsággal megválaszolhatónak tűnő kérdéssel. Mikor és merre járhattak a törzsszövetségi seregek a bolgár–besenyő támadás idején?

A bolgár lehetőségeket nézve, első megközelítésben elfogadható a megállapítás, miszerint az előző katonai események nagy veszteségei miatt, és a 896. évi Bizánc elleni hadjárat okán, nem tartom valószínűnek, hogy még ebben az évben a besenyőkkel (később a besenyők támadási lehetőségeit is értékelem) szövetkezve Symeon megtámadta volna a törzsszövetségi szálláshelyeket. 896 és 899 között egyetlen kútfő sem tud a törzsszövetség hadjárataról.

A legközelebbi ismert időpontok (a Fuldai Évkönyv szerint) 899 és 900. Mint tudjuk 899-ben egy törzsszövetségi különítmény Arnulf császár hívására Itáliában harcolt I. Berengár király (888–911) ellen, ahonnan csak 900-ban tértek vissza, amikor elindult a törzsszövetség teljes haderejének támadása a Keleti Frank Birodalom provinciája, Pannónia, valamint a bajorok Ostmarkja ellen. Kapaszkodjunk bele ezekbe az évekbe és vessük egybe Bíborbanszületett Konstantin vonatkozó feljegyzéseivel és azok megírásának idejével:

*„Tudni való, hogy a besenyők szállása az Etil (Volga) folyónál, valamint a Jejik (Ural) folyónál volt, s határosak voltak a kazárokkal és az úgynevezett úzokkal. De ötven évvel ezelőtt az említett úzok a kazárokkal összefogván és hadat indítván a besenyők ellen, felülkerekedtek és kiűzték őket tulajdon földjükről, és azt mind a mai napig az említett úzok foglalják el. A besenyők pedig elmenekülvén szerte jártak, kutatva a hely után, meglepedhetnek, és eljutván a ma birtokukban lévő földre, és rábukkanván az ott lakó türkökre, **háborúban legyőzték, kiverték és elűzték őket, s letelepedtek azon, és ura ennek a földnek, mint mondtuk, mind a mai napig, ötvenöt esztendeje.**”*

Íme a császár DAI-jának ellentmondásos bekezdése. Hogyan történhetett meg korábban (55 esztendeje) az, ami valójában később esett meg? A császár két különböző eseményt két különböző időponthoz köt. Az első szerint közös úz–kazár támadás kényszerítette – a mű írásának idejét 50 évvel megelőzően –, szálláshelyeik elhagyására és újak keresésére a besenyőket. A másik történet arról szól, hogy a besenyők 55 éve urai akkori szálláshelyeiknek. Minket az első történet, az úz–kazár támadás érdekel, amely a mű fent idézett bekezdésének megírását (950) 50 évvel megelőzően, tehát 900 körül esett meg. Ez az év a 900. évi itáliai hadjáratral összefüggésben nem jöhet számításba, mert azt sugallja, hogy a besenyők egy éven belül, egy elszenvedett vereség után, több mint 2000 km-t végigharcolva, megtámadják és kiverik a törzsszövetséget Etelközből. Ez önmagában elképzelhetetlen, és még nem is mérlegeltük a bolgár küldöttség útját hozzájuk, a tárgyalásokat, a hadműveletek egyeztetését és így tovább.

Ha viszont az 55 évet veszem alapul, akkor **a besenyők szálláshelyeinek elhagyása 895-ben, (vagy 896-ban) kezdődött.** Ez az évszám már elfogadható a rákövetkező események tükrében. A DAI megírásának ideje – ha tartalmaz is bizonytalanságot (plusz-mínusz 1-2 év) –, azt azért mutatja, hogy a besenyők kiszorítása szálláshelyeiről nem követte szorosan a 893. évi, úzok elleni számánida támadást. Azt is sejteti, hogy a besenyők nem lehettek képesek végigrohanni a dél-orosz sztyeppét családostul, csordástul, ménesestül két év (894–896) alatt, miközben a kazárokkal, a Kijevi Fejedelemséggel és a türkökkel vívtak területszerző csatákat.

Megalapozott következtetés levonása érdekében a továbbiakban röviden áttekintem az úzok elleni, 893. évre tehető számánida támadást és következményeit. Közép-Ázsiában, az Amu-Darja és a Szir-Darja folyók vidékén a 9. század végén hatalomra került számánida dinasztia második uralkodója Ismail ibn-Ahmed székhelyéről, Bokharából rablóhadjáratot indított a szomszédos úzok ellen. A részleteket Al-Maszúditól idézem: *„Ebben az esztendőben (892-ben) Ismail ibn Ahmad (számánida uralkodó, 892–907), miután testvére Nasr ibn Ahmad halála után Horaszán fölött az uralmat átvette, a türkok országába érve azt a városukat foglalta el, amelyet birodalmi székhelyüknek tekintettek, foglyul ejtette a hatunt (az uralkodó feleségét), azonkívül foglyul ejtett 10 ezer türköt és 15 ezret lemészárolt közülük...”*

Mi olvasható ki az idézetből? Iszmai ibn Ahmed hadjárata 893-ra tehető és nem területfoglaló volt, hanem rablóháború. Nem maradtak az úzok szálláshelyein, azokat nem kényszerítették otthonaik feladására, hanem foglyokkal és hatalmas zsákmánnyal visszatértek Horaszánba. Azonban az úzok hatalmas veszteségeket szenvedtek. Nem tartom valószínűnek, hogy már 894-ben kiheverték a számánida támadás következményeit és honfoglaló háborút indítottak a besenyők ellen (még ha kazár szövetségben is). Az előzőek tükrében erre leghamarább **895-ben** kerülhetett sor. **Az évszám teljes mértékben összecseng a császár fent idézett soraiból levont következtetéssel.** Azonban a besenyők még ez esetben sem foglalhatták el 896-ra a teljes Etelközt, kiüzve szállásaikról a törzsszövetséget.

Az avarok vándorlásáról meglehetősen pontos adatokkal rendelkezünk. 552-ben hagyták el (a türkök elől menekülve) Belső-Ázsiát. 557 végén érkeznek a Kaukázus északi előterébe. 562-ben érik el az Al-Dunát. Tehát csak **a Kaukázustól az Al-Dunáig (1500-1600 km) öt év alatt jutottak el.**

A Volga–Dnyeper közötti távolság, ameddig a besenyők 895-től számolva négy év alatt eljuthattak (egy déli útvonalon, Szaratov–Cserkeszi között mérve), 1200–1500 kilométerre becsülhető. Ezt a teljesítményt – összehasonlítva az avarok által a Kaukázus–Al-Duna távolságon, hasonló körülmények között, öt év alatt megtett 1500-1600 kilométerével – valóságosnak fogadhatjuk el.

A fent ismertetett források és a felhozott avar példa alapján nem értékelhetem a törzsszövetségi hadjárat idején bekövetkezett besenyő támadást korábbra, mint 900-ra, amikor is a törzsszövetségi haderő elegendően messze volt hadjáraton ahhoz, hogy visszaverje a besenyő támadást. Mindez nem jelenti azt, hogy azt megelőzően nem jöttek létre kisebb-nagyobb összecsapások a törzsszövetség és a besenyők között.

Ha a besenyők nyugati irányú elmozdulásukat 895-ben indították, valahonnan a Volga körzetéből (a 893-ban lezajlott, úzok elleni számánida támadást követően), akkor (értékelésem szerint) legközelebb 899/900 körül kerülhettek olyan helyzetbe (a bolgárokkal szövetkezve és a törzsszövetségi haderő távolétében), hogy támadást indíthassanak a még Etelköz nyugati végein (a Dnyeper és a Szeret között) tanyázó törzsszövetségi népesség ellen. Közben a kazárok, úzok és ruszok elleni harcokban nagy veszteségeket kellett, hogy elszenvedjenek, miközben a gyors előrenyomulás következtében hatalmas területeken erőik szétforgácsolódtak, vezetésük decentralizálódott. A fegyveresek gyors előnyomulása következtében a gazdasági hátteret biztosító népességet időről időre be kellett várni. A népesség (a tulajdonképpeni „hadiipari” háttér) nem tudta követni a harcoló csapatokat. Az etelközi türk törzsszövetség és a besenyő erőviszony a harcérintkezés vonalában valahol kiegyenlített, ezért a besenyők nem voltak képesek további területfoglalásra. **Nem ez a besenyő–bolgár támadás (900-ban) kényszerítette a Dnyeper nyugaton elterülő szálláshelyeik elhagyására és honfoglalásra az Etelközben élőket!** A súlyos csapás csak az etelköziek egy részét érthette és készítette őket menekülésre (a későbbiekben részletesen indokolom).

Az előzőekben kifejtettem, hogy a besenyő támadás csak olyan távolságból volt indítható, ahová még abban az évben biztonságban visszatérhettek szálláshelyeikre anélkül, hogy a törzsszövetségi főerők beérték volna őket. A zsákmány védelme érdekében kerülniük kellett a fegyveres összecsapásokat is. Márpedig ilyen összecsapásra bármikor számíthattak a ruszok és a szlávok részéről. Ezért nagy valószínűséggel, az előrevonáshoz és a visszatéréshez a bolgárokhoz legközelebb eső, déli útvonalat választották. Az, hogy támadásukat valahonnan a Dnyeper mögül indították, részemről következtetés volt. A következőkben azt vizsgálom, hogy megközelítem, illetőleg becslésem helytálló-e?

Mivel nem ismerjük a besenyők pontos előrevonási útvonalát, számításaim hozzávetőlegesek. Illetve minden útvonalszámítást rábíztam a Microsoft MapPoint Europe számítógépes útvonal-programra, a kezdő és végpontok megadásával. Figyelembe véve a lovas csapatok nagytávolságú menetére ismert történelmi adatokat, az alábbi táblázatban a különböző útvonalak megtételéhez szükséges napokat számoltam ki, az elfogadható napi menetteljesítmények függvényében.

Menettávolság (km)	Napi menetteljesítmény (km)					
	5 km/nap	10 km/nap	12,5 km/nap	14 km/nap	20 km/nap	25 km/nap
Szeret–Dnyeper ~800 km	160	80	64	57	40	32
Szeret–Bug ~450 km	90	45	36	32	23	18
Szeret–Dnyeszter ~270 km	54	27	21,6	19	14	11
Szeret–Prut ~60 km	12	6	5	4	3	2,4

A számítások értékeléséhez figyelembe vettem, hogy a zsákmányszerző hadjáratok meneteit a nomád népek tavasszal, az áradások lezajlása után kezdték. A visszatérést általában még abban az évben, legkésőbb október végéig, a nagy esőzések beköszönte előtt végre kellett hajtani. Magától értetődő, hogy a zsákmánnyal és terelt állatokkal terhelt had visszaútja is lassúbb volt, mint a cél megközelítésekor. A napi menetteljesítmény megválasztásakor azt is figyelembe vettem, hogy a Szeretig – a Dnyeper mögül indulva – négy nagy folyóakadályt kellett leküzdeni, esetleg ellenséges behatások alatt. Nem számolhatok magasabb átlagos napi menetteljesítménnyel, mint a következő fejezetben az itáliai hadjárat tapasztalatai alapján értékelt 5 km/nappal. Márciustól számolva november elejéig kilenc hónap állt a besenyők rendelkezésére a vállalkozás végrehajtására. A táblázatból kiolvasható, hogy ez az oda-vissza távolság a Dnyepertől – a fent jelzett napi menetteljesítménnyel számolva –, csak 10-11 hónap alatt volt teljesíthető. A Déli-Bug mögül azonban a fordulóval együtt számolt 900 kilométer hat hónap alatt leküzdhetőnek értékelhető, és zsákmánnyal megrakodva, biztonságban visszaérhettek a Bug mögé.

Váratlan volt a besenyők és bolgárok összefogása, mely a törzsszövetség főerőit nélkülöző, szálláshelyi véderő fölött többszörös erőfölényt biztosított, és a népséget készítette menekülésre. Nagy valószínűséggel az a támadás nem terjedt ki a Dnyeper/Bug és a Szeret között élő minden törzsre. A bolgárokkal szomszédságban elterülő, valamelyik déli szálláshelyet érhetette a rajtaütés.

Symeon azzal, hogy rávette a besenyőket egy közös hadjáratra, erőfölényt hozott létre az Etelközben maradt törzsszövetségi véderő fölött. Ezt az erőfölényt valószínűleg területileg koncentráltan és időben összehangoltan érvényesítette. Hogyan hajthatták végre mindezt. Egy elfogadható változat – az ismert helyzet és körülmények alapján – modellezhető.

A besenyő támadásban részt vevő erők területi koncentrációja – mai terminológiával élve – a főerőkifejtés, Etelköz déli területére és a Havasalföld irányába eshetett. Ésszerűen a besenyőknek kellett kezdeni a támadást, magukra vonva ezzel az etelköziek figyelmét, és ellenük csoportosították át fegyvereseiket, amivel lehetővé tették a bolgár erőknek az átkelését az Al-Dunán át Havasalföldre. Ezzel a bolgároknak lehetőségük nyílt a törzsszövetségi erők és népesség hátba-, illetve oldalba támadására.

A harc kimenetelét ismerjük. Az egyesült besenyő–bolgár erők az etelközi fegyvereseket kiverték, a népességet kirabolták, az állatállományt és foglyokat elhajtották, a szálláshelyet kirabolták és felégették. A menekülőknél nem volt más lehetőségük, mint a Keleti- és a Déli-Kárpátok összes rendelkezésre álló, járható átjáróját igénybe véve Erdélybe menteni életet, családot és ami menthető volt.

A besenyők hatalmas zsákmányra tettek szert. Elsősorban a létszükségletű állatállományt hajtották el, pótolva korábban elszenvedett veszteségeiket. Azonban nem voltak elég erősek ahhoz, hogy elfoglalják a kirabolt területeket. Hiányzott a hátszország nélkülözhetetlen gazdasági támogatása. Ráadásul nyugatról és északról érintetlen törzsszövetségi tartalék erők bármikor rajtuk üthettek. Számukra a legfontosabb volt, zsákmánnyal együtt visszatérjenek Dnyeperen/Bugon túli, biztonságos szálláshelyeikre, még mielőtt a törzsszövetségi főerők hadjáratukról visszatérnek.

Mely besenyő törzsek vehettek részt ebben a támadásban és a rákövetkező utódharcokban a törzsszövetség ellen? Erre adandó válaszhoz visz közelebb bennünket Bíborbanszületett Konstantin leírása az Etelközbe betelepült besenyő törzsek elhelyezkedéséről. Mint idéztem, az Al-Duna közelében, Bulgária szomszédságában a **Jazi Kapan**, a Keleti-Kárpátok előterében, a Szeret és a Prut vidékén a **Kabuksin–Jula kangar**, a Dnyeper és a Bug mentén a **Javdi–Erdim kangar**, és a Dnyeper-keleten, a Kijevi Rusz szomszédságában a **Kara–Baj** törzs. A letelepedést figyelembe véve, elsősorban a Jazi–Kapan és a Kabuksin–Jula kangar törzsek jöhetnek számításba. A Jazi–Kapan törzs volt abban a helyzetben, hogy közelsége miatt együttműködhetett Symeonnal. Ebből a négy törzsből, mint elhelyezkedésükből látható, kettő-három került harcrintkezésben a törzsszövetség erőivel. Ha Árpádnak három-négy törzse ellenőrizte a Dnyepertől nyugatra fekvő etelközi területeket, akkor valóban, a besenyők csak bolgár együttműködésben kerekedhettek fölül ezen a véderőn. Ez fordítva is igaz, azaz a kialakult helyzet közvetett bizonyítéka a törzsszövetség 899/900 körüli területi megosztottságának. Árpádnak az Etelköz Dnyeper-nyugat térségében három-négy törzse állt rendelkezésre. Ez a négy törzs viszont erőegyensúlyt biztosított a besenyők négy törzsével szemben.

Azért azt is figyelembe kell vennünk, hogy a besenyők három vezető törzsből (Kabuksin–Jula, Javda–Erdim, Küercsi–Csur) kettő kangar törzs a nyugati előrenyomulásuk első lépcsőjében jutott ki a Dnyeper-nyugat térségébe. Ezek közül a legerősebb, és legnagyobb hatalmat gyakorló törzs a Javda–Erdim volt. Bíborbanszületett mind a törzsek felsorolásában, mind a törzsfőnökök felsorolásában az első helyen említi. Ez a kangar törzs foglalta el a legvédehetőbb

helyet a Dnyepertől nyugatra. Szállásait a Dnyeszter jobb partján erődök védték a magyarok esetleges támadásaitól. A tőle délre elhelyezkedő, szintén vezető szerepet bíró Jula törzs jutott legközelebb a Kárpát-medencéhez. Ők voltak legközelebbi szomszédságban a törzsszövetséggel, attól „négy napi járóföldre”.

A bolgárok részéről a támadás alapvető célja a 895-ös háborúban a törzsszövetség által elfoglalt (elsősorban) havasalföldi területek visszaszerzése lehetett. Távlabbi célkitűzést sem a bolgár haderő fegyveres ereje, sem pedig a Balkán és a Kárpát-medence csatlakozásánál kialakult folyamatos fenyegetettség nem engedhette meg. Elfogadhatónak tűnik egy olyan egyezség, miszerint a bolgárok a Szeret folyó nyugati, míg a besenyők a folyó keleti partjáiig határozták meg a támadási feladatokat a részt vevő csapatok számára. Mint említettem a bolgárok részéről távolabbi feladat kitűzésének nem voltak meg a feltételei. A korábbi katonaföldrajzi értékeléseknek megfelelően, számukra a silistriai átkelőhely kínálkozott előnyösnek. Innen számolva még így is 180–220 kilométert kellett a Szeret nyugati partjáiig, nagyjából a Latinu és Focsani helységekkel meghatározható sávban végigharcolni. Közben kettő, nem nagy folyóakadály: a Prahau és a Buzau lassította a támadás ütemét. A kettő közötti kisebb folyócska (Calmatui) keletről megkerülhető volt.

Hogyan és mikor hajthatták végre a bolgárok rajtaütésüket? Egy elképzelhető (nagyon előnyös), változat szerint a bolgárok rejtett csapatösszevonást hajtottak végre Silistra körzetében, és átkelő eszközök előkészítésével felkészültek egy gyors folyami átkelésre. Ennek akkor jött el az ideje, amikor a besenyők 180–220 km-re közelítették meg a Szeret keleti partjait, tehát miután átkeltek a Dnyeperen. Akkorra az Etelközben hátrahagyott véderő a védelem fő erőikifejtését a besenyők ellen fordíthatta, elvonva erői egy részét délkeleti határaitól. Ezzel létrejöttek a gyors bolgár dunai átkelés feltételei. A jól előkészített átkelés nem tarthatott sokáig. A korábbi értékeléseket és történelmi példákat figyelembe véve a főerők egy napon belül átjuthattak az Al-Duna északi partjára, majd kiszorítva onnan a gyenge határőrizetet, a folyamatos előrenyomulás mellett akadálytalanul folyhatott a további erők, tartalékok és egyéb utánpótlás átdobása a túlpartra. A támadási sávba eső szálláshelyeket teljesen feldúlták, a lakosság egy részét megölték. Akinek lehetősége volt a menekülésre, nem választhatott más irányt, mint a Keleti- és a Déli-Kárpátok legközelebbi szorosait és hágóit. A besenyő csapás elől menekülőkhöz legközelebb az Ojtozi-szoros esett. A bolgárok elől menekülőknél nem lehetett más választása, mint elérni a Bodza-szoros, a Tömösi-hágó, illetve a Havasalföld szabad területén keleti irányban a járható Olt-völgyét.

Feltehető, hogy az együttes bolgár–besenyő támadás eredményeként a bolgárok megszerezték a fegyveres felügyeletet Havasalföld keleti részei felett.

Bíborbanszületett Konstantin arról tudósít bennünket, hogy a hadjáratról visszatérően, a nagy pusztítás láttán a törzsszövetségi vezetés úgy döntött, hogy végleg elhagyja Etelközt és elfoglalja a jobban védhető, természeti adottságaiban gazdag Kárpát-medencét. A császár – a DAI megírásakor (950-ben) –, a türkök szálláshelyeit a Maros, Körös, Temes, Tisza és a Duna folyók által meghatározott területre adta meg. Mi motiválhatta döntésüket az áttelepülésre, a besenyők pusztításán túl, hiszen azok visszavonultak, területet nem foglaltak?

A törzsszövetségi vezetés helyesen értékelte a kialakult helyzetet. A bolgár–besenyő összefogás előrevetítette annak nagyon is valóságos lehetőségét, hogy az nem egyszeri alkalom volt, bekövetkezéssel bármikor számolni lehetett és kellett. Ezekben az esetekben – a törzsszövetség területi megosztottsága miatt – meghatározó erőfölényt voltak képesek létrehozni Etelközben. Tehát nem volt értelme a további védelmi erőfeszítéseknek.

Azonban két-három törzs tervszerű, fegyveresen biztosított áttelepítése nem történhetett meg egyik napról a másikra! **Árpád népességének átköltözése Etelközből a Kárpát-medencébe** – és a besenyők beköltözése az elhagyott szállásterületekre – **nem következett be azonnal és véráldozatok nélkül.**

Régészeti tanúbizonyságok utalnak a törzsszövetség Dnyeper és Szeret közötti, hosszabb idejű tartózkodására. A leletcsoport a honfoglalók vezető- és középrétegére jellemző lovas temetkezések. Sőt a lelőhelyek egy részének elhelyezkedése, megalapozott következtetésre ösztönöz. Ezek ugyanis 100-200 kilométerrel a Kárpátok északkeleti – keleti nyúlványai előtt találhatóak. A sor északról indul dél felé Przemysl-től, kezdetben a Dnyesztert (Szudova Visnya, Krilosz), majd a Prut folyását követve (Progota, Grozesti), végül délen Bukarest mellett Tei-nél ér véget. Vonalvezetésüket és elhelyezkedésüket egybevetve a katonaföldrajzi értékeléssel nyilvánvaló, hogy a Kárpát-medencét megközelítő irányokban, egy előretolt gyepűsávban fontos átjárókat zártak le. A Przemysl és Szudova Visnya körzetekben telepített előretolt figyelők az északkeleti, a Krilosz, Progota és Grozesti települések közelében található őrhelyek a Keleti-Kárpátok, míg a Bukarest/Tei mellett élők a Havasalföldre vezető átjárók megközelítési útvonalaikat vigyázták.

További lelőhelyek a Dnyesztér bal partján, annak középső folyása alatti Frumusica, és a Dnyeper nyugati oldalán Kirovgrad közelében Szubbotici, valamint az Ingulec középső folyásánál Krivoj Rog is elődeink huzamosabb idejű etelközi tartózkodásáról, illetve katonai tevékenységéről tanúskodnak. Az Északkeleti-Kárpátok előterében említett katonai őrhelyek léte a 10. század első harmadára keltezhető (ez a besenyőkkel kötött katonai szövetséget megelőző, az ellenségeskedés időszaka). Őseink Moldáviában feltárt (Branesti, Hansca Capreira, Carnateni) köznépi sírjainak leletei is a 10. századra datálhatók.

Mindez bizonyíthatja, hogy a 900-ban bekövetkezett közös bolgár–besenyő támadást túlélte a törzsszövetség népességének nagy része, és temetkezéseik bizonyítják, hogy a 10. század első harmadában még a Kárpátok keleti előterében, a besenyők szomszédságában éltek.

934-ben a magyarok bolgár és bizánci területre vezettek kalandozó hadjáratot. Ebben besenyő erők is részt vettek. A hadjárat egyik csatájának leírásánál (Maszúdi) olyan begyakorlott együttműködésről tudósít, amely közös felkészülésről és egységes harcvezetésről, tehát valamilyen „szövetséges viszonyról” tanúskodik. Az évszám iránymutató abban a tekintetben, hogy erre az időre normalizálódhattak a kapcsolatok, létrejött a gyepűsáv a két nép között, és mindkét fél részéről elfogadták a kialakult helyzetet.

Meggyőződésem, hogy a 900-ban indított besenyő támadás és az itáliai hadjáraton részt vett törzsszövetségi különítmény visszatérése nincs ok-okozati összefüggésben. Célszerűbb **a különítmény visszahívásáról beszélni, melynek alapvető oka a pannóniai hadjárat volt.** Arnulf császár halála is csupán ürügye, jobban mondva az események szerencsés egybeesése, és nem oka volt a szerződés felbontásának. Várható volt, hogy az Etelközből a Kárpát-medencébe vándorlók (három-négy törzs) fokozatosan elárasztják a Dunától keletre fekvő területeket, és a föld egy idő után már nem tudja eltartani őket. Újabb területekre volt szükség. Terjeszkedni pedig csak nyugat felé tudtak. Ez volt az alapvető indítéka Pannónia és Morávia elfoglalásának is. Természetesen ez az exodus nem zajlott le egyik napról a másikra. A fent említett régészeti leletek bizonyítják a Dnyeper–Szeret közének fokozatos katonai feladását, és a népesség átköltözésének folyamatos biztosítását. Ez az időszak jóval 900 után ért véget, miközben a Kárpátok átjárhatóságát folyamatosan biztosítaniuk kellett.

A besenyő támadás a 900. év történéseiben egy közbeeső „epizód” volt. Sem céljaiban, sem méreteiben, sem jelentőségében nem mérhető össze a magyar törzsszövetség egészét és jövőjét érintő pannóniai hadjáratral, mely oka volt viszont az itáliai portyán részt vett különítmény visszarendelésének. A besenyő támadás – a törzsszövetség jövője szempontjából –, már végrehajtásakor a múltban játszódott.

FELHASZNÁLT ÉS IDÉZETT IRODALOM

- Kristó Gyula:
A honfoglalás korának írott forrásai.
Szeged, 1955.
- Moravcsik Gyula:
Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai.
Budapest, 1984.
- Herwig Wolfram:
A magyarok és a frank-bajor Ostmark.
Történelmi Szemle, 2001/1-2.
- Bóna István:
Erdély a honfoglalás és az államalapítás korában.
História, 2001/5-6.
- Makkai László – Mócsy András:
Erdély története I. kötet: A kezdetektől 1606-ig.
Budapest, 1986, Akadémiai Kiadó.
- Szőke Béla Miklós:
Honfoglaló őseink. Az avar kor vége.
Budapest, 1986, Zrínyi Katonai Kiadó.

- Pálóczi Horváth András.
Besenyők, kunok, jászok.
- Vörös István:
Honfoglaló őseink. A magyarok hadi ménjei és igavonói az írott források és régészeti leletek alapján.
Budapest, 1986, Zrínyi Katonai Kiadó.
- Székely György:
Népmaradványok a Kárpát-medencében.
História, 1996/2.
- Csorba Csaba:
Árpád népe.
1999, Vince Kiadó.
- Bóna István:
A magyarok és Európa a 9–10. században.
História, MTA Történettudományi Intézete, 2000.
- Szalontai Csaba:
Nomád népvándorlások, magyar honfoglalás.
A magyar kalandozások és a kelet-európai viking terjeszkedés.
Magyar Őstörténeti Könyvtár. Budapest, 2001, Balassa Kiadó.
- Szabó József János:
Az Árpád-vonal.
Budapest, 2002, Timp Kiadó.
- Szádeczky-Kardoss Samu
Az avar történelem forrásai I.
Szeged, 1992.
- B. Szabó János – Somogyi Győző:
Elfeledett háborúk. Magyar–bizánci harcok a X–XIII. században.
Budapest, 1999, Zrínyi Kiadó.

KESZMANN OSZKÁR ALEZREDES*

A MAGYAR KATONAI HÍRSZERZÉS HELYZETE ÉS ÁTALAKÍTÁSÁNAK KÖRÜLMÉNYEI 1944 DECEMBERÉTŐL 1950-IG

Manapság is sokakat foglalkoztat a hírszerzés–kémkedés kérdése, de ugyanakkor gyakran összekeverik a hírszerzés és elhárítás tevékenységét is. Sok szó esik az egykori ÁVO-ról, az AVH-ról, valamint a politikai rendőrségről, azonban az általam vizsgált időszakról nem nagyon születtek tanulmányok ebben a kérdésben.

Hazánk történelme igen éles fordulatot vett 1945 után mind politikailag, mind katonapolitikailag, s ez meghatározó tényezővé vált a katonai felderítésben, hatást gyakorolt az alkalmazott eszközökre és módszerekre egyaránt. A politika kijelölte a hírszerzés fő irányait és személyi feltételeit, és befolyásolta az állomány összetételét is.

Joggal merülhet fel az a kérdés, mi történt abban az időszakban, hogyan tették meg a kezdeti lépéseket, kik voltak azok a személyek, akik tovább írták a hírszerzés történetét? Ezért is gondoltam, hogy vizsgálni kell ennek a területnek a történelmét is, hogy minél kevesebb „fehér folt” legyen a hadtörténelem lapjain.

AZ ÁTALAKULÁS KÖRÜLMÉNYEI A BÉKESZERZŐDÉS MEGKÖTÉSÉIG

Kutatásaim során megvizsgáltam azokat a kül- és belpolitikai, valamint katonapolitikai körülményeket, amelyek lényeges hatást gyakoroltak az átrendeződő honvédség megszervezésére és feladataira, miközben Magyarország területén még nem ért véget a világháború.

Az 1944 decemberében megalakult Ideiglenes Nemzeti Kormányra hárult az a feladat, hogy megindítsa az életet az ország felszabadult területein. Az új kormány első feladata az volt, hogy az 1944-ben megszakadt fegyverszüneti tárgyalásokat folytassa, amelyhez a nyugati hatalmak hozzájárultak. Így 1944. december 27-én folytatták a tárgyalásokat. A kormány külügyminisztere – Gyöngyösi János, aki egyben a delegáció vezetője volt Moszkvában –, 1945. január 15-én a Szovjetunió, Nagy-Britannia és az Egyesült Államok képviselői előtti nyilatkozatában a kormány nevében fegyverszünetet kért, amit 1945. január 20-án alá is írtak.

Az Egyezmény megállapította, hogy „Magyarország megszüntette ... az Egyesült Nemzetek ellen viselt háborút, Németországgal fennállott minden viszonyát megszakította és hadat is üzent Németországnak”.¹ Volt egy fontos pontja az egyezménynek a megszervezendő magyar honvédségre vonatkozóan, amelyben az állt:

* A szerző a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem doktorandusz hallgatója.

¹ A katonai felderítés és hírszerzés története. ZMNE jegyzet, Budapest, 2001. 150. o.

„Magyarország kormánya kötelezi magát olyan mérvű szárazföldi, légi és tengeri erő fenntartására és rendelkezésre bocsátására, amelyet a Szövetséges (szovjet) Hadsereg Főparancsnoksága megállapíthat. Ezzel kapcsolatban Magyarország legalább nyolc, nehézfegyverzettel ellátott gyaloghadosztályt állít ki.”²

„A fegyverszünet egész időtartamára Szövetséges Ellenőrző Bizottságot létesítenek Magyarországon, amely a Szövetséges Főparancsnokság (szovjet) képviselőjének elnöksége alatt, az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok képviselőinek a részvételével szabályozni és ellenőrizni fogja a fegyverszüneti feltételek végrehajtását.”³ Hangsúlyozta: „A Magyar Kormány és annak szervei kötelesek a Szövetséges Ellenőrző Bizottság minden, a fegyverszüneti egyezményből eredő utasítását teljesíteni.”⁴

Az azonnal hatályba lépett fegyverszüneti megállapodás Magyarországot elvileg szuverén állammak ismerte el, de a szuverenitás gyakorlati alkalmazását, érvényesítését a Szövetséges Ellenőrző Bizottság működése és tevékenysége erősen korlátozta.

Vizsgáljuk meg a Szövetséges Ellenőrző Bizottság (a továbbiakban: SZE) működését, amely meghatározó szerepet töltött be az események alakulásában. A SZE befolyás a jaltai tanácskozás megállapodása szerint működött, az elnöki jogkör és a döntés azé a nagyhatalomé volt, amely a legyőzött államot megszállta. Ennek következtében Magyarországon szovjet befolyási övezetet hoztak létre. Magyarország geostratégiai másodlagos szereppel bírt a szovjet hatalmi elképzelésben. Az anyaországba visszatérő moszkvai kommunista emigránsok szovjet érdekeket képviseltek. A szovjetek célja – az intézményrendszerek formális működtetése mellett – a döntő befolyás megszerzése volt, amely majd megalapozza a sztálini típusú politikai–hatalmi rendszer kiépítését. A későbbiekben láthatjuk, hogy a Szovjetunió hogyan befolyásolta a magyar kül- és belpolitikát a SZE-en keresztül. Ezt a tényt erősítették a Szovjetunióból hazatért magyar kommunisták, élükön Rákosi Mátyással. A fegyverszüneti delegációval érkezett Puskin követ – aki a SZE megbízottja is volt egyben –, majd 1945 februárjában érkeztek meg a brit és az amerikai tagok.

A kisgazdapárti Sulyok Dezsőnek igen találó volt azon megjegyzése, miszerint: „Magyarországon a hatalom olyan oroszok kezében van, akik Magyarországon születtek.”⁵ Ahhoz, hogy ez az állítás valós legyen, még sok mindennek kellett történnie.

Célszerű visszatérnünk azon eseményekhez, amelyek a magyar demokratikus hadsereg kialakításához kapcsolódnak. Egyik legfontosabb feladat volt az új, demokratikus honvédség megszervezése, valamint a haderő vezető és irányító szervének – a Honvédelmi Minisztériumnak – a létrehozása, amelyet 1945. január közepén Debrecenben állítottak fel. A honvédség engedélyezett létszáma 1945 végén 46 ezer fő volt.

² A katonai felderítés és hírszerzés története. ZMNE jegyzet, Budapest, 2001. 150. o.

³ Uo. 150. o.

⁴ Uo. 150. o.

⁵ Földesi Margit: A Szövetséges Ellenőrző Bizottság Magyarországon 1945–1947. IKVA, Budapest, 1995. 68. o.

A haderő szervezete a következő alakulatokból állt:

- 1. gyaloghadosztály,
- 6. gyaloghadosztály,
- 1. vasút-és hídépítő hadosztály,
- 1. híradóépítő dandár,
- 1. vasútbiztosító zászlóalj,
- 2. vasútbiztosító zászlóalj.

A hadseregben megjelent a pártpolitikai csatározás is, melynek központi témáját a megtartandó és elbocsátandó tisztek kérdése jelentette. A politikai életben két irányvonal alakult ki. Az egyiket a Független Kisgazdapárt (a továbbiakban: FKgP) képviselte, amely polgári társadalmat és hadsereget akart létrehozni. Ezzel szemben a Magyar Kommunista Párt (a továbbiakban: MKP) a szocializmus sztálini típusú építésének elvét hirdette. Az MKP katonapolitikájának célja egy kis létszámú, alacsony harcértékű haderő kialakítása volt, amely nem veszélyeztethette a párt hatalmi helyzetét a belpolitikai életben. Csak egy 15 ezer fős haderőt akartak hagyni, így gondolván „megszabadulni” a régi hadsereg tisztjeitől.

A Honvédelmi Minisztérium felállításával párhuzamosan döntés született a Katonapolitikai Osztály megalakításáról is. Idézem a dokumentumot:

„Debrecen, 1945. március 12.

A Katonapolitikai Osztály felállítása a HM-ben.

Tárgy: Kat.Pol. és Hírszerző osztály felállítása.

Emlékeztető

*A Szövetséges Ellenőrző Bizottság köréből vett értesülés szerint ott nem volna kifogásuk az ellen, hogy ha a magyar honvédség offenzív hírszerző tevékenységét az ellenség felé mielőbb megkezdéné. Ez a kívánság egybeesik azzal a személyi lehetőséggel, hogy a katonapolitikai és defenzív hírszerző szolgálatra megfelelő egyén immár rendelkezésünkre áll egy vezérkari tiszt személyében (Pálffy-Österreicher vk. szds.).**

A honvédelmi miniszter úr előzőleg már utasítást adott a katonapolitikai és defenzív osztály megszervezésére. A végleges szervezés megkezdése előtt az elvi írásbeli jóváhagyás érdekében a tervezett szervezet felállítását a Szövetséges Ellenőrző Bizottságnak bejelentjük és jóváhagyását kérjük.

Szövetséges Ellenőrző Bizottságnak

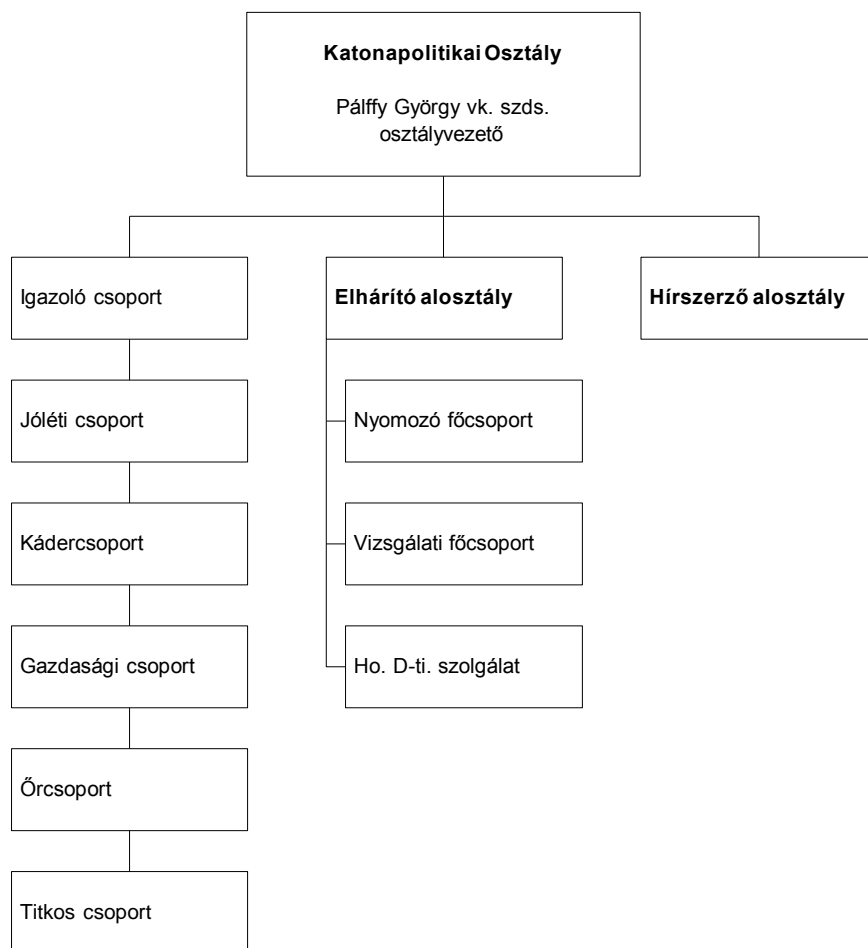
Debrecen

Kérem szíves jóváhagyását, hogy a Honvédelmi Minisztérium keretében a Katonapolitikai, Defenzív és Offenzív osztályt felállíthassam. A szervezet célja a honvédség keretein belül a fasiszta, reakciós tevékenység elleni küzdelem, az ellenséges hírszerzés aktív megakadályozása, és a hírszerzés offenzív végrehajtása az ellenség által még megszállott területeken.

* Helyesen: Pálffy-Oesterreicher vk. szds. (A szerk.)

A katonapolitikai és hírszerző osztály tevékenységét szíves jóváhagyásával a megfelelő Szovjet szervekkel szoros együttműködésben folytatná. Elvi jóváhagyás esetében a tervezett osztály részletes szervezetét később mutatom be.

Debrecen, 1945. III. 12. András Sándor vk. ezr.⁶

1. ábra. A Katonapolitikai Osztály szervezete, 1945. március–május⁷

⁶ HL MN VIII. 1. fond HM Törzsanyag (1945-1949) iratai 20 269/ Eln. IV.-1945. sz.

⁷ Államvédelem a Rákosi-korszakban. Történelmi Hivatal, 2000. 61. o.

A megalakult osztály fő feladatait az alábbiakban határozták meg:

- az ellenséges hírszerzés megakadályozása;
- aktív hírszerzés bevezetése;
- a háborús bűnösök felkutatása;
- a volt magyar 2. hadsereg személyi állományának kivizsgálása;
- a magyar királyi honvédség (Horthy-hadsereg) tisztjeinek igazolásához szükséges adatok beszerzése;
- a katonai elhárítás megszervezése.

Az 1. ábra és a felsoroltak alapján látható, hogy két alapvető tevékenység, a hírszerzés és az elhárítás jellemzi a szervezet működését.

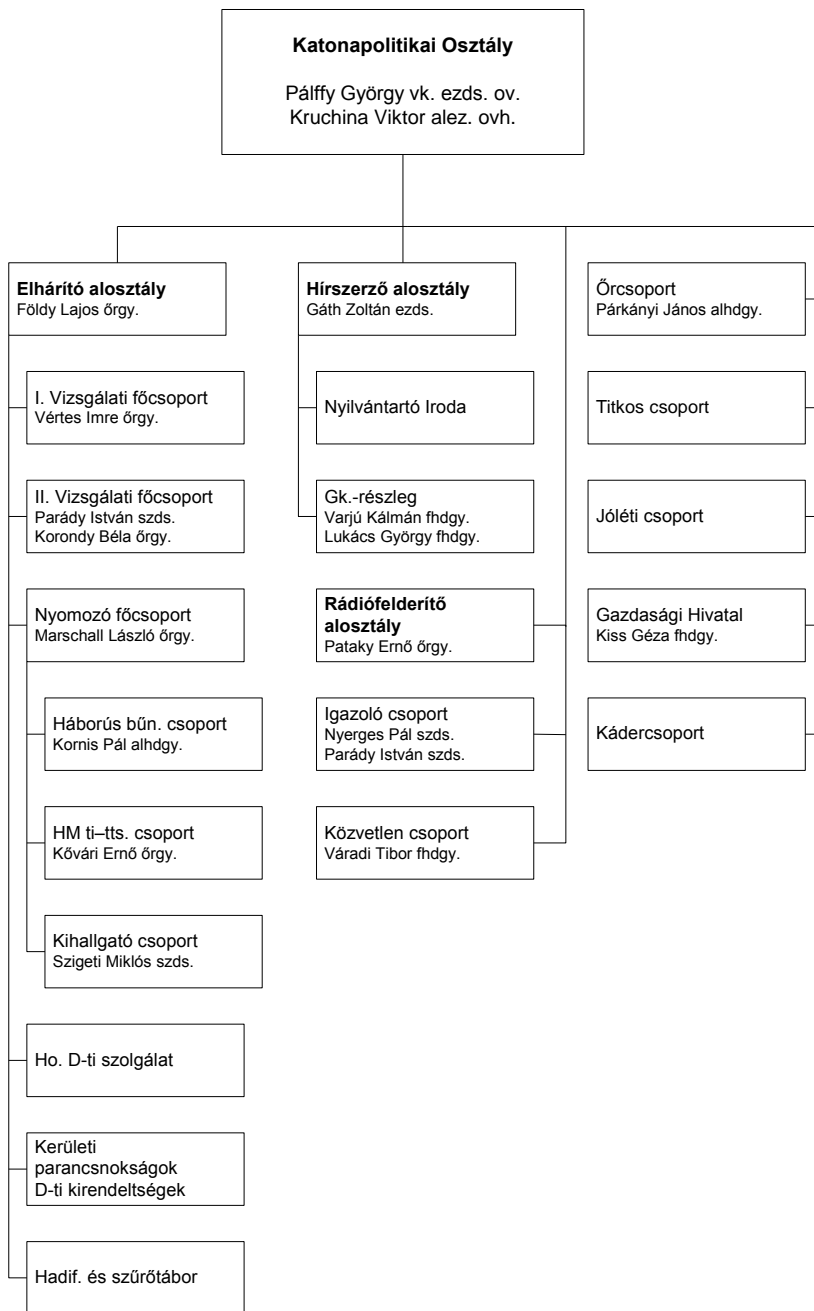
A szervezetet megvizsgálva megállapíthatjuk, hogy alapjaiban hasonlít a Magyar Királyi Honvédség VKF–2 osztályához. A szervezeti változás az elhárítás tekintetében nagyfokú szakosodást eredményezett, míg a hírszerzés vonatkozásában alosztály szinten megjelent a rádiófelderítés (2. ábra).

A Hírszerző alosztály elsősorban az ellenség által megszállt területen szervezte meg a felderítést. A hadműveletek azonban szűk lehetőséget biztosítottak a feladat végrehajtására, így a kezdeti időkben az Elhárító alosztály tevékenysége volt intenzívebb. Előtérbe került a háborús bűnösök felkutatása és a magyar királyi honvédség tisztjeiről az igazoláshoz szükséges adatok megszerzése.

A szervezetet vizsgálva látható az a tény, hogy a tárgyalt időszakban mindenekelőtt az elhárító tevékenységhez kapcsolódó csoportokat hozták létre. A kezdeteket az a tevékenység jellemezte, amelyet a Katonapolitikai Osztály számára fő feladatként határoztak meg. Ugyanakkor már nagy jelentőséget tulajdonítottak a rádiófelderítésnek, egyidejűleg megkezdték a felkészülést a hazatérő hadifoglyok fogadására.

A Katonapolitikai Osztály szervezeti felépítéséből kitűnik, hogy az osztály feladatai között egyre meghatározóbbak az elhárítással és katonai nyomozással kapcsolatos teendők. Az állományba elsősorban a szovjet hadsereg oldalán harcolt volt partizánokat és antifasisztákat vették fel. A tevékenységet nagyban meghatározta az a tény, hogy a kezdeti időben csak az ország felszabadított részén tevékenykedhettek. A fő feladatot abban az időben is a második világháborúban harcolt volt magyar királyi honvédség tisztjeinek a kiszűrése, valamint a beszivárgó „ellenséges ügynökök” (amelyek alatt kizárólag a nyugatiakat értették) tevékenységének a megakadályozása jelentette.

A Honvédelmi Minisztérium 1945. október 22-én a SZEB-től utasítást kapott a hadsereg átszervezésére. Kondratov vezérőrnagy, a SZEB elnökének katonai szakértője 25 000 főben határozta meg a honvédség engedélyezett létszámát. A csökkentés formálisan az anyagi kiadások megtakarítására irányult, de egyben az MKP számára kedvező feltételt biztosított, hogy megszabaduljon azoktól a tisztektől, akiknek a politikai elképzelése nem egyezett a magukat kommunistának hirdetőkével.

2. ábra. A Katonapolitikai Osztály szervezete, 1945. június–december⁸

⁸ Államvédelem a Rákosi-korszakban. Történeti Hivatal, 2000. 62. o.

Földesi Margit *A Szövetséges Ellenőrző Bizottság Magyarországon* című könyvében érdekesnek ítéli meg a SZEB nyugati nagyhatalmainak a viszonyát Magyarország irányába. Az angol jelentések többször elismerik, hogy Magyarország szovjet érdekszféra, s így „a jelen körülmények között, mi csupán megfigyelők lehetünk”, illetve, hogy „amíg a Vörös Hadsereg jelen van, mérsékelniük kell az igényünket Magyarország irányába”.⁹

Király Béla *Honvédségből néphadsereg* című könyvében megemlíti, hogy az MKP ellenőrzése az ország fegyveres ereje felett az Ideiglenes Kormány megalakulásától kezdve jelentős volt és állandóan fokozódott. 1945 elején a politikai ellenőrzés a demokratikus átnevelés formájában valósult meg. Ennek érdekében februárban létrehozták a Honvédelmi Minisztériumban a Kulturális és Nevelő Osztályt. Az osztály az 1945. május 22-én kelt ideiglenes miniszteri utasítás alapján működött.

1946 tavaszán sor került a Határőrségnek a honvédség hadrendjéből történő kivonására. A Belügyminisztérium alárendeltségébe került, ahol a kommunista befolyás már akkor erős volt.

A Katonapolitikai Osztály szervezete is változáson ment keresztül. Az Elhárító alosztály szervezetében lévő csoportok a növekvő feladatok elvégzése érdekében főcsoportokká alakultak. A szűrőtáborok szerepe a hazatérő hadifoglyok fogadásával összefüggésben megnövekedett. A változásokat a 3. ábra szemlélteti.

1946 szeptemberében a Honvédelmi Minisztérium kiadta a nevelőtiszti tanfolyamra vonatkozó pályázati felhívását. Utólag úgy tűnik: a kiírt pályázat már előrevetítette a politikai tiszti intézmény körvonalait. Meg kell említeni: a kiírás szerint a származás előnyt, illetve hátrányt jelentett.

Király Béla már említett könyvében utalt arra a törekvésre, amit az MKP az Országos Katonai Konferenciákon képviselt.

Az első konferencia (1945) témája a tiszti politikai munka és Rákosi „szalámitaktikája” volt, melynek lényege a következő volt:

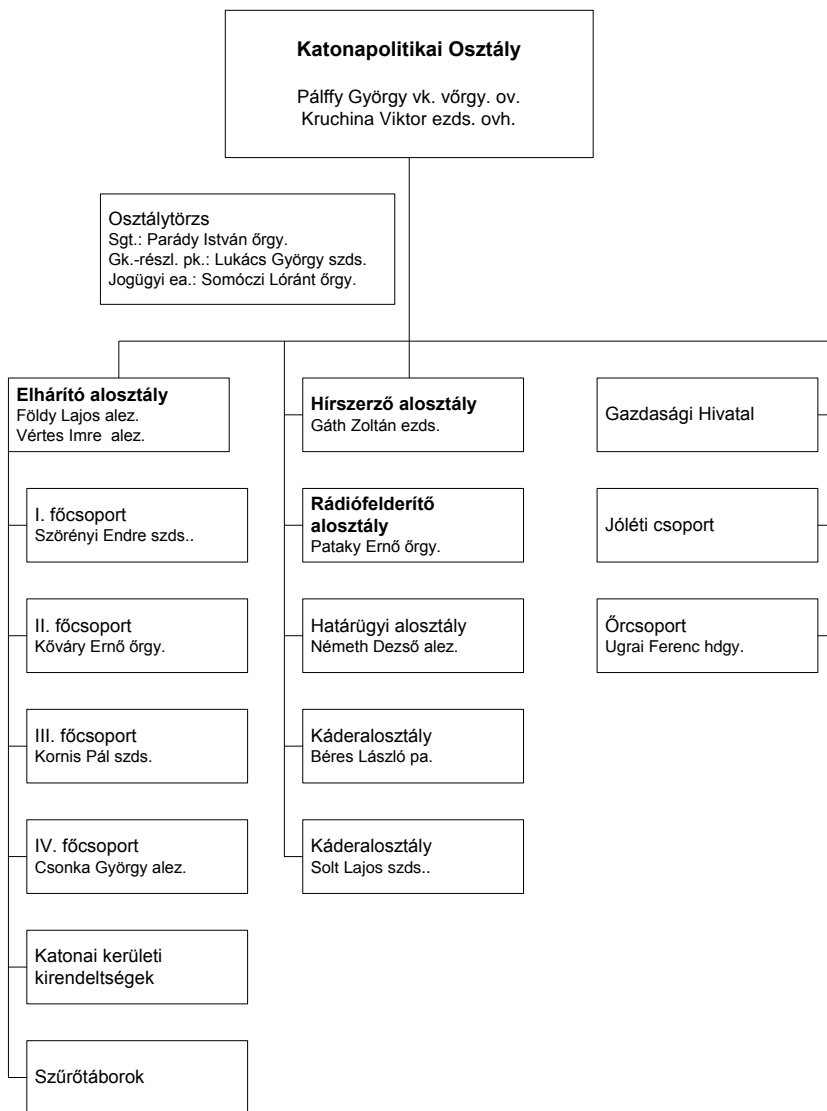
- az MKP befolyásának erősítése;
- a nevelőtiszti és „D” szervezetek kommunista ellenőrzésének fokozása;
- a többi (demokratikus párt) befolyásának gyengítése.

A második konferencia (1946. június 2.):

- az MKP hatalmának további erősítése;
- a nevelőtiszti intézmény megszilárdítása;
- a kommunista tartalékos tisztek hivatásos állományba vétele;
- a régi tisztikar létszámának csökkentése.

1946 őszén az MKP III. kongresszusa olyan határozatokat hozott, amelyek a polgári erők hatalomból történő kiszorítását célozták. A belpolitikai élet megélénkült, miközben előkészületek folytak a békeszerződés előkészítésére.

⁹ Földesi Margit: *A Szövetséges Ellenőrző Bizottság Magyarországon 1945–1947*. IKVA, Budapest, 1995. 69-70. o. PRO 13.952 281. sz. távirat.

3. ábra. A Katonapolitikai Osztály szervezete, 1946. július 1-jén¹⁰

Összefoglalva: A magyar demokratikus honvédség megszervezése már 1944-ben megkezdődött, miközben a Dunántúlon még folytak a hadműveletek. A Honvédelmi Minisztériumban létrejöttek az elhárítás és a hírszerzés szervezetei.

¹⁰ Államvédelem a Rákosi-korszakban. Történeti Hivatal, 2000. 66. o.

A szervezet felépítésében és működésében hasonló volt az m. kir. Honvédelmi Minisztérium VKF–2 osztályának működéséhez. A régi hadseregből visszamaradt személyek egy részét a tapasztalatok átadása érdekében kezdetben még alkalmazták. A belpolitikai körülmények szükségessé tették az elhárítás súlyozottabb tevékenységét, amelynek egyik célja a régi tisztikar megszürése és korlátozott átigazolása volt az új, demokratikus hadseregbe. A politikai folyamatokra jelentős hatással bírt a Szövetséges Ellenőrző Bizottság szovjet vezetése. A nagypolitika érdeke előnyt biztosított a Magyar Kommunista Párt részére, amely a Határország „bekebelezése” után megkezdte a honvédségben is hatalmának kiépítését.

A BÉKESZERZŐDÉS MEGKÖTÉSÉTŐL 1950-IG

Mielőtt Párizsban sor került volna a magyar békeszerződés aláírására, a politikai pártok között ádáz küzdelem dúlt a legfelsőbb politikai hatalom megszerzéséért. Mindegyik tudta: aki a hatalmat meg tudja ragadni, az hosszú időre birtokolni fogja, s ezáltal a teljes politikai intézményrendszert a saját elképzelései szerint építheti ki. Ezért aztán semmitől sem riadtak vissza, bármiről is volt szó.

1946 őszén a belpolitikai helyzetben erőegyensúly alakult ki az FKgP és az MKP között. **Hogyan tovább?** – ez volt az alapvető kérdés, amelynek a megoldására két álláspont alakult ki. Az MKP szerint Magyarországon a szocializmust kell megvalósítani végső célként, de előtte a népi demokráciát kell megteremteni. A párt elgondolása szerint így az ország „polgárháború nélkül”, békés úton juthat el a szocializmushoz. Ugyanakkor az FKgP egy nyugati típusú, polgári demokratikus államforma megvalósítása mellett szállt síkra.

Nagy Ferenc (kisgazda) miniszterelnök a kialakult belpolitikai helyzetet emlékirataiban a következőképpen jellemezte:

„... 1946 őszén már nem a kommunista párt használta fel a maga céljaira a szovjet segítséget, hanem a Szovjet maga kezdett olyan politikát, amelyben a magyarországi kommunista párt is, a többi párttal együtt csak eszköz volt. Természetesen nem szorítkozott ez a politika kizárólag Magyarországra, hanem kiterjedt egész Délkelet-Európára. A romániai, majd később a lengyelországi választásokat már a Szovjet dirigálta. A különböző délkelet-európai «összeesküvések» már a Szovjet kitalálásai voltak. Magyarországon azért volt szükség fokozottabb szovjet beavatkozásra, mert Magyarország politikai berendezkedése még mindig különbözött a többi délkelet-európai országtól. Magyarországnak az 1945-ben tévedésből megengedett szabad választás és kormányának magatartása sokkal több függetlenséget biztosított, mint bármelyik más országnak. Ezt a különbséget a szovjet politika szerint mindenképpen meg kellett szüntetni...”¹¹

A békeszerződés megkötéséig terjedő időben lényeges változások mentek végbe a honvédség szervezetében is. Az 1946. évi őszi hadrend bevezetésével tovább csökkent a létszám. A katonai közigazgatás területén megszüntették a miskolci, a szegedi és a szombathelyi honvédkerületeket, és négy új katonai kerületet alakítottak ki az ország területén. A hadsereg létszáma akkor 13 500 fő volt.

¹¹ Földesi Margit: A Szövetséges Ellenőrző Bizottság Magyarországon 1945–1947. IKVA, Budapest, 1995. 148. o.

1947 januárjában Bartha Albert honvédelmi miniszter és K. J. Vorosilov marsall között tárgyalás folyt, amelyen megjelent a szovjet parancsnokság összes vezető beosztású tábornoka és főtisztje, valamint magyar részről a honvédelmi miniszteren kívül Timár Gyula vezérőrnagy, a miniszter szárnysegédje és Sólyom László vezérőrnagy. A szovjet fél a két felállítandó magyar hadosztállyal kapcsolatban azt indítványozta, hogy a két hadosztályt a Dunántúlon diszlokálják. A megbeszélésen Popov ezredes előadást tartott a következőkről:

„... *Nem biztos, hogy a háború véget ért. Nincs kizárva, hogy Oroszország (értsd: Szovjetunió – a szerk.) saját biztonságának érdekében egyszer majd további hadműveletekre lesz kényszerülve, amelyeknél a most felállítandó magyar hadsereg velük karöltve fog részt venni a további hadműveleteknél.*”¹²

Haas György *A szabadság tábornoka* című könyvében megemlíti, hogy Popov előadásának volt egy másik érdekessége is, ami lényegében a Vörös Hadsereg jövőre vonatkozó terveit tartalmazta, amelyek a szovjet érdekek kiterjesztését jelentették. Az alábbi három terv hangzott el:

- „Egyes Számú” hadművelet: előnyomulás nyugati irányban a Calais-i csatornáig és a Pireneusokig;
- „Kettes Számú” hadművelet: Jugoszlávia elleni támadás;
- „Hármas Számú” hadművelet: balkáni hadjárat, melynek célja kijutni a tengerszorosig, a Boszporuszhoz.

Az elképzelések azt igazolták, hogy a szovjet fél – békeszándékainak hangoztatása mellett – nem mondott le egy nyugati országokat bekebelezni szándékozó hadjárat tervéről. Ezen elképzeléseibe kívánta majd bevonni az általa felszabadított (azaz leigázott) országok hadseregét is.

A magyar belpolitikai helyzetet, reményeket az alábbi idézet tükrözi a legjobban:

„*Az időért való versenyfutásban a határpont állami szuverenitásunk visszanyerése volt. Mi, kiszgazdapártiak, reménykedve, a kommunisták pedig rettegve gondoltak arra a pillanatra, amikor megtörténik a békekötés, és megszűnik a fegyveres megszállás, és a kommunista törekvéseket nyílt fegyveres támogatás helyett legfeljebb titkos szervezeti úton támogathatta volna a Szovjet. Ebben a versenyfutásban közvetlen segítség nélkül is könnyen támogathattak volna bennünket a nyugati nagyhatalmak. Angliának az lett volna a feladata e téren, hogy a szociáldemokratákat igyekezzék legalább a kommunisták törekvéseinek a fékezésére beállítani, az összes nagyhatalomnak a feladata pedig az lett volna, hogy minden erővel sietessék a békekötést, hogy a világ elrendezése bekövetkezzék, mielőtt a demokrácia, így Magyarországon a Kiszgazdapárt ereje el nem fogy a versenyfutásban.*”¹³ – írta Nagy Ferenc, volt magyar miniszterelnök az országból való kényszerű távozása után egy évvel, 1948-ban a *Küzdelem a vasfüggöny mögött* című memoárjában.

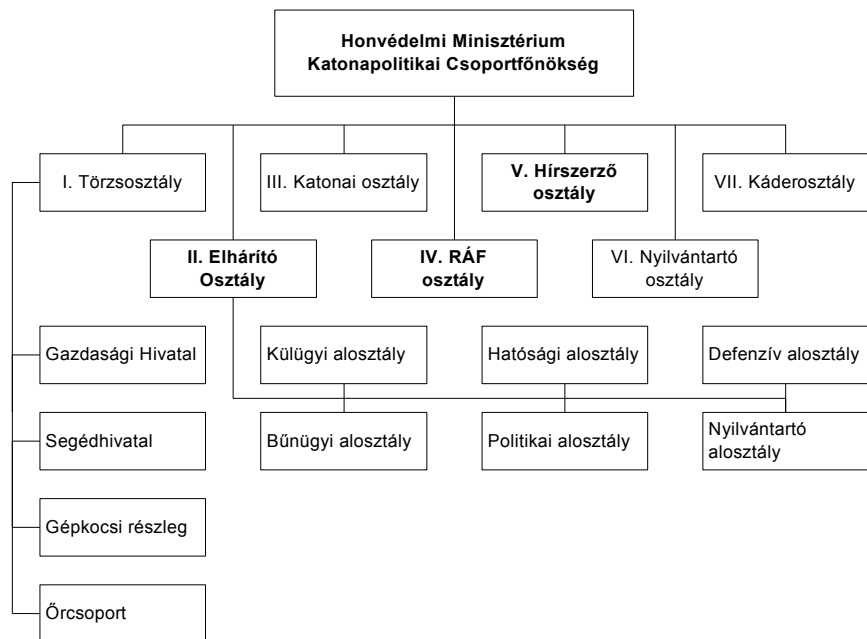
¹² Bartha Albert: *Kétszer szemben a kommunizmussal*. New York, 1960. 282. o.

¹³ Magyar Szemle. VIII. évfolyam, 1-2. szám. 2. o.

Az FKgP gyakorlati politikája 1945 novembere és 1947 májusa között épült. Ezek szerint az 1945 novemberében demokratikus választások eredményeként hatalomra jutott pártnak az volt a legfontosabb feladata a szovjetek megszállta országban, hogy ha kell, kemény politikai küzdelmek közepette, s ha kell, kényszerű engedményeket téve is hatalmi pozícióban maradjon a kommunisták ellenében, a háborút lezáró békekötések ratifikációja idejére. Az FKgP reményei szerint ugyanis a ratifikációs procedúrák befejezése után a szovjet csapatok elhagyják Magyarországot, az ország visszanyeri szuverenitását, majd a választások után az FKgP vezetésével mód nyílik a klasszikus polgári demokrácia megteremtésére. Erre annál is inkább volt esély, mert – bár folyamatosan fenyegetett helyzetben –, Magyarországon valóban kialakulóban voltak a demokrácia intézményei.

A magyar honvédség alakulatai, amelyek elsősorban műszakiak voltak, részt vettek az újjáépítő munkában és az ország területének aknamentesítésében. Ugyanakkor a Katonapolitikai Osztály – mint szervezet –, formailag a honvédelmi miniszterhez tartozott, a valóságban azonban az MKP hozta létre és az is irányította. A koalíciós pártok törekedtek ugyan kádereik bejuttatására, az azonban nem járt sikerrel. Az a néhány szociáldemokrata, aki e szervnél dolgozott, nemcsak asszimilálódott környezetében, hanem kommunistává is vált. A személyi állomány – 1946 végén kb. 360 fő, közöttük mintegy 200 fő hivatásos állományú, 160 fő polgári alkalmazott – végezte feladatait.

1947. február 14-től a Katonapolitikai Osztály a honvédelmi miniszter 4000/Eln.-1947. sz. rendeletére, Katonapolitikai Csoportfőnökséggé alakult át. A csoportfőnökség 1947. június 26-tól került elhelyezésre a Bartók Béla úti objektumban.

4. ábra. A HM Katonapolitikai Csoportfőnökség szervezete, 1947. februártól

A katonai felderítés–hírszerzés szempontjából a IV. Rádiófelderítő és az V. Hírszerző osztály a fontos. A Rádiófelderítő osztály mintegy 50 fő hivatásos és polgári alkalmazottal végezte a rádiófelderítést. Feladatuk a műsorszórási adók lehallgatásán kívül már kiterjedt egyes nyugati hírugynökségek, diplomáciai és postai adások lehallgatására is. Ennek érdekében a hadifogságból hazatért és igazolt, volt rádiófelderítő és híradó végzettségű tisztek és tiszthelyettesek bevonásával megalakultak az első rádiófelderítő alegységek. A Hírszerző osztály állományát is régi, tapasztalt katonák alkották. Ezzel párhuzamosan szaktanfolyamokon képezték ki az utánpótlást.

1947. február 10-én Párizsban aláírt magyar békeszerződés – amelyből idézek – a honvédség tekintetében az alábbiakat tartalmazta:

***A párizsi béke
1947. február 10.***

III. rész

KATONAI ÉS LÉGÜGYI RENDELKEZÉSEK

I. CÍM.

12. Cikk.

A szárazföldi és légi fegyverkezés és az erődítések fenntartása szorosan arra korlátozódik, hogy a belső jellegű feladatoknak és a határok helyi védelmének megfelelően. Ennek értelmében Magyarország jogosítva van arra, hogy a következőknél nem nagyobb fegyveres erőt tartson:

- a) Szárazföldi hadsereget, ideértve a határvédő csapatokat, a légelhárító és a folyami flotillaszemélyzetet, összesen 65 000 főnyi személyzettel;*
- b) Légihaderőt 90 repülőgéppel, ideértve a tartalékokat, amelyből legfeljebb 70 lehet harci repülőgép, összesen 5000 főnyi személyzetet. Magyarország nem tarthat vagy szerezhethet meg olyan repülőgépet, amely belső bombahordozó berendezéssel ellátva elsősorban bombázógépként volt szerkesztve.*

A fenti számok minden esetben magukban foglalják a harci, kiszolgáló és vezető személyzetet.

13. Cikk.

A magyar hadsereg és légihaderő személyzetének a 12. Cikkben engedélyezett erőket meghaladó részét a jelen Szerződés életbelépésétől számított hat hónapon belül fel kell oszlatni.

II. CÍM

21. Cikk

- 1. A magyar hadifoglyok, mihelyt lehetséges, hazaszállítandók a hadifoglyokat visszatartó egyes Hatalmak és Magyarország között erre vonatkozólag kötött megállapodások szerint.*
- 2. Mindennemű költséget, beleértve a hazaszállításban levő magyar hadifoglyok fenntartási költségeit az egyes gyülekezőpontoktól, amelyeket az érdekelt Szövetséges vagy Társult Hatalom kormánya állapít meg, a magyar területre való belépés pontjáig, a magyar kormány visel.*

IV. rész

A SZÖVETSÉGES HADERŐK VISSZAVONÁSA

22. Cikk

1. *A jelen szerződés életbelépését követően minden Szövetséges fegyveres erőt 90 napon belül Magyarországról vissza kell vonni, mindazonáltal a Szovjetunióknak fennmarad a joga magyar területen oly fegyveres erők tartására, amelyre szüksége lehet ahhoz, hogy a Szovjet hadseregnek az ausztriai Szovjet megszállási övezettel való közlekedési vonalait fenntartsa.*
2. *A Szövetséges Haderők birtokában lévő mindazokat a fel nem használt magyar fegyvereszközöket és mindazokat a magyar javakat, amelyek a Fegyverszüneti Egyezmény 11. cikke értelmében szereztettek meg, ugyane 90 napi határidőn belül a magyar kormány részére vissza kell adni.*
3. *Magyarország azonban rendelkezésre fog bocsátani minden olyan eszközt és könnyítést, amelyre az ausztriai Szovjet megszállási övezettel való közlekedési vonalak fenntartása céljából különlegesen szükség lehet, aminek ellenében a magyar kormány megfelelő ellenszolgáltatásban fog részesülni.¹⁴*

A szerződés szerint a katonai megszállást jogilag megszüntették az országban, de egyben lehetővé tették a szovjet csapatok jogszerű Magyarországon történő állomásoztatását. A szerződés ratifikációjára 1947. szeptember 15-én került sor.

A békeszerződés 70 ezer fős hadsereget engedélyezett, amelyhez szükséges volt életre kelteni a haderő béke- és háborús vezetéséhez feltétlenül szükséges központi szerveket, elsősorban a vezérkart.

1948. február 18-án Magyarország barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződést kötött a Szovjetunióval. A delegációban Veres Péter honvédelmi miniszter mellett Pálffy György vezérőrnagy képviselte a leendő vezérkart. A megállapodás szerint a szovjet hadsereg segítséget nyújt majd a magyar honvédség fejlesztéséhez. A honvédség haditechnikai eszközöket fog kapni, valamint lehetőséget a magyar tisztek Szovjetunióban történő képzésére.

Pálffy tábornok emlékeztetője¹⁵ a következőket tartalmazta a tárgyalásokról:

„A honvédség négyéves fejlesztési tervének első évében, 1948/49-ben, harmincezres hadrendnek a fegyverzetét és a felszerelését a Szovjet Hadsereg a saját anyagából a Honvédség rendelkezésére bocsájtja. A honvéd fő- és törzstisztek Szovjetunióban történő felsőfokú képzésére 46 főt küldenek ki. Az egyes fegyvernemekből, illetve szakmákból 5-5 főt kell küldeni, hogy az idegen nyelvű csoportképzés lehetséges legyen. Összesen 18 főt. A Szovjet Hadsereg 8 fő szaktanácsadót küld Magyarországra.”

1948. február végétől jelentős változások történtek. Pálffy György altábornagyot abban a hónapban nevezték ki a honvédség felügyelőjévé, így Földy Lajos ezredes került a HM Katonapolitikai Csoportfőnökség élére.

¹⁴ Sorsdöntések. Göncöl Kiadó, Budapest. 302-303. o.

¹⁵ HL MN VIII. fond a honv.fe. iratai 844. doboz 3.ő.e.

1948. szeptember 9-én Farkas Mihály lett a honvédelmi miniszter, majd 1949. március 1-jével Súlyom László altábornagyot nevezték ki a működését akkor megkezdő Honvéd Vezérkar főnökének.

Az ország gazdasági életében a fokozódó nehézségek egyik oka az erőltetett ütemű hadseregfejlesztés volt. Az 1950. augusztus 30-án jóváhagyott „Kossuth” hadrendben – amely a hadsereg létszámát 135 323 főre emelte –, az addigi egy hadtest helyett hárommal számoltak.

1949. február 1-jétől a HM Katonapolitikai Csoportfőnökség, mint HM Katonai Elhárító Főcsoportfőnökség (5. ábra) a honvédelmi miniszter közvetlen alárendeltségbe került, vezetője Révész Géza altábornagy lett. A felderítést a IV. Hírszerző Csoportfőnökség és a III. Rádiófelderítő Csoportfőnökség végezte. A szakmai feladatokat két önálló rádiófelderítő zászlóalj oldott meg. Az alegységek Budapesten, az Aba utcai laktanyában kerültek elhelyezésre.

A katonapolitikai helyzetből a két csoportfőnökség számára az alábbi kiemelt tennivalók következtek:

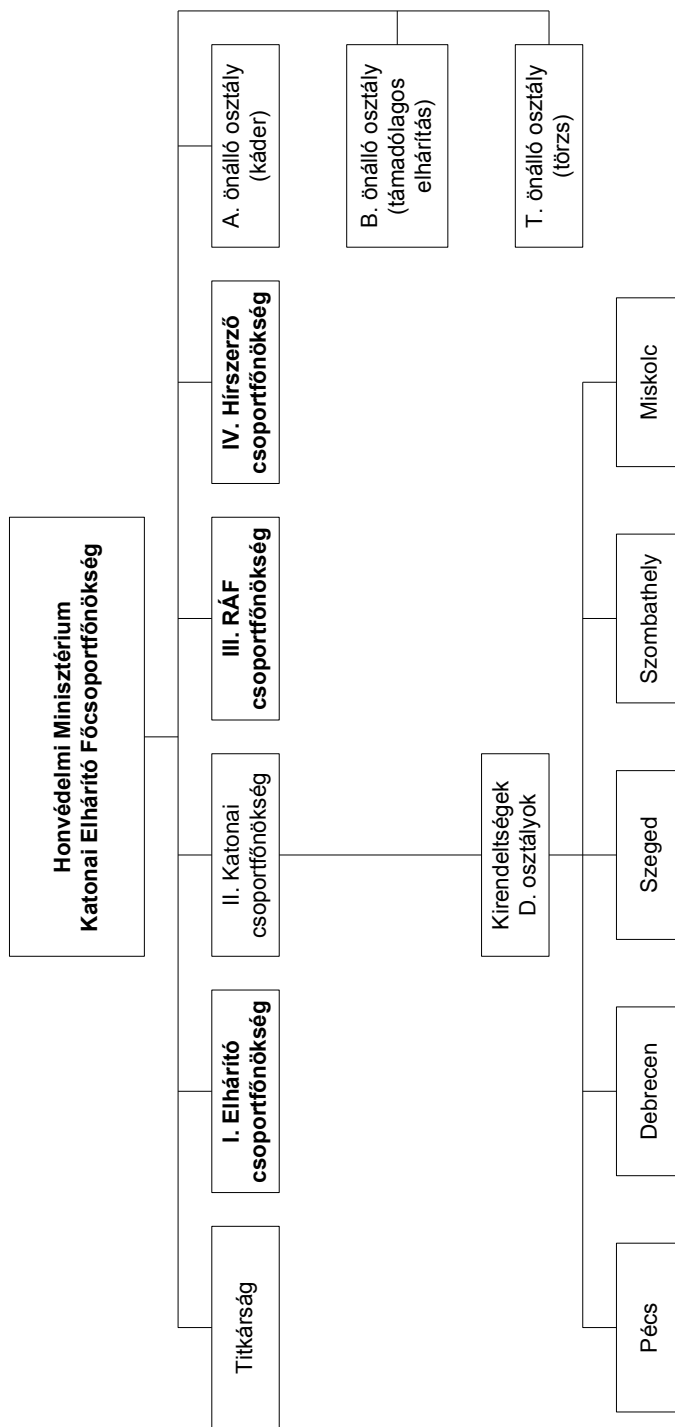
A fő felderítési feladat az akkor „imperialista” államoknak a Magyar Köztársaság elleni belső propaganda- és külpolitikai tevékenységére vonatkozó adatainak megszerzése és jelentése volt.

A jugoszláv helyzet kiéleződésével a fő irány a balkáni hadműveleti irány lett. Jelentős változást eredményezett a NATO megalakulása is, így a feladatok közé került az akkor felállítás alatt lévő NATO-erők felderítése, az Európában állomásozó amerikai, továbbá az angol, francia és olasz csapatok szervezésének, tevékenységének, diszlokációjának figyelemmel kísérése.

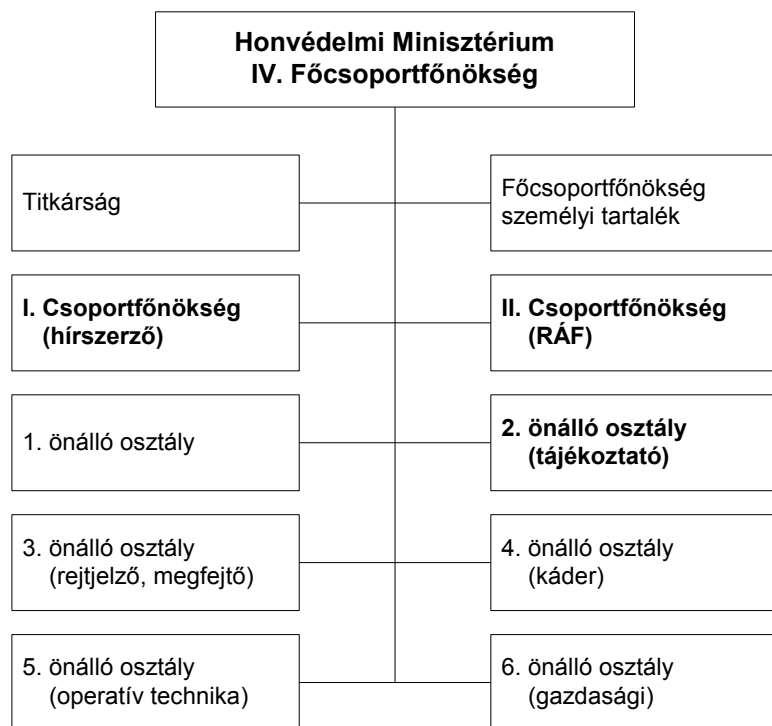
1950 elején a HM Katonai Elhárító Főcsoportfőnökségből kivált az I. Elhárító Csoportfőnökség, amely BM Államvédelmi Osztályból (ÁVO) megalakított minisztériumi rangú Államvédelmi Hatóság (ÁVH) alárendeltségébe került. A IV. Hírszerző Csoportfőnökség HM IV. Főcsoportfőnökségként (6. ábra) folytatta tevékenységét.

A változás eredményeként a katonai elhárítás a főcsoportfőnökség hatáskörén kívül került. A IV. Főcsoportfőnökség fő feladata a katonai hadműveleti-hadászati hírszerzés lett. A hírszerzés főleg illegális ügynökök útján, valamint a rádiófelderítésen keresztül szerzett információt. Így az I. Csoportfőnökség (hírszerző), a II. Csoportfőnökség (rádiófelderítő) és a Tájékoztató Osztály meghatározó szerepet játszott. A felderítés fő irányai az NSZK, USA, Nagy-Britannia, Olaszország és Franciaország voltak.

Összefoglalva: A magyar hadsereg létszáma tömeghadsereg méretűvé vált. Az 1947 szeptemberében megszűnő Szövetséges Ellenőrző Bizottság távozásával a nagyhatalmak döntése értelmében a szovjet érdekek érvényesültek hazánkban. A demokratikus honvédség „eltüntetésével” párhuzamosan megkezdődött a néphadsereg létrehozása, amelynek tisztikara döntő többségében már az új hatalom szolgálatába szegődött munkás- és parasztfiatalokból verbuválódott. A felderítés és hírszerzés területén kialakultak a szervezeti keretek, fő irányok. Kialakult a nemzeti felderítés, de a kérdés az maradt, hogy a nemzetközi politika és az erőviszonyok a későbbiekben milyen hatást gyakorolnak a további folyamatokra?

5. ábra. A HM Katonai Elhárító Főcsoportfőnökség szervezete, 1949. februártól

6. ábra. A HM IV. Főcsoportfőnökség szervezete, 1950. februártól

FELHASZNÁLT IRODALOM

- *Államvédelem a Rákosi-korszakban.*
A Történeti Hivatal kiadványa. Budapest, 2000.
- Gergely Jenő-Izsák Lajos: *A huszadik század története.*
Budapest, 2000.
- Földesi Margit: *A Szövetséges Ellenőrző Bizottság Magyarországon 1945–1947.*
Budapest, 1995, IKVA.
- Hadtörténelmi Levéltári Kiadványok: *A béketábor magyar hadserege.*
Budapest, 2001.
- Király Béla: *Honvédségből néphadsereg.*
Budapest.
- Okvách Imre: *Katonai perek a kommunista diktatúra időszakában 1945–1958.*
Budapest, 2001, Történeti Hivatal.

TISZTELT OLVASÓ!

A Felderítő Szemlét 2002 tavaszán alapította a Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal főigazgatója, aki a naptári negyedévenként megjelenő folyóirat felelős kiadója is egyben.

A Felderítő Szemle tartalmi gondozója a Hivatal Tudományos Tanácsa, az egyes számok anyagának összeállítását a Szerkesztőbizottság végzi, a nyomdai kézirat elkészítését és annak sokszorosítását pedig a felelős szerkesztő szervezi.

Általános ismertetés

Az eltelt két és fél év igazolta a várakozásokat: kialakult a kiadvány arculata, tartalmilag, szerkezetileg, esztétikailag egyaránt eleget tesz a Hivatal – mint tudományos kutatóhely – által támasztott idényeknek, értékes publikálási lehetőséget biztosítva a tudományos munkával foglalkozóknak, a doktorandusz hallgatóknak, és mindazoknak, akik gondolataikat közkinccsé kívánják tenni.

A kiadványt előkelő helyen jegyzi a Magyar Tudományos Akadémia IX. osztálya keretében működő Hadtudományi Bizottság is, amely a Felderítő Szemlét „*a hadtudomány egyes szakterületeire kiterjedő tartalmú hazai folyóiratok*” között tartja nyilván, s mint ilyen „*az MTA doktori eljárás során felhasználandó, mértékadó folyóiratok jegyzékében*” szerepel.

A kiadvány szerkezete tükrözi az Alapító által is képviselt tudományos követelményrendszert, megfelel a kiadvány eredeti célkitűzéseinek, és lehetővé teszi a tartalmi fejlődést, korszerűsítést.

A Felderítő Szemle legelső száma 2002 szeptemberében jelent meg. 2004 decemberéig 11 szám látott napvilágot, összesen 1622 oldal (811 lap) terjedelemben, amelyből 2002-ben 2 szám 326 oldalon, 2003-ban 4 szám 544 oldalon, 2004-ben 5 szám (abból egy „T” minősítésű különszám) összesen 752 oldalon. A számadatok is egyértelműen tükrözik a fejlődést.

A Felderítő Szemlében tanulmányt, cikket, publikációt megjelentetni elismerésnek számít. Hogy ez így lehet, az mindenekelőtt a szerzők érdeme, akik körültekintő gondossággal és szakmaisággal elkészített munkáikat juttatják el a Szerkesztőbizottsághoz. Fontos tényező az is, hogy egyetlen publikáció sem jelenhet meg lektorálás nélkül! Ezáltal biztosítjuk, hogy a kiadványban tartalmilag–szakmailag minden szempontból kifogástalan munkák jelenjenek meg. Meghatározó jelentőségű, hogy egy-egy szám anyagának szerkesztését, korrektúrázását és stilizálását tapasztalt olvasószerkesztő végzi, és nem kevésbé fontos a tördelőszerkesztő munkája, mellyel hozzájárul a tartalom és forma összhangjának megvalósításához.

A szerzők és a lektorok

A szerzők köre széles skálájú: egyaránt szívesen jelentetik meg munkáikat a ZMNE professzor emeritusai, doktorandusz hallgatói, az egyes szakterületek művelői, a „csak” gondolkodók, akik tapasztalataikat a kiadványon keresztül is megosztják másokkal, elősegítve a tudományos munka színvonalának megtartását, s ha lehet, fejlesztését, bővítését.

A 2002-ben megjelent 2 számban 20 szerző 17 munkával jelentkezett; 2003-ban 4 számban 50 szerző 48 munkáját olvashattuk, közülük 17 szerző 17 munkával részese volt a válságkezelő és béketámogató műveletekről megrendezett színvonalas konferenciának. 2004-ben pedig 52 szerző 44 munkát jelentetett meg, abból 5 szerző 4 munkája található a minősített számban. Ez összesen 122 szerző 109 munkáját jelentette, de a valóságban ez kevesebb szerzőt takar, mivel közülük néhányan több publikációval is megjelentek.

A szerzők köre valamennyi állománykategóriát érinti: egyaránt publikált tábornok, főtiszt, tiszt, közalkalmazott, polgári személy; sajnos, zászlós és tiszthelyettes eddig még nem, ami részben érthető és elfogadható. A szerzők tudományos fokozata szintén széles skálájú: professzor emeritus, nagydoktori, PhD és kandidátusi címekkel egyaránt publikálnak, de jelentős azok száma is, akik még nem, vagy egyáltalán nem rendelkeznek tudományos fokozattal, de szakmájuknak legismertebb művelői között jegyzik őket.

A szerzők döntő többsége a Hivatal állományában szolgálatot teljesítő személy, s nem kevesen vannak azok sem, akik a Hivataltól vonultak szolgálati nyugállományba, de publikációik révén is kötődnek a szervezethez. A Szerkesztőbizottságnál kívülről is egyre több szerző jelentkezett, különösen biztonságpolitikai és más, speciális szakmai témákban.

A megjelentetett cikkek és tanulmányok lektorairól is hasonlóképpen elmondhatók az előbbiekről, azzal a kitételrel, hogy lektorálásra elsősorban a Szerkesztőbizottság, valamint a Tudományos Tanács tagjait kértük fel, de indokolt esetben külsős szaktekintély véleményét is kikértük.

A publikációk tartalmáról

A Felderítő Szemle 2004 decemberéig megjelent 11 számában összesen 109 publikációt tettünk közkinccsé. A tanulmányok, cikkek megírására tollat ragadó kollégákat a legváltozatosabb témák, témakörök készítették arra, hogy kiírják magukból gondolataikat. Az aktuális témák – érthető módon – nagyobb számban fordulnak elő, de legalább annyira kedvelt a történelem „vallatása” is. A szakmaiságot a biztonságpolitika és a hírszerzés–felderítés témakörökbe tartozó tanulmányok biztosították, de legalább ennyire fontos szakmai téma az egyes országok jellemzőinek közreadása, vagy éppen a technikai kutatás–fejlesztés témaköre.

Elmondhatjuk, hogy a közreadott témák átfogják a nagyvilág eseményeire történt reagálásokat, a védelmi szektor történéseit, a katonai élet mindennapjait, a katonadiplomáciai tevékenységet és más fontos témaköröket. Az alábbi összeállításból bizonyos trendek kiolvashatók, de tendenciákról még nem beszélhetünk.

A 122 szerző tollából megjelent 109 publikáció tartalom szerinti megoszlása a következő volt:

- világpolitikai eseményekhez kapcsolódó – 5 munka
- a terrorizmusellenes fellépés témakörében – 11 munka
- a válságkövetek, válságkezelés témákban – 17 munka
- a környező országokról – 6 munka
- Oroszország és a FÁK országai – 8 munka
- katonadiplomáciai témában – 2 munka
- béketámogatás témakörben – 3 munka
- a kutatás–fejlesztés területéről – 4 munka
- a kiképzés–felkészítés témájában – 2 munka
- a hírszerzés–felderítés témakörökben – 19 munka
- rádióelektronikai szaktémákban – 8 munka
- a katonai vezetés témakörében – 4 munka
- a humán tevékenységhez kapcsolódó – 1 munka
- történelmi eseményekhez, témákhoz kapcsolódó – 6 munka
- csapattörténelmi témákban – 4 munka
- egyéb vonatkozásban – 9 munka

Természetesen nem csak ilyen csoportosításban lehet elemezni a publikációkat, már csak azért sem, mert azok jelentős hányada összefoglaló munka, amelyek akár más szakterületre is besorolhatók, de én a fő mondanivalót vettem alapul az összesítés elkészítésénél.

Talán kissé árnyaltabban közelíthetjük meg az előbbieket, ha az eddig megjelent számok rovatai közötti témamegoszlást is megvizsgáljuk:

- Biztonságpolitika – 20 munka
- Hírszerzés–felderítés – 10 munka
- Országismertető – 12 munka
- Kutatás–fejlesztés – 6 munka
- Belső tájékoztató – 18 munka
- Katonapolitikai összefoglaló – 2 munka
- Konferencia – 17 munka
- Fórum – 23 munka
- Tudományos munka (csak a 2004/4. számban) – 1 munka

Összegezve

A Felderítő Szemle 2002 szeptembere és 2004 decembere között megjelent számai tükrözték az Alapító célkitűzéseit és hozzájárultak a Hivatal imázsának formálásához, a Hivatalban folyó tudományos tevékenység bemutatásához, népszerűsítéséhez és szakmai színvonalának fejlődéséhez.

A kiadványt a minden számhoz külön elkészített elosztó szerint expedialjuk, számonként összesen 200 példányban. Az érintettek kétharmad része (szervezetek, szervek, szolgálati személyek, együttműködők) rendszeresen megkapja, míg egyharmad része (szerzők és lektorok tiszteletpéldányai, szervek és személyek, együttműködők témánkénti példányai) csak alkalmanként kapja meg a folyóiratot. Mivel a Hivatal jelentős munkával és anyagiakkal járul hozzá a megjelentetéshez, fontosnak tartjuk, hogy csak olyanok kapják kézhez a kiadványt, akiknek arra a munkavégzésük során szükségük van, illetve lehet.

Az eddigi visszajelzések kedvezőek: a Felderítő Szemlét az olvasók megkedvelték, a sorozatként megjelentetett témák is elősegítették az érdeklődés felkeltését. Már jónéhányan felismerték a kiadványban történő publikálás jelentőségét, s annak pozitív kicsengését. Egyre többen jelentkeznek munkáikkal új szerzők, nagy örömünkre a fiatalabb korosztályból is, mely elsősorban a jövő szempontjából fontos, mert azt jelzi, hogy a staféta idővel biztos és jó kezekbe kerül.

A 2005. évi 1. szám megjelentetésével már a IV. évfolyamot kezdtük el. E szám publikációi is rengeteg hasznos információt tartalmaznak a szakemberek számára, köztük új, korszerű gondolatokat és ismereteket is. Bízom abban, hogy eme rövid lélegzetvételi elemzésem valóban egyfajta „SZEMLE-tükör” lehet, s ha csak néhány kollégánkat készíti további gondolkodásra és serkenti publikációk írására, akkor már megérte soraimat papírra vetni. Várjuk a szerzők jelentkezését!

S hogy írásom valóban „SZEMLE-tükör” lehessen, közreadom az eddigi 11 számban megjelent 109 publikáció összesített jegyzékét, rovatonkénti és számonkénti ismertetéssel, felsorolással, amelynek böngészéséhez – a periodika felelős szerkesztőjeként – kellemes időtöltést kívánok a Tisztelt Olvasóknak.

A FELDERÍTŐ SZEMLE 2002. szeptember és 2004. december között megjelent számainak rovatonkénti tartalma:

Biztonságpolitika

1. Dr. Jakus János alezredes – Kálló László őrnagy:
<i>Az afganisztáni terrorelles hadművelet főbb jellemzői és tapasztalatai</i>	2002/1
9. o.
2. Kis-Benedek József ezredes:
<i>A palesztin–izraeli konfliktus</i>	2002/1
61. o.

3.	Németh Miklós őrnagy – Varga Edit főhadnagy:
<i>A Magyar Köztársaságot érintő új típusú fenyegetések elemzése</i>	2002/2
5. o.
4.	Szilvágyi Tibor mk. őrnagy:
<i>Az albán kérdés megoldásának kulcsa Koszovó jövőjének meghatározása</i>	2002/2
16. o.
5.	Venicz László mk. alezredes – Németh Miklós őrnagy:
<i>Az Irak elleni hadművelet végrehajtásának elgondolás-változatai</i>	2003/1
5. o.
6.	Tihanyi Marietta mk. alezredes:
<i>Az ETA baszk terrorszervezet története</i>	2003/2
5. o.
7.	Dr. Tálas Péter:
<i>Az Európai Unió és a délszláv válság I.</i>	2003/2
18. o.
8.	Szilvágyi Tibor mk. őrnagy:
<i>Az albánság ellentmondásos szerepe a nemzetközi biztonsági rendszerben</i>	2003/2
40. o.
9.	Dr. Tálas Péter:
<i>Az Európai Unió és a délszláv válság II.</i>	2003/3
5. o.
10.	Kis-Benedek József ezredes:
<i>A tömegpusztító fegyverek közel-keleti proliferációja</i>	2004/1
5. o.
11.	Dr. Tömösváry Zsigmond ezredes:
<i>A NATO és Oroszország kapcsolatai, e kapcsolatok hatása Közép-Európa, s benne Magyarország biztonságára I.</i>	2004/1
17. o.
12.	Tóth Sándor mk. őrnagy:
<i>A román geopolitikai iskola</i>	2004/1
63. o.
13.	Dr. Tömösváry Zsigmond ezredes:
<i>A NATO és Oroszország kapcsolatai, e kapcsolatok hatása Közép-Európa, s benne Magyarország biztonságára II.</i>	2004/2
5. o.
14.	Bacsó Gábor:
<i>Az iszlám vallás legfontosabb jegyei az erőszak, a háború és a béke tükrében</i>	2004/2
38. o.
15.	Tóth Sándor mk. őrnagy:
<i>Geopolitika – tiltott tudomány Romániában?</i>	2004/2
51. o.
16.	Dr. Tömösváry Zsigmond nyá. dandártábornok:
<i>A NATO és Oroszország kapcsolatai, e kapcsolatok hatása Közép-Európa, s benne Magyarország biztonságára III.</i>	2004/3
5. o.
17.	Szabó Zoltán őrnagy:
<i>Az autonómiaörekvések hatása a biztonsági helyzet alakulására Szerbia és Montenegróban</i>	2004/3
41. o.

18. Gróf Béla mk. alezredes:
<i>Az afgán biztonsági helyzet néhány aktuális kérdése</i>	2004/T
5. o.
19. Prof. Dr. Kőszegvári Tibor nyá. vezérőrnagy:
<i>A nemzetközi terrorizmus elleni harc tapasztalatai</i>	2004/4
5. o.
20. Lakatos Zsolt alezredes:
<i>A terrorizmus elleni küzdelem nehézségei</i>	2004/4
18. o.

Hírszerzés – Felderítés

21. Dr. Bolgár Judit nyá. mk. ezredes CSc –
Dr. Szternák György ezredes CSc:
<i>A terrorcselekmények társadalmi és személyiség-lélektani háttere</i>	2004/1
69. o.
22. Dr. Kovács Tibor mk. alezredes – Talián István őrnagy:
<i>A „Force Protection” és a katonai nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenysége</i>	2004/1
93. o.
23. Tóth András mk. ezredes:
<i>Tudománymetria – „intellimetria”</i>	2004/1
105. o.
24. Lakatos Zsolt őrnagy:
<i>Közép-Ázsia transznacionális kihívásai</i>	2004/1
111. o.
25. Kis-Benedek József ezredes:
<i>Az öngyilkos terrorizmus mint stratégiai fegyver</i>	2004/2
74. o.
26. Pászka Tibor mk. ezredes:
<i>Szükség van-e a rádióelektronikai felderítésre?</i>	2004/2
84. o.
27. Lévay Gábor alezredes:
<i>A nyílt források felhasználásának lehetőségei a hírszerző munkában</i>	2004/3
48. o.
28. Dr. Várhegyi István nyá. ezredes –
Dr. Fenyves Péter mk. ezredes:
<i>Útkeresés az integrált hírszerzésben</i>	2004/3
66. o.
29. Talián István őrnagy – Selmecsi Balázs mk. őrnagy:
<i>A béketámogató missziókban folytatott HUMINT-tevékenység aktuális kérdései</i>	2004/T
15. o.
30. Lévay Gábor alezredes:
<i>A NEMZETI OSINT</i>	2004/4
27. o.

Kutatás – Fejlesztés

31. Dr. Czuth László mk. ezredes: 2002/1
Egyesített rádiólokációs felderítő és csapásrávezető rendszer 127. o.
32. Dr. Czuth László mk. ezredes – Tóth Imre őrnagy: 2002/2
*A magyar rádiótechnikai felderítés kialakulása, szervezeti
struktúrájának és feladatainak változása (1967–2002)* 88. o.
33. Ács Zsolt mk. őrnagy: 2004/1
A védett adatátvitel megvalósítása faxkészülékkel 120. o.
34. Kassai Károly mk. alezredes – Magyar Sándor mk. őrnagy: 2004/1
*A híradó és informatikai rendszer csomópontjainak védelmi
kérdései* 128. o.
35. Svigruha Gyula mk. alezredes: 2004/2
*A rádiótechnikai felderítő eszközök kutatásának és
fejlesztésének jelene, a továbblépés lehetséges irányai* 91. o.
36. László Attila mk. őrnagy: 2004/2
*Technikai kihívások a rövidhullámú rendszerek
lehallgatásában* 101. o.

Országismertető

37. Pászka Tibor mk. ezredes: 2002/1
A hagyományörző iszlám 118. o.
38. Dr. Katona Magda: 2002/2
*A nyugati szövetségesek terrorizmus ellen indított afganisztáni
háborújának sajátosságai* 35. o.
39. Kálló László őrnagy: 2002/2
Az orosz hadászati nukleáris erők 49. o.
40. Tóth András mk. ezredes: 2002/2
*Titkosszolgálatok a biztonságpolitikai környezet gyökeres
átalakulásának időszakában* 74. o.
41. Dr. Katona Magda: 2003/1
*Afganisztán és a regionális geopolitikai dinamikák
szeptember 11-e után* 29. o.
42. Tömösváry Zsigmond ezredes: 2003/2
*A kommunikáció nemzeti sajátosságai az orosz emberekkel,
illetve az Oroszországi Föderáció fegyveres erőinek tagjaival
folytatott érintkezés során* 59. o.

43. Dr. Katona Magda: 2003/2
Új dzsihad születik? Az aszimmetrikus hadviselés új formája Afganisztánban 72. o.
44. Dr. Sandra Sándor – Dr. Szakács Zoltán – 2004/2
 Sandra Markiján – Gyebrovski Tamás: 56. o.
Honvédelem és a katonaság Horvátországban és Szlovéniában
45. Kis-Benedek József ezredes: 2004/3
Irak – helyzetelemzés: célok és eredmények 76. o.
46. Vida Csaba mk. őrnagy: 2004/3
A Szlovák Köztársaság NATO-csatlakozásának folyamata (1993–2004) 91. o.
47. László András mk. százados: 2004/3
A különleges alakulatok helyzete a kaukázusi országokban 105. o.
48. Leskó László Tamás őrnagy: 2004/4
Afganisztán – reformprogramok és újjáépítés 43. o.

Konferencia

49. Madarász Károly mk. dandártábornok: 2003/4
Tudományos konferencia a felderítő támogatásról 5. o.
50. Morber Ferenc vezérőrnagy: 2003/4
Tevékenységünk szilárd alap az együttműködéshez 6. o.
51. Dr. Jakus János alezredes: 2003/4
Szerepvállalás a nemzetközi válságkezelő és béketámogató műveletekben 8. o.
52. Bali József: 2003/4
A válságkezelésben és a béketámogató műveletekben való magyar részvétel védelempolitikai összefüggései 26. o.
53. Dr. Tálás Péter: 2003/4
A válságkezelő missziókban való részvétel biztonságpolitikai vetületei 34. o.
54. Kis-Benedek József ezredes: 2003/4
A válságkezelő műveletek és a felderítés 39. o.
55. Tánczos László dandártábornok: 2003/4
A katonai vezetés elvárásai a válságkezelő műveletek felderítő támogatásával összefüggésben 57. o.

56. Tóth András mk. ezredes: 2003/4
A válságkezelő műveletek felderítő támogatása 63. o.
57. Halász István ezredes: 2003/4
A harcászati felderítés helye és szerepe a válságkezelő műveletekben 75. o.
58. Boros-Leskó Géza ezredes: 2003/4
A válságkezelő és béketámogató műveletek előkészítésének és irányításának honi tapasztalatai 82. o.
59. Dr. Várhegyi István nyá. ezredes: 2003/4
Az információs hadviselés fontos eleme a rádiófelderítés 87. o.
60. Marton Csaba mk. alezredes: 2003/4
A békefenntartó műveletek rádióelektronikai felderítő támogatása 103. o.
61. Szabó József mk. őrnagy: 2003/4
A kontingensparancsnok felderítési igényei 113. o.
62. Smodics György rendőr őrnagy: 2003/4
A nemzetközi rendőri erők hozzájárulása a magyar kontingens biztonságának szavatolásához 116. o.
63. Dr. Szternák György ezredes: 2003/4
Gondolatok a válságreakgáló műveletekről 120. o.
64. Szilvágyi Tibor mk. őrnagy: 2003/4
A koszovói válságkezelés tanulságai 132. o.
65. Juhász István dandártábornok: 2003/4
A felderítési információk biztosítása – létkérdés 143. o.

Belső tájékoztató

66. Jakusné Dr. Harnos Éva: 2002/1
A tartalomelemzés elméleti alapjai 145. o.
67. Szőke István határőr ezredes: 2002/2
Illegális migráció 96. o.
68. Kis-Benedek József ezredes: 2002/2
A felderítés szerepe a béketámogató műveletekben 102. o.
69. Dr. Jakus János alezredes: 2003/1
Az aszimmetrikus hadviselés ismérvei 49. o.
70. Hamar Sándor nyá. mk. alezredes: 2003/1
Non-proliferációs szerződések, exportellenőrzési rendszerek és a tömegpusztító fegyverek proliferációjának trendjei 65. o.

71. Kis-Benedek József ezredes: 2003/1
A terrorizmus ellen folytatott hírszerzés 92. o.
72. Tóth András mk. ezredes: 2003/1
A felderítés perspektívái a technológiai fejlődés tükrében 102. o.
73. Dr. Katona Magda: 2003/1
Újabb gondolatok az illegális migrációról 110. o.
74. Dr. Jakus János alezredes – Ombódi Károly alezredes: 2003/2
Az Irak elleni koalíciós háború lefolyása és a hadművelet elsődleges tapasztalatai 80. o.
75. Kis-Benedek József ezredes: 2003/2
Az iraki háború hírszerzési tapasztalatai 105. o.
76. Nagy Péter mk. százados: 2003/2
Az orosz katonai úrprogramok jelenlegi helyzete 112. o.
77. Muzslay Józsefné dr.: 2003/2
A nyelvvizsgázás új lehetőségei 122. o.
78. Szilvágyi Tibor mk. őrnagy: 2003/3
Az albán nép jellemrajza, kultúrája és társadalmi viszonyai 29. o.
79. Kis-Benedek József ezredes: 2003/3
Az Európai Unió és a hírszerzés 41. o.
80. Dr. Rácz Lajos ezredes: 2003/3
A kínai katonai hírszerzésről 47. o.
81. Dr. Szabó A. Ferenc: 2003/3
A terrorizmus elleni küzdelem és a nemzetközi migráció 58. o.
82. Dr. Fenyves Péter mk. alezredes: 2003/3
A hírszerző ciklus 66. o.
83. Szttyéhlik László mk. alezredes: 2003/3
Válságkezelő és béketámogató műveletek rádiófelderítő biztosításának technikai lehetőségei 76. o.

Katonapolitikai összefoglaló

84. Szilvágyi Tibor mk. őrnagy: 2002/1
A demokratikus átmenet nehézségei Jugoszláviában 87. o.
85. Tilaji Sándor mk. őrnagy: 2002/1
A vegyi fegyverek tárolásának és megsemmisítésének helyzete Oroszországban 105. o.

Fórum

86. Dr. Rácz Lajos ezredes:
<i>Gondolatok az „intelligens” logikáról</i>	2002/2
121. o.
87. Dr. Horváth Csaba alezredes:
<i>A magyar vezérkar tevékenysége a hírszerzés megszervezése és fejlesztése terén 1919–1932 között</i>	2002/2
134. o.
88. Szilágyi Gergelyné közalkalmazott:
<i>Az MK KFH Szakkönyvtár 2002-ben beszerzett újdonságai</i>	2002/2
154. o.
89. Hársasi István alezredes:
<i>Titkok és értékek</i>	2003/1
114. o.
90. Dr. Héjja István nyá. ezredes:
<i>A felderítő tanszék és a PhD képzés</i>	2003/1
123. o.
91. Torma Béla nyá. ezredes:
<i>Felderítés és hírszerzés a honfoglalás időszakában</i>	2003/2
126. o.
92. Dr. Horváth Csaba alezredes:
<i>Adalékok a vezérkarfőnökség 2. osztályának szervezet- és működéstörténetéhez</i>	2003/2
134. o.
93. Dr. Várhegyi István nyá. ezredes:
<i>A magyar katonai rádió(elektronikai) felderítés története
Egy formálódó könyv margójára</i>	2003/3
87. o.
94. Dr. Várhegyi István nyá. ezredes:
<i>A komplex rádióelektronikai felderítés kialakulása, helye és szerepe a nemzeti és szövetségi információ- és adatszerzés rendszerében</i>	2003/3
91. o.
95. Torma Béla nyá. ezredes:
<i>A honfoglalás közvetlen előzményeinek katonai helyzetértékelése</i>	2003/3
104. o.
96. Bajnai Gusztáv nyá. alezredes:
<i>A magyar rádiófelderítés kialakulása és működése a kezdetektől a második világháború végéig</i>	2004/1
137. o.
97. Szilágyi Gergelyné közalkalmazott:
<i>Az MK KFH Szakkönyvtár 2003-ban beszerzett újdonságai</i>	2004/1
153. o.
98. Dr. Várhegyi István nyá. ezredes:
<i>A magyar rádiófelderítés működése a hidegháború éveiben
1945–1990</i>	2004/2
126. o.
99. Torma Béla nyá. ezredes:
<i>A magyar törzsszövetség háborúja a dunai bolgárok ellen
895/896-ban I.</i>	2004/2
154. o.

100. Hekli László alezredes:
<i>A harcászati és a hadművelleti rádióelektronikai felderítés története</i>	2004/3
109. o.
101. Torma Béla nyá. ezredes:
<i>A magyar törzsszövetség háborúja a dunai bolgárok ellen 895/896-ban II.</i>	2004/3
153. o.
102. Dr. Horváth Csaba alezredes:
<i>A magyar királyi honvédség szerepe a belső elhárítás intézményrendszerében 1919 és 1945 között</i>	2004/3
167. o.
103. Vadász Iván nyá. ezredes:
<i>A magyar katonai rejtjelmegfejtés története</i>	2004/T
25. o.
104. Bincsik István őrnagy:
<i>Az egészség és fizikai fittség összefüggéseinek vizsgálata testtömegindex-számítások alapján</i>	2004/T
70. o.
105. Dr. Deák János nyá. vezérezredes –
Dr. Szternák György ezredes:
<i>A válságreagáló műveletek jellemzőinek vizsgálata</i>	2004/4
56. o.
106. Dr. Czuth László nyá. mk. ezredes:
<i>Rádiótechnikai felderítés (ELINT)</i>	2004/4
93. o.
107. Torma Béla nyá. ezredes:
<i>A magyar törzsszövetség háborúja a dunai bolgárok ellen 895/896-ban III.</i>	2004/4
132. o.
108. Szilágyi Gergelyné közalkalmazott:
<i>Az MK KFH Szakkönyvtár 2004-ben beszerzett újdonságai</i>	2004/4
147. o.

Tudományos munka

109. <i>A Tudományos Tanács tájékoztatója (recenziók)</i>	2004/4
151. o. |
|---|-------------------|

A FELDERÍTŐ SZEMLE 2002. szeptember és 2004. december között
megjelent számainak tartalma

2002/1. szám – I. évfolyam 1. szám

Megjelent: 2002. szeptember (8 szerző 7 munkája)

- Dr. Jakus János alezredes – Kálló László őrnagy:
Az afganisztáni terrorellenes hadművelet főbb jellemzői és tapasztalatai 9. o.
- Kis-Benedek József ezredes:
A palesztin–izraeli konfliktus 61. o.
- Szilvágyi Tibor mk. őrnagy:
A demokratikus átmenet nehézségei Jugoszláviában 87. o.
- Tilaji Sándor mk. őrnagy:
A vegyi fegyverek tárolásának és megsemmisítésének helyzete Oroszországban 105. o.
- Pászka Tibor mk. ezredes:
A hagyományörző iszlám 118. o.
- Dr. Czuth László mk. ezredes:
Egyesített rádiólokációs felderítő és csapásrávezető rendszer 127. o.
- Jakusné Dr. Harnos Éva:
A tartalomelemzés elméleti alapjai 145. o.

2002/2. szám – I. évfolyam 2. szám

Megjelent: 2002. december (13 szerző 11 munkája)

- Németh Miklós őrnagy – Varga Edit főhadnagy:
A Magyar Köztársaságot érintő új típusú fenyegetések elemzése 5. o.
- Szilvágyi Tibor mk. őrnagy:
Az albán kérdés megoldásának kulcsa Koszovó jövőjének meghatározása 16. o.
- Dr. Katona Magda:
A nyugati szövetségesek terrorizmus ellen indított afganisztáni háborújának sajátosságai 35. o.
- Kálló László őrnagy:
Az orosz hadászati nukleáris erők 49. o.
- Tóth András mk. ezredes:
Titkosszolgálatok a biztonságpolitikai környezet gyökeres átalakulásának időszakában 74. o.

Dr. Czuth László mk. ezredes – Tóth Imre őrnagy: <i>A magyar rádiótechnikai felderítés kialakulása, szervezeti struktúrájának és feladatainak változása (1967–2002)</i>	88. o.
Szőke István határőr ezredes: <i>Illegális migráció</i>	96. o.
Kis-Benedek József ezredes: <i>A felderítés szerepe a béketámogató műveletekben</i>	102. o.
Dr. Rácz Lajos ezredes: <i>Gondolatok az „intelligens” logikáról</i>	121. o.
Dr. Horváth Csaba alezredes: <i>A magyar vezérkar tevékenysége a hírszerzés megszervezése és fejlesztése terén 1919–1932 között</i>	134. o.
Szilágyi Gergelyné közalkalmazott: <i>Az MK KFH Szakkönyvtár 2002-ben beszerzett újdonságai</i>	154. o.

2003/1. szám – II. évfolyam 1. szám
Megjelent: 2003. március (10 szerző 9 munkája)

Venicz László mk. alezredes – Németh Miklós őrnagy: <i>Az Irak elleni hadművelet végrehajtásának elgondolás-változatai</i>	5. o.
Dr. Katona Magda: <i>Afganisztán és a regionális geopolitikai dinamikák szeptember 11-e után</i>	29. o.
Dr. Jakus János alezredes: <i>Az aszimmetrikus hadviselés ismérvei</i>	49. o.
Hamar Sándor nyá. mk. alezredes: <i>Non-proliférációs szerződések, exportellenőrzési rendszerek és a tömegpusztító fegyverek proliférációjának trendjei</i>	65. o.
Kis-Benedek József ezredes: <i>A terrorizmus ellen folytatott hírszerzés</i>	92. o.
Tóth András mk. ezredes: <i>A felderítés perspektívái a technológiai fejlődés tükrében</i>	102. o.
Dr. Katona Magda: <i>Újabb gondolatok az illegális migrációról</i>	110. o.
Hársasi István alezredes: <i>Titkok és értékek</i>	114. o.
Dr. Héjja István nyá. ezredes: <i>A felderítő tanszék és a PhD képzés</i>	123. o.

2003/2. szám – II. évfolyam 2. szám
Megjelent: 2003. július (12 szerző 11 munkája)

Tihanyi Marietta mk. alezredes: <i>Az ETA baszk terrororganizáció története</i>	5. o.
Dr. Tálas Péter: <i>Az Európai Unió és a délszláv válság I.</i>	18. o.
Szilvágyi Tibor mk. őrnagy: <i>Az albán ellentmondásos szerepe a nemzetközi biztonsági rendszerben</i>	40. o.
Tömösváry Zsigmond ezredes: <i>A kommunikáció nemzeti sajátosságai az orosz emberekkel, illetve az oroszországi föderáció fegyveres erőinek tagjaival folytatott érintkezés során</i>	59. o.
Dr. Katona Magda: <i>Új dzsihád születik? Az aszimmetrikus hadviselés új formája Afganisztánban</i>	72. o.
Dr. Jakus János alezredes – Ombódi Károly alezredes: <i>Az Irak elleni koalíciós háború lefolyása és a hadművelet elsődleges tapasztalatai</i>	80. o.
Kis-Benedek József ezredes: <i>Az iraki háború hírszerzési tapasztalatai</i>	105. o.
Nagy Péter mk. százados: <i>Az orosz katonai újprogramok jelenlegi helyzete</i>	112. o.
Muzslay Józsefné dr.: <i>A nyelvvizsgázás új lehetőségei</i>	122. o.
Torma Béla nyá. ezredes: <i>Felderítés és hírszerzés a honfoglalás időszakában</i>	126. o.
Dr. Horváth Csaba alezredes: <i>Adalékok a vezérkarfőnökség 2. Osztályának szervezet- és működéstörténetéhez</i>	134. o.

2003/3. szám – II. évfolyam 3. szám
Megjelent: 2003. október (11 szerző 11 munkája)

Dr. Tálas Péter: <i>Az Európai Unió és a délszláv válság II.</i>	5. o.
Szilvágyi Tibor mk. őrnagy: <i>Az albán nép jellemrajza, kultúrája és társadalmi viszonyai</i>	29. o.

Kis-Benedek József ezredes: <i>Az Európai Unió és a hírszerzés</i>	41. o.
Dr. Rácz Lajos ezredes: <i>A kínai katonai hírszerzésről</i>	47. o.
Dr. Szabó A. Ferenc: <i>A terrorizmus elleni küzdelem és a nemzetközi migráció</i>	58. o.
Dr. Fenyves Péter mk. alezredes: <i>A hírszerző ciklus</i>	66. o.
Sztyéhlik László mk. alezredes: <i>Válságkezelő és béketámogató műveletek rádiófelderítő biztosításának technikai lehetőségei</i>	76. o.
Dr. Várhegyi István nyá. ezredes: <i>A magyar katonai rádió(elektronikai) felderítés története Egy formálódó könyv margójára</i>	88. o.
Dr. Várhegyi István nyá. ezredes: <i>A komplex rádióelektronikai felderítés kialakulása, helye és szerepe a nemzeti és szövetségi információ- és adatszerzés rendszerében</i>	91. o.
Torma Béla nyá. ezredes: <i>A honfoglalás közvetlen előzményeinek katonai helyzetértékelése</i>	104. o.

2003/4. szám – II. évfolyam 4. szám

Megjelent: 2003. november (17 szerző 17 munkája)

Madarász Károly mk. dandártábornok: <i>Tudományos konferencia a felderítő támogatásról</i>	5. o.
Morber Ferenc vezérőrnagy: <i>Tevékenységünk szilárd alap az együttműködéshez</i>	6. o.
Dr. Jakus János alezredes: <i>Szerepvállalás a nemzetközi válságkezelő és béketámogató műveletekben</i>	8. o.
Bali József: <i>A válságkezelésben és a béketámogató műveletekben való magyar részvétel védelempolitikai összefüggései</i>	26. o.
Dr. Tálás Péter: <i>A válságkezelő missziókban való részvétel biztonságpolitikai vetületei</i>	34. o.
Kis-Benedek József ezredes: <i>A válságkezelő műveletek és a felderítés</i>	39. o.

Tánczos László dandártábornok: <i>A katonai vezetés elvárásai a válságkezelő műveletek felderítő támogatásával összefüggésben</i>	57. o.
Tóth András mk. ezredes: <i>A válságkezelő műveletek felderítő támogatása</i>	63. o.
Halász István ezredes: <i>A harcászati felderítés helye és szerepe a válságkezelő műveletekben</i>	75. o.
Boros-Leskó Géza ezredes: <i>A válságkezelő és béketámogató műveletek előkészítésének és irányításának honi tapasztalatai</i>	82. o.
Dr. Várhegyi István nyá. ezredes: <i>Az információs hadviselés fontos eleme a rádiófelderítés</i>	87. o.
Marton Csaba mk. alezredes: <i>A békefenntartó műveletek rádióelektronikai felderítő támogatása</i>	103. o.
Szabó József mk. őrnagy: <i>A kontingensparancsnok felderítési igényei</i>	113. o.
Smodics György rendőr őrnagy: <i>A nemzetközi rendőri erők hozzájárulása a magyar kontingens biztonságának szavatolásához</i>	116. o.
Dr. Szternák György ezredes: <i>Gondolatok a válságreagáló műveletekről</i>	120. o.
Szilvágyi Tibor mk. őrnagy: <i>A koszovói válságkezelés tanulságai</i>	132. o.
Juhász István dandártábornok: <i>A felderítési információk biztosítása – létkérdés</i>	143. o.

2004/1. szám – III. évfolyam 1. szám

Megjelent: 2004. március (14 szerző 11 munkája)

Kis-Benedek József ezredes: <i>A tömegpusztító fegyverek közel-keleti proliferációja</i>	5. o.
Dr. Tömösváry Zsigmond ezredes: <i>A NATO és Oroszország kapcsolatai, e kapcsolatok hatása Közép-Európa, s benne Magyarország biztonságára I.</i>	17. o.
Tóth Sándor mk. őrnagy: <i>A román geopolitikai iskola</i>	63. o.

Dr. Bolgár Judit nyá. mk. ezredes CSc – Dr. Szternák György ezredes CSc: <i>A terrorcselekmények társadalmi és személyiség-lélektani háttere</i>	69. o.
Dr. Kovács Tibor mk. alezredes – Talián István őrnagy: <i>A „Force Protection” és a katonai nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenysége</i>	93. o.
Tóth András mk. ezredes: <i>Tudománymetria – „intellimetria”</i>	105. o.
Lakatos Zsolt őrnagy: <i>Közép-Ázsia transznacionális kihívásai</i>	111. o.
Ács Zsolt mk. őrnagy: <i>A védett adatátvitel megvalósítása faxkészülékkel</i>	120. o.
Kassai Károly mk. alezredes – Magyar Sándor mk. őrnagy: <i>A híradó és informatikai rendszer csomópontjainak védelmi kérdései</i>	128. o.
Bajnai Gusztáv nyá. alezredes: <i>A magyar rádiófelderítés kialakulása és működése a kezdetektől a második világháború végéig</i>	137. o.
Szilágyi Gergelyné közalkalmazott: <i>Az MK KFH Szakkönyvtár 2003-ban beszerzett újdonságai</i>	153. o.

2004/2. szám – III. évfolyam 2. szám

Megjelent: 2004. június (13 szerző 10 munkája)

Dr. Tömösváry Zsigmond ezredes: <i>A NATO és Oroszország kapcsolatai, e kapcsolatok hatása Közép-Európa, s benne Magyarország biztonságára II.</i>	5. o.
Bacsó Gábor: <i>Az iszlám vallás legfontosabb jegyei az erőszak, a háború és a béke tükrében</i>	38. o.
Tóth Sándor mk. őrnagy: <i>Geopolitika – tiltott tudomány Romániában?</i>	51. o.
Dr. Sandra Sándor – Dr. Szakács Zoltán – Sandra Markiján – Gyebrovszki Tamás: <i>Honvédelem és a katonaság Horvátországban és Szlovéniában</i>	56. o.
Kis-Benedek József ezredes: <i>Az öngyilkos terrorizmus mint stratégiai fegyver</i>	74. o.
Pászka Tibor mk. ezredes: <i>Szükség van-e a rádióelektronikai felderítésre?</i>	84. o.

Svigruha Gyula mk. alezredes: <i>A rádiótechnikai felderítő eszközök kutatásának és fejlesztésének jelene, a továbblépés lehetséges irányai</i>	91. o.
László Attila mk. őrnagy: <i>Technikai kihívások a rövidhullámú rendszerek lehallgatásában</i>	101. o.
Dr. Várhegyi István nyá. ezredes: <i>A magyar rádiófelderítés működése a hidegháború éveiben. 1945–1990 között</i>	126. o.
Torma Béla nyá. ezredes: <i>A magyar törzsszövetség háborúja a dunai bolgárok ellen 895/896-ban I.</i>	154. o.

2004/3. szám – III. évfolyam 3. szám

Megjelent: 2004. szeptember (11 szerző 10 munkája)

Dr. Tömösváry Zsigmond nyá. dandártábornok: <i>A NATO és Oroszország kapcsolatai, e kapcsolatok hatása Közép-Európa, s benne Magyarország biztonságára III.</i>	5. o.
Szabó Zoltán őrnagy: <i>Az autonómiatörekvések hatása a biztonsági helyzet alakulására szerbia és montenegróban</i>	41. o.
Lévay Gábor alezredes: <i>A nyílt források felhasználásának lehetőségei a hírszerző munkában</i>	48. o.
Dr. Várhegyi István nyá. ezredes – Dr. Fenyves Péter mk. ezredes: <i>Útkeresés az integrált hírszerzésben</i>	66. o.
Kis-Benedek József ezredes: <i>Irak – helyzetelemzés: célok és eredmények</i>	76. o.
Vida Csaba mk. őrnagy: <i>A Szlovák Köztársaság NATO-csatlakozásának folyamata (1993–2004)</i>	91. o.
László András mk. százados: <i>A különleges alakulatok helyzete a kaukázusi országokban</i>	105. o.
Hekli László alezredes: <i>A harcászati és a hadművelleti rádióelektronikai felderítés története</i>	109. o.
Torma Béla nyá. ezredes: <i>A magyar törzsszövetség háborúja a dunai bolgárok ellen 895/896-ban II.</i>	153. o.

Dr. Horváth Csaba alezredes:
*A magyar királyi honvédség szerepe a belső elhárítás
intézményrendszerében 1919 és 1945 között* 167. o.

2004/T szám – III. évfolyam Különszám
Megjelent: 2004. november (5 szerző 4 munkája)

Gróf Béla mk. alezredes:
Az afgán biztonsági helyzet néhány aktuális kérdése 5. o.

Talián István őrnagy – Selmeczi Balázs mk. őrnagy:
*A béketámogató missziókban folytatott HUMINT-tevékenység
aktuális kérdései* 15. o.

Vadász Iván nyá. ezredes:
A magyar katonai rejtjelmegfejtés története 25. o.

Bincsik István őrnagy:
*Az egészség és fizikai fittség összefüggéseinek vizsgálata
testtömegindex-számítások alapján* 70. o.

2004/4. szám – III. évfolyam 4. szám
Megjelent: 2004. december (11 szerző 10 munkája)

Prof. Dr. Kőszegvári Tibor nyá. vezérőrnagy:
A nemzetközi terrorizmus elleni harc tapasztalatai 5. o.

Lakatos Zsolt alezredes:
A terrorizmus elleni küzdelem nehézségei 18. o.

Lévay Gábor alezredes:
A NEMZETI OSINT 27. o.

Leskó László Tamás őrnagy:
Afganisztán – reformprogramok és újjáépítés 43. o.

Dr. Deák János nyá. vezérezredes – Dr. Szternák György ezredes:
A válságreagáló műveletek jellemzőinek vizsgálata 56. o.

Dr. Czuth László nyá. mk. ezredes:
Rádiótechnikai felderítés (ELINT) 93. o.

Torma Béla nyá. ezredes:
*A magyar törzsszövetség háborúja a dunai bolgárok ellen
895/896-ban III.* 132. o.

Szilágyi Gergelyné közalkalmazott:
Az MK KFH Szakkönyvtár 2004-ben beszerzett újdonságai 147. o.

Vass Jenő alezredes:
A Tudományos Tanács tájékoztatója (recenziók) 151. o.

CONTENTS

SECURITY POLICY

COLONEL DR. FERENC PADOS

**THE POSSIBLE THREATS OF THE HUNGARIAN REPUBLIC,
THE PRINCIPLES AND POLITICAL CONSEQUENCES
OF USING ITS ARMED FORCES**

INTELLIGENCE – RECONNAISSANCE

LIEUTENANT-COLONEL GÁBOR LÉVAY

**THE POSSIBILITIES OF OSINT IN THE SUPPORT
OF PLANNING MILITARY OPERATIONS**

FACTS ABOUT COUNTRIES

MAJOR ENG. CSABA VIDA

**THE PARTICIPATION OF THE SLOVAKIAN ARMED FORCES
IN FOREIGN MISSIONS (1993–2004)**

COLONEL JÓZSEF KIS-BENEDEK

THE PALESTINIAN POLICY AFTER ARAFAT

LIEUTENANT-COLONEL ENG. BÉLA GRÓF

**SOME ACTUAL POLITICAL ISSUES OF THE AFGHAN
STABILIZATION PROCESS**

CAPTAIN (POLICE) ZOLTÁN BEBESI

**THE ROLE OF THE MOST IMPORTANT SOUTH-AMERICAN
TERRORIST ORGANIZATIONS IN THE DRUG CRIME AND
THE COMBAT AGAINST THEM**

LIEUTENANT-COLONEL ENG. MARIETTA TIHANYI
THE ROLE OF WOMEN IN THE SPANISH ARMED FORCES

ÁDÁM VARGA
**THE ECONOMY AND THE DEFENCE EXPENDITURE
OF SERBIA-MONTENEGRO**

COLONEL ENG. ISTVÁN TÓTH
**THE REFORM OF THE RUSSIAN MILITARY INDUSTRY
COMPLEX**

FORUM

COLONEL (R.) BÉLA TORMA
**THE WAR OF THE HUNGARIAN CONFEDERACY OF TRIBES
AGAINST THE DANUBIAN BULGARIANS IN 895/896.**

LIEUTENANT-COLONEL OSZKÁR KESZMANN
**THE TRANSFORMATION OF THE HUNGARIAN MILITARY
INTELLIGENCE FROM DECEMBER 1944 UNTIL 1950**

LIEUTENANT-COLONEL JENŐ VASS
“REVUE-MIRROR” 2002-2004

Tisztelt Olvasó!

A FELDERÍTŐ SZEMLE a Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal által kiadott szakfolyóirat, amely negyedévente jelenik meg.

A Magyar Tudományos Akadémia IX. Osztálya keretében működő Hadtudományi Bizottság a kiadványt „*a hadtudomány egyes szakterületeire kiterjedő tartalmú hazai folyóiratok*” között tartja nyilván, és „*az MTA doktori eljárás során felhasználandó, mértékadó folyóiratok jegyzéké*”-ben szerepel.

A Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal a honvédelmi miniszter 2002-ben tudományos kutatóhellyé minősítette. A Hivatal Tudományos Tanácsa feladatai közé tartozik a kiadvány gondozása és szakmai felügyelete, melynek első száma 2002 szeptemberében jelent meg.

A Tudományos Tanács elnöke Madarász Károly mk. dandártábornok, titkára dr. Sallai Imre nyá. ezredes. A kiadvány Szerkesztőbizottságának tagjai valamennyien tagjai a Tudományos Tanácsnak is.

A kiadványban történő publikálás feltételei:

- Jellegével összhangban a honvédelemmel, azon belül elsősorban a nemzetbiztonsággal összefüggő témákat, kérdéseket feldolgozó és elemző írásokat – tanulmányokat, cikkeket és más anyagokat – várunk megjelentetésre. A főbb rovatok címei – Biztonságpolitika, Hírszerzés–felderítés, Kutatás–fejlesztés, Országismertető, Fórum, Tudományos munka –, egyben orientálják is a szerzőket.
- A szerzői kéziratok megküldhetők a Tudományos Tanács titkárához, a Szerkesztőbizottság tagjaihoz, a felelős szerkesztőhöz. A kéziratot kérjük olvashatóan mellékelni a szerző vagy szerzők nevét, rendfokozatát, beosztását, állandó lakcímét és telefonon történő elérhetőségét.
- A szerzői kéziratok terjedelme lehetőleg ne haladja meg az egy szerzői ívet (40 ezer karakter, illetve 20-21 gépelt oldal). A kéziratot 12 pontos betűvel, másfeles sortávolsággal gépelve, lehetőség szerint CD-n vagy floppy-n, és egy kinyomtatott példányban kérjük megküldeni. Előzetes egyeztetés után lehetőség van a kézirat interneten történő fogadására is.
- A közlésre elfogadott írásokért megbízási szerződés alapján – a honvédelmi tárcánál érvényben lévő szabályzóknak megfelelően –, szerzői honoráriumot fizetünk. A szerzői kézirat elkészítése önálló szellemi tevékenységnek, megalkotásnak minősül, amely adókedvezményre jogosít. A kéziratokat a Szerkesztőbizottság lektoráltatja.
- A megjelentetett írások szerzőit és lektorait tiszteletpéldány illeti meg. A közlésre nem került kéziratokat csak az adott naptári év végéig őrizzük, de a szerző kérésére azt visszaadjuk.

Elérhetőségeink:

Postacím: MK KFH Tudományos Tanácsa
1111 Budapest, Bartók Béla u. 24-26.

MK KFH Tudományos Tanácsa
1502 Budapest, Pf. 117

Telefon: Dr. Sallai Imre nyá. ezredes,
a Tudományos Tanács titkára
06(1) 386-9344/1372, HM 02/61-372

Tóth András mk. ezredes,
a Szerkesztőbizottság elnöke
06(1) 386-9344/1500, HM 02/61-500

Vass Jenő alezredes,
felelős szerkesztő
06(1) 386-9344/1306, HM 02/61-306
telefax: 06(1)372-1842, HM 02/61-842

Gerencsérné Tóth Krisztina főörzsőrmester,
általános ügyintéző
06(1) 386-9644/5311, HM 02/65-311
e-mail: mkkfh_szemle@freemail.hu

Felhívjuk szíves figyelmét, hogy a FELDERÍTŐ SZEMLE belső terjesztésű kiadvány, kereskedelmi forgalomba nem kerül.

A kiadványt névre szólóan küldjük meg, felhasználásáról a címzett gondoskodik.

Várjuk jelentkezését és írásait!

A Szerkesztőbizottság